

С. Торайғыров атындағы Павлодар мемлекеттік университетінің
ҒЫЛЫМИ ЖУРНАЛЫ

НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ
Павлодарского государственного университета имени С. Торайгырова

ПМУ ХАБАРШЫСЫ

Педагогикалық сериясы
1997 жылдан бастап шығады

ВЕСТНИК ПГУ

Педагогическая серия
Издается с 1997 года

№ 2 (2016)

Павлодар

НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ

Павлодарского государственного университета имени С. Торайгырова

Педагогическая серия

выходит 4 раза в год

СВИДЕТЕЛЬСТВО

о постановке на учет средства массовой информации

№ 14206-Ж

выдано

Министерством культуры, информации и общественного согласия
Республики Казахстан**Бас редакторы – главный редактор**

Орсариев А. А.

д.ф.н., профессор

Заместитель главного редактора

Пфейфер Н. Э., *д.п.н., профессор*

Ответственный секретарь

Аубакирова С. Д.

Редакция алқасы – Редакционная коллегия

Абибуллаева А.,	<i>д.п.н., профессор</i>
Бурдина Е. И.,	<i>д.п.н., профессор</i>
Калдыбаева А. Т.,	<i>д.п.н., профессор, Кыргызстан</i>
Кудышева А. А.,	<i>д.п.н., профессор</i>
Мерфи Анн,	<i>доктор PhD, профессор Ирландия</i>
Пиговаева Н. Ю.,	<i>доктор PhD, ассоц. профессор (доцент)</i>
Нургожина Б. В.,	<i>технический редактор</i>

За достоверность материалов и рекламы ответственность несут авторы и рекламодатели

Редакция оставляет за собой право на отклонение материалов

При использовании материалов журнала ссылка на «Вестник ПГУ» обязательна

© ПГУ имени С. Торайгырова

МАЗМҰНЫ**Акишева А. К.**

Білім беру жүйесін реформалау жағдайында шағын жинақталған мектептер мұғалімдерінің біліктілігін арттыру12

Алпысбай Г. Е.

Жасанды интеллект. Пайдасы мен зияны20

Алпысов А. Қ., Киреева А. К.

Бейіндік оқытуды ұйымдастырудың әдістемелік ерекшеліктері24

Алпысов А. К., Кисабекова А. А.

Тәрбиелік және дамыта оқыту жүйесіндегі математикалық білімнің мазмұны33

Альпеисова Г. Т., Мерғалиев Д. М.

Қазақ музыкалық тілін этносольфеджио курсына игеру ұлттық бірегейліктің қалыптасу факторы ретінде40

Анарбаев А. К.

Балуандардың морфофункционалдық және жеке ерекшеліктеріне байланысты жарыстық әрекеттің жіктеу46

Асетова Ж. Б.

Үздіксіз педагогикалық білім беру серпінді дамып келе жатқан жүйе ретінде56

Баженова Э. Д., Ахаева А. Ш., Шалкарбекова М. Ф.

«Білімгерлердің академиялық ұтқырлығы» санатының контент-талдауы ...64

Едігенова А. Ж.

Балалар дарындылығының түрлерін топтастырудың ғылыми-теориялық негізі73

Жолдасбеков А. А., Жолдасбекова Б. А., Есалиев А. А.

Денсаулық сақтау технологиясы арқылы студенттердің салауатты өмір салтын дамыту80

Иминова Д. Е., Нурекенова А. Н., Ибраева Л. С.

«Физикалық химия және электрохимияны оқытудың әдістемелік аспектілері» курсының оқытудағы модульдік технология86

Исимбаев Е. Т.

«Ересектерге арналған білім» аймақтық бағдарламасын жүзеге асыру: жаңалықтар және даму үдерістері96

Исина С. С., Маханова Б. Р.

Жоғары оқу орнындағы тұлға тәрбиесі мәселелері және оны шешу жолдары104

Кайрбеков Н. Е.

Қараханидтер дәуіріндегі самарқандтағы дің оқытушылық ортасы мамандарының115

Карманова Ж. А., Жарылгасин С., Манашова Г. Н.

Мұғалімдерді оқыту мен ағалауда «зияткерлі карталарды» қолдану130

Кноль М. В.
Инклюзивті білім берудің аспектілері137

Нағымжанова Қ. М., Сағынбекова Е. Р.
Бастауыш сынып оқушыларының инновациялық білім беру ортасында субъектілік белсенділігін дамытудың әдіснамалық қағидалары144

Нурғалиева С. А., Ибрагимов А. І., Нурғалиева А. Е.
Педагогикалық мамандықтар бойынша бітіруші курстар студенттерінің кәсіби даярлығының сапасын арттыру155

Нурғалиева С. А., Попова М. В., Есполова Г. К., Дюсембинова Г. К.
Қазақстанда инклюзивті білім берудің сапасын арттырудың шарттары мен механизмдері163

Нурсеитов Д. Ф., Байсеитова Ж. Б.
Дарындылықты зерттеудің тарихи аспектісі169

Нурумжанова К. А., Кисабекова А. А.
Физиканы ағылшын тілінде Е. И. Пассов технологиясын қолдану бойынша оқыту тәжірибесінен174

Нурумжанова К. А., Рахимбаева Б. А.
Физика бойынша интерактивті электрондық оқыту әдістерінің теориялық негіздері179

Одинцова С. А., Одинцова Е. А.
Құқықтық түсініктер ғылыми педагогикалық зерттеу нысаны ретінде185

Паелютина Л. Ю.
Салауатты өмір салтын қалыптастыру кезіндегі жоғары оқу орнының студенттерінің білім беру әлеуетің жүзеге асыру туралы191

Потапчук Т. В.
Тұлғалық-бағытталған білім беру үдерісіндегі студенттердің Эстетикалық тәрбиесі196

Рахимжанова Г. Р.
Оқытудың кәсіби бағттылығы кәсіби мамандарды дайындаудың маңызды шарты ретінде204

Садыбеков Р. Ш., Сапарбекова Г. А., Турсынбаев Ж. С.
Инженерлерлік мамандықтарды кәсіби даярлауда инновациялық технологияны пайдалану210

Сартаева Н. Т.
Бастауыш сынып оқушыларының зерттеушілік іс-әрекеті – ғылыми танымға бастар басты жол216

Сүлейменов И. Э., Панченко С. В., Витулева Е. С., Мун Г. А., Копишев Э. Е., Камкин В. А.
Ақпараттық технологиялар түсінігіне: білім экономикасының қалыптасуы тұрғысынан баяндалуы 221

Тажигулова Б. М.
6M010800 «Дене шынықтыру және спорт» мамандығы бойынша магистр дайындау модульдік оқу бағдарламасын құзіреттілік тұрғыдан даярлау231

Тасимова А. А.
Жаһандану жағдайында Қазақстан қоғамында жеке тұлғаға білім беру табиғаты мен негізі238

Темербаева Ж. А.
Сызба пәндерін оқыту арқылы студенттердің біліктілігін артыру248

Торыбаева Ж. З., Нуридинова Г. А.
Оқушылардың салауатты өмір салтына баулуға байланысты мектеп пен отбасының өзара әрекеттесу сапасын басқару252

Уалиев Н. С., Сакабаев А. А., Серубай А. Қ., Жаханқызы Г.
Web 3.0 технология жүйесін қалыптастыру факторы және білім беру үдерісін ақпараттандыру ретінде мобильді білім беретін ортасы260

Уразбаева Г. Т.
Әлеуметтік жұмыстың өзгеше ерекшеліктері265

Шатаева Г. К.
Тілдік емес ЖОО-да ағылшын тіліне оқытудың коммуникативтік әдістеменің негізінде сөйлеудің грамматикалық дағдыларын қалыптастыру273

Шаяхметова М. Н.
Оқытушының педагогикалық шығармашылығының факторлары280

Авторларға арналған ережелер287

СОДЕРЖАНИЕ

Акишева А. К. Повышение квалификации учителей малокомплектных школ в условиях реформирования системы образования	12
Алпысбай Г. Е. Искусственный интеллект: преимущество и вред	20
Алпысов А. К., Киреева А. К. Методические особенности организации профильного обучения	24
Алпысов А. К., Кисабекова А. А. Содержание математического образования в системе развивающего обучения и воспитания	33
Альпеисова Г. Т., Мергалиев Д. М. Освоение казахского музыкального языка в курсе этносольфеджио как фактор формирования национальной идентичности	40
Анарбаев А. К. Классификация соревновательной деятельности в зависимости от морфофункциональных и индивидуальных особенностей борцов	46
Асетова Ж. Б. Непрерывное педагогическое образование как динамично развивающаяся система	56
Баженова Э. Д., Ахаева А. Ш., Шалкарбекова М. Ф. Конент-анализ категории «Академическая мобильность обучающихся»	64
Едигенова А. Ж. Научно-теоретические основы классификации видов детской одаренности	73
Жолдасбеков А. А., Жолдасбекова Б. А., Есалиев А. А. Развитие здорового образа жизни студентов средствами здоровьесберегающих технологий	80
Иминова Д. Е., Нурекинова А. Н., Ибраева Л. С. Модульная технология при обучении курса «Методические аспекты преподавания физической химии и электрохимии»	86
Исимбаев Е. Т. Реализация программы «Образование взрослых»: новации и тенденции развития	96
Исина С. С., Маханова Б. Р. Проблемы воспитания личности в высших учебных заведениях и пути их решения	104
Кайрбеков Н. Е. Преподавательская среда богословов в Самарканде в эпоху Караханидов	115
Карманова Ж. А., Жарылгасин С., Манашова Г. Н. Применение «Интеллект-карт» в обучении и оценивании учителей	130

Кноль М. В. Аспекты инклюзивного образования	137
Нагымжанова К. М., Сагынбекова Е. Р. Методологические принципы развития субъективной активности у начальных школьников в инновационной образовательной среде	144
Нурғалиева С. А., Ибрагимов А. И., Нурғалиева А. Е. Повышение качества профессиональной подготовки студентов выпускных курсов по педагогическим специальностям	155
Нурғалиева С. А., Попова М. В., Есполова Г. К., Дюсембинова Г. К. Условия и механизмы повышения качества инклюзивного образования в Казахстане	163
Нурсеитов Д. Ф., Байсеитова Ж. Б. Исторический аспект в изучении одаренности	169
Нурумжанова К. А., Кисабекова А. А. Из опыта применения технологии Пассова Е. И. при изучении физики на английском языке	174
Нурумжанова К. А., Рахимбаева Б. А. Теоретическое обоснование интерактивных электронных обучающих средств по физике	179
Одинцова С. А., Одинцова Е. А. Правовые представления как объект научного педагогического исследования	185
Павлютина Л. Ю. К вопросу о реализации образовательного потенциала студентов вуза при формировании их здорового образа жизни	191
Потапчук Т. В. Эстетическое воспитание студентов в личносно ориентированном образовательном процессе	196
Рахимжанова Г. Р. Профессиональная направленность обучения как важнейшее условие профессиональной подготовки специалиста	204
Садыбеков Р. Ш., Сапарбекова Г. А., Турсынбаев Ж. С. Использование инновационных технологий в профессиональной подготовке инженерных специальностей	210
Сартаева Н. Т. Исследовательская деятельность младших школьников – основной путь к научному познанию	216
Сулейменов И. Э., Панченко С. В., Витулева Е. С., Мун Г. А., Копишеев Э. Е., Камкин В. А. К понятию информационной технологии: трактовка с точки зрения становления экономики знаний	221

Тажигулова Б. М.
Компетентностный подход к разработке модульной образовательной программы подготовки магистров по специальности 6М010800 «Физическая культура и спорт».....231

Тасимова А. А.
Природа и источник образования личности в условиях модернизации казахстанского общества.....238

Темербаева Ж. А.
Развитие компетентности студентов при изучении графических дисциплин248

Торыбаева Ж. З., Нуридинова Г. А.
Управление качеством взаимодействия школы и семьи по приобщению школьников к здоровому образу жизни252

Уалиев Н. С., Сакабаев А. А., Серубай А. К., Жаханкызы Г.
Мобильная образовательная среда как фактор формирования технологии Web 3.0 и информатизации образовательного процесса.....260

Уразбаева Г. Т.
Специфические особенности социальной работы265

Шатаева Г. К.
Формирование грамматических навыков речи на основе коммуникативной методики обучения иностранному языку в неязыковом Вузе.....273

Шаяхметова М. Н.
Факторы педагогического творчества учителя.....280

Правила для авторов287

CONTENT

Akischeva A.
Professional development of ungraded school teachers in the conditions of the educational system reforming.....12

Alpysbay G. E.
Artificial intelligence: benefits and harms20

Alpysov A. K., Kireyeva A. K.
Methodical features of the organization of profile training24

Alpysov A. K., Kisabekova A. A.
The content of mathematics education in the system of educational and developing training33

Alpeisova G. T., Mergaliev D. M.
The development of the Kazakh musical language in course of etnosolfedzhio as a factor of national identity40

Anarbaev A. K.
Classification of competitive activity, depending on the individual and morphofunctional characteristics of fighters46

Asetova Z. B.
Continuous pedagogical education as a dynamically developing system56

Bazhenova E., Akhaeva A., Shalkarbekova M.
Content analysis of the category «Academic mobility of students».....64

Yedigenova A. Zh.
Scientific and theoretical basis of classification of children’s capability.....73

Zholdasbekov A. A., Zholdasbekova B. A., Esaliev A. A.
Development of a healthy lifestyle of students by means of health saving technologies.....80

Iminova D. E., Nurekenova A. N., Ibraeva L. S.
Modular technology in teaching the course «Methodological aspects of teaching Physical Chemistry and Electrochemistry»86

Isimbaev E. T.
Implementation programs of the «Adult education»: innovation and trends96

Isina S. S., Mahanova B. R.
The problems of education of the personality in the higher education institutions and the ways of their solution104

Kairbekov N. E.
The theologian scholars in Samarkand during the Karakhanid era..... 115

Karmanova Zh. A., Zharilgasin S., Manashova G. N.
The use of «Mind maps» in the training and evaluation of teachers130

Knol M. V.
Aspect of inclusive learning137

Nagymzhanova K. M., Sagynbekova E. R. Methodological principles of subjective activity of primary school pupils in innovative educational environment.....	144
Nurgaliyeva S., Ibragimov A. A., Nurgaliyeva A. Improving vocational training of graduate students in pedagogical specialties.....	155
Nurgaliyeva S., Popova M., Yespolova G., Dyusembinova G. Conditions and quality improvement mechanisms of inclusive education in Kazakhstan.....	163
Nurseitov D. F., Bayseitova Zh. B. Historical aspect in research of giftedness.....	169
Nurumzhanova K. A., Kissabekova A. A. Experience of Passov E. I. technology in the study of Physics in English.....	174
Nurumzhanova K. A., Rakhimbayeva B. A. The theoretical justification of interactive e-learning tools in physics.....	179
Odintsova S. A., Odintsova E. A. Legal representations as the object of scientific pedagogical research.....	185
Pavliutina L. Yu. To the question of realization of educational potential of students of higher education institutions in the formation of a healthy lifestyle	191
Potapchuk T. Aesthetic education of students in the personality oriented educational process.....	196
Rakhimzhanova G. R. Professional orientation as an essential condition of professional training	204
Sadybekov R. Sh., Saparbekova G. A., Tursynbaev Zh. S. The use of innovative technologies in the training of engineering majors.....	210
Sartayeva N. T. Research activity of younger school pupils – the main way to scientific knowledge.....	216
Suleimenov I. E., Panchenkono S. V., Vituleva E.S., Mun G. A., Kopishev E. E., Kamkin V. A. On the concept of information technology: the interpretation in terms of becoming a knowledge-based economy	221
Tazhigulova B. M. Competence approach to the development of modular educational program for preparation of masters on specialty 6M010800 «Physical culture and sport»	231
Tasimova A. A. The nature and the source of education of personality in conditions of modernization of Kazakhstan society.....	238

Temerbaeva Zh. Development of students' competence at studying graphic disciplines	248
Torybayeva Zh. Z., Nuridinova G. A. Quality management of school and family engagement in familiarizing of schoolchildren to a healthy lifestyle	252
Ualiyev N. S., Sakabayev A. A., Serubay A. K., Zhakhankyzy G. The mobile educational environment as the factor of forming the Web 3.0 technology and informatization of educational process	260
Urazbaeva G. T. The specific features of social work	265
Shatayeva G. K. Grammar speech skills formation via communicative approach in teaching English in non-language high school	273
Shayakhmetova M. N. Factors of pedagogical work of a teacher.....	280
Rules for authors	287

А. К. Акишева

директор орынбасары, «Өрлеу» Ұлттық біліктілікті арттыру орталығы» АҚ филиалы «Ақмола облысы бойынша педагогикалық қызметкерлердің біліктілігін арттыру институты», Көкшетау қ.

БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІН РЕФОРМАЛАУ ЖАҒДАЙЫНДА ШАҒЫН ЖИНАҚТАЛҒАН МЕКТЕПТЕР МҰҒАЛІМДЕРІНІҢ БІЛІКТІЛІГІН АРТТЫРУ

Мақалада біліктілікті арттыру жүйесінде шағын жинақталған мектептер мұғалімдерінің кәсіби құзыреттіліктерін дамытудың өзекті мәселелері қарастырылады. Шағын жинақталған мектеп мұғалімі шағын аудан мен мектепте мәдени-білім үдерісін жүзеге асыратын басты тұлға болып табылады. Оның жұмысының табыстылығы шешуші дәрежеде кәсіби құзыреттілігі деңгейіне байланысты болады. Заманауи шағын жинақталған мектепте жүріп жатқан даму үдерістері педагогикалық қызметкерлердің біліктілігін арттыру формалары мен мазмұнын өзгертуді талап етеді.

Зерттеу мақсаты шағын жинақталған мектеп педагог қызметкерлерінің кәсіби құзыреттіліктерінің кейбір аспектілерін қарастыру және біліктілікті арттыру жүйесінде оны дамытудың тиімді жолдарын анықтау болып табылады.

Шағын жинақталған мектеп мұғалімдерінің біліктілігін арттыру проблемалары «ШЖМ педагогтерінің үздіксіз білім университеті» моделін жасауға негіз болды. Аталған жобаны жүзеге асыру мақалада шағын жинақталған мектеп педагогтерінің біліктілігін арттыру мәселелерін шешудің тиімді формаларының бірі ретінде қарастырылған.

Кілтті сөздер: шағын жинақталған мектеп, кәсіби құзыреттілік, біліктілікті арттыру, жоба, білім сапасы, жаңғырту, білім беру мазмұнын жаңарту.

КІРІСПЕ

Білім беру мазмұнын жаңғырту жағдайында заманауи шағын жинақталған мектеп (ШЖМ) жұмысының сапасын арттыру – Қазақстан Республикасы және кейбір әлем елдеріндегі білім жүйесінің басым бағыттарының бірі.

Шағын жинақталған мектептердің басым бөлігі Қазақстандағы сияқты шет елдерде де ауылдық елді мекендерде орналасқан. Шағын жинақталған ауыл мектебі кез-келген мемлекеттің жалпымемлекеттік білім беру жүйесінің құрамдас бөлігі болып табылады. Оның ахуалы мен жұмыс деңгейі ауылдың әлеуметтік-экономикалық дамуына, тұрғындардың мәдени-білім деңгейіне, демографиялық проблемаларды шешуге орасан зор әсер етеді [1]. Шағын жинақталған мектепті дамыту, оның қызметінің тиімділігі маңызды дәрежеде педагогтің мәдениеті, зияты, шығаршалылық әлеуеті мен кәсіби даму деңгейіне байланысты болады. Демек, білім беру жүйесін реформалау жағдайында шағын жинақталған мектеп мұғалімдерінің біліктілігін арттыру мәселесі өзекті болып табылады және білім беру үдерісінің мазмұны мен оны ұйымдастыруға қатысты ерекше тәсілді талап етеді.

Шағын жинақталған мектептерде білім беруді жаңғырту міндеттерін шешу үшін мұғалімдерді дайындау және біліктілігін арттыру мәселелерін көптеген зерттеушілер әр түрлі аспектілерде қарастырған болатын. О. А. Абдуллина, С. Б. Елканов, Н. В. Кузьмина, В. А. Слостенин, Р. А. Акбашев, Р. А. Алтынбаева, Е. Н. Шиянова және т.б. авторлардың еңбектерінде мұғалімдерді кәсіби-педагогикалық дайындаудың теориялық аспектілері ашылған және кәсіби білім мақсаттары, міндеттері, мазмұны мен құрылымы негізделген.

М. М. Поташиник, А. А. Вербицкий, Б. С. Гершунский, В. И. Загвязинский, С. М. Редлих және т.б. еңбектерінде мұғалімдердің кәсіби дайындық сапасын арттыру мәселелері зерттелген.

«ШЖМ мұғалімдерінің кәсіби құзыреттілігі» түсінігінің мәнін анықтауға негіз болған В. А. Слостенин, В. В. Краевский, Н. В. Кузьмина, В. Н. Введенский, И. А. Колесникова, А. К. Маркова, В. В. Сериков және т.б. еңбектері.

Қазақстанда мұғалімдердің кәсіби құзыреттіліктерін арттыру мәселелері А. Т. Дүйсебек, Г. З. Адилгазинов, С. С. Контаев, Т. К. Құдайбердиев, К. К. Жампеисова, А. А. Жайтапова, Е. Г. Белошниченко, Г. У. Сағымбаева және т.б. еңбектерінде баяндалады.

Сонымен бірге педагогикалық әдебиеттер мен зерттеулерде шағын жинақталған мектептердің ерекшелігі жағдайындағы мұғалімдердің біліктілігін арттыру мазмұны, формалары мен әдістерінің тәжірибелік тәсіліне аса көп көңіл бөлінбейді.

Мақаланың мақсаты ғылыми-педагогикалық басылымдар ұсынған шағын жинақты мектептер педагог қызметкерлерінің кейбір аспектілерін қарастыру, біліктілікті арттыру жүйесінде оны дамытудың тиімді жолдарын анықтау болып табылады.

НЕГІЗГІ БӨЛІМ

ШЖМ мұғалімдерінің біліктілігін арттыруға қатысты Ю. Савинковтың жұмысы көбірек қызығушылық тудыруда. Ол біліктілікті арттыру жүйесінде қалыптасуы тиіс ауылдық шағын санды мектеп (ШСМ) мұғалімінің педагогикалық құзыреттілігінің құрамдас бөліктерін ұсынады. Автор шағын жинақталған мектеп мұғалімі кәсіби қызметінде ерекше сипаттағы педагогикалық проблемаларға ұшырасады деп санайды. «Сонымен қатар, бір жағынан, аймақтық білім беру жүйесінде жұмыс істейтін педагог ретінде ол кең спектрлі педагогикалық құзыреттіліктердің тасымалдаушысы болуға міндетті (облыстың барлық педагогтері үшін ортақ), екінші жағынан, ШСМ-де туындайтын ерекше педагогикалық жағдаяттарды шешу үшін, ол дұрыс кәсіби білік көрсете білуі керек, демек, ерекше педагогикалық құзыреттілікті тасымалдаушы болуы тиіс» [2].

Ю. Савинков ұсынған ерекше педагогикалық құзыреттіліктер:

ШСМ-де шағын оқу топтарында оқу үдерісін ұйымдастыра білу;

ШСМ-нің заманауи әлеуметтік тапсырысынан шығатын ерекше міндеттерге оқытылатын пән бойынша оқу материалын бейімдей білу: оқушылардың ауылдың ерекше әлеуметтік тәжірибесін меңгеруге ұмтылысын барынша толық қанағаттандыру үшін педагогикалық жағдай жасау және жүзеге асыру;

ШСМ педагогінің білім беру ортасының ерекше жағдайына сәйкес келетін, субъектілерінің шағын оқу топтарында қарым-қатынас жасауының психологиялық ерекшеліктерін, ауыл мектебі оқушыларындағы басқа ойлау түрлеріне қарағанда көрнекі-бейнелі ойлаудың айқын көрінетін басымдығын (интуитивті, сөздік-логикалық, шығармашылық, теориялық) ескертін әдістемелік тәсілдерді педагогикалық тәжірибеде іріктей және пайдалана білу;

Жаңартылған әлеуметтік қызметтерді жүзеге асыруды ескере және қамтамасыз ете білу [2].

Қазақстан Республикасында 2010-2020 жж. шағын жинақталған мектептерді дамыту тұжырымдамасының жобасын жасаушы авторлар (Дүйсебек А. Т., Адилгазинов Г. З., Контаев С. С., Белошниченко Е. В. және т.б.) ШЖМ ерекше жағдайында жұмыс жасайтын мұғалімнің қосымша кәсіби құзыреттілігін ұсынады:

Сынып-жинақ жағдайында тиімді оқыту әдістерін іріктеу, бейімдеу және құрастыру;

Әр түрлі жастағы оқушылар ұжымын басқару;

Бір пәнді және бір тақырыпты сабақтарды жүргізу кезінде сынып-жинақ оқушыларының жұмысын басқару;

Оқушылар дамуының жеке-дара білім траекториясын жобалау;

Оқушылардың жеке-дара ілгерілеуін мониторингілеу үшін бақылау-бағалау рәсімінің пакетін әзірлеу

Оқушыларды жергілікті қауымдастықтың әлеуметтік-мәдени, экономикалық үдерісіне тарту [3].

Біліктілікті арттыру сапасы және, жалпы алғанда, Қазақстан Республикасындағы білім беру жүйесін жаңғырту жетістігі көбіне педагогикалық қызметкерлердің өзгеріске дайындығына байланысты болады. Өзгеріске дайын болу – заманауи педагог моделінің басты көрсеткіші.

Біліктілікті арттырудың мақсаты педагогтің білімді өзекті проблемалар мен білім беру міндеттерін шешу құралы ретінде пайдалануы болып табылады. Сондықтан біліктілікті арттыру жүйесінің негізгі қызметі – жаңа білім мен технологияларды қолданып қана қоймай, оларды өзі құра алатын педагог тұлғасының әлеуметтік-мәдени және зияткерлік әлеуетін дамыту. «Яғни жаңа формация педагогі мен басшысы белгілі бір қиындықтағы міндеттерді шеше білумен қатар, ойлау және жұмыстың даму үрдістерін көре және түсіне отырып, осы үрдістер аясында өзінің кәсіби жұмысына рефлексивтік өзгерістер енгізуге қабілетті болуы тиіс» [4].

Қазақстан Республикасында білімді дамытудың басым бағыттарының бірі «Шағын жинақталған мектептің білім сапасын арттыруды» жүзеге асыру және кәсіби құзыреттіліктерді дамыту мақсатында «Өрлеу» БАҰО» АҚ филиалы «Ақмола облысы бойынша педагогикалық қызметкерлердің біліктілігін арттыру институтында» «ШЖМ педагогтерінің үздіксіз білім университеті» жобасы төртінші жыл жүзеге асырылып келеді. Үздіксіз білім беру университеті төмендегілерге негізделген:

Білім парадигмасынан құзыреттілік парадигмасына көшу;

Ақпараттық білім беру үдерісінен білім беру технологиясына көшу;

Вербальді оқыту үлгісінен әрекеттік үлгіге көшу.

Оқыту мақсаты ШЖМ педагогтерінің білімдік, кәсіби, танымдық және басқа да зияткерлік қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін қолжетімді сапалы қызмет көрсетуге мүмкіндік беретін оқыту жүйесін құру болып табылады. Педагогикалық қызметкерлердің «ШЖМ үздіксіз білім беру университеті» жобасы З. В. Возгова ұсынған заманауи андрагогика теорияларының идеяларына құрылған қағида-тәртіптер жүйесіне негізделген. Үздіксіз біліктілікті арттыру әрбір адамға жеке-дара білім траекториясын қалыптастыруға және оған алдағы кәсіби, мансаптық әрі тұлғалық өсуге қажетті кәсіби дайындықтан өтуге институционалдық мүмкіндік береді [5].

1 сурет – ШЖМ педагогтерінің үздіксіз білім беру университетінің құрылымы

«Шағын жинақты мектеп педагогтерінің үздіксіз білім беру университеті» жобасы аясында институт жұмысының келесі бағыттары анықталды:

ШЖМ-нің білім кеңістігі саласындағы білім және ғылым жүйесінде жүріп жатқан жаңартулар мен өзгерістерді жағымды қабылдауға, шығармашылықпен түсінуге қабілетті профессорлық-оқытушылық құрамның тұрақты дамуы мен өзін-өзі жүзеге асыруы үшін институттың білім беру кеңістігінде тиімді жағдайлар жасау.

Шағын жинақталған мектептердің қызмет жасауы аясында білім қызметкерлерінің біліктілігін арттыру мазмұнын білім үдерісін жаңғырту және заманауи нормативтік-әдістемелік талаптарға сәйкес жүйелі жаңарту.

Инновациялық-синергетикалық тәсіл және заманауи оқыту технологияларын енгізу тұрғысынан Ақмола облысының шағын жинақталған мектептері білім кеңістігін тұтас әрі тиімді басқару жүйесін құру арқылы облыс педагогтерінің біліктілігін арттыру сапасын жетілдіру.

Өз кәсіби қызметінде жанкештілік пен жаңашылдық ұстанымында жұмыс жасайтын ШЖМ іскер-педагогтерінің көп қырлы тұтас моделін қалыптастыру.

ШЖМ педагогтерін курстық даярлау үдерісіне қашықтан оқыту технологияларын енгізу.

ШЖМ педагогтерінің кәсіби құзыреттілігі мен біліктілігін арттыруға ықпал ететін ғылыми-зерттеушілік және тәжірибелік-эксперименталдық жұмысты енгізу.

Әр түрлі субъектілер – республикалық, халықаралық деңгейлерде білім үдерісіне қатысушылармен ынтымақтастықты іздеу және нығайту есебінен облыстың білім кеңістігін кеңейту.

ШЖМ-нің инновациялық білім кеңістігін модельдеуді жан-жақты ақпараттық қамтамасыз ету бойынша жұмысты енгізу.

Бағыттарға сәйкес курстар, кеңестер, семинарлар, конференциялар, тәжірибелік-эксперименталдық жұмыс жүргізіледі.

Шағын жинақталған мектептердің ерекшеліктерін есепке ала отырып, педагогтердің біліктілігін арттыруды институт оқытушылары курстық дайындықтың маңызды бағыттарының бірі ретінде қарастырады.

Курстардың негізгі мақсаты – білім мазмұнын жаңарту жағдайында ШЖМ мұғалімдерінің кәсіби құзыреттіліктерін заманауи білім сапасын қамтамасыз ету жолдарын анықтау арқылы дамыту. Курс барысында тыңдаушылар ШЖМ-нің дамытушы білім кеңістігін құруға байланысты мәселелерді қарастырады: білім кеңістігіндегі рухани-адамгершілік тәрбие үдерісін жобалау; сынып-жинақ жағдайындағы тұлғалық-бағдарлы, әрекеттік, құзыреттілік тәсілдердің ерекшелігі; заманауи оқыту модельдері; оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамыту және т.б.

ШЖМ педагогтерінің кәсіби құзыреттіліктерін дамыту саласында институтта жүзеге асырылып жатқан жұмыстар:

ШЖМ педагогтерінің біліктіліктерін арттыру формалары мен оқу бағдарламалары мазмұнын жаңарту;

Оқыту үдерісін технологияландыру, әрекеттік және құзыреттілік тәсілдерді жүзеге асыруды қамтамасыз ететін тұлғалық-бағдарлы, интерактивті оқыту технологияларын пайдалану;

Педагогтердің кәсіби құзыреттіліктерінің қалыптасу деңгейін диагностикалау және мониторингілеу негізінде білім бөлімдері мен ШЖМ педагогтеріне ғылыми-әдістемелік көмек көрсету;

Курсаралық кезеңде желілік қауымдастықты, қашықтан оқыту формасын, алуан түрлі әдістемелік жұмысты ұйымдастыру арқылы дамытушылық ақпараттық-әдістемелік орта құру.

Қорытынды. «ШЖМ педагогтерінің үздіксіз білім беру университеті» аясындағы филиалдың практикалық тәжірибесі ШЖМ педагогтерінің кәсіби құзыреттіліктерін дамыту бойынша мақсатты жұмыстар олардың біліктіліктерін арттыру тиімділігіне едәуір әсер ететіндігін көрсетеді. Сонымен бірге құзыреттілік, іскерлік, табандылық, шығармашылық, оқушылармен, ата-аналармен, жұртышылықпен қарым-қатынас жасай білу алдыңғы орынға шығады.

Осылайша, біліктілікті арттыру жүйесіндегі мұндай жұмыс шағын жинақталған мектепті дамыту мәселесінде мемлекеттің білім саясатын жүзеге асырады, заманауи білім беру үдерісін әдістемелік сүйемелдеуді, педагогтердің инновациялық жобаларды енгізуге дайындығын қамтамасыз етеді.

ПАЙДАЛАНҒАН ДЕРЕКТЕР ТІЗІМІ

1 **Щербакова, Е. В.** Сельская малокомплектная школа: современное состояние, проблемы и перспективы развития / Е. В. Щербакова // Теория и практика образования в современном мире: материалы II междунар. науч. конф. (г. Санкт-Петербург, ноябрь 2012 г.). – СПб. : Реноме, 2012. – С. 107-109.

2 **Савинков, Ю. А.** Специфические педагогические компетенции многопрофильного педагога сельской малочисленной школы [электронный ресурс]. www.vestnik.vsu.ru

3 Концепция развития малокомплектных школ в Республике Казахстан на 2010-2020 годы. – Астана, 2011.

4 **Контаев, С. С., Кудайбердиев Т. К.** Перспективы развития системы повышения квалификации в Республике Казахстан [электронный ресурс]. – http://text.tr200.biz.

5 **Возгова, З. В.** Принципы непрерывного повышения квалификации научно-педагогических работников [электронный ресурс]. – www.science-education.ru/pdf/2011/3/10.pdf.

Материал 17.05.16 баспаға түсті.

A. K. Akisheva

Повышение квалификации учителей малокомплектных школ в условиях реформирования системы образования

Филиал АО «НЦПК «Орлеу» «Институт повышения квалификации педагогических работников по Акмолинской области», г. Кокшетау.

Материал поступил в редакцию 17.05.16.

A. Akisheva

Professional development of ungraded school teachers in the conditions of the educational system reforming

Branch of JSC «NCPD «Orleu»

Institute for professional development of Akmola region, Kokshetau.

Material received on 17.05.16.

В статье рассматриваются актуальные проблемы развития профессиональной компетенции учителей малокомплектных школ. Учитель малокомплектной школы является главной личностью, влияющей на культурный и образовательный процесс не только

в школе, но и на селе. От уровня профессиональной компетенции учителя в решающей степени зависит результат его деятельности. Современные изменения, происходящие в малокомплектных школах требуют совершенствования содержания и форм повышения квалификации педагогических работников. Цель исследования профессиональных компетенций педагогов малокомплектных школ направлена на определение эффективных путей и аспектов системы повышения квалификации педагогических работников. Вопросы повышения квалификации учителей малокомплектных школ стали основанием создания модели «Университета непрерывного образования педагогов МКШ». Данный проект рассматривается в статье как один из путей решения проблемы повышения квалификации педагогов МКШ.

The article deals with topical issues of the professional competence of teachers of small schools. An ungraded school teacher is the main figure that implements educational and cultural processes both in the school and the district. The success of UGS teachers is critically dependent on the level of their professional competence. The modern development processes, occurring in small schools, require a change of forms and content of teachers training. The aim of the study is to examine certain aspects of the professional competence of small schools teachers and to identify effective ways of their development in the training. The problems of training of small schools teachers served as the basis for the development of the model of «The University of continuing education of UGS teachers». This project is considered as one of the most effective solution for further training of small schools teachers.

Г. Е. Алпысбай

студент, Әл-Фараби атындағы қазақ ұлттық университеті, Алматы қ.
e-mail: gyl-banu_95@mail.ru

ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТ. ПАЙДАСЫ МЕН ЗИЯНЫ

Мақала қазіргі таңда өзекті болып табылатын жасанды интеллект жүйесіне арналады. Мақалада жасанды интеллект жайында негізгі түсініктер беріледі. Сонымен қатар жасанды интеллекттің пайдалылығы мен зиянды жақтары жайлы талқылау жұмысы жасалады. Мақала оқушыларға жасанды интеллекттің қазіргі таңда қаншалықты деңгейде керек немесе керек еместігі, пайдалы немесе зиянды екендігі жайлы ойлануына алысарт болады.

Кілтті сөздер: адам, адам интеллектісі, жасанды интеллект, компьютер, Тьюринг тесті, агент, зиян, ақау, қарсы тұру, алмастыру, пайда, зерттеу, жұмыс.

КІРІСПЕ

Адамдар өздерін Homo sapiens (саналы адам) деп атайды, осы жерден адамдар үшін ойлау қабілетінің маңызы зор екендігін көруге болады. Бірнеше ғасырлар бойына адамдар өздерінің ойлау, сезіну, түсіну қабілеттерінің басқа жаратылыс иелерімен салыстырғанда қалайша жақсы дамығандығын және күрделі болып келетінін түсінгісі келді. Жасанды интеллект ғылымымен айналысып жүрген ғалымдар зейіннің (интеллекттің) табиғатын түсініп қана қоймай, интеллектуалды жаратылысты өз қолдарымен жасау ісімен де айналысып жатыр.

НЕГІЗГІ БӨЛІМ

Жасанды интеллект (ЖИ) – ғылым саласының жаңадан дамып келе жатқан бағыттарының бірі. Бұл саладағы жұмыстар Екінші дүниежүзілік соғыстан соң пайда бола бастады, бірақ бұл атаудың өзі 1956 жылы ұсынылды. Жасанды интеллект ғылымы молекулалық биология ғылымымен тығыз байланыста болады.

Жасанды интеллект – бұл адам ойын компьютерде бейнелейтін (имитирующий) программалық жүйе. Мұндай жүйені жасау үшін белгілі бір облыста шешім қабылдайтын немесе нақтылы есептерді шешетін адамның ойлау процесін зерттеу қажет және осы процестің негізгі қадамдарын бөліп

көрсетіп, оларды компьютерде іске асыратын программалық жабдықтарды жасау қажет.

Жасанды интеллект деген кезде көпшілік адамдар көз алдарына түрлі фантастикалық фильмдердегі роботтарды елестетеді. Шындығына келгенде, біз күнделікті пайдаланып жүрген смартфондар, компьютерлер, іздеу жүйелерінің өзі біршама кемшіліктері бар жасанды интеллект болып табылады.

Жасанды интеллекттің даму барысында қарқынды зерттеулер төрт түрлі бағыт бойынша жүргізілді. Олар:

1) Компьютердің адам сияқты әрекет етуге қабілетін тексеру : Тьюринг тестін қолдануға негізделген тәсіл.

Тьюринг тесті төмендегі талаптардан тұрады :

– табиғи тілдегі мәтіндерді өңдей алу, яғни компьютермен табиғи тілде (қазақ, ағылшын, орыс, т.с.с.) сәтті қарым – қатынас жасай алу;

– білімін ұсына алу, яғни компьютердің білген және оқыған білімдерін жадында сақтай алуы;

– автоматты түрде логикалық қорытынды жасау, яғни жадысында сақталып тұрған ақпараттарды сұрақтарға жауап іздеу барысында шығару;

– машиналық оқыту, яғни жаңа жағдайларға бейімделу, сонымен қатар стандарт жағдайдардың белілерін табу және экстрополяция (құбылыстың бір бөлігін байқаудан алынған қорытындыларды оның екінші бөлігіне қолдану) жасау.

2) Адам тәрізді ойлану: жасырын модельдеуге негізделген тәсіл.

Қандай да бір программаның адам сияқты ойлана алатындығын растау үшін адамдардың қалай ойланатынын анықтайтын қандай да бір әдіс керек болады. Адам ақылының жұмыс жасау процесінің өзіне ену керек. Ол үшін екі түрлі әдіс қолданылады:

– интроспекция (жеке ойларды қадам бойынша бақылау);

– психологиялық тәжірибелер;

3) Тиімді, орынды ойлану: «ойлану заңдарын» қолдануға негізделген тәсіл.

Бастапқы деректерді қолдана отырып, өздігінен қорытынды жасай алу. Мысал үшін, «Сократ – адам. Барлық адамдар дүниеден өтеді» деген дұрыс сілтеме берілсе, «Сократ дүниеден өтті» деген тұжырым жасай алу.

4) Тиімді, орынды ойлану: рационалды агентті қолдануға негізделген тәсіл.

Агент (латын тілінде «агеге» – әрекет ету) деп қозғалатын, әрекет ететіннің бәрін атауға болады. Бірақ компьютерлік агенттер өзінің автоматты басқаруды атқару, өз ортасын қабылдау, айналасында болып жатқан өзгерістерге бейімделу және қандай да бір мақсатқа жетуге ұмтылу сияқты қабілеттерімен ерекшеленуі керек. Ал рационалды агент белгісіздік жағдайында күтілгеннен де жоғары нәтижеге қол жеткізе алуы керек.

Жасанды интеллекттің пайдалы және зиянды жақтары**Зиянды жақтары:**

1 Ақау.

Кез кеген машинада қандай да бір ақау болуы мүмкін. Жасанды интеллект саласында есептеулердегі кішігірім (көзге көрінбейтін) қателіктің өзі үлкен мәселелердің туындауына алып келуі мүмкін.

2 Қарсы тұру.

Жасанды интеллектісі бар жүйенің үнемі логикалық процестерді қабылдауы адамға қарсы тұру қабілетінің пайда болуына соқтыруы мүмкін.

3 Алмастыру.

Жасанды интеллектісі бар жүйелерді әр түрлі салаларда көптеп қолдану көптеген адамдардың жұмыссыз қалуына, сонымен қатар сол жүйелер арқылы бар шаруасын бітіретін адамдардың әрекетсіздігіне (қимыл-қозғалыссыздығына) соқтырады. Ал бұл адам денсаулығына өте зиянды.

Пайдалы жақтары:

1 Зерттеу.

Ғарыш, жердің ішкі қыртыстары(жер ядросы) сияқты адам аяғы баспаған қауіп-қатері басым, бізге беймәлім аймақтарды зерттеуге, ашуға жол ашылады.

2 Жұмыс.

Қазіргі таңда әлемдегі ешбір кәсіпорын толығымен автоматты түрде жұмыс жасамайды. Ондағы машиналар өз жұмысының сапасын тексере алмайды. Жасанды интеллектісі бар жүйенің бір мезетте, ешбір қиындықсыз мыңдаған кәсіпорындардың жұмысын бақылауға, ондағы жасалған жұмыстардың сапасын тексеруге мүмкіндігі болады. Мұндай жүйелерді адам денсаулығына қауіпті, зиянды салаларда қолдану арқылы көптеген жетістіктерге жетуге болады.

ҚОРЫТЫНДЫ

Жасанды интеллекттің пайдалы және зиянды жақтарын талдай келе, оның пайдасына қарағанда зиянды жақтарының басым екендігіне көз жеткіземіз. Бірақ қауіпті жақтарының болуына жол бермеуге болады. Ол үшін ешқандай қателіктер жасалмауы, әрбір ұсақ бөлшектерге мұқият назар аудару керек. Қауіпті тараптарының болуына қарамастан жасанды интеллектісі бар жүйелердің ғылымда, жаңалықтар ашуда маңызы зор болмақ.

ПАЙДАЛАНҒАН ДЕРЕКТЕР ТІЗІМІ

1 Рассел, С., Норвиг, П., Искусственный интеллект: современный подход, 2-е изд.: Пер. с англ. – М.: Издательский дом «Вильямс», 2006. – 1408 с.: ил. – Парал. тит. англ.

2 <http://ru.calameo.com/books/00399161074df1f3e5488>3 <https://www.youtube.com/watch?v=VtX2X8BCeP8>

Материал 17.05.16 баспаға түсті.

Г. Е. Алпысбай

Искусственный интеллект: преимущество и вред

Казахский национальный университет имени Аль-Фараби, г. Алмата.

Материал поступил в редакцию 17.05.16

G. E. Alpysbay

Artificial intelligence: benefits and harms

Al-Farabi Kazakh National University, Almaty.

Material received on 17.05.16.

Статья посвящена системе искусственного интеллекта, которая актуальна на данный момент. В статье рассматриваются основные понятия об искусственном интеллекте. А также, сделан анализ полезных и вредных сторон искусственного интеллекта.

The article is devoted to the system of artificial intelligence that is relevant at the moment. The article discusses the basic concepts of artificial intelligence. Also, an analysis of good and bad sides of artificial intelligence is made.

А. Қ. Алпысов¹, А. К. Куреева²

¹п.ғ.к., доцент, ²магистр, Павлодар мемлекеттік педагогикалық институты, Павлодар қ.

e-mail: 'alpysovak@mail.ru

БЕЙІНДІК ОҚЫТУДЫ ҰЙЫМДАСТЫРУДЫҢ ӘДІСТЕМЕЛІК ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Мақалада орта мектепте бейіндік оқытуды ұйымдастыру мен бейіндік-бағдарлы пәндерді оқыту әдістемелерін жетілдіру мәселелері қарастырылған.

Кілтті сөздер: бейіндік оқыту, бағдарлы оқыту, сабақтастық.

КІРІСПЕ

Қазіргі таңда бейіндік оқыту білім беру кеңістігін жаңғыртудың басым бағыты болып табылады. Жалпы орта білім берудің мақсаты – бейіндік оқытуды іске асыру, білім алушылардың саналы түрде кәсіптік, азаматтық, тұлғалық өзін-өзі анықтауына мүмкіндік беретін түйінді құзыреттіліктерді игеруін қамтамасыз ету және даралық білімдік қажеттіліктерін қанағаттандыру болып табылады. Бейіндік оқыту дегеніміз кәсіптік білім беру бағдарламаларын игеруге дайындау, олардың кәсіптік бағдарлары үшін жағдай жасау, оқушылардың арнаулы бейімділігі мен қызығушылығын, танымдық қабілетін ескеруге бағытталған білім беру процесінің құрылымы мен мазмұнын ұйымдастыру түрі, жоғары сыныптағылардың оқуын даралау мен саралап жіктеудің педагогикалық жүйесі. Бейіндік оқытуды ұйымдастырудың басты мақсаты болып 12 жылдық мектептерге оқушылардың кәсіби өзін-өзі анықтауға арналған құзіреттілігін қалыптастыру және іс жүзінде кәсіби қызметінің бағытын саналы түрде жетілдіруге қажетті ресурстармен қамтамасыз ету саналады.

НЕГІЗГІ БӨЛІМ

Бейіндік оқыту жаратылыстану-математикалық, қоғамдық-гуманитарлық, технологиялық деген үш бағытта жүзеге асырылады. Жаратылыстану-математикалық бейіндік бағыты бойынша химия, биология, география, физика, информатика пәндері оқытылады. Қоғамдық-гуманитарлық бағыттағы оқушылар әдебиет, әлемдік көркем мәдениет, қоғамтану, мемлекет және құқық негіздерін оқиды, ал технологиялық

бағыты мына пәндер құрамымен қамтамасыз етіледі: химия, биология, физика, технология, графика және жобалау. Оқушының болашақ жоғары оқу орнына түсуіне және жоғары кәсіптік білім алуына септігін тигізетін білім алу бағытын таңдау туралы саналы шешім қабылдау қабілетін қалыптастыру бейіндік оқытудың негізгі міндетіне жатады. Яғни, бейіндік оқытудың арқасында оқушылар өмірлік маңызды таңдауды да дұрыс жасай алады. Бейіндік оқытуға көшкендегі білім сапасын бағалау жүйесі білім берудің жоғарғы сатыдағы құрал ретінде дұрыс жолға қойылуы керек. Бағалау жүйесі оқушының жан-жақты ойлау қабілетінің дамуын шығармашылық ізденісін, білімнің жүйелілігінің, өмірлік қажеттілікке жарамдығын кәсіптік және ой еңбегін атқаруға туындаған проблемаларды шешуге бейімділігін көрсете білетін деңгейде болуы тиіс. Оқу-тәрбие процесін жаңартумен қатар, оны жүзеге асыратын әрбір педагогтың көзқарасын, оқушымен қарым-қатынасын түбегейлі өзгерту, әр баланың жеке және жас ерекшелігіне қарай дербес дамуын қамтамасыз ету, оларға білімнің өз мүддесі үшін қажеттігін сезіндіру, құзырлығын айқындау – бүгінгі күннің өзекті мәселесі [1].

Мектептің негізі орта білім деңгейін аяқтаған оқушылар таңдау бағытына қарай жалпы орта білім беру деңгейінде оқуларын жалғастырады. Жалпы орта білім беру оқушының табиғат, қоғам және адам туралы біртұтас, аяқталған білім жүйесін меңгеруін, функционалдық сауаттылығының дамуын, тұлғаның интеллектуалдық, рухани-адамгершілік және физикалық дамуын, білім мазмұнын саралау, кіріктіру және бейіндеу негізінде болашақ мамандығының бағытын таңдау жағдайын қамтамасыз етеді. Сонымен қатар оқушылардың бағдарлы бағыттар шеңберінде өз бетінше білімге деген сұраныстары мен қызығушылықтарын анықтау, сондай-ақ олардың өмір бойы оқуға дайындығын қамтамасыз ету және мамандық таңдауға дайындығы негізінде әртүрлі типтегі білім беру мекемелерінде бейіндік-бағдарлы білім беруге мүмкіндік береді.

Бейіндік – бағдарлы білім беру – оқушының тұлғалық және өмірлік өзін-өзі анықтауын қамтамасыз ететін, оқытудың даралануы мен саралануын жүзеге асыратын жалпы орта білім беруді аяқтау кезеңі. Бұл оқыту әрекетінің ұйымдастыру жүйесінде жоғарғы сынып оқушылардың қызығушылығы мен талабы, қабілетті ескерілген жағдайда оқушының танымдық, болашақ кәсіби бағдарына сәйкес дербес дамуы үшін бейіндік оқыту жүзеге асырылады [2].

Бейіндік оқыту-жалпы орта білім беретін мектептердің жоғары сыныптарында даралап оқытуға, оқушының әлеуметтенуіне, сонымен қатар орта және жоғары кәсіптік білім беру мекемелерімен ынтамақтастығына бағытталған арнайы дайындық жүйесі. Онекі жылдық білім беру жүйесіндегі бейімдік оқытудың мақсаты – жаратылыстану-математикалық, қоғамдық-

гуманитарлық бағыттары және олардың ішкі бағдарларға бөлінуі бойынша жалпы орта білім беру мазмұнын саралау жүйелеу, кіріктіру және кәсіптік бейімдеу жолымен оқушылардың қабілеттеріне, бейімділіктеріне, өмірлік қажеттіліктеріне сәйкес жеке білім беру бағдарламаларын таңдап алып сапалы білімді игеруіне мүмкіндік беру болып табылады.

Жалпы орта білім беру деңгейіндегі жоғары сыныптарға арналған типтік оқу жоспарын шартты түрде үш бөлікке бөлуге болады:

1) жалпы білім беретін базалық пәндер. Бұл сыныптағы барлық оқушылар үшін міндетті болып саналады;

2) белгілі бір бағыттағы таңдаған оқушылар үшін міндетті және сол бағытты толық анықтайтын тереңдетілген бейіндік пәндер;

3) оқушылардың өз таңдауы бойынша енгізілетін таңдау курстары.

Типтік оқу жоспарының алғашқы екі бөлігі инварианттық компоненттің, ал соңғы бөлігі вариативтік компоненттің құрамына енеді.

Бейіндік оқытудың базалық пәндері және олардың мазмұны жаратылыстану-математикалық және қоғамдық-гуманитарлық бағыттарда біркелкі болады. Ал, бейіндік пәндердің білім мазмұны оқушылардың қабілеттері мен қажеттіліктерін есепке ала отырып тиімді педагогикалық жағдайлар жасауға бағытталады. Сонымен қатар, ол барлық оқушыларды жоғары оқу орындарының сәйкесінше мамандықтарында кәсіби білім алуға қажетті дайындық деңгейімен қамтамасыз етеді.

Жаратылыстану-математикалық бағыттағы бейіндік пәндер және олардың мазмұны: оқушы тұлғасының интеллектуалдық әлеуетін дамыту мақсатында физика-математикалық және химия-биологиялық білім беруді; бағдар бойынша базалық пәндерді тереңдетіп оқытуды; қоршаған әлемді түрлендірудегі математиканың, информатиканың, физиканың, биологияның және химияның рөлі туралы түсініктерін қалыптастыруды, оқушылардың логикалық, математикалық, ғылыми-жаратылыстану, инженерлік ойлауын қалыптастыруды, әртүрлі өмірлік жағдайларға және болашақ кәсіби қызметіне қажетті оқушылардың аналитикалық, практикалық біліктері мен дағдыларын жетілдіруді; оқытуды бейіндендіруге жағдай жасауды және оқушыларды одан әрі кәсіби өзін-өзі анықтауға, өзін-өзі дамытуға даярлауды қамтамасыз етеді [2].

Жаратылыстану-математикалық білім жалпы білімнің құрамдас бөлігі болғандықтан, оны іріктеудің негізгі ұстанымдарына: білім мазмұнының қоғам сұраныстары мен талаптарына сәйкестігін, ғылымилығы мен жүйелілігін, білім мазмұны құрылымының білім берудің барлық деңгейіндегі сабақтастығы мен үздіксіздігін, оқыту мен практиканың байланысын жатқызамыз. Білім мазмұны осы ұстанымдарға бағынуы тиіс, өйткені мазмұнды таңдау мен оның құрылымын түзудің дұрыстығы оқытудың

тиімділігі мен сапасына ықпал ететін аса маңызды фактор болып табылады. 12 жылдық мектептегі жаратылыстану-математикалық білім мазмұнын таңдап алу мен оның құрылымын түзудің тұжырымдамалық негіздері жаратылыстану-математикалық білім беруді құзыреттілік тәсіл негізінде дамытудың теориялық моделін құруға мүмкіндік береді.

Сабақтастық ұстанымына сай жоғары мектепте білім алудың негіздемесі болатын белгілі білім мен дағдыны оқушы мектептегі оқу үдерісінен алады. Олай болса, орта мектеп бітірушінің берік білімі болмаса, онда ол жоғары оқу орындарында білімді меңгеруге дайын емес болғаны, яғни оқушының жоғары мектеп талаптарына бейімделуі қиындайды. Мұндай жағдайда көптеген мектеп бітірушілердің жоғары оқу орындарында оқуға дайындықтары төмен болған кезде, пәнді оқытуда орта мектеп пен жоғары мектеп бағдарламаларында мазмұн сабақтастығына көңіл бөлу керек.

Бейіндік-бағдарлы оқу жоспарының вариативті бөлігі мемлекеттік жалпыға міндетті орта білім стандарты аясынан тыс оқу бағдарламаларын жасауға және жүзеге асыруға бағытталған. Оқыту бағдарына тәуелсіз, бейіндік пәндерге және оның қолданбалы аспектілеріне қызығушылық білдірген оқушыларға мектеп қолданбалы және таңдау курстарын оқуға мүмкіндік туғызу арқылы пәнді зерделеуге бөлінетін сағат сандарын ұлғайта алады.

Бағдарлы оқытудың негізгі мақсаты жоғары сынып оқушыларының кәсіптік бейімділігіне, қызығушылығына, таңдауына қарай жоғары оқу орындарымен байланыс жасап, терең білім беру болғандықтан, пәндерді тереңдетіп және кеңейтіп оқыту үшін вариативтік компонент есебінен арнайы пәндер бойынша сабақтан тыс бағдарлы курстар, факультативтік сабақтар және үйірмелер, қолданбалы курстарды ұйымдастырып өткізген жөн. Қолданбалы курстар – әрбір нақты бейінді оқытуды мамандануын анықтайтын жоғары деңгейдегі және оқушылардың білім беру компоненттерінен таңдайтын міндетті курстары. Олар бейіндік пәндердің мазмұнын толықтырып, тереңдете түседі. Қосымша дайындықты қамтамасыз ете отырып, базалық мазмұнды дамытады, білім саласындағы танымдық қызығушылықтарын қанағаттандыруға ықпал етеді.

Қолданбалы курстар төмендегідей мақсаттарды көздейді:

- қазіргі заманның өзекті мәселелерін зерделеу;
- болашақ мамандықтың ерекшеліктерін таныстыру, оқушылардың түрлі іс-әрекеттерді орындау барысында осы мамандық иесі ретінде өзіндік сыналуына жағдай туғызу;
- оқушының шығармашылық, танымдық іс-әрекеттерін қалыптастыру;
- бейіндік піндердің мазмұнын толтыру;

– оқушының белгілі сала бойынша қабілетін ұштау, оның бойында келешекке қажет білік пен дағдының қалыптасына мүмкіндік жасау;

– оқушының білімге деген құштарлығын жоғары дәрежеде дәйектеу мақсатында бала бойындағы қызығушылықты, шығармашылық шабытты жандандыру. Қолданбалы курстар вариативтік компоненті есебінен жүзеге асырылады және олар бірнеше функцияны атқаруы мүмкін:

– бағдарлы курстардың мазмұнын толықтыруы;

– таңдап алған бағдар аясынан тыс оқушылардың әртүрлі танымдық мүдделерін қанағаттандыруы.

Жаратылыстану-математикалық бағытта бейіндік пәндерді оқытудағы жаңашылдық ретінде көптілділікпен оқыту курсы енгізуге болады. Оқушылар математикалық, физикалық, химия-биологиялық терминдерді ағылшын, қазақ және орыс тілдерінде оқып біледі. Бұл курс болашақта сауатты түлектерді, физика-математикалық, химия-биологиялық факультеттердің болашақ студенттерін шетелдерге оқуға даярлауға мүмкіндік береді. Жаратылыстану-математика бағыттағы математикадан қолданбалы курсты оқыту барысында мазмұнды есептерді шығару математикалық білімді өмірмен ұштастыруға, алған білімін еңбекпен байланысты іс-әрекеттерімен қолдана білуге көмектеседі. Есептердің мазмұнында теориялық немесе практикалық маңызы бар сұрақ туатын қандай да бір болмасын жағдаят баяндалады. Осы тұрғыда кәсіптік мазмұнды математикалық есептерді қарастыру, оларды шығарудың әдіс-тәсілдерін үйрету, есеп шығару дағдыларын қалыптастыру қажет. Есеп шығару барысында кәсіптік ұғымдардың мағынасы ашылып, нақтыланады, оның ескерілмей мазмұнына, алынған жауабына мұғалімнің берген түсініктемесі оқушының кәсіптік, өмірлік, практикалық ойлауын қалыптастырудың негізгі құралы болып табылады.

Жоғарғы сыныптарды математиканы оқыту кезінде мектептің оқу жоспарына таңдалған бағдарға сәйкес мынадай қолданбалы курстарды ұйымдастырып өткізуге болады: «Бизнес және математика», «Экономикадағы математикалық әдістер», «Математикалық процестерді модельдеу», «Қолданбалы математика», «Сандар теориясы», «Олимпиада есептерін шығару», «Математикадан стандартты емес есептерді шешу», «Геометрияның таңдамалы теоремалары», «Ықтималдықтар теориясы мен математикалық статистика элементтері», «Жоғарғы математикаға бастама» және т.б. Бұл курстар оқушыларды алған білімдерін практикада пайдалануға үйретеді және мамандық таңдауға бағыттайды. Сонымен қатар, бұл курстарда жоғарғы математика курстарының кейбір тақырыптары оқытылады және қиындығы жоғары есептерді, логикалық есептерді және әртүрлі деңгейдегі олимпиада есептерін шығаруға үйретеді. Аталған курстардың барлығы дерлік

жоғарғы оқу орындарындағы жүргізілетін математика курсы мазмұнымен ұштастыра отырылып жүргізіледі. Бұл курстарда жоғарғы математика және қолданбалы математика курсының алғашқы ұғымдарымен және осы білімдердің өмірде қолдану аясымен танысады.

Жаратылыстану-математикалық бағыты бойынша оқитын оқушылар келешекте жоғарғы оқу орнына барғанда алғашқы курста міндетті түрде «Сызықтық және жоғары алгебра» және «Аналитикалық геометрия» пәндерін немесе «Жоғарғы математика» пәнін өтеді. Сондықтан, жаратылыстану-математикалық бағытында математикадан 11-12 сыныптарғы арналған «Жоғарғы математика бастама» қолданбалы курсы ұйымдастырып өткізудің орны ерекше. Өйткені, мектепте оқылатын білім негіздерінің бастысы – математика. Оқушылар меңгеретін математикалық білімнің ерекшеліктері мыналар:

– математиканы оқып-үйрену мен қолданудың үздіксіздігі;

– математикалық білім барлық мамандықтар үшін бірдей тең құндылығы болып табылады.

«Жоғарғы математикаға бастама» курсының мазмұны жалпы білім беретін мектеп бағдарламасына сүйеніп құралған. Бұл курс жоғарғы математиканы оқып-үйренудің бастамасы болып табылады, онда мектеп бағдарламасы мен жоғарғы оқу орындарындағы математика мазмұнының арасындағы байланысты, сабақтастықты көрсету мақсаты көзделген. «Жоғарғы математикаға бастама» курсы «Сызықтық алгебра және аналитикалық геометрия элементтері», «Шектер теориясы», «Бір айнымалы функцияның дифференциалдық есептелуі», «Анықталмаған және анықталған интегралдар», «Дифференциалдық теңдеулер», «Ықтималдықтар теориясы мен статистика элементтері» бөлімдерінен тұрады. «Жоғарғы математикаға бастама» курсы жалпы орта білім беру деңгейі мен жоғарғы оқу орнының білім мазмұндарына сүйеніп құрастырылып, жоғарғы математиканы оқып-үйренудің бастамасы болып табылады, онда мектеп бағдарламасы мен жоғарғы оқу орындарындағы математика мазмұнының арасындағы байланысты, сабақтастықты көрсету мақсаты көзделген. Сөйтіп, мектеп қабырғасынан олардың математикаға тереңдетіп оқыту, оқушылардың пәнге деген қызығушылығы мен құштарлығын оятады, ғылымның қай саласында болмасын математиканың алатын орны мен атқаратын ролін жете түсінеді.

Жалпы орта білім берудің жаратылыстану-математикалық бағытында бұл курстарды оқытуды сол мектеп орналасқан қаладағы жоғарғы оқу орындарымен тығыз байланысты жүргізу өз кезегінде оқытудың тиімділігін арттыруға үлкен септігін тигізеді. Бұл ретте жоғарғы оқу орындарындағы математика курстарының дәрістеріне қатыстыру, студенттермен кездесулер

және математика курстарына қатысты дөңгелек үстелдер ұйымдастыру сияқты іс-шаралар тиісті дәрежеде өз нәтижесін берері сөзсіз.

Физикадан бағдарлы сараланған білім беруде оқушылардың таңдауы бойынша қатысатын қолданбалы курстардың ұйымдастырудың үлкен мәні бар. Жаратылыстану-математикалық бағыттағы физика пәнінен қолданбалы курстар физика-математикалық бағдардың құрамына енетін және оқушылардың таңдауы бойынша қатысатын міндетті курстар болып табылады. Физика пәнінен қосымша келесі оқу бағдарламасы ұсынылады: «Физика және техника», «Медициналық техника», «Физикалық есептерді компьютер көмегімен шешу», «Ғарыш физикасы», «Физика және экология», «Радиотехника және электроника негіздері», «Биофизика», «Физика және Қазақстан энергетикасы», «Физикалық процестерді компьютерлік модельдеу технологиясы», «Физикадан қиындығы жоғары есептерді шешу әдстері», «Физикадан эксперименттік есептер шешу» және т.б.

Жалпы алғанда физикадан бағдарлы сараланған білім беруде қолданбалы курстардың шамамен келесі түрлерін ұсынуға болады:

1) Пәндік қолданбалы курс, оның міндеті – типтік оқу жоспарының инварианттық компонентігі «Физика» оқу пәні бойынша білімді кеңейту және тереңдету және оны бірнеше топқа бөлуге болады:

2) пәнді тереңдетіп оқытуға бағытталған көтеріңкі деңгейдегі қолданбалы курс, ол оқу пәнімен тақырыптық та, уақыты да келісімді бола алады. Бұл жағдайдағы толықтырылған бағдарлы курс физиканы тереңдетіп оқытатын арнайы мектептің (сыныптың) бағдарламасымен бөлуге болады:

3) курстың жеке бөлімдері тереңдетіп оқытылатын арнайы курстар. Мұнда курстарға «Механика», «Заттың құрылысы мен қасиеттері», «Термодинамика», «Оптика», «Салыстырмалылықтың арнайы теориясы», «Атом және атом ядросының физикасы» және т.б. жатуы мүмкін.

4) оқу бағдарламасына кірмейтін негізгі курстың жеке бөлімдері тереңдетіліп оқылатын арнайы қолданбалы курстар. Мұндай курстар ретінде «Гидро-аэродинамика», «Максвелл теңдеулеру», «Плазма физикасы» және т.б. болуы мүмкін.

оқушыларға білімді тәжірибеде қолдана алудың маңызды жолдарымен және әдістерімен таныстыру, оқушылардың қазіргі заманғы техника мен өндіріске қызығушылығын дамыту мақсатындағы қолданбалы курстар.

Мектептің жоғарғы сыныптарына бағдарлы оқытуды енгізудің қажеттігі мемлекет пен қоғам тарапынан мектептегі білім беру жүйесіне қойылып отырған талаптардан, республиканың әлеуметтік-экономикалық, әлеуметтік-мәдени дамуынан туындаған заңды құбылыс болып табылады және ол

оқушылардың білім алу қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін таңдауға жағдайлар туғызуға бағытталған оқыту түріне жатады.

Бүгінгі күнгі мектеп тәжірибесінде жаратылыстану-математикалық бағыттағы пәндерді бағдарлы сыныптарда оқыту бірқатар қиындықтармен қабаттаса өтіп келеді, бұл әртүрлі бағдардағы оқушылардың оқу-танымдылық ерекшеліктерінің ескерілмеуінен, оқу бағдарламаларының ғылыми ақпарат ауқымының арттырылуынан бағдарлануынан туындап отыр. Мектептегі жаратылыстану-математикалық пәндерді оқытуға кешенді теориялық тұрғыдан қараудың болмауына байланысты кейбір мәселелердің келісілмей шешілуі, тұлғаның дара ерекшеліктеріндегі айырмашылықтарды ескермеу салдарынан оқыту үдерісінде көптеген оқушылар физика-математикалық және химия-биологиялық пәндерді қызықсыз, болашақ мамандықтарында қажет болмайтын күрделі пәндер ретінде қарастырады, бұл өз кезегінде оқушылардың ғылыми дүниетанымдарының, болашақ кәсіби жетістіктерінің қалыптасуына кері әсер етуі мүмкін. Бұл көрсетілген қиындықтарды жеңілдету үшін жаратылыстану-математикалық бағыттағы пәндерді бағдарлы сараланған білім берудің теориялық және практикалық – әлемнің біртұтас физика-математикалық және жаратылыстану-ғылыми бейнесін қалыптастыруға бағытталған оқу пәндері мазмұнын бағдарлы саралаудың құралы ретінде және жоғары сыныптарда бағдарлы оқытуды жүзеге асыру үшін білім беру үдерісіне қатысушылардың күшін жұмылдырудың құралы ретіндегі аспектілері қарастырылады.

ҚОРЫТЫНДЫ

Бейіндік оқыту жағдайында физика-математикалық, химия-биологиялық бағдарлар бойынша пәндердің кез келген тақырыптарын оқытуды негізгі іргелі және қолданбалы теориялардың айналасында өрістетуге керек. Сабақтарды тақырыптық және әр сабаққа бөліп жоспарлау мазмұндық және процессуалдық компоненттердің бөлімдеріне негізделген төрт блоктан тұрады: теориялық, практикалық, шығармашылық және қосымша. Мұндай бөлім сабақтардың сан алуан түрлеріне көрінетін бейіндік оқытудың принциптері мен оқытуды ұйымдастырудың ерекше формасына байланысты. Сабақтың сан алуан түрлеріне: проблемалық лекциялар, эвристикалық әңгімелесудің элементтері бар дәрістер, семинарлар, диспуттар, «дөңгелек үстелдер», практикумдар, аралас сабақтар, оқу ойындары жатады. Бейіндік пәндерді оқытудың мақсатына жетуде зерттеу іс-әрекеттерінің элементтерінен тұратын үйдегі шығармашылық жұмыстар мен сыныптан тыс жұмыстар (ғылыми әдебиеттерді оқу, ғылыми тапқырлық кештер, ғылыми конференциялар, пән бойынша оқушылардың ғылыми қоғамы, табиғатта экскурсиялар өткізу) ерекше маңызға ие. Он екі жылдық білім беруге көшу экспериментінің

нәтижелері бейіндік пәндерді оқытудың әзірленген әдістемесі тиімді екенін және оны жалпы білім беретін мектептерде физика-математикалық және химия-биологиялық білім берудің тиімділігін арттыру мақсатында жаратылыстану-математикалық бейіннің шеңберінде болатындығын көрсетті.

ПАЙДАЛАНҒАН ДЕРЕКТЕР ТІЗІМІ

1 **Алпысов, А. Қ.** Математиканы оқыту әдістемесі. – Павлодар. 2015. – 188 б.

2 **Алпысов, А. Қ.** Есептерді шешудің әдістемелік негіздері. – Павлодар. 2007. – 88 б.

Материал 17.05.16 баспаға түсті.

А. Қ. Алпысов, А. К. Киреева

Методические особенности организации профильного обучения

Павлодарский государственный педагогический институт, г. Павлодар.

Материал поступил в редакцию 17.05.16.

А. К. Alpysov, A. K. Kireyeva

Methodical features of the organization of profile training

Pavlodar State Pedagogical Institute, Pavlodar.

Material received on 17.05.16.

В статье рассмотрены способы организации профильного обучения и проблемы совершенствования методики обучения профильно-ориентированных предметов.

In this article there are considered the ways to organize the profile education, as well as the problems of improving the technique of profile-oriented subjects teaching.

ЭОЖ 372.8 (075)

А. Қ. Алпысов¹, А. А. Кусабекова²

¹п.ғ.к., доцент, ²магистр, Павлодар мемлекеттік педагогикалық институты, Павлодар қ.

e-mail: ¹alpysovak@mail.ru

ТӘРБИЕЛІК ЖӘНЕ ДАМЫТА ОҚЫТУ ЖҮЙЕСІНДЕГІ МАТЕМАТИКАЛЫҚ БІЛІМНІҢ МАЗМҰНЫ

Мақалада математикалық білімнің мазмұнын тәрбиелік және дамыта оқыту жүйесі арқылы қалыптастыру жолдары қарастырылған.

Кілтті сөздер: дамыта оқыту, тәрбиелік оқыту, математикалық білімнің функционалдық аспектісі.

КІРІСПЕ

Оқыту – ғылыми білімдерді, біліктерді және дағдыларды игеруі бойынша, шығармашылық қабілеттерін, дүниетанымдықты, өнегелі-әдепті көзқарастарды дамыту бойынша оқушылардың белсенді танымдық қызметін ұйымдастыру мен ынталандырудың педагогикалық үрдісі. Дамыта оқыту – оқу үрдісінің адамның мүмкіндіктері мен оларды іске асыруына беттеу. Дамыта оқыту тұжырымдамасында бала мұғалімдегі оқыту әсерлерінің объектісі ретінде емес, ол оқытудың өздігінен өзгертін субъектісі ретінде қарастырылады. Оқыту – қазіргі заманның талаптарын ескере отырып, оқушылар тұлғасын, білім, іскерлік және дағдыларды меңгерте отырып, мақсатты бағдарланған жүйелі ұйымдастырылған қоғамдық қатынастар тәжірибесі, қоғамдық сананың даму нәтижесі, еңбек өндірісінің мәдениеті, қоршаған ортаны қорғау мен оны белсенді қайта өзгерту туралы, білімдерді аға ұрпақтың өскелең ұрпаққа үйретіп, оны олардың меңгеруі. Оқыту ұрпақ сабақтастығын, қоғамның толық құндылықты қызмет атқаруын және тұлғаның соған сәйкес дамуына мүмкіндік жасайды. Оның қоғамдағы объективті міндеттерінің мәні осында.

НЕГІЗГІ БӨЛІМ

Оқыту үрдісіндегі негізгі мазмұнды игеру тетігі – өзара әрекеттестіктің арнайы формасындағы мақсатты ұйымдастырылған оқушылар мен мұғалімдердің бірлескен іс-әрекеті, олардың мазмұнды танымдық әңгімелері. Оқыту үрдісі – оқушыға білім, тәрбие берудің және оны дамытудың мақсаттары шешілетін мақсатты бағыталған, бірізді өзгеріп отыратын

мұғалім мен оқушылардың өзара әрекеттестігі. Білім әлеуметтік тәжірибенің бірінші элементі болса, оның екінші элементі – әлеуметтік тәжірибедегі іс-әрекет тәсілдерін оқушыға үйрету, білімді қолдануға дағдыландыру, дәлірек айтсақ адамзат жасаған іскерлік пен дағдыларды меңгерту [1]. Білім мазмұнының тәжірибелік бөлігінде нақты іс-әрекет жасауға мүмкіндік беретін, жастардың мәдениетті сақтау қабілетін жетілдіретін көркемөнер, еңбек, қарым-қатынас, іс-әрекет түрлері бар. Танымдық іс-әрекет оқушының ой-өрісін кеңейтіп, дүниені танудың маңызды құралдарының бірі білім алуға, өздігінен білім алуға ынталандырып, ақыл-ойдың дамуына, ғылыми білімдерді жүйелі меңгеруге көмектеседі.

В. Давыдовтың айтуы бойынша білім берудің мақсаты мен міндеті «оқыту мен тәрбиелеудің бірлігінде, білімді сенім ретінде қалыптастырып, оқушыларды білім алуға өздігінен бағдарлана біліп, оларды тәжірибеге қолдана білуге үйретуде» болып табылады. А. П. Ершовтың пікірінше, математикалық білім берудің мақсаты математикалық білімдер мен икемділіктерді ала отырып, осы білімдерді қолданбалы есептерді шешуге пайдалану немесе математикалық білім жүйесін құруға арналуы тиіс. Математика адамзат мәдениетінің ажырамас бөлігі бола отырып, өнер сияқты адамның рухани жан дүниесінің қалыптасуына ықпал етеді. Математика адамда ақыл-ой адалдығын, шындыққа ұмтылуды тәрбиелейді. Математика саласына ақпараттық технологиялардың тереңдеп енуі оны оқыту әдістемесін ғана емес, мазмұнын да өзгерте бастады. Математикалық әдістер мен математикалық ойлау ғана емес, жалпы ғылыми дүние таным да жаңаруда.

Оқытудың мазмұны – мектептің математикалық білімінің нәтижелігіне де, оқушы тәрбиесі мен дамуына да әсер ететін өте маңызды фактор. Оқытудың нәтижелігін талдаған кезде әдетте білімнің тереңдігі және беріктігі ұстанымы қолданылады. Бірақ қазіргі қоғамның дамуы оқыту үрдісінің нәтижелеріне деген талаптарды кеңейте түсуді қажет етеді. Ақпаратты есте берік сақтауды ғана емес, дүниетанымды қалыптастырып, ойлау қабілеттерін дамыту, оқушылардың сапалы тәрбиесі мен дамуын қамтамасыз ету қажет. Оқытудың мазмұнын таңдау мәселесі – дидактикадағы білімнің де мазмұнын таңдау критерийлерін анықтау мәселесімен Ю. К. Бабанский [4], Г. В. Дорофеев [5], Л. А. Зорина [7], И. Я. Лернер [6], Н. Ф. Талызина [3], Б. П. Эрдниев [8] сияқты зерттеушілер айналысқан. Өртүрлі зерттеушілер білім беру мақсатында таңдау ұстанымдарының негізінде әртүрлі критерийлерді алады. Мысалы, Ю. К. Бабанский білім беру мазмұнын оптимизациялау ұстанымын ерекше атайды. Л. Я. Зорина білім беру мазмұнын қалыптастыруға оқу пәнінің басты қызметі әсер ететінін көрсетті. Оқу пәндері білім беру мазмұнын анықтайтын басты қызметіне қарай төрт топқа бөлінеді:

а) білімдер, ғылым негіздері; б) әрекет тәсілдері; в) эмоцияналдық қарым-қатынас, дүниеге эстетикалық көзқарас қалыптастыру; г) пәнаралық байланыс. Г. В. Дорофеев білім беруді гуманизациялау ұстанымына сәйкес келетін математикалық білім мазмұнының төмендегі аспектілерін бөліп көрсетті:

– әлеуметтік және гуманитарлық маңыздылығы тұрғысындағы мектеп математикасының жалпы мәдени аспектісі;

– математикалық білімнің функционалдық, өмірлік маңызы бар мәселелерді шешуде қолданушылық аспектісі;

– қоршаған ортаның адекваттық көрінісін жасаудағы адамның танымдық қажеттілігін қанағаттандырумен байланысты аспект.

Оқытудың мазмұнын таңдағанда математика мұғалімінің алдында тұрған маңызды міндет - өз пәнінің мүмкіндіктерін оқушы тұлғасының дамуы мен тәрбиесінде жүзеге асыру. Осындай мазмұнмен оны жүзеге асырудың әдістемелік жолдарын жасау математиканы оқытудың әдістемелік жүйесінің басты мәселесі болып табылады [2]. Осыған байланысты мектеп білімінің мазмұны мәселесінің мынадай негіздері анықталды:

– оқу пәні мен қазіргі ғылым негіздерінің арақатынасы;

– математикалық білім берудің мақсаттары;

– мазмұнның құрылымы;

– тәрбиелік-дамытушылық оқытудағы оқу материалын таңдаудың ұстанымдары мен критерийлері.

Білім – мәдениеттің бір бөлігі. Ол бір жағынан мәдениеттен нәр алады, екінші жағынан ұрпақтан-ұрпаққа ауысу арқылы оны сақтайды және дамытады. Жалпы адамзат мәдениеті мен әлеуметтік тәжірибесінің бөлігі ретінде математикалық мәдениет мектептегі математикалық білім берудің көзі болып табылады. И. Я. Лернер мен М. Н. Скаткиннің пікірлері бойынша, әлеуметтік тәжірибені талдағанда мазмұнның ерекше түрін көрсететін оның төрт жалпы элементін бөліп көрсетуге болады: а) қоғам, ойлау, техника және әрекет тәсілдері туралы қоғамның жеткен білімдері; б) тұлғаның іскерліктері мен дағдыларынан көрінетін әрекет тәсілдерін жүзеге асыру тәжірибесі; в) қоғамның алдында пайда болатын жаңа мәселелерді шешу бойынша шығармашылық ізденіс әрекетінің тәжірибесі; г) дүниеге, бір-біріне көзқарас тәжірибесі, эстетикалық тәрбие жүйесі.

Сонымен қарастырылған элементтердің әрқайсысы өзінің ерекше қызметін атқарады. Оның үстіне әрбір элементтің меңгерілуі басқалардың меңгерілу сапасына және деңгейіне әсер етеді. Жоғарыда айтылғанның барлығы мектептегі математикалық білімнің мазмұнын сөз еткен кезде төмендегілерді ескеру керек деген ойға негіз болады:

а) белгілі математикалық фактілердің, ұғымдардың, формулалар мен теоремалардың белгілі бір жиынтығы;

б) математикалық білімдері меңгеру және жетілдіру бойынша әрекет жасаудың дағдылары мен іскерлігі;

в) алынған білімдерді жаңа жағдайға өздігінен ауыстыру деңгейіндегі шығармашылық қызмет тәжірибесі; г) бұрын меңгерілген білімдер мен дағдыларды жаңа мәселелерді шешу жолдарын іздеу үшін қолдана алу қабілеті және т.б.

Жалпы әлемдегі мектеп бағдарламалары, мектеп оқулықтары үнемі өзгеріп отырады, ол түсінікті де, өйткені қоршаған орта, айналадағы өмір тез өзгереді. Ол біздің елімізде де өзгеріп отырады. Мектеп бағдарламалары сол өзгерістерді ескеріп, үнемі оларға сай болуға, қоғамның болашақ дамуын болжауды да ескеріп отыруға тиіс. Математика әдістемесі мен мектеп оқулықтарының мазмұны бойынша зерттеулердің талдауы жаңа буын оқулықтардың төмендегідей талаптарға сай болуы керек екенін көрсетті:

– курстың теориялық материалы бағдарламаға сәйкес тиісті ғылыми деңгейде берілуге тиіс;

– оқушыларға күрделілігі үш деңгей бойынша оқуға ықпал етуі тиіс;

– әр тараудың, тақырыптың басында жаңа материалдың түйінділігін көрсететін материал беру керек. Өткен сыныптардың оқулықтары қолдарында болмағандықтан, оқушылардың ұмытылған материалды қайталау мүмкіндігі болмайды. Сондықтан жаңа материал олар үшін түсініксіз, күрделі болып қалады да, пәнге деген қызығушылық жоғалады;

– оқулықтың практикалық бөлігін дидактикалық жүйе түрінде құру керек. Онда сыныпта, үйде орындалатын жаттығулар, өздік және бақылау жұмыстары, қайталауға арналған есептер, күрделі есептердің барлығының ара жігі нақты аталып берілуі керек;

– оқулықта курстың негізгі ұғымдарын, оқушыларда қалыптастыруға арналған жаттығулар жүйесі болуға тиіс;

– оқулық оқытудың ақпараттық технологиясы жағдайында қолдану мүмкіндігіне бағытталуы тиіс;

– оқулық технологиялық деңгейде оқу материалының тиімді көлемімен және құрылымымен жасалуы тиіс.

Оқытудың тәрбиелік және дамытушылық қызметін математика оқулығындағы материалдың берілуі тиянақты, терең, жан-жақты ойластырылғанда жүзеге асырылады. Жаңа білім рет-ретімен, жүйелі түрде, алдыңғы білімдермен логикалық және органикалық байланыста берілгенде ғана ол оқушылардың саналы дамуы мен тәрбиесін қамтамасыз ете алады. Алгебраның мектеп курсы өзара біріктірілген түрде болуға тиіс көп бөлімдерден

тұрады. Алгебрада сандардың рационалдан нақтыға, кейде кешенді санға дейін дамуы беріледі. Алгебра курсының негізгі идеяларының бірі теңдеу ұғымы. Теңдеу құру жолымен дүниетану және техникаға байланысты көптеген есептер шығарылатыны белгілі. Теңдеулер арқылы математика табиғатты танудың құралы болып табылады, сондықтан теңдеулер алгебраның негізін құрап, математикалық әдістің күшін көрсетеді. Теңдеулер мен теңсіздіктер теориясы орта мектепте оқушылардың логикалық ойлау қабілетін дамыта алатындай, өз алдына ғылыми-педагогикалық маңызы бар негізгі оқу материалы болып есептеледі. Ол оқушыларды айқын дұрыс ойлауға, шамаларды салыстыра білуге дағдыландырады. Сондықтан есеп шығару барысында творчестволық қабілеттілік, ізденгіштілік қасиеттерді әр түрлі тәсілдермен шығарып, ішінен ең қарапайым, тиімдісін тандап алудың маңызы зор [2].

Соңғы кезде орта мектеп математикасында көптеген жақсы бетбұрыстарға қарамастан теңсіздіктер жөнінде мектеп оқушыларының түсініктері мардымсыз екенін іс-тәжірибе көрсетіп отыр. Осы олқылықты жою үшін теңсіздіктер теориясы мен оны үйренудің әдісін жетілдіру қажеттігі туындайды. Теңдеулер мен теңсіздіктерді шешуді оқушылар күнделікті кездестіретін айналасындағы фактілермен байланыстыруы қажет. Егер де тарихқа үнілетін болсақ, практикалық есептерді шығарудың алгебралық әдістерінің бастамасы ежелгі ғылым әлемімен байланысты. Сол кездің өзінде де теңдеулер мен теңсіздіктер құруды талап ететін есептер пайда бола бастады. Алғашқыда мұндай есептерді шығару үшін арифметикалық әдістер қолданылды. Одан әрі алгебралық жағын қарастыру қалыптаса бастады. Қазіргі уақытқа дейінгі теңдеулер мен теңсіздіктердің дамуында әр түрлі әдістердің өзгеріп жаңарып отыруы осы ұғымдардың нақтылануы мен басқа да математиканың бөлімдерімен байланысын ескеріп отыруды қажет етеді. Бұл үрдісте теңдеу мен теңсіздіктердің алгебралық ұғымдар жүйесіндегі мәні маңызды роль атқарады. Теңдеуді алгебраның негізгі ұғымы ретінде қарастыру алгебраның дамуындағы үш фактімен егізделеді:

а) теңдеулер сөз есептерді шығарудың құралы;

б) теңдеулер алгебрадағы оқу объектісі бола алатын ерекше бір формула;

в) теңдеулер кеңістіктегі (жазықтықтағы) координата нүктелерін немесе сандарды жанамалай анықтайтын формула.

Сол себептен де теңдеу жалпы математикалық ұғым жағынан көп аспектілі болып келеді.

Теңдеудің маңыздылығы мен кең көлемділігіне қарап оны оқып үйрену қазіргі математикалық әдісте мазмұнды-әдістемелік негізде теңдеулер мен теңсіздіктердің желісінің тұтастығымен қамтамасыз етіледі. Мектептегі математика курсындағы теңдеулер мен теңсіздіктерді оқып үйрену,

олардың араларындағы байланыс, оларды тиімді шешудегі жалпы және жеке әдістер теңдеулер мен теңсіздіктер желісінің қалыптасуын нақтылау тұрғысынан қарастырылып отыр. Теңдеулер мен теңсіздіктер сонымен қатар функционалдық бағыттармен тығыз байланысты. Осындай байланыстардың ең негізгісі ол функцияларды зерттеуге теңдеулер құрастыру әдістерін қолдану. Бір жағынан функционалдық бағыт теңдеулер мен теңсіздіктер желісінің мазмұнына және оларды үйрену түріне де бір шама ықпал етеді. Негізінде функционалдық бағыт теңдеулер мен теңсіздіктерді зерттеу мен шешуде графиктік көрнекілікті қолдануды қажет етеді.

ҚОРЫТЫНДЫ

Мектептегі математика курсының маңызды мәселелердің бірі – оқушыларда дедуктивті ойлау дағдыларын дамыту екені белгілі. Математиканың негізгі әдістері оған жақсы ықпал етеді. Демек, олар ғылыми білімнің дамытушы жүйесінің құрылымдық бөлшегі ретінде қарастырылуға тиіс. Оқушылардың ойлауын қалыптастыруда берілген өрнектен логикалық тізбек шығара алуды, берілген мәселені талдай алуды, бөлшектеп, сараптап, саралай алу мүмкіндіктерін дамыту маңызды. Өз ойларын мысалдармен дәлелдей алуы керек. Мектепте математиканы оқытуды дұрыс ұйымдастыру оқушыларда ойды нақты қысқа және айқын жеткізу, рет-ретімен әрекет ету сияқты қасиеттерді қалыптастыруға ықпал етеді. Ол үшін әр кезеңнің мақсаты айқын, оған жетудің жолдарымен нәтижесін тексерудің тәсілдері анық болуы керек. Педагогикада оқыту құралдары толық ақпарат беріп, оқытудың сапасын арттыруды, оқу материалының мазмұнын беруді жеңілдетуді қамтамасыз етеді және оқушыларды оқуға қызықтырады деп есептеледі. Оқыту құралдарының ішінде ерекше орын алатыны – көрнекілік. Бұл жерде дәстүрлі педагогикада қолданылатын материалдың көрнекілігі жайында айтылмайды. Дәстүрлі көрнекілік эмпирикалық ойлауды қалыптастыруға бағытталады. Ал біздің сөз етіп жатқанымыз теоретикалық ойлауды қалыптастыратын көрнекілік. Теоретикалық ойлауды қалыптастыруда дәстүрлі емес ерекше материалдық көрнекілік – модельдер қажет. Оқу үрдісінде модельдерді қолдануды сөз ете отырып, Д. Б. Эльконин модельдер жасауы арқылы сол модельдерде берілетін мәліметтерді тез меңгерудің іске асатынын, әрі мұғалімнің жетекшілігімен жасалатын модельдер әрекеті меңгерудің жалпы ұстанымы болуы мүмкін екенін айтады.

ПАЙДАЛАНҒАН ДЕРЕКТЕР ТІЗІМІ

1. **Қожабаев, Қ. Ф.** Математиканы тәрбиелей-дамыта оқыту. – Көкшетау, 2008. – 203 б.
2. **Алпысов, А. Қ.** Теңдеулер мен теңсіздіктерді шешудің әдістемелік негіздері. – Павлодар. 2007. – 88 б.
3. **Талызина, Н. Ф.** Управление процессом усвоения знаний. – М., 1994. – 234 с.
4. **Бабанский, Ю. К.** Оптимизация учебно-воспитательного процесса. – М., 1992. – 192 с.
5. **Дорофеев, Г. В.** Дифференциация в обучении математике. – М., 1990.
6. **Лернер, И. Я.** Дидактические основы методов обучения. – М., Педагогика, 1991. – 185 с.
7. **Зорина, Л. А.** Дидактические основы формирования системности знаний старшекласников. – М., Педагогика, 1998. – 128с.
8. **Эрдниев, Б. П.** Тенденция развития математического образования. – М., 1990.

Материал 20.05.16 баспаға түсті.

А. Қ. Алпысов, А. А. Кисабекова

Содержание математического образования в системе развивающего обучения и воспитания

Павлодарский государственный педагогический институт, г. Павлодар.

Материал поступил в редакцию 20.05.16.

A. K. Alpysov, A. A. Kisabekova

The content of mathematics education in the system of educational and developing training

Pavlodar State Pedagogical Institute, Pavlodar.

Material received on 20.05.16.

В статье рассматривается формирование содержания математического образования через систему развивающего обучения и воспитания.

The article deals with the formation of the content of mathematics education through the system of educational and developing training.

Г. Т. Альпеисова¹, Д. М. Мергалиев²

¹канд. искусствоведения, профессор, зав. кафедрой «Музыковедение», Казахский национальный университет искусств, г. Астана;

²канд. искусствоведения, зав. кафедрой «Музыковедение», Павлодарский государственный университет имени С. Торайгырова, г. Павлодар
e-mail: mergaliev_d@mail.ru

ОСВОЕНИЕ КАЗАХСКОГО МУЗЫКАЛЬНОГО ЯЗЫКА В КУРСЕ ЭТНОСОЛЬФЕДЖИО КАК ФАКТОР ФОРМИРОВАНИЯ НАЦИОНАЛЬНОЙ ИДЕНТИЧНОСТИ

Статья посвящена актуальным вопросам современного музыкального образования – формированию национальной идентичности. В качестве одного из путей решения этих вопросов представлено освоение казахского музыкального языка в курсе этносольфеджио.

Ключевые слова: национальная идентичность, музыкальное образование, этносольфеджио, казахский музыкальный язык.

ВВЕДЕНИЕ

Современная культурная парадигма ставит перед музыкальными учебными заведениями Казахстана новые задачи в деле подготовке квалифицированных специалистов. В этой связи возникает необходимость в разработке теории и эффективных методов обучения, направленных на развитие способностей будущих музыкантов-профессионалов. Особую сферу здесь составляет проблема формирования слуха, так как именно он управляет всей музыкальной деятельностью, независимо от специализации обучающегося.

ОСНОВНАЯ ЧАСТЬ

Слух является главной составляющей музыканта и дисциплина, в рамках которой формируется и оттачивается музыкальный слух называется сольфеджио. Учебная дисциплина сольфеджио (лат. – solfeggio) получила название от музыкальных нот соль и фа – и была предназначена для воспитания певчих церковного хора в Западной Европе.

В курсе сольфеджио решаются задачи воспитания и дальнейшего совершенствования слуха, необходимого музыкантам всех специальностей.

Музыкально-слуховые представления, сформированные в курсе сольфеджио способствуя решению специфических задач других предметов, одновременно укрепляются и обогащаются в теоретических и исполнительских дисциплинах. О важной роли сольфеджио в формировании современного музыканта-профессионала необычайно точно подчеркнул З. Кодай: «Сольфеджио для музыки – это не только азбука, грамматика и стилистика, это – ключ к пониманию музыки» [1, С. 58].

Дисциплина «Сольфеджио» получила серьезную разработку в исследовательской, музыковедческой, научно-методической литературе. Вместе с тем, в казахстанской музыкально-педагогической науке, развернулась работа по изучению и внедрению в образовательный процесс основ национального искусства. В музыкальных вузах стали исследоваться особенности национального музыкального мышления и построения музыкально-теоретических дисциплин, прежде всего сольфеджио, с учетом национального опыта.

Необходимость создания специальных курсов по воспитанию национального музыкального слуха в образовательном процессе на всех уровнях и специальностях является одной из задач сегодняшнего дня. Освоение художественных закономерностей национальной музыки должно идти через адекватную творческую деятельность. В этом плане сольфеджио способно использовать специфические подходы, которые помогут организовать процесс музыкально-слуховой подготовки на основе казахского народного музыкального искусства и найти пути освоения присущих ей особенностей и закономерностей музыкального языка. Курс сольфеджио, основанный на особенностях и закономерностях музыки социальной группы данного общества, в современной педагогической практике разных стран получил название этносольфеджио. В настоящее время, дисциплина этносольфеджио является обязательной в программе технического и профессионального образования специальности 0404000 «Инструментальное исполнительство и музыкальное искусство эстрады (по видам)» 040403 3 – народные инструменты. В музыкальных вузах страны этносольфеджио является дисциплиной по выбору. Этносольфеджио – это дисциплина, «формирующая совокупность музыкальных знаний, умений, навыков, на основе которых функционирует казахский музыкальный язык в фольклоре, самодетельном и профессиональном творчестве. Регуляция учебно-слуховой работы будущих музыкантов на основе казахского музыкального языка служит формированию способности целенаправленного слушания произведений казахской музыки, умения использовать полученные слуховые представления в конкретной музыкально-исполнительской и композиторской

деятельности» [2, С. 5]. Именно освоение казахского музыкального языка определяет этноментальный характер дисциплины.

Уже не вызывает сомнения тот факт, что каждый этнос исторически и закономерно создал свой «естественный звуковой язык», выраженный в различных жанрах традиционной музыки. Функционирование традиционного музыкального искусства происходило благодаря выработанной веками устной передаче языковых структур посредством музыкальных и музыкально-словесных звуковых текстов. Поэтому курс этносольфеджио должен быть направлен на воспитание навыков слухового освоения казахского музыкального языка в совокупности составляющих его компонентов (визуальных, пространственно-временных, музыкальных), осознание выразительной и смысловой роли его музыкальных средств, знание жанровой и языковой специфики традиционного и современного музыкального творчества, ориентирования во всех стилях национальной музыки. Теоретико-методологические основы курса разработаны в кандидатской диссертации автор статьи: «Цель сольфеджио как классической дисциплины европейского музыкального образования это – практическое освоение европейского музыкального языка в опоре на осознание системы его логико-структурных закономерностей. Цель этносольфеджио в Казахстане – практическое освоение казахского музыкального языка в опоре на осознание системы его логико-структурных закономерностей» [2, С. 3].

Как известно, грамматический строй языка проявляет себя не отдельно, а лишь определяя особенности речи. Эти явления получили глубокую разработку как в теоретическом музыкознании, так и лингвистике. Многие проблемы формируются вокруг пары понятий - язык и речь. Отметим огромную роль Б. Асафьева, его теории интонации в обосновании интонационной природы музыки, где мельчайшей смысловой единицей музыкального языка признается интонация. Отсюда новый подход к пониманию музыки, как «обусловленной общественным сознанием живой общительной интонационной речи, с которой отдельные произведения соотносятся как каждое литературное произведения к питающему его языку и словам речи» [3, С. 134]. Возникают прямые аналогии с вербальным языком, где смысловой единицей является слово, занимающая в речи то же место, что и интонация в музыке и, соответственно, музыкальное интонирование можно соотносить с речью. Придание интонации значения носителя смысла музыки, послужило отправной точкой для дальнейших разработок языкового подхода в понимании музыки.

Обратимся к определениям языка и речи, принятым в лингвистике: «язык – это система звуковых, словарных и грамматических средств,

объективирующая работу мышления и являющаяся орудием общения, обмена мыслями и взаимного понимания людей в обществе; язык – это знаковая система» [4]. Тогда как «речь – это последовательность знаков, построенных по его законам из его материала и в соответствии с требованиями выражаемого конкретного содержания, мыслей, чувств» [4]. Таким образом язык как система правил проявляется только в речи. Речь, в свою очередь, как процесс функционирования языка, всегда строится на его закономерностях, то есть вне правил языка речь становится хаотическим набором знаков, теряющим функции передачи смыслового сообщения. Например, при прямом переводе слов с английского на русский зачастую получается бессмысленная и непонятная группа слов, не объединенных в стройное предложение. В этом случае языковеды советуют правильно определить грамматические функции и связи слов, составляющих данное предложение. Согласно законам лингвистики, существование речи без языковых закономерностей невозможно. Так и музыкальная речь не может существовать без закономерностей музыкального языка

Каждый язык имеет свои особенности, так и музыкальный язык любого народа имеет свои специфические особенности. Закономерности, которые управляют формированием национальной характерности каждого элемента национального музыкального языка, отражают национальную специфику музыкального мышления.

Для того, чтобы музыкальный и ментальный компоненты в единстве способствовали формированию национальной идентичности личности, в процесс воспитания включаются средства традиционной казахской культуры. В этом случае национальная идентичность формируется посредством музыкально-слухового освоения традиционной казахской музыки.

Вхождение в постижение национальных музыкальных традиций будет способствовать воспитанию не только пониманию существа казахского искусства, но и сформирует ценностные ориентиры у обучающихся. В течение долгого исторического пути казахского народа такую задачу решали многие факторы национальной культура, традиций, языка. Именно они были духовным стержнем народа. Сегодня степень знания национальной культуры недостаточна, поэтому нельзя забывать и о таких факторах национальной идентичности как музыкальные традиции.

Необходимость обращения к освоению казахского музыкального языка не случайно. Сегодня, в условиях глобализации, когда нарушились традиции, порвались преемственные нити, важно возродить нравственные устои, патриотические настроения. В течении многих веков казахское музыкально-поэтическое и инструментальное искусство сосредоточивало

в себе духовную мощь народа, выражало его чаяния и мечты, взгляды и убеждения. Казахская музыкальная культура в курсе этносольфеджио является основой для развития музыкального слуха и памяти, а также является базой для формирования культурно-эстетического восприятия традиционного искусства. А. Жубанов, придавая, огромную роль казахской инструментальной музыке в воспитании, писал: «Наша современная советская казахская инструментальная музыка куда богата по наличию разнообразных музыкальных инструментов, так и по обширному своему репертуару. Но, как бережливые хозяева, мы не хотим терять и скромную пастушескую сыбызгы с ее личным, задушевым голосом и настойчиво работаем над ее усовершенствованием» [5, С. 268].

ВЫВОДЫ

Таким образом, в ряду важнейших средств выражения национального находится казахская музыкальная традиция. Умения и навыки, приобретенные в курсе этносольфеджио помогут обучающимся полно и объемно постигнуть богатое внутреннее казахской музыкальной культуры, понять неповторимое своеобразие традиционного музыкального мышления и выразительных средств казахского музыкального языка.

Постижение музыкально-языковой системы казахского этноса в курсе этносольфеджио предполагает разнообразные практические формы работы, в контексте которых особое значение придается теоретическим знаниям специфического характера. При этом важно воспитать музыкальный слух таким образом, чтобы он стал своеобразным «центром» музыкальной активности в процессе постижения казахского музыкального языка. Решение этой задачи будет способствовать формированию национальной идентичности обучающихся, что позитивно скажется на развитии культуры, традиций, исторической памяти. В своем Послании 2014 года «Казахстанский путь – 2050: Единые цели, единые интересы, единое будущее» Н. Назарбаев отметил: «Мы не должны забывать, что адекватный ответ вызовам времени мы сможем дать только при условии сохранения нашего культурного кода: языка, духовности, традиций, ценностей» [6].

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

- 1 **Кодай, З.** Учебник. Пособие по сольфеджио. – М., 1993. – Вып. 2. – 96 с.
- 2 **Альпеисова, Г.** Теоретические и практические аспекты этносольфеджио в Казахстане. Автореф. дисс. на соискание ученой степени канд. искус. – Алматы, 2003. – 28 с.

- 3 **Асафьев, Б. В.** Музыкальная форма как процесс. – Л., 1971. – 376 с.
- 4 **Ожегов, С. И.** Словарь русского языка. Русский язык. – М., 1986. – 928 с.
- 5 **Жубанов, А. К.** Струны столетий. – А., 1958. – 298 с.
- 6 Послание Президента РК Н. А. Назарбаева народу Казахстана 2014 года «Казахстанский путь – 2050».

Материал поступил в редакцию 20.05.16.

Г. Т. Альпеисова, Д. М. Мерғалиев

Қазақ музыкалық тілін этносольфеджио курсына игеру ұлттық бірегейліктің қалыптасу факторы ретінде

Қазақ ұлттық өнер университеті, Астана қ.
Материал 20.05.16 баспаға түсті.

G. T. Alpeisova, D. M. Mergaliev

The development of the Kazakh musical language in course of etnosolfedzhio as a factor of national identity

Kazakh National University of Arts, Astana
Material received on 20.05.16.

Мақала заманауи музыкалық білім берудегі ұлттық бірегейліктің қалыптасуының өзекті мәселелеріне арналған. Мәселелерді шешу жолы ретінде қазақ музыкалық тілін этносольфеджио курсына игеру қарастырылған.

The article is devoted to topical issues of the modern music education – the formation of national identity. As one of the solutions to these issues there is presented the development of the Kazakh musical language in course of etnosolfedzhio.

А. К. Анарбаев

к.п.н., доцент, Международный казахско-турецкий университет имени Х. А. Ясави, г. Туркестан
e-mail: almas_62@mail.ru

КЛАССИФИКАЦИЯ СОРЕВНОВАТЕЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В ЗАВИСИМОСТИ ОТ МОРФОФУНКЦИОНАЛЬНЫХ И ИНДИВИДУАЛЬНЫХ ОСОБЕННОСТЕЙ БОРЦОВ

В научной статье говорится о том, что многие ведущие специалисты по спортивной борьбе считают, что необходимым условием успешности соревновательной деятельности на ковре является ведение поединка в манере максимально соответствующей индивидуальным особенностям борца, процесс подготовки должен строиться индивидуализировано с учетом специфики их технико-тактического мастерства. Как показывает практика, большое значение имеет не одно какое то качество спортсмена, а комплекс качества в определенной взаимосвязи. Недостаток в одном качестве борцы компенсируют другими, которые предопределяют успех в соревнованиях и являются ведущими и основными для каждого спортсмена.

Индивидуальный стиль деятельности определяет успешность и стабильность спортивного мастерства. Этот вопрос в теории и практике спортивной педагогики изучен недостаточно, особенно применительно к борьбе. Исследование особенностей соревновательной деятельности спортсменов, которых можно отнести к различным стилям ведения схватки, является на сегодняшний день актуальным.

Ключевые слова: индивидуальные особенности, индивидуальный стиль, стабильность спортивного мастерства, комплекс качества.

ВВЕДЕНИЕ

«Нет людей, чьи генетические портреты были бы одинаковыми» [1].

Как известно, живая система, в том числе и человек, обладает своей спецификой, своей качественной определенностью с присущей только ей индивидуальной реакцией, касающейся не только в целом организма, но

и отдельных его органов, систем, тканей, клеток. Нашу биологическую индивидуальность предопределяют антигены или белки тканевой несовместимости, иначе они называются «белками самости». Благодаря им каждый человек неповторим. В природе нет людей, чьи генетические «портреты» были бы идентичны. Различно и гормональное зеркало каждого индивидуума, играющее важную роль в реакциях на раздражители, в том числе на мышечную работу и восстановление организма после физической активности. Кроме того, живой организм представляет собой открытую систему, сложнейшую по своему функционированию и регулированию, для которой характерно подвижное равновесие с окружающей средой. Во взаимодействии с окружающей средой живая система реагирует по схоластическому принципу. Однако эти изменения опять-таки строго индивидуальны.

ОСНОВНАЯ ЧАСТЬ

Индивидуальность – понятие целиком и полностью относимое к конкретному человеку, а не к группе или команде. Игнорировать этот принцип – значит встать на ложный путь, затормозить развитие спорта.

Индивидуальная уникальность спортсмена проявляется в огромном разнообразии путей достижения одних и тех же результатов, а также в принципиальных различиях в итогах действия одних и тех же средств, методов, планов, программ и т.д. подготовки разных спортсменов. Среди огромного числа возможных вариантов подготовки спортсмена существует только один оптимальный для него путь к высшим результатам, который выявить чрезвычайно сложно, и то лишь при многолетней работе со спортсменами.

Принцип индивидуализации в системе спортивной подготовки мастеров спорта высокого класса, требует полного соответствия выполняемых технико-тактических действий индивидуальным особенностям борца. Известно много случаев применения технико-тактических действий, соответствующих индивидуальным особенностям сильнейших борцов. Например, неоднократный чемпион мира, серебрянный призёр Олимпийских Игр Даулет Турлыханов всегда строил свои схватки с расчётом на свою изумительную технику и многоходовые повторные атаки; которые всегда были неожиданными для соперника. Неоднократный чемпион мира, двукратный чемпион Олимпийских Игр Александр Карелин, отличающимся феноменальной богатырской силой, применял технические действия с учётом использования своих: силовых возможностей. Неоднократный чемпион мира, чемпион Олимпийских Игр М. Искандарян отличался высокими функциональными возможностями, рассчитывал на свою необычайную выносливость и прибегал в схватке к непрерывным атакам,

овладевая инициативой с целью выведения противника из равновесия. Чемпион мира В. Балавадзе полагался на необычайную силу своих ног и в поединке применял подножки, зацепы и другие приёмы ногами.

Индивидуальный стиль деятельности становится одним из критериев индивидуального качественного своеобразия и уровня способностей. В связи с этим формирование индивидуального стиля приобретает важное значение. Под индивидуальным стилем следует понимать не любую индивидуальную манеру поведения, а систему способов, обуславливающих наилучшие результаты деятельности, при которой создаётся оптимальная манера, ориентирующая на максимальное использование сильных сторон и качеств данного человека и компенсацию слабых.

С точки зрения терминологии понятия стиль и манера не имеют существенных различий и даже иногда используются как синонимы. Так, в боксе манера ведения боя по существу является индивидуальным стилем ведения поединка на ринге [2]. Однако в спортивной борьбе, в связи с её разделением на несколько разновидностей, в том числе борьбу вольного и классического стиля, применение термина индивидуальный «стиль» ведения схватки нецелесообразно, так как он используется для названия упомянутых видов борьбы и это может внести путаницу в применение терминов. В настоящее время существует целый ряд работ, посвященных экспериментальному обоснованию индивидуализации подготовки борцов в зависимости от физических [3], морфологических [4] и психофизиологических особенностей [5] от индивидуально-типологических особенностей нервной системы [6], характера выполнения ими повторных атакующих действий, взаимосвязей между техникой спортивной борьбы и миографией мышечной силы [7], подвижностью в суставах [8]. В большинстве из перечисленных исследований авторы уделяют значительное внимание изучению только отдельных сторон индивидуальных характеристик мастерства спортсменов, что несомненно является предпосылкой для более глубокого их изучения. Проблеме индивидуализации подготовки уделяется большое внимание в работах А. А. Новикова [9], А. Н. Ленца [10], Туманяна [11], и многих других специалистов. Важное значение имеет также и генетический фактор. Каждый человек расположен к тому или иному виду работы, т.е. обладает предпосылками к преимущественному развитию выносливости, скорости или силы». Следует сказать, что количество и быстрых и медленных волокон с возрастом уменьшается. Тренировки при больших, околопредельных и предельных напряжениях, связанных с развитием силы и скорости, увеличивают способность атлета вовлекать в мышечные сокращения наибольшее число быстрых и медленных функциональных единиц. По мнению ряда специалистов детальное

распределение средств тренировки как бы «сковывают» тренировочный процесс, так как не позволяют индивидуализировать подготовку спортсмена с учётом его особенностей и возможностей

Подобного мнения придерживается и А. Н. Воробьёв: «Не спортсмена следует приспосабливать к программам, планам, концепциям процесса подготовки, а наоборот, их надо подбирать, исходя из его индивидуальных особенностей».

Попытки классифицировать спортсменов по общности их индивидуальных особенностей предпринимались неоднократно, что связано с разработкой всё более научно обоснованных критериев выделения атлетов в отдельные группы.

С точки зрения ряда исследователей существует зависимость индивидуального технико-тактического мастерства от особенностей нервной системы.

В работе Сальникова Б. А. [12] показано, что для тяжелоатлетов, различающихся по типологическим особенностям нервной системы, важным является не только динамика распределения нагрузки по зонам интенсивности, но и степень её вариативности отдельно по объёму и интенсивности. Для лиц со слабой нервной более оптимальной является нагрузка с высоким коэффициентом вариации по объёму (в пределах 30-50%). Для лиц с сильной системой оптимальной считается нагрузка, характеризующая высоким коэффициентом вариации по интенсивности (7-15%).

Е. А. Климов [13] показал, что приспособление индивида, обладающего теми или иными свойствами нервной системы, к определённой деятельности совершается (спонтанно или под влиянием соответствующего обучения) с помощью индивидуально-своеобразных приёмов, обеспечивающих успешность этого процесса. В качестве стойких особенностей поведения рассматриваются способы и выполнения деятельности, сложившихся под влиянием свойств нервной системы.

В. А. Толочек [14] экспериментально показал боли в высокую надёжность выступлений спортсменов крайних типов нервной системы (сильного – 40, слабого – 50%), Это, возможно, связано с тем, что ярко выраженное свойство нервной системы стимулирует формирование адекватного стиля, который является существенным фактором эффективной деятельности.

В спортивной борьбе было установлено, что сила нервных процессов по возбуждению – один из ведущих факторов формирования стиля соревновательной деятельности, который необходимо учитывать при формировании индивидуального технического арсенала спортсмена. Борцам с сильной нервной системой присуща остроатакующая манера ведения

схватки. Спортсмены со слабой нервной системой избегают жёсткой силовой борьбы, чаще применяют игровую манеру поединка, средние дистанции. Для спортсменов со слабой нервной системой характерен высокий уровень технико-тактического мастерства, быстрота мышления, быстрота переключения от одного приёма к другому.

С. А. Преображенский [15] выделил три типа борцов, наиболее ярко проявившихся в соревновательной практике («технический», «силовой» и «функциональный»). Он указывал, что лица с выраженными индивидуальными особенностями (морфологическими, физическими, психическими) предпочтительнее чем «средняки».

Н. Г. Озолин [16] считает, что при наличии природной одарённости и правильной системы тренировки может быть достигнут очень высокий рост подготовленности в сроки вдвое короче обычных» Иначе говоря, если в учебно-тренировочном процессе правильно и направленно реализовать принцип индивидуального подхода то сроки подготовки борцов высокого класса можно в значительной степени сократить.

Ю. И. Чуйко [17] разделил борцов (вольная борьба) высшей квалификации (ЗМС), (МСМК) по уровню проявления физических качеств на три различных типа: способных к проявлению высокого уровня выносливости, но не обладающих значительными скоростно-силовыми качествами, имеющих высокие скоростно-силовые качества, но относительно низкий уровень выносливости; «универсальные». Им отмечено, что уровень проявления отдельных физических качеств у борцов вольного стиля тесно связан с генетически обусловленной структурой мышечных волокон всех типов (МВ от 39 до 73 %, ПВ от 15 до 51 %, БВ от 1 до 38 %). Автором показано, что, имеющие высокий процент МВ в составе скелетных: мышц, являются более выносливыми и используют это качество как ведущее, отмечена нецелесообразность акцентирования внимания в тренировочном процессе на развитие отстающих физических качеств, так как это может привести к снижению ведущих качеств и воспитанию «универсальной» посредственности.

Киров Г. А. [18] разработал ряд тестов для оценки специальной физической подготовки, структура которых соответствовала индивидуальным двигательным особенностям спортсмена в соревновательных поединках, исследовал двигательную активность борцов высшей квалификации в соревновательных схватках с учётом манеры ведения поединка.

По наиболее выраженным доминирующим признакам выделено три группы спортсменов с различными двигательными типами ведения соревновательных поединков.

– группа борцов – «двухпиковая» – характеризующаяся двумя повышениями двигательной активности (ДА), по одному в каждом периоде борьбы. Средне-групповая плотность технических действий (ПТД) у данных борцов в зонах с повышенной ДА в среднем на 1,61 усл.ед., в других зонах – 0,79 усл.ед.;

– группа борцов – «трёхпиковая» – характеризующаяся тремя повышениями ДА, одним повышением в первом и двумя повышениями во втором периодах борьбы. Среднегрупповая ПТД у данных борцов в зонах с повышенной двигательной активностью ДА равна 1,38 ед., а в других зонах - 0,87 усл.ед.

– группа борцов – «равномерная» – характеризующаяся относительно одинаковой раскладкой ДА на протяжении всего времени ведения схватки. Средне-групповая ПТД у данных борцов в зонах с наибольшей ДА равна 1,08 усл.ед., а в других зонах – 1 усл.ед.

К. С. Олзоев [19] в своей работе с высококвалифицированными спортсменами выделяет три стиля ведения схватки: «комбинационный», «силовой», «темповой». Им показано, что стиль ведения схватки характеризуется выработанными в процессе многолетней тренировки по борьбе устойчивыми технико-тактическими действиями (ТТД) и специальными физическими качествами, объективно соответствующими индивидуальным особенностям спортсмена и эффективно применяющимися в процессе поединков. Автором доказано, что борцы силового стиля выполняют наименьшие объёмы общей и интенсивной нагрузки. Борцы темпового стиля имеют наиболее высокие показатели физической работоспособности, общей и специальной выносливости. Борцы комбинационного стиля имеют средние показатели физической работоспособности и специальной выносливости. Используют более значительные, по сравнению с борцами силового стиля, объёмы общей нагрузки с интенсивностью, которая соответствует темповикам. Исследователем наглядно показано какие технико-тактические действия доминируют у борцов различных стилей. Однако следует отметить, что выводы автора о преимуществе «комбинационного» и «силового» стилей перед «темповым», в связи с изменением регламента борьбы, на наш взгляд, является недостаточно обоснованным.

В. Г. Ивлевым [20] выявлены три типа борцов по манере ведения поединка: «технический», «силовой», «функциональный». Им разработаны модельные характеристики ОД борцов с учетом индивидуальных особенностей, весо-ростовых показателей, возраста и надежности соревновательного противоборства. Предложен способ оценки максимальной

силы и резервных возможностей борцов. Определен нетрадиционный метод оперативного повышения силы мышц и степени ее использования.

В работах многих авторов борцы, побеждающие за счет высокой технико-тактической подготовки, относятся по манере ведения схватки к спортсменам комбинированного стиля. Это не совсем верно, так как, по мнению Н. М. Галковского [21] в настоящее время в соревновательных поединках эффективное проведение технических действий совершается в основном за счет рационального увязывания их между собой, то есть благодаря улучшению тактики повторных атак поединка. Поэтому неправомерно считать, что только одной какой-то группе борцов присуще рациональное повторное атакующее действие.

Многие ведущие специалисты по спортивной борьбе считают, что необходимым условием успешности соревновательной деятельности на ковре является ведение поединка в манере максимально соответствующей индивидуальным особенностям борца, процесс подготовки должен строиться индивидуализировано с учетом специфики их технико-тактического мастерства. Как показывает практика, большое значение имеет не одно какое-то качество спортсмена, а комплекс качества в определенной взаимосвязи. Недостаток в одном качестве борцы компенсируют другими, которые определяют успех в соревнованиях и являются ведущими и основными для каждого спортсмена.

ВЫВОДЫ

Таким образом, индивидуальный стиль деятельности определяет успешность и стабильность спортивного мастерства. Этот вопрос в теории и практике спортивной педагогики изучен недостаточно, особенно применительно к борьбе. Недостаточно исследованы особенности соревновательной деятельности спортсменов, которых можно отнести к различным стилям ведения схватки.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

1 **Воробьев, А. Н.** Принцип индивидуализации – фикция или закономерность // Тренировка. Работоспособность. Реабилитация., 1989. – С. 138-174.

2 **Велиц-Гейсман, С. П.** Тенденции стратегии и тактики // Ежегодник. – М., 1980. – С. 225.

3 **Анохин, П. К.** Методологическое значение кибернетических закономерностей. // Философские аспекты теории функциональных систем. – М.: Наука, 1978., – С. 262-291.

4 **Дахновский, В. С., Лещенко, С. С., Жильцов, Ю. В.** Восстановление работоспособности борцов после максимальной нагрузки // Спортивная борьба. – Вып. 1. – М.: Физкультура и спорт, 1979. – С. 31-35.

5 **Аболин, Л. М.** Опыт исследования критериев психологического отбора борцов // Совершенствование системы подготовки борцов высокого класса: Мат. Всесоюз. конф. – М., 1976. – С. 14-16.

6 **Иванков, Ч. Т.** Контроль и оценка технического мастерства спортсменов высокого класса в видах единоборств. // Мат. доклад. конф. ВНИИФК, – М., 1979. – С. 55-57.

7 **Рыбалко, Б. М.** Изучение взаимоотношений между техникой исполнения излюбленных приемов спортивной борьбы и уровнем развития групп мышц, участвующих в этом двигательном акте: Тез. докл. по итогам НТР за 1964г. – Минск: ВГИФК, 1965. – С. 92-94.

8 **Кочурко, С. И.** Экспериментальное исследование взаимосвязи между подвижностью в суставах и техникой спортивной борьбы: Автореф. дис... канд. пед. наук. – Киев, 1974. – 21 с.

9 **Новиков, А. А., Оленик В. Г., Каргин Н. Н.** Моделирование в спортивной борьбе / Спортивная борьба: Ежегодник. – М.: Физкультура и спорт, 1981. – С. 62-65.

10 **Ленц, А. Н.** Классическая борьба: Учебн. пособие. – М.: Физкультура и спорт, 1960. – 413 с.

11 **Туманян, Г. С.** Телосложение и спорт, – М.: Физкультура и спорт. – 1976. – 16 с.

12 **Сальников, В. А.** Влияние величины интенсивности нагрузки на рост результатов у тяжелоатлетов-рядовиков, различающихся типологическими особенностями проявления свойств нервной системы: Автореф. дис... канд. пед. наук. – М., 1975. – 23 с.

13 **Климов, Б. А.** Индивидуальный стиль деятельности в зависимости от типологических свойств нервной системы к психологическим основам научной организации труда, учения, спорта: Автореф. дис... д-ра психол. наук. – Л., 1968. – 34 с.

14 **Толочек, В. А., Дахновский, В. С., Александров, Н. И.** Типологические особенности высшей нервной деятельности и структура технических действий дзюдоистов. // Спортивная борьба: Ежегодник. – М., 1984. – С. 1113.

15 **Преображенский, С. А.** Борьба – занятие мужское. – М.: Культура и спорт, 1978. – 176 с.

16 **Новиков, А. А., Акопян, А. О., Юшков, О. П.** Тренажеры и исследовательские стенды в подготовке борцов. Мат.международной.науч.-метод.конф. по спортивной борьбе. – М., 1992. – С. 28-29.

17 **Чуйко, Ю.И.** Рациональное планирование подготовки борцов с учетом их индивидуальных особенностей: Автореф.дис...канд.пед.наук. – М., 1984. – 22 с.

18 **Киров, Г. А.** Методика оценки специальной физической подготовленности борца с учетом особенностей ведения соревновательного поединка: Автореф. дис.канд.пед.наук, – М., 1986. – 24 с.

19 **Олзоев, К. С.** Индивидуализация подготовки к соревнованиям борцов в зависимости от стиля ведения схватки: Автореф. дис...(канд.пед.наук. – М., 1983. – 25 с.

20 **Ивлев, В. Г.** Типология соревновательной деятельности высококвалифицированных борцов в зависимости от их индивидуальных особенностей: Автореф.дис...канд.пед.наук. – М., 1990. – 24 с.

21 **Галковский, Н. М.** Принципы технико-тактического мастерства по вольной борьбе // Братство богатырей. – М., 1976. – С. 31-45.

Материал поступил в редакцию 20.05.16.

А. К. Анарбаев

Балуандардың морфофункционалдық және жеке ерекшеліктеріне байланысты жарыстық әрекеттің жіктеу

Қ. А. Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті, Түркістан қ.

Материал 20.05.16 баспаға түсті.

А. К. Anarbaev

Classification of competitive activity, depending on the individual and morphofunctional characteristics of fighters

A. Yesevi International Kazakh-Turkish University, Turkestan.

Material received on 20.05.16.

Ғылыми мақалада көптеген спорттық күрестің көрнекті мамандары кілемде ұтымды жарыстық әрекеттің шарттары қажетті балуанның жеке сәйкестендірілген максималды жекеленген ерекшелік манерасы жарыста енгізіледі, даярлау үдерісі жекеленген техника-тактикалық спецификасын ескеріп құрылады. Тәжірибе көрсеткендей спорттың тек бір ғана сапалық ерекшеліктері байланысқанда көп мән береді. Балуанға қажетті бір сапа

басқаларды толықтырады, әр спортшының жарыста жеңіске жету мүмкіндігін анықтайтын негіз бола алады.

Жекеленген іс әрекет стилі спорттық шеберліктің қалыптатылық пен жетістікті айқындайды. Бұл мәселе спорттық педагогиканың теориясы мен тәжірибесінде аз зерттелген, әсіресе күрес қолданысында. Спорттың жарыстық әрекетің ерекшелігін зерттегенде күресуді жүргізудің ерекшелік стиліне қатыстылық бүгінгі таңда көкейкесті.

The research gives statements of many leading experts in wrestling that consider fighting in a individual manner to be a necessary condition for successful competition on the carpet, taking into account specific technical and tactical skills of the sportsmen. Experience shows that not just one quality of the athlete, but a complex of qualities in a certain interconnection is of great importance. A disadvantage of one sort is compensated by other qualities, which predetermine the success and are leading and fundamental to every athlete.

Individual style determines the successfulness and stability of sportsmanship. The research of this question in the the sport pedagogy is not sufficient, especially in relation to wrestling.

Ж. Б. Асметова

п.ғ.м, аға оқытушы, Е. А. Бөкетов атындағы Қарағанды мемлекеттік университеті, Қарағанды қ.
e-mail: akniet_22@mail.ru

**ҮЗДІКСІЗ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ БІЛІМ БЕРУ СЕРПІНДІ
ДАМЫП КЕЛЕ ЖАТҚАН ЖҮЙЕ РЕТІНДЕ**

Аталмыш мақалада үздіксіз педагогикалық білім берудің ерекшеліктері, педагогикалық білім беру мекемелерінің атқаратын іс-әрекеті, үздіксіз педагогикалық білім беру жүйесінің функциялары қарастырылады, сондай-ақ, үздіксіз педагогикалық білім беру педагогтың кәсіби-тұлғалық өсуі үшін қажетті шарты екендігіне баса назар аударылады.

Кілтті сөздер: үздіксіз педагогикалық білім беру, үздіксіз педагогикалық білім берудің бірыңғай жүйесі, үздіксіз педагогикалық білім беру жүйесінің функциялары: іргелілік, әмбебаптық, интегративтілік, вариативтілік, сабақтастылық және тәжірибелік бағыттылық; кәсіби деңгейге дейінгі білім, үздіксіз педагогикалық білім.

КІРІСПЕ

Үздіксіз педагогикалық білім беру – нақты педагогикалық іс-әрекетке дайындау және тұлғаның білім беру қажеттіліктерін өтеу мақсатындағы педагогикалық білім беру мекемелерінің атқаратын іс-әрекеті.

Үздіксіз білім беру дегеніміз тұлғаны дамытудың принципі, ол білім жүйесінің жас ерекшеліктері мен мәртебесіне қарамастан кез келген адам үшін ашық, бүкіл өмір бойы адаммен бірге жүретін, оның әр уақытта да дамуына ықпал ететін, білім алудың үздіксіз үдерісіне шақырып тұратын, қажет болған жағдайда – өзгеріп тұратын жағдайларға жаңаша дайындық беретін, өздігінен білім алуды ұдайы ынталандырып отыратын түрлерін құруды көздейді. Педагогикалық білім қоғам мен мемлекеттік барлық салаларындағы кадрлардың кәсіби дайындығының сапасын айқындайды [1].

НЕГІЗГІ БӨЛІМ

Соңғы отыз жылдың ішінде үздіксіз білім мәселесі педагогикалық мәселелердің ең басты тақырыбына айналды. И. С. Якиманскаяның пікірі

бойынша, «бүгінгі ұдайы және өте жылдам өзгеріп отыратын әлем үздіксіз білімсіз өмір сүре алмайды» [2].

Ағылшын тілінде «үздіксіз білім беру» терминінің синонимі «өмір бойы білім беру» (lifelong education), «жалғастыра білім беру» (continuous education) және «еселенген білім беру» (recurrent education) дегенді білдіреді екен, бұның өзі мамандарды дайындау, қайта даярлау және біліктілікті арттыру жүйелерімен байланысқан [3].

Тиісінше, үздіксіз білім беру дегенді білім алу мен білімді, іскерліктер мен дағдыларды жалпы және арнайы оқу орнында да, өздігінен білім алу арқылы да жетілдіру жөніндегі мақсатты, жүйелі қызмет деп түсіну керек. Қазіргі уақытта білім беру саласының алдында үздіксіз білім алудың білім беру мен тәрбиелеудің барлық сатыларын қамтитын бірыңғай жүйесін құру міндеті қойылып отыр.

Педагогикалық білімнің қоғам мен мемлекеттің барлық салаларындағы кадрлардың кәсіби дайындығының сапасын айқындайтынын ерекше атап өту өте маңызды. Мұндай жағдайда педагогикалық жоғары оқу орындарының түлектері үшін қызмет ету аясы кеңейеді, олар әлеуметтік-педагогикалық, тәрбиелік, мәдени-ағартушылық, түзетушілік-дамытушылық, басқарушылық жұмыстарды да қамтиды [4].

Үздіксіз педагогикалық білім беруді ұйымдастыру білім беру мекемелерінің әралуан түрлерінің ерекшеліктерін ескеруді талап етеді. Оларға мыналар жатады: салалық оқу орындарын қоса алғанда мектепке дейінгі білім беру мекемелері; лицейлерді, гимназияларды, пәндерді тереңдетіп оқыту мекемелерін қоса алғанда, жалпы орта білім беру жүйесінің мекемелері; бастауыш, орта, жоғары және жоғары оқу орнынан кейінгі кәсіби білім беру мекемелері; мүмкіндіктері шектеулі балаларға арналған арнайы білім беру жүйесінің мекемелері; қайта даярлау және біліктілікті арттыру жүйесінің мекемелері [5].

Білім беру мекемелерінен тысқары, педагогикалық жоғары оқу орындарының қызмет саласы әлеуметтік функция болып табылады, ол мыналарды қамтиды: ересектерге білім беру, жұмыспен қамту орталықтары, зейнетақы қорлары; босқын балаларды әлеуметтік және психологиялық оңалтудың әлеуметтік қызметтері; мінез-құлқында ауытқулары бар, қараусыз, есірткіге тәуелді балалармен жұмыс, кәмелетке толмаған құқық бұзушылармен жұмыс; білім беруді басқару; отбасылық тәрбие және оқыту [5].

Яғни, қазіргі әлеуметтік-экономикалық ахуалдағы білім саласының ролінің артуы – педагогтың дәстүрлі функцияларымен қатар (оқыту, тәрбиелеу, дамыту, бағалау, ата-аналармен жұмыс жүргізу, т.с.с.) білім саласын жаңғырту жағдайында білім мен әлеуметтік-мәдени ортаның мазмұндық және қызметті жүргізушілік жақтарын болжамдау, жобалау

және ұйымдастыру сияқты кәсіби функцияларының да маңызының артып келе жатқандығын көрсетеді.

Сонымен қатар, қазіргі жағдайларда басқарушылық, экономикалық, құқықтық, әлеуметтік, мәдени-ағартушылық, экологиялық қызметтерге байланысты коммуникативтік функциялар да сұранысқа ие бола бастады. Ақпараттық қоғамға көшу жағдайында педагог үшін ғылыми-зерттеушілік жұмыстарды өз күшімен жүргізудің, кәсіби мотивацияның маңыздылығы артты.

Осылайша, педагогикалық білім беру жүйесі қызмет көрсетушілік функциямен қатар, үздіксіз дамып келе жатқан білім беру жүйесіне арналған кадрларды дайындай отырып, алға озу функциясын да атқарады. Педагогикалық білім беру білім саласындағы басым бағытты және жүйекұрушы сала болып табылады, ол: кәсіби міндеттерді өз күшімен және кәсіби деңгейде атқара алатын, педагогикалық қызметтің жеке және қоғамдық маңызын түсіне алатын, оның нәтижелері үшін жауаптылықты сезіне алатын кәсіби, құзырлы тұлғаның қалыптасуын қамтамасыз етеді; қоғамның әлеуметтік тұрақтылығы мен дамуына ықпал етеді; қоғам мен мемлекеттің барлық салалары үшін кадрлар дайындаудың сапасын айқындайды.

Үздіксіз педагогикалық білім берудің қазіргі замандағы жүйесі дегеніміз – өзінің ашықтығымен, көпсатылылығымен, көпдеңгейлілігімен, көпфункционалылығымен және іскерлігімен ерекшеленетін, қарқынды дамып келе жатқан жүйе. Жүйенің даму көрсеткіші ретінде педагогикалық білімнің барлық сатылары мен деңгейлерінің мазмұны мен құрылымының тұрақты түрде жаңарып отыратынын келтіруге болады [5].

Педагогикалық білімнің сапасына деген талаптың артуы маңызды мәселеге, үздіксіз педагогикалық білім жүйесін дамытудың шартына, іргелілік, әмбебаптық, интегративтік, вариативтік, сабақтастылық және тәжірибелік бағыттылық принциптерінің негізінде педагогикалық білімнің мазмұнын жаңартуды ынталандыруға қажетті шарттардың біріне айналып отыр.

Педагогтың пәндік, психологиялық-педагогикалық, әлеуметтік-іргеліктік және жалпы мәдениеттік дайындығының жоғарғы сапасын білім берудің түрлі салаларындағы ғылыми жетістіктердің тоғысуын қамтамасыз ететін педагогикалық білімнің мазмұнын қалыптастыру ролінің артуынсыз елестету мүмкін емес.

Педагогикалық білімнің әмбебаптылығы деп кәсіби және жалпы мәдени құрамдардың біріккен түрінде базалық дайындықты құрайтын пәндер жиынтығының толықтығын айтамыз.

Интегративтік принципті іске асыру пәнаралық байланысты, мақсаттар мен талаптардың мазмұны мен тұтастығының бірін-бірі толықтыруының арқасында қалыптасатын біртұтас көріністі түсінуге бағдарлануды қамтамасыз етеді.

Оқу бағдарламаларының вариативтілігі тапсырыс берушінің сұраныстары бойынша жедел әрекет етуге, білім беру жүйесіне мамандар дайындаудың нысаналылығын қамтамасыз етеді, оған пәндерді икемді түрде үйлестіру арқылы қол жеткізуге болады.

Педагогикалық білімнің мазмұнын қалыптастыруда сабақтастық принципін ұстану педагогикалық білімнің үздіксіздігін қамтамасыз етуге қажетті шарттарды іске асыруға мүмкіндік береді.

Сабақтастық принципі педагогикалық білімнің барлық деңгейлері үшін ортақ мақсатқа, яғни білім беру саласының мамандарын теориялық және тәжірибелік дайындаудың деңгейі мен мазмұнына қойылатын талаптарды анықтау кезінде концептуалдық қатынастарды келістірудің негізінде кадрларды сапалы дайындауға қол жеткізуді көздейді [6].

Жоғарыда аталған принциптердің барлығының сақталуы білім беру қызметтерін көрсету нарығының, тапсырыс беруші мен тұтынушының сұраныстарына сәйкестендірілген жағдайда ғана мәнді болмақ, ал оған қол жеткізу үшін педагогикалық білімнің тәжірибелік бағыттылығы принциптері сақталуы тиіс.

Көпдеңгейлі педагогикалық білім жүйесінің енгізілуі оның келесідей мақсаттарының қойылуын айқындайды: тұлға мен қоғамның саналуан мәдени-ағарту сұраныстарын қанағаттандырудағы оқу орындарының мүмкіндіктерін кеңейту; экономика мен еңбек нарығының үнемі өзгеріп отыратын талаптарын ескере отырып, білім саласының мамандарын жалпы мәдени, ғылыми және кәсіби дайындаудың іскерлігін арттыру [6].

Осы мақсаттарға қол жеткізу – мазмұны мен мерзімдері жағынан әртүрлі болып келетін сабақтас кәсіби білім беру бағдарламаларын оқытумен іске асырылатын көпдеңгейлі педагогикалық білім беру арқылы мүмкін болмақ. Бұл келесі мәселелердің шешілуін қамтамасыз етеді: тұлғаның (студенттің) – өзі алатын білім мен кәсіби дайындықтың мазмұны мен деңгейін өз қалауы бойынша, өзінің интеллектуалдық, әлеуметтік және экономикалық қажеттіліктерін қанағаттандыратындай етіп таңдап алуы; қоғамның (білім беру жүйесінің, мектептің) – барынша қысқа мерзім ішінде, өзіне қажетті біліктілік өлшемдерге сай маман тауып алуы; оқытушылық корпусың (факультеттің, колледждің, университеттің, институттың) – ғылыми және кәсіби-педагогикалық мүмкіндіктерін барынша толыққанды іске асыруы.

Педагогикалық білім беру тиісті бағдарламаларды меңгеру арқылы қол жеткізілетін кәсіби біліктілігі әртүрлі деңгейдегі маманның қалыптасуымен тығыз байланысты. Үздіксіз педагогикалық білім дегенде тек педагогикалық білім беру мекемелерінің тізбегін сатылап өтіп шығуды ғана емес, сонымен қатар нақты бір тұлғаның білімге деген қажеттіліктерін қанағаттандыру мақсатындағы білім алу жолын жүріп өтуі деп түсінген дұрыс.

Білім беру мекемелері жүйесін сипаттауды педагогикалық сыныптардан (лицейлер) бастаған дұрыс, өйткені олар іс жүзінде педагогикалық (немесе, дәлірек айтқанда гуманитарлық) бағдарланған жоғарғы мектеп болып табылады, ол кәсіби деңгейге дейінгі педагогикалық дайындық мәселелерін шешеді, ал кәсіби деңгейге дейінгі педагогикалық дайындық өз кезегінде мына мақсаттарды іске асырады:

- 1) оқушылардың педагогикалық мәдениетке енуіне көмектесу;
- 2) оларды негізгі құндылық ретіндегі адамға бағдарлау;
- 3) педагогикалық қызметке қатысты оң көзқарасты қалыптастыру;
- 4) тұлғаның шығармашылық мүмкіндіктерін ашу үшін осы қызметтің қыр-сырын үйрету;
- 5) педагогикалық мамандықтарға қызығушылықты арттыру;
- 6) өмілік және кәсіптік жолды саналы түрде таңдауға көмектесу.

Қазіргі тәжірибеде мұғалімді кәсіби деңгейге дейінгі дайындаудың келесідей түрлі нысандары қалыптасты:

- 1) мектептерде арнайы әзірленген бағдарламалар бойынша жұмыс істейтін педагогикалық сыныптар;
- 2) гимназияларда 10-11 сыныптардың педагогикалық бағдарлануы (негізінен педагогикалық жоғары оқу орындарында);
- 3) педагогикалық бағдардағы, мамандандырылған жоғарғы оқу орнына дейінгі білім беру мекемелері;
- 4) педагогикалық лицейлер немесе лицейлік сыныптар;
- 5) педагогикалық жоғары оқу орындарының құрылымына енетін, жоғары оқу орнына дейінгі дайындық факультеттері.

Кәсіби деңгейге дейінгі дайындық дегеніміз үздіксіз білім жүйесіндегі алғашқы кезең және негізгі мектептік білімге қосымша білім. Бұл мақсаттарға қол жеткізу үшін түрлі тренингтер, практиканың әралуан түрлері, тәжірибе бөлісулер және т.б. қолданылады.

Үздіксіз педагогикалық білімнің мектептен кейінгі келесі деңгейі педагогикалық шеберлікті меңгерген кәсіби мамандарды дайындайтын оқу орындарында жүзеге асырылады.

Педагогикалық колледждерде когнитивтік (білімдік) және жеке адамға тән сипаттарды қалыптастырумен қатар, қазіргі білім беру үдерісінің аясында педагогикалық қызметті атқаруға қажетті іскерліктер меңгеріледі.

Когнитивтік бөлімде бірінші қатарға белгілі бір жас ерекшеліктеріне сәйкес жұмыс әдістері мен сипаттамалары қойылса, жеке адамға тән бөлігінде – эмпатия және төзімділік қабілеті, қызметтік бөлікте – оқыту мен тәрбиелеудің барынша кең тараған технологияларын іске асыру қабілеті қойылады.

Мұндай мекемелердің атқаратын негізгі міндеттері мектепке дейінгі балалар мекемелері мен бастауыш мектепке арнап кадрлар дайындау болып табылады.

Педагогикалық білімнің негізін базалық жоғары білім құрайды, ол білім-кәсіби бағдарламалардың бірінші және екінші деңгейлері арқылы іске асырылады. Олар білім алушы тұлғаға адам мен қоғам туралы, тарих пен мәдениет туралы білімдер жүйесін меңгеруге, базалық, іргелі ғылыми дайындықтан өтуге және кәсіби педагогикалық білімдердің негіздерін өзі таңдап алған білімнің бағыты бойынша алуға мүмкіндік ашады.

Бірінші деңгей – жалпы жоғары білім, оған екі жылдық оқудың барысында бірінші және екінші деңгейлі кәсіби білім беру бағдарламаларды меңгеру жолымен қол жеткізіледі. Мұндай білім алу, адамның базалық жоғары білім сатысында екінші сатының кәсіби білім беру бағдарламалары бойынша оқуды жалғастыру құқығын қамтамасыз етеді. Сонымен қатар, тілек білдірушілер білім алуды өздерінің еңбек жолында да жалғастыруға немесе кәсіби білім беру бағдарды өзгертуге мүмкіндігі бар [5].

Педагогикалық колледждерде арнайы орта білім беретін кәсіби-педагогикалық дайындық бағдарламалары жүзеге асырылады. Сонымен қатар, тілек білдірушілер үшін таңдап алынған ғылыми бағытты ескере отырып, оқытудың қысқа мерзімі ішінде төменгі санаттағы маман біліктілігінің деңгейіндегі кәсіби дайындық та жүзеге асырыла алады. Мұндай кәсіби бағдарламаларды меңгерген адамдар білім беру мекемелерінде лаборант, тәрбиешінің көмекшісі лауазымдарын атқара алады.

Педагогикалық колледждерде қалыптастырылатын когнитивтік бөлім әлемнің қазіргі замандағы жаратылыстану-ғылыми бейнесі мен оның генезисі туралы білімдерді, қоғам мен адам туралы қазіргі гуманитарлық түсініктері жайындағы өнер туралы білімді, сонымен қатар, педагогикалық қызметтің әлемдік және отандық тәжірибесінің аса көрнекті жетістіктерінің (Я. А. Коменский, Ж. Ж. Руссо, И. Песталоцци, К. Д. Ушинский, Монтесорри, Д. Дьюи, Л. В. Занков, Д. Б. Эльконин, В. В. Давыдов, Ы. Алтынсарин, Ж. Аймауытов, А. Байтұрсынов, М. Жұмабаев, С.Торайғыров) философиялық және психологиялық негіздерін білуді қамтиды [7-11].

Базалық жоғары педагогикалық білімнің екінші деңгейі екі жылдық оқытуға есептелген, және пәндердің бірі бойынша кәсіби білім беру бағдарламасын іске асыруды көздейді. Мемлекеттік емтихандарды тапсырып, базалық жоғары педагогикалық білім алған студенттерге өзі таңдап алған бағыт бойынша бакалавр дипломы беріледі. Жекелеген бағыттар бойынша, екінші деңгейдегі кәсіби білім беру бағдарламаларын іске асырудың ерекшеліктеріне байланысты кәсіби дайындық бағдарламасын қоса қамтуға да болады (оқу мерзімі 3 жыл). Жоғары білім алғысы келетін педучилище түлектері үшін, педагогикалық сананы

кеңейтуге – педагогикалық тәжірибе рефлексиясына және гуманитарлық білім алуға бағдарланған айрықша білім бағдарламаларын жасау қажеттігін атап айту керек. Базалық жоғары педагогикалық білімнің негізінде маманның біліктілігін алу үшін болашақ мамандыққа сәйкес бір жылдың ішінде кәсіби бағдарламаны меңгеруге, мемлекеттік емтихан тапсырып, түлек жұмысын қорғауға мүмкіндік беріледі. Осыдан кейін түлектер бір немесе екі педагогикалық мамандық бойынша біліктілік сертификатын алады.

Толық жоғары педагогикалық білім базалық жоғары білімге негізделеді және мамандандудың бағыттары бойынша кәсіби білім беру бағдарламаларын дамыту мен дифференциалау болып табылады. Тереңдетілген кәсіби білім беру бағдарламаларының есебінен мамандардың көбіне «тапсырыс бойынша» дайындалуы қамтамасыз етіледі. Бұл сатының негізгі мақсаты – игілікті, шығармашылық қызметке бағдарланған педагог-зерттеушіні дайындап шығару. Толық жоғары педагогикалық білімнің оқу мерзімі төртжылдық базалық педагогикалық білімнің негізінде екі жылдан кем емес мерзімді құрайды. Толық жоғары педагогикалық білім алған тұлғаларға кез келген білім беру мекемелерінде (мектептерде, лицейлерде, гимназияларда, колледждерде, ЖОО-да) қызмет етуге құқық беретін, ғылымның таңдап алынған нақты бағыты бойынша білім магистры дипломы мен таңдап алынған мамандық бойынша біліктілік сертификаты беріледі. Бұл деңгейде білім беру бағдарламалары негізінен дербес және болашақ маманды ғылыми ізденістің барысы мен нәтижесін дұрыс ресімдеуге үйрету мақсатындағы педагогикалық зерттеулерді жүргізуге айтарлықтай дәрежеде бағдарланған. Бұл саты университет түріндегі оқу орындарында іске асырылады.

ҚОРЫТЫНДЫ

Осылайша, үздіксіз педагогикалық білім, яғни «өмір бойы білім алу» дегеніміз педагогтың кәсіби және жеке басты тұрғыдан өсуі үшін қажетті шарт болып табылады.

ПАЙДАЛАНҒАН ДЕРЕКТЕР ТІЗІМІ

- 1 **Вершловский, С. Г.** Общее образование взрослых: стимулы и мотивы. – М.: Педагогика, 1987. – 184 с.
- 2 **Якиманская, И. С.** Технология личностно-ориентированного образования. – М., 2000.
- 3 Большой энциклопедический словарь. Современная энциклопедия. – [http:// dic. academic.ru](http://dic.academic.ru).

4 Қазақстан Республикасының 2007 жылғы 27 шілдедегі N 319 Заңы «Егемен Қазақстан» 2007 жылғы 15 тамыз.

5 Материалы Программы по образованию Фонда Сорос-Казахстан и Министерства образования Республики Казахстан. – <http://www.alledu.ru/news/1/3036> (Дата публикации 23.02.2012.)

6 Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2011-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы /Егемен Қазақстан, 2010. – 5 желтоқсан.

7 **Алтынсарин, И.** Собр. соч. в 2 т. – Т. 2. – Алма-Ата, 1957. – 425 с.

8 **Аймауытұлы, Ж.** Психология. – Алматы: Рауан, 1995. – 312 б.

9 **Байтұрсынов, А.** Казакча слифбеси. – Оренбург, 1914. – 97 с.

10 **Жумабаев, М.** Педагогика. – Алматы, 1992. – 106 б.

11 **Торайғыров, С.** Избранное: научное издание // Торайғыров С. – Алма-Ата : Казгослитиздат, 1958. – 166 с.

Материал 20.05.16 баспаға түсті.

Ж. Б. Асетова

Непрерывное педагогическое образование как динамично развивающаяся система

Карагандинский государственный университет
имени Е. А. Букетова, г. Караганда.

Материал поступил в редакцию 20.05.16.

Z. B. Asetova

Continuous pedagogical education as a dynamically developing system

E. A. Buketov Karaganda State University, Karaganda.

Material received on 20.05.16.

В данной статье рассматриваются особенности непрерывного педагогического образования, деятельность педагогических образовательных учреждений, функции системы непрерывного педагогического образования, а также особое внимание уделяется непрерывному педагогическому образованию как необходимому условию профессионально-личностного роста педагога.

This article discusses the features of continuous pedagogical education, activities of educational institutions, the functions of the system of continuous pedagogical education, as well as focuses on continuous pedagogical education as the main condition of professional and personal growth of the teacher.

Э. Д. Баженова¹, А. Ш. Ахаева², М. Ф. Шалкарбекова³

¹PhD докторы, ППФ, ²педагогика магистрі, ³психология магистрі

І. Жансүгіров атындағы Жетісу мемлекеттік университеті, Талдықорған қ.
e-mail: ¹bazhenova@inbox.ru

«БІЛІМГЕРЛЕРДІҢ АКАДЕМИЯЛЫҚ ҰТҚЫРЛЫҒЫ» СНАТЫНЫҢ КОНТЕНТ-ТАЛДАУЫ

Мақала «академиялық ұтқырлық» санаты мен оның контент-талдауына арналған. Академиялық ұтқырлық категориясы – кең ғылыми талқылаудың нысаны болып табылады. Академиялық ұтқырлық дүниежүзілік стандартына айналды. Соңғы онжылдықта академиялық ұтқырлық Еуропа мен әлемде білім беру сапасын жоғарылатудың тиімді құралдарының бірі болды. Қазақстан Республикасындағы жоғары білім беруді модернизациялауды жаһандық интернационалды жоба элементі ретінде қарастыруға болады, бұл жерде академиялық ұтқырлық Қазақстан Республикасы, Еуропа және дүниежүзіндегі жоғары білім беруді синхронизациясының басымдылығы ретінде шығады. Бұрынғы кеңестер аумағындағы мемлекеттер Болон декларациясына қол қойылғанына байланысты өзекті болып отыр. Тұлға белсенді, үнемі даму үстінде болғандықтан, оның әрекеті білімге, пайда болған мәселелердің, соның ішінде кәсіби сипатта, жаңаша шешімін іздеуге бағытталуы тиіс. Сонымен, білім беру жүйесінде адам дамуы, ең алдымен, қозғалысты, яғни ұтқырлықты білдіреді. Академиялық ұтқырлық күрделі интегралды құрылым ретінде, профильді, оқу әрекетінің түрлерін, жұмыс жасау салаларын тез арада ауыстыру қабілетін сипаттайды. Академиялық ұтқырлық, алғашқыда негізгі құзырлықтардың іске асуын қамтиды. Екінші кезекте, шығармашылық, тәжірибелік және инновациялық әрекетке өту жүзеге асады. Академиялық ұтқырлық бұл кәсіби ұтқырлықты қалыптастыру, дамыту және жетілдіру негізі.

Кілтті сөздер: академиялық ұтқырлық; білім беру жүйесі; жоғарғы оқу орны; Болон процесі.

КІРІСПЕ

Болон декларациясының қағидалары мен ережелерін Еуропа елдерінің, сонымен бірге Қазақстан Республикасының, жоғарғы білім беру саласында

жүзеге асуына байланысты білімгерлердің академиялық ұтқырлығын дамыту мәселесі әсіресе өзекті болып отыр. Бірақ, Болон үрдісінің шегінде академиялық ұтқырлықтың дамуына қарамастан, «білімгерлердің академиялық ұтқырлығы» санатын тиянақты талдауды талап етеді.

Қазіргі таңдағы нормативті-құқықтық құжаттарды, жоғарғы білім беру саласындағы шыққан бұйрықтарды, Болон процесінің ресми құжаттарын, шетелдік, ресейлік және қазақстандық педагогикалық-психологиялық баспаларына талдау жасай келе, осы категорияның анықтамасын бере аламыз.

НЕГІЗГІ БӨЛІМ

«Академиялық ұтқырлық» терминін әр түрлі сөздіктерде берілген «ұтқырлық» және оның түрлері терминін талдау арқылы сипаттайды. Байқағанымыздай, қазіргі сөздіктер мен энциклопедияларда «академиялық ұтқырлық» термині жоқ. Сондықтан бұл терминді «ұтқырлық» термині арқылы талдаймыз.

С. И. Ожеговтың түсіндірме сөздігінде көрсетілгендей, ұтқырлық – бұл 1. шапшаң қозғалу қабілеті; 2. тез шешім қабылдап, іс-әрекет ету. В. В. Лопатиннің заманауи орыс тілінің түсіндірмелі сөздігінде, ұтқырлық – бұл шапшаң, тез қозғалып, өзгеру қабілеті деп берілген. Тек қана Еуропалық интеграциялау Глоссарийінде, ұтқырлық термині білімгерлер мен оқытушылардың ұтқырлығы деп түсіндіріледі. Ұтқырлық (латынша mobilis-қозғалмалы) – тез әрекет ету мен орын ауыстыру қабілеті. Ең алдымен, осы санаттағы анықтамаларға Болон декларациясы қабылдаған нормативті-құқықтық актілер мен Болон процесіне қатысушы мемлекеттерінің әр түрлі жылдары қабылдап, қол қойылған құжаттарынан сипаттама берейік. Айта кететініміз, «білімгерлердің академиялық ұтқырлығы» түсінігі, әр қалай ашылады.

«Университеттердің Ұлы хартиясында»: «Өз тарихтарының алғашқы жылдарындағыдай, университеттер білімгерлердің ұтқырлығын мадақтайды» деп айтылған. Болон декларациясы берілген саладағы міндеттерді келесідей тұжырымдайды: «Білімгерлерге білім мекемелері мен сәйкес қызмет түрлерінің қолжетімділігіне аса назар аударып, қатынас еріктілігін табысты жүзеге асыру, кедергілерді өту арқылы ұтқырлыққа мүмкіндік береміз» [1].

Заманауи экономикалық және саяси міндеттерді шешу және жоғарғы білімнің еуроаймағына енуді жүзеге асырудың қажеттілігін басшылыққа алып, Еуропадағы болып жатқан бірлесу үрдістеріне жауап ретінде Болон декларациясы уақыт талабы болды. 2001 жылы ЮНЕСКО осы категорияға «Білімгерлердің академиялық ұтқырлығы бағдарлама шегінде немесе жеке-дара түрде жүзеге асып, сонымен бірге, виртуалды ұтқырлық енеді» деген анықтама берді. Яғни, білімгердің өз мемлекетінен сырт кеткенімен қатар,

қашықтықтан оқыту бойынша виртуалды түрде де орын ауыстыра алады. Соңғы 10-15 жылда халықаралық академиялық және ғылыми ұтқырлық жаһандық жоғарғы білім бейнесінің ажырамас элементі болды. Осылай, ЮНЕСКО мәліметі бойынша, 2005 жылы ұтқырлық бойынша оқитын білімгерлердің саны 2,5 млн. адамнан асты, бұл 1999 ж. салыстырғанда 61 % өсті. Аз уақыт ішінде білімгер санының күрт өсуін, жоғарғы білім жүйесінің инфрақұрылысында болған өзгерістермен түсіндіруге болады. Жаһандық білімгерлер ұтқырлығының болжамы да көз тартарлық: 2025 жылы шет елдерде оқып жүрген білімгерлер саны 7,2 млн. адамға дейін өседі [2].

«Жоғарғы білімнің жалпыеуропалық аймағын құру» Берлин коммюникесінде «еуропалық аймақ» термині алғаш рет қолданды. Еуропалық аймақтың негізі еуропалық сапа деп аталды. Оқыту, ғылыми зерттеулер мен ғылыми-зерттеу жұмысын мақұлдау арасындағы жақын байланысты қамтамасыз ету үшін, Еуропада жоғарғы білімнің қажетті шарты ретінде, жоғарғы білімнің үшінші сатысын – докторантураны енгізу шешімі қабылданды. Нәтижесінде, еуропалық білім аймағының көпдеңгейлік жүйесі пайда болып, білімгерлердің академиялық ұтқырлығына баса назар аударды.

Берлиндік коммюнике көрсеткендей, «білімгерлердің академиялық ұтқырлығы жоғарғы білімнің еуропалық аймағын құрудың негізі болып табылады». Академиялық ұтқырлықтың басты мақсаты – білімгерге дайындықтың таңдаған бағыт бойынша жан-жақты «еуропалық» білім беру, жетекші ғылыми мектептер дәстүрі қалыптасқан танымал білім орталықтарына қол жеткізуді қамтамасыз ету, білімгердің еуропалық мәдениетінің барлық саласындағы танымын кеңейту, Еуропа азаматы сезімін бойына сіңіру [3].

Академиялық ұтқырлықтың Болон процесіне қатысушы мемлекеттерінің назарында жүргені, «Стимулирование студенческой мобильности: следующие шаги» конференциясының қорытындылары мен ұсыныстары растайды (Брюссель, мамыр, 2008 жыл). Басты баяндаманың нәтижелері мен семинар қорытындылары бойынша жасалған ұсыныстар:

Бірінші қорытынды: білімгерлердің ұтқырлығы Болон процесінің жетекші аспектісі болып табылады. Кең мағынадағы ұтқырлық Еуропалық білім қоғамы үшін үлкен құндылыққа ие. Екінші қорытынды: білімгерлердің ұтқырлығы – бұл күрделі механизм және Болон процесі ұтқырлық үшін жаңа қалып пен мүмкіндіктер жасады (вертикалды, горизонталды), бірақ бұл ұтқырлықты түсіндіруді одан әрі қиындатады. Ұтқырлық, білімгердің шет елге бару идеясынан, әлеуметтік, экономикалық, қаржылық аспектілерді есепке алатын күрделі механизмге айналды. Үшінші қорытынды: салыстырып, бағалап, ұлттық деңгейде тиімді саясатты жетілдіріп, шынайы бейнені көру үшін, білімгерлер ұтқырлығы туралы мәліметтер мен статистиканы

жинау қажеттілігі. Төртінші қорытынды гранттар мен займдарды өткізумен байланысты.

Ғалым Д. Бабадоджан осы қорытындылармен келіседі, өзінің мақаласында, Болон процесі білімгерді жоғарғы білімнің еуропалық аймағына енгізе отырып, кейбір ережелерді орындауда қиыншылықтар пайда болады деп көрсетеді. «Білімгерлердің академиялық ұтқырлығы» терминіне білімгердің тұрғылықты мемлекетінен басқа мемлекетте білім алу кезеңі енеді. Бұл кезең уақыт бойынша шектелген және үйге оралуды көздейді. Білімгерлер академиялық ұтқырлықты белгілі бағдарлама шегінде немесе өз бетімен жүзеге асырады» деп осы категорияны ЮНЕСКО «2009 World Conference on Higher Education (WCHE): the new dynamics of higher education and research for societal change and development: conference papers/UNESCO» жұмысында ашып көрсетеді [4].

2009 жылдың 28-29 сәуірінде Леван/Лувен-ля-Нев қаласында (Бельгия) «Болон процесі-2020 – Жаңа онжылдықтағы жоғарғы білімнің Еуропалық» атты коммюникеге қол қойылды, бұл жерде «білімгерлердің ұтқырлығы зерттеу бағдарламаларының сапасын жоғарғылатып, еуропалық жоғарғы білімнің академиялық және мәдени интернационализациясына қолдау болады. Ұтқырлық жеке-тұлғалық даму және жұмысқа орналасу мүмкіндігі үшін маңызды, ол басқа мәдениеттердің сан қырлығын құрметтуді тәрбиелейді. Ұтқырлық лингвистикалық плюрализмді қолдап, жоғарғы білімнің еуропалық аймағының көптілділік дәстүрлерін берік етеді және жоғарғы білім мекемелері арасында серіктестік пен бәсекелестікті күшейтеді. Осылай, ұтқырлық жоғарғы білімнің еуропалық аймағының критеріі болуы қажет. 2020 жылы, жоғарғы білімнің еуропалық аймағындағы түлектердің шамамен 20 % шет елдерде білім алады» деп көрсетілген [5].

Еуропалық ғалым А. Барблан айтқандай, «білімгерлердің академиялық ұтқырлығы – жоғарғы білім саласындағы көптеген қызмет берушілеріне қол жеткізудің тепе-тең мүмкіндіктері». Академиялық ұтқырлықтың басты мақсаты – білімгерге дайындықтың таңдаған бағыты бойынша жан-жақты білім алу мүмкіндігін беру, жетекші ғылыми мектептері дәстүрлі қалыптасқан танымал білім орталықтарына қол жеткізуді қамтамасыз ету, мәдениеттің барлық салаларында білімгерлердің танымын кеңейту, әлем азаматы сезімін ұялату.

Ғалым Анжелла Хилл басқа авторлармен бірге «Білімгерлердің академиялық ұтқырлығы индивидуумның екіншілей әлеуметтену формасы болып табылады. Ұтқыр болу ортаның, меншік сезімінің өзгеруі, және осы әралуан мүмкіндіктерден пайда алу болып табылады. Ұтқырлыққа жеке тұлғалық, бейімдеушілік қабілеттері мен жаңа құзырлықтарды қабылдаудың

кең ауқымын талап ететін, айырмашылықтардың карама-қайшылығы жатады. Академиялық ұтқырлыққа қатысу – тұлғаның ой-өрісін кеңейтіп, зияткерлік онтайлылықты ынталандыратын, білім алудың бір әдісі болып табылады. Бұл шет елге барудың амалы ғана емес, сондай-ақ, тұлғаның даму құралы. Осындай саяхаттар халықаралық қарым-қатынасқа дайын, зияткерліктің жоғарғы деңгейі, кең ой-өрісі бар жастардың пайда болуына алып келеді». Біздің ойымызша, А. Барблан және Анжела Хилл зерттеушілердің пікірі қазіргі уақытта өзекті, өйткені, академиялық ұтқырлық білімгерлердің зияткерлік әлеуетін, кең ой-өрісі мен дүниетанымы бар тұлғаның жалпы даму деңгейін ынталандырады. Ұтқырлық бұл үрдістің әр түрлі қатысушыларына бірқатар мақсаттарға жетіп, бірқатар қажеттіліктерді өтеу мүмкіндігін береді. Бұл мақсаттар мен қажеттіліктер сан алуан болып, рационалды (жаңа құзырлықтар игеру) және эмоционалды сипатта болады.

Ф. Дервин, И. Данилюк ғалымдары Л. Харвидің пікірін қолдап, білімгерлердің академиялық ұтқырлығын бір ЖОО-ның өз тәжірибесін басқасына беру және ұлттық жеткіліктілікті жеңу мүмкіндігі деп анықтайды. Білімгерлер өздерінің білім мекемелерінде қол жеткізе алмайтын білімдерді алып, жаңа мәдениетпен танысып, шетелдік достарды табады. Академиялық ұтқырлық білімгер әрекетінің нәтижесі болатын тұлғалық өзгеру, яғни тұлғалық сипаттама ретінде айқыналады. Мерфи-Лаженнің пікірінше, «білімгерлердің академиялық ұтқырлығы – бұл басқа тіл және мәдениетпен тура байланысқа әсер ететін, бірнеше айдан бір академиялық жылға дейін созылатын шет елдерге бару». Біздің пікірімізше, терминнің осындай анықтамасы, шетелде оқитын адам бөтен мемлекетке, мәдениетке, басқа әлеуметтік өлшемдерге және мүмкін құндылықтық бағдарларды қайта қарастыруға бейімделу үрдісінен өтуін сипаттайды.

«Академиялық ұтқырлық» термині ресейлік зерттеушілердің еңбектерінде де қарастырылады. «Болон келісімін іс жүзінде енгізу» еңбегінде академиялық ұтқырлық ағылшын тіліндегі немесе қабылдаған жақтың тілінде білім беру бағдарламаларының көмегімен білім алу немесе іс-тәжірибеден өту мақсатында, басқа мемлекеттің білім беру мекемесінде біршама уақыт өткізу деген мағына береді. Айта кетерлік жайт, «білімгерлердің академиялық ұтқырлығы» термині кешенді фактор болып табылады, әр түрлі мемлекет өкілдерінің ғылыми және мәдени әлеуетімен, оқытудың технологиялары және әдістерімен алмасуға көмек көрсетеді, бұл мемлекеттердің әлеуметтік-экономикалық дамуына, азаматтық қоғамның, демократиялық дәстүрлер мен құндылықтардың қалыптасуына ықпал етеді. Ақпарат пен білім көлемінің ұлғаюы, жаңа техникалық құралдардың, байланыс және телекоммуникация құралдарының пайда болуы, өз бетімен білім алатын, ұтқыр әрі шығармашыл қызметкер; кәсіби және адами жауапкершіліктің

жоғарғы деңгейі бар; адамның кәсіби, моральды-этикалық, эстетикалық құрылымы тепе-тең жоғарғы тұлғалық мәдениеті бар; жаңа ғылыми біліммен қаруланған, ғылымның жаңа заманауи қабатын және әлемнің жаңа ғылыми көрінісін игерген жаңа адамды тәрбиелеуді талап етеді.

Ресейлік ғалым Клементовичус «Модернизация системы обучения в СПбГУЭФ» атты еңбегінде «жоғарғы білім жүйесіндегі білімгерлердің академиялық ұтқырлығы – бұл білімгерлермен алмасу; серіктес мемлекеттердің жоғарғы оқу орындарында оқу үшін білімгерлерді бағыттау; дипломдық жоба дайындау үшін, танысу, өндірістік және дипломалды іс-тәжірибеден өту үшін білімгерлермен алмасу; дипломнан кейінгі кезеңде магистр немесе доктор дәрежесін алу мақсатында білімгерлерді қабылдау» деп жазылған. Бұл автор академиялық ұтқырлық түсінігін білімгерлердің танысу, өндірістік және дипломалды іс-тәжірибесі сияқты формалар арқылы кеңейтті. Біздің пікірімізше, «білімгерлердің академиялық ұтқырлығы» түсінігінің сұлбалық анықтамасынан алшақтау пайда болып, берілген түсінік кеңейіп, нақтыланып, басқаша түсіндіріледі. Ресейлік ғалым Г. А. Лукичев айтқандай, білімгерлердің академиялық ұтқырлығы «... жоғарғы білімнің Еуропалық аймағының басты құндылығы болып, ал халықаралық академиялық тану механизмінің дамуы – ұтқырлықты қамтамасыз етудің маңызды элементі болып табылады». Біздің ойымызша, білімгерлердің академиялық ұтқырлығы біртұтас білім беру кеңестігінің бір бөлігі болып табылады, және оның бөлек кезеңдерінде білімгердің ұтқыр әрекетінің бір немесе бірнеше түрі іске асады.

«Білімгерлердің академиялық ұтқырлығы мәдени және академиялық айырбастау, серіктестік, жеке капиталдың өсуі және оқуды бітіргеннен кейін қоғамда табысты болу үшін қажетті біліктіліктер мен дағдыларды игеруге жәрдемдеседі» деп жазады ғалымдар В. М. Филиппов және В. Н. Чистохвалов. Бұл ғалымдардың пікірінше, академиялық ұтқырлық жоғары адамгершілік мәдениеті, кең ой-өрісі және жоғары зияткерлік әлеуеті бар, халықаралық деңгейдегі қарым-қатынасқа, өз бетімен білім алуға дайын, үздіксіз білім алуға, оқу бітіргеннен кейін қоғамның өміріне табысты араласу үшін қажетті білімдер мен біліктерді игеруге ұмтылысы индивидтердің пайда болуына ықпал етеді. А. Н. Шеремет зерттеуінде «академиялық ұтқырлық – бұл халықаралық тілдік және мемлекетаралық бөгеттерді еңсеру және өзінің оқу мақсаттарына жету үшін қоршаған ортаның өзгермелі жағдайларына тез жауап қайтару қабілетінде көрініс табатын интегративтік тұлғалық мінездеме» деп айтады. Осылай, академиялық ұтқырлық қозғалыстағы зияткерлік әлеуетке деген ішкі қажеттілікті өтеуге негізделген әлеуметтік, экономикалық, мәдени, саяси өзара қарым-қатынас және өзара байланыс кеңістігін білідретін, әлеуметтік-экономикалық

ортаның ажырамас төлсипаты ретінде қарастырылады. Осындай жағдайда, академиялық ұтқырлық зияткерлік әлеуеттің даму формасы болып табылады.

Ресей ғалымы А. Ю. Слепухин пікірінше «академиялық ұтқырлық – бұл халықаралық білімгерлермен алмасу арқылы білім беруді интернационализациялау формасы». Академиялық ұтқырлық халықаралық білімгерлермен алмасу мен бағдарламаларға қатысу сияқты сыртқы деректерге байланысты, білімгер лауазымының өзгеруімен сипатталады. Нәтижесінде, білімгер өзгерген білім алу мен өмір сүру ортасына бейімделіп, коммуникация үрдісі барысында жаңа қарым-қатынас пайда болады. Т. М. Трегубова «академиялық ұтқырлық» түсінігіне анықтама бергенде, еуропалық құрамдас бөлігіне назар аударады: осы үрдістің басты мақсаты «жан-жақты «еуропалық» білім алу мүмкіндігін беру», «Еуропа азаматы сезімін ұялату» деп біледі. Болон декларациясы мен кейінгі қабылданған декларацияларға сәйкес, жоғарғы білім берудің еуропалық аймағына қосылу, білімгерлер ұтқырлығын дамытудың негізгі бағыты болып табылады.

Қазақстан Республикасы Болон процесіне қосылып, Болон Хартиясына қол қойылғанына байланысты, біздің республика үшін академиялық ұтқырлық мәселесі өзекті болып табылады.

Болон процесіне кіру әлемдік білім беру кеңістігіне интеграциялау, сыртқы ортаға қатысты бәсекеге қабілетті білім беру жүйесін қалыптастыру қажеттілігінен туындаған. Болон процесінің пайдасына басты дәлел, жоғары тәуекелге толы заманауи әлемнің шындығына жақсы бейімделген.

Қазақстан Республикасының жоғарғы оқу орындарының білімгерлер академиялық ұтқырлығы Тұжырымдамасында келесі анықтама беріледі «Академиялық ұтқырлық – бұл білімгерлер мен оқытушы-зерттеушілердің белгіленген академиялық кезеңге (оқу және өндірістік тәжірибені санағанда), әдетте, семестр немесе оқу жылы, оқуға немесе зерттеу жүргізу үшін басқа жоғарғы оқу орнына (мемлекет ішінде немесе шет елдерге) қозғалысы, өзінің ЖОО-да белгіленген білім беру бағдарламасы тәртібіне сәйкес міндетті түрде сынақ өткізу». Біздің ойымызша, отандық білім берудің басты міндеті – білімгерлерге өз қабілеттерін барынша көрсету, қызықты қызметке тұруға көмек беретін білім алу мүмкіндігін беру. «Қазастанда жоғарғы білімді реформациялау және Болон процесі» жұмысында «академиялық ұтқырлық – бұл тәжірибемен алмасу, ұлттық тұйықтықты жеңу және жалпыеуропалық перспективаны жинақтау мақсатымен білімгерлердің бір ЖОО-нан басқасына қозғалу мүмкіндігі» [6]. Қазақстанның Болон процесіне қатысу мақсаты – бұл еуропалық білім беруге кеңейтілген қатынас, қазақстандық жоғарғы білімнің сапасын жоғарылату, сонымен қатар, білімгерлер мен оқытушылардың академиялық ұтқырлығын жоғарылату.

ҚОРЫТЫНДЫ

Жоғарыда айтылғанды талдай келе, біз келесідей нәтиже жасай аламыз, біріншіден, академиялық ұтқырлықтың көптеген анықтамалары бар (бір ЖОО-дан басқасына өту мүмкіндігі, үздіксіз білім алуға қабілеті, білім беруді интернационализациялау формасы, бір ЖОО-нан басқасына тәжірибені беру мүмкіндігі және т.б.), екіншіден, бұл Болон процесі мәніндегі академиялық алмасулар үрдісі ретіндегі әлеуметтік құбылыс.

ПАЙДАЛАНҒАН ДЕРЕКТЕР ТІЗІМІ

1 Зона европейского высшего образования. Совместное заявление европейских министров образования. г. Болонья, 19 июня 1999 года. – <http://www.brbu.ru/News/bol.htm>.

2 **Bacchus, M. K.** Towards a strategy for increasing student mobility between less developed countries in the 'commonwealth' through third country training. *International Journal of Educational Development*, Volume 6, Issue 4, 1986. – P. 275-285.

3 http://www.bologna-berlin2003/de/pdf/Salamanca_convention.pdf.

4 2009 World Conference on Higher Education (WCHE). The new dynamics of higher education and research for societal change and development: conference papers/UNESCO; ed. by S. Halimi. – Paris – UNESCO, 2009. – C5.

5 Болонский процесс 2020 – Европейское пространство высшего образования в новом десятилетии: коммюнике Конференции европейских министров, ответственных за высшее образование, Лене/Лувен-ла-Нев, 28-29 апреля 2009 года//Высшее образование в России. – 2009. – №7.

6 Реформирование высшего образования в Казахстане и Болонский процесс: информационный материал для практических действий. – Алматы, 2009. – 120 с.

Материал 20.05.16 баспаға түсті.

Э. Д. Баженова, А. Ш. Ахаева, М. Ф. Шалкарбекова

Конент – анализ категории «Академическая мобильность обучающихся»

Жетысуский государственный университет
имени И. Жансугурова, г. Жетысу.

Материал поступил в редакцию 20.05.16.

E. Bazhenova, A. Akhaeva, M. Shalkarbekova

Content analysis of the category «Academic mobility of students»

I. Zhansugurov Zhetysu State University, Zhetysu.

Material received on 20.05.16.

Статья посвящена категории «Академическая мобильность» и дается контент-анализ. Категория академической мобильности – предмет широкого научного обсуждения. Академическая мобильность стала уже мировым стандартом. В последние десятилетия академическая мобильность в Европе и мире признаётся одним из эффективнейших инструментов повышения качества образования. Модернизацию высшего образования в РК можно рассматривать как элемент некоторого глобального интернационального проекта, в котором академическая мобильность выступает приоритетной задачей синхронизации высшего образования в РК, Европе и мире. В связи с подписанием Болонской декларации странами постсоветского пространства данная тематика становится актуальной. Поскольку личность является активной, непрерывно развивающейся, ее деятельность должна быть направлена на созидание, на поиски новых нестандартных решений возникающих проблем, в том числе профессионального характера. Таким образом, развитие человека в системе образования предполагает, прежде всего, движение, а значит и мобильность. Академическая мобильность как сложное интегральное образование означает способность оперативно менять профиль, виды учебной деятельности, род занятий. Академическая мобильность в первую очередь способствует реализации базовых компетенций. Во вторую очередь происходит переход к творческой, практической и инновационной деятельности. Академическая мобильность это база для формирования, развития и совершенствования профессиональной мобильности.

The article is devoted to the category of «Academic mobility» and gives a content analysis. The category of academic mobility is the subject of broad discussion. Academic mobility has already become the world standard. In recent decades, the academic mobility in Europe and the world is a recognized effective tool of improving the quality of education. Modernization of higher education in Kazakhstan can be considered as an element of a global international project in which academic mobility advocates a priority of higher education synchronization in Kazakhstan, Europe and the world. In connection with the signing of the Bologna Declaration by post-Soviet countries, this theme is urgent. Since the person is active, continuously growing, its activities should be directed to the creation, to the search for new non-standard solutions to emerging problems, including professional ones. Thus, the development of human education system involves primarily the motion, and thus flexibility. Academic mobility as a complex integral education is the ability to quickly

change the profile, learning activities, occupation. Academic mobility in the first place contributes to the basic competencies. In the second place there is a transition to creative, practical and innovative activity. Academic mobility is the basis for the formation, development and improvement of professional mobility.

ӘОЖ 159.923.2

А. Ж. Едігенова

доцент, п.ғ.к., Семей қаласының Шәкәрім атындағы мемлекеттік университеті, Семей қ.
e-mail: alma_edige@mail.ru

БАЛАЛАР ДАРЫНДЫЛЫҒЫНЫҢ ТҮРЛЕРІН ТОПТАСТЫРУДЫҢ ҒЫЛЫМИ-ТЕОРИЯЛЫҚ НЕГІЗІ

Мақалада балалар дарындылығының түрлері баяндалады. Алыс және жақын шет ел зерттеушілерінің дарындылықтың түрлеріне жүргізген зерттеулеріне салыстырмалы талдау берілген. Дарындылықтың түрлерін зерттеген зерттеушілердің көзқарастарына тұжырым жасалады. Зерттеушілер ұсынған дарындылық белгілері бойынша дарындылықтың түрлері нақтыланады және оларға сипаттама беріледі. Сонымен қатар, балалар дарындылығының түрлерін болуға негіз болған себептер сипатталады.

Кілтті сөздері: қабілет, дарындылық түрлері, тұлға, талант, шығармашылық, мотив.

КІРІСПЕ

Мемлекеттік мекемелердің, қаржы-өндірістік салалардың дарынды жастарды барынша қолдаудағы бағыт-бағдары, елдің экономикалық дамуының, барлық қазақстандықтардың тұрмысының кепілдігі болып табылмақ. Бүгінгі күні дарынды балаларды анықтау, қолдау және дамыту бойынша мақсатты бағытталған жұмыс бүкіл елді қамтуда. Дарынды балалармен жұмыс жүйесін ұйымдастыру мұғалімдерді даярлау практикасына өзгеріс енгізуді талап етеді. Бұл педагогтарда сабақ және сабақтан тыс уақытта дарындылықты анықтау, қолдау және дамыту бойынша арнайы іскерліктерді қалыптастырудың қажеттігін көрсетеді. Мұғалімге өз жұмысын ұйымдастыруда балалар дарындылығының түрлерін білу қажет. Осы бағытта балалар дарындылығының түрлеріне талдау жасалады.

НЕГІЗГІ БӨЛІМ

Балалар дарындылығының классификациясын жан-жақты қарастырған зерттеушілердің бірі – А.И.Грабовский болды. Оның жұмысында дарындылық анықтамасына ғылыми-теориялық негіздеме берілген, оны жүйелеу мәселесі егжей-тегжейлі қарастырылған. Ол психологиялық ғылымдардың жетістіктеріне сүйеніп, дарындылық – бұл қабілеттің ерекше қырынан көрінуі деп көрсетеді. Көптеген зерттеушілер, дарындылыққа берілген анықтаманың көптігіне қарамастан, дарындылықтың деңгейі, өзіндік ерекше қасиеті мен даму сипаты – бұлар баланың іс-әрекеті (оқу, еңбек, ойын), тұқымқуалаушылық (табиғи нышан) және әлеуметтік ортаның күрделі өзара әрекеттесуінің нәтижесі екендігін мойындайды.

Бала дарындылығының ересек адамның дарындылығынан өзгешелігі бар екендігі айтпаса да түсінікті жайт. Балалық шақтағы дарындылықты тұлғаның алдағы өмірінің кезеңдеріне сәйкес психикалық дамуының мүмкіндігі ретінде қарастырған жөн. Осылайша, дарындылықты классификациялауға негіздің бірі оны ересектік және балалар дарындылығы деп бөлу. А. И. Грабовскийдің пайымдауынша, балалық шақта байқалатын ең айқын деген қабілеттіліктің өзі оның болашақтағы жетістігі үшін негіз бола алмайды. Көптеген зерттеушілер балалар дарындылығын дарындылықтың қалыптасу деңгейінің көрсеткіштері бойынша бөледі. Осыған сәйкес актуальдық және потенциалдық деп бөлінеді. Актуальдық - бұл баланың жастық және әлеуметтік нормаларымен салыстырғанда нақты бір салада іс-әрекетті өте жоғары деңгейде орындауында байқалатын психикалық даму көрсеткіштері бар психологиялық сипаттамасы. Бұл арада оқу (интеллектуалдық) аймағындағы табысы ғана емес, іс-әрекеттің әр түрінің кең шеңберіндегі табысы да қарастырылып отырғанын ескеру қажет. Потенциалдық дарындылық – бұл баланың қандайда бір іс-әрекетте жоғары нәтижеге жету үшін нақты психикалық мүмкіндіктері бар, бірақ сол кездегі функционалдық кемшіліктеріне сәйкес оны жүзеге асыра алмайтын психологиялық сипаттамасы болып табылады. Потенциалдық дарындылықтың дамуы кейбір жағымсыз себептерге, мәселен, отбасындағы қолайсыз жағдай, мотивацияның жеткіліксіздігі, өзін-өзі жөнге салудың төмен деңгейлігі, қажетті білім алатын ортаның жоқтығы және т.б. байланысты тежелуі мүмкін. Демек, потенциалдық дарындылық баланың психикалық мүмкіндіктері дамуына ықпал жасауды қамтамасыз ететін жағымды жағдайларда ғана пайда болады [1; 2; 3].

Балалар дарындылығын классификациялауға негіздің бірі – оның ашық және жасырын дарындылық деп бөлінуі. Оның алғашқысы тіпті жағымсыз жағдайлардың өзінде өте айқын және анық көрінеді. Баланың жетістігінің өте айқындығы соншалық, осы салаға сәйкес арнайы даярлығы бар педагогикалық қызметкерлерге дарындылықты қолдау және дамыту бағдарламасын құру және

«жақын арадағы даму аймағын» анықтау айтарлықтай мәселе тудырмайды. Ал жасырын дарындылық баланың іс-әрекетінде елеусіз, жасырын түрде көрінеді. Осының салдарынан оның бар екендігін білмей, қате шешім қабылдануы да мүмкін. Балалар дарындылығының жасырын болуының да әр түрлі себептері бар. Мысалы, балалар дарындылығының жасырын болуының бір себебіне бала дамуындағы қиыншылықтар жатады. А. И. Грабовскийдің ойынша, жасырын дарындылықтың себебі, көп жағдайда психологиялық кедергілердің болуымен байланысты. Олар қабілеттің дамуы барысында пайда болады және олардың көрінуін бұрмалайды. Дарындылықтың жасырын түрі өзінің табиғаты және көрінуі жағынан өте күрделі психикалық құбылыс. Бала іс-әрекетінің мотивациялық аспектісін зерттеудің маңыздылығын дарындылықты анықтаудың бір жолы ретінде қарастыруды Дж. Рензулли егжей-тегжейлі баяндаған болатын. «Істей аламын» категориясы баланың іс-әрекетті орындай алатын икемділігін сипаттайды. Осылайша, дарындылықты классификациялауға негіз болған жайттың бірі – тұлғаның мінез-құлық аспектісі. Әйтсе де, бұл жағдайда мінез-құлықтың инструменттік және мотивациялық аспектісінің тұтас нәрсенің бөлігі ретінде қызмет атқаратынын есте ұстау қажет. Мінез-құлықтың мотивациялық аспектісінің сипатына мыналар жатады: баланың заттың немесе құбылыстың (белгі, түс, өсімдіктер және т.б.) нақты бір жағынан немесе өзінің іс-әрекеттегі белсенділігінің бір түрінен (физикалық, танымдық, көркемдік-мәнерлі және т.б.), қанағат алуынан көрінетін жоғары тандамалы сезімталдығы; қандай да бір сабақ немесе іс-әрекет аймағына деген айқын қызығушылық, қандай да бір затқа шамадан тыс жоғары құмарлану; аса қызығушылықтан және іс-әрекетке қойылатын талаптар шегінен өз қалауымен шығуынан көрінетін жоғары танымдық қажеттілік; стандартты, типтік тапсырмалар мен даяр жауаптарды қабылдамай, әдетегіден тыс, қарама-қайшы және белгісіз ақпараттарды қалауы; өз еңбегінің нәтижесіне деген жоғары сын, күрделі мақсатты қоюға бейімділік, үнемі жетілуге деген талпынысының болуы [4].

Классификациялаудың келесі бір себебі дарындылықтың жалпы және арнайы деп бөлінуі. Көптеген зерттеушілердің дарындылықты жалпы және арнайы деп бөлуді қолдағанына қарамастан, ол қатал сынға алынуда. Мысалы, А. Савенков, дарындылықты жалпы және арнайы деп бөлуді артық деп есептейді. Өйткені, жалпы дарындылық арнайы қабілеттің дамуының негізі болады.

А. Н. Грабовскийдің пайымдауынша, жалпы дарындылық баланың болып жатқан оқиғаларды түсіну деңгейін, оның іс-әрекетке деген эмоциялық және мотивациялық әуестенуінің тереңдігін, өзін-өзі жөнге салу мен мақсат қоя білуінің тиімділігін анықтайды [1]. Жалпы дарындылық әр түрлі іс-әрекетпен байланысты көрінеді және олардың нәтижелілігінің негізі болып табылады. Оның психологиялық түйініне эмоциялық мотивацияға толы

ақыл-ой қабілеттілігі (жалпы танымдық) жатады. Арнайы қабілеттілік нақты іс-әрекетте анық байқалады (спорт, музыка, бейнелеу өнері және т.б.).

Балалар дарындылығын жас кезеңдерінің белгілеріне байланысты бөлуге болады. Балалар дарындылығын ерте және кеш саралау өзіне тән жеке сипаты бар жастың даму ерекшеліктермен анықталады. Шешуші көрсеткіші рөліндегі баланың психикалық даму қарқынын, сонымен қатар дарындылық айқын көрінетін жас кезеңдерін есепке алу аса қажет. Сонымен қатар, барлық зерттеушілердің көрсетуінше, психикалық дамудың жеделдеуі, дарындылықтың ерте білінуі, баланың есеюіне қарай оның жоғары жетістіктеріне кепілдік бере алмайды. Балалық шақта дарындылықтың сыртқы белгілерінің көрінбеуі, тұлғаның алдағы психикалық дамуына қатысты жағымсыз шешімге негіз бола алмайтыны түсінікті жайт. Қазіргі практикада психикалық даму қарқынының жеделдетілуіне қарай, баланы қоршағандар дарындылықтың ерте көрінуіне баса назар аударуда. Ерте көрінетін дарындылыққа мысал ретінде қазіргі уақыттағы «вундеркингтер» деп аталатын балаларды жатқызуға болады. Ғылыми және библиографиялық әдебиеттерде дарындылықтың өте ерте байқалуын сипаттайтын әр түрлі дәлелді материалдар қомақты жинақталған.

Дарындылықты бөлуге келесі бір негіз болған ол дарындылықтағы айырмашылықтар. Олардың көріну белгілерінің шамасы бала жетістігінің деңгейін бағалаумен байланысты. Осы бойынша дарындылықты бөлу, орташа жастың қалыпты әр түрлі көрсеткіштерін салыстыру арқылы жүзеге асады. Осы аталған көрсеткіштерді қолданудың қажеттігі педагогикалық практиканың міндеттерімен анықталады. Дарындылықты дамытуға арналған арнайы жеке бағдарлама құрудың қажеттігі туындайды, міне бұл қазіргі мектеп мұғалімдері мен психологтарының ең басты міндеттерінің бірі болмақ. Кейбір балалар қабілеттілігінің орташа жастық мөлшерден алға озуы зерттеушілерге ерекше дарындылықты бөлуге мүмкіндік береді. Қазіргі практикада ерекше дарындылықтың бар екендігін көрсету үшін, дарындылықтың орташа дәрежесімен салыстырғанда, өте жоғары «таланттылық» термині қолданылады. Талантты балалар орындаған іс-әрекеттің нәтижесі таңқаларлық жоғары болады. Сонымен қатар, олар көп жағдайда «тәуекел тобын» құрайды, өйткені олардың мұғалімдер мен психологтар тарапынан олардың көмегін және назар аударуын талап ететін мәселелері болады. Дарындылықты қолдау мен дамытудың педагогикалық міндеттерін шешудің қажеттігін есте ұстай отыра, оны қабілеттіліктің көріну деңгейі жағынан саралау аса маңызды. Мұғалімге қабілеттіліктің көріну деңгейіне байланысты, оның көрінуі мен даму дидактикасының заңдылықтарын білу, өз іс-әрекетін педагогикалық сауатты және дұрыс құруына мүмкіндік береді. Сонымен, балалар дарындылығының кез келгені, оның жоғарыда аталған жіктеу белгілері тұрғысынан бағаланады.

Осылайша, дарындылық өзінің табиғаты жағынан көп жақты құбылыс болып табылады. Практика үшін бұл нақты баланың өзіне тән талантын көру мүмкіндігін және қажеттігін тудырады.

Келесі бір дарындылық түрін саралау жолына оның психикалық аймағын қамтамасыз ететін іс-әрекет түрін анықтау жатады. Бұл бойынша дарындылық түрлерін жіктеу үш психикалық аймақты іске қосу арқылы адамның іс-әрекетінің бес түрінің шеңберінде жүзеге асырылады. Осыған сәйкес, олардың әрқайсының өзіндік ерекшелігін назарда ұстай отыра, психикалық ұйымдастырудың әр түрлі деңгейінің қатысу дәрежесі қарастырылады. А. И. Грабовский іс-әрекеттің негізгі түрлеріне келесілерді жатқызады: практикалық, теориялық (бұл арада балалардың жасына сәйкес танымдық іс-әрекеті туралы айтылып отыр), көркемдік-эстетикалық, коммуникативтік және рухани құндылық [1]. Психика аймағы интеллектуалдық, эмоциялық және мотивтік-еріктік сегменттермен көрінеді. Бұлардың әрқайсысына психикалық ұйымдасудың әр түрлі деңгейі жатады. Мәселен, интеллектуалдық аймақта – сенсорлық-моторлық, кеңістіктік-визуалдық, ұғымдық-логикалық деңгейлер; эмоциялық аймақта – эмоциялық сезіну мен эмоциялық әсерлену деңгейлері; мотивтік-еріктік аймақта – іздену, бір нәрсені ойлап шығару деңгейлері бөлінеді. Осыған сәйкес, дарындылықтың келесі түрлері бөлінеді: практикалық іс-әрекетте – спорттық және ұйымдастырушылық; танымдықта – әр түрлі интеллектуалдық; көркемдік-эстетикалықта – хореографиялық, сахналық, әдеби-поэтикалық, бейнелеу өнері және музыкалық; коммуникативтікте – лидерлік (аттрактивтік). Рухани-құндылық іс-әрекетке адамдарға қызмет етуді және жаңа рухани құндылықтарды қалыптастыруды жатқызамыз. Дарындылықтың әр түрі осы деңгейлердің барлығының бір мезгілде әсіресе, іс-әрекеттің нақты бір түрі үшін қажеттісінің басымырақ болғанын қажет етеді. Дарындылықтың барлық түрі көрінуі жағынан, осы іс-әрекеттің барлық бес түрінде қамтиды. Мысалы, музыкант-орындаушының іс-әрекетін алайық, ол көркемдік – эстетикалық бола тұра, практикалық (қозғалыс дағдысы мен орындаушылық техникасы деңгейінде), сонымен қатар, танымдық (түсіндіру), коммуникативтік (орындалып отырған шығарманың авторы және тыңдаушылармен қатынас), рухани-құндылық (музыкант ретінде өз әрекетіне мән бере білу) жағынан да қалыптасады және көрінеді.

Дарындылықтың қай түрінің болмасын, әр түрлі компоненттерінің әрбір жеке адамда әр түрлі деңгейде көрінетіндігіне қарай, қайталанбайтын ерекше сипаты болады. Өткен ғасырдың екінші жартысында «шығармашылық дарындылықты» тұлға қабілеттілігінің дербес түрі ретінде қарастыру кең таралды. Шығармашылық құбылысын дарындылықты саралау өлшемі ретінде қолдану көп қарсылық тудырды. Ең әуелі, олар қабілеттілік табиғатынан

шығатын қарама-қайшылықтарымен байланысты, яғни өте жоғары қабілетті адам шығармашылықсыз болуы да мүмкін және керісінше өте аз оқыған, тіпті өте қабілетсіз адам шығармашыл болуы да мүмкін. Жетекші компаненттердің дарындылық құрылымындағы орны оған әдеттен тыс сипат беруі мүмкін. Дарындылықтың көрінуіндегі мұндай қайшылық, оның түрлерінің бөліну пайдасына емес (академиялық, интеллектуалдық және шығармашылық), керісінше, осы компаненттердің дарындылық құрылымындағы рөлі мен орнын көруге, шығармашылықты – дарындылықтың ерекше түрін ескерусіз жоғарыда аталған адам психикасының әдеттен тыс қалпын түсіндіруге мүмкіндік береді. «Шығармашылық» ұғымын нақтылау үшін тұлға жүзеге асыратын іс-әрекеттің ішкі мән-мағынасын қарастыру қажет. Осыған сәйкес, тұлға үшін маңызды әрекеттің мақсаты мен мотивтері оның орындалу деңгейіне әсер етеді. Дж. Рензулли, А. Савенков және басқалардың пайымдауына, іс-әрекеттен тыс болатын тұлғаның мақсаты мен мотивтерінің маңыздылығына қарамастан, өте керемет орындалғанның өзінде талап етілетін нәтижені жоғарылатпайды. Мұндай баланың қабілеттілігін көрсете отырып, оның дарындылығы туралы айтпай-ақ қоюға да болады. Бұл сол заттың өзімен әуестенуді, оған аса қызығушылықты көрсетеді. Мұндай жағдайда іс-әрекет, тіпті нақты мақсат және міндеттер орындалғанның өзінде де тоқтамайды. Бала өзі ұнататын істеген ісін, жұмыс үрдісінде пайда болатын жаңа ойларын жүзеге асыра отырып, үнемі жетілдіру үстінде болады. Нәтижесінде жаңа ой бастапқы ойды жетілдіреді, сондықтан «іс-әрекеттің дамуының» осыдан қандай орын алғандығы туралы айтуға болады. Егер осы соңғысы баланың өз қалауы бойынша болса, міне осы – шығармашылық болып табылады [3]. Сөйтіп, жіктеуге негіз болатын сол немесе басқа белгілерге сәйкес дарындылық түрлерін саралаудың бірнеше жолдары бар. Дарындылықтың сандық, сондай-ақ сапалық аспектілерінде бөлуге болады. Дарындылыққа талдау жасау, адамның психикалық мүмкіндіктері мен ерекшеліктерінің қандай да бір іс-әрекет түрлерінде пайда болуымен байланысты оның ерекше түрлерін бөлуді көрсетеді. Ал сандық сипаттамасына талдау жасау, адамның психикалық мүмкіндіктерінің көріну шамасын сипаттауға мүмкіндік береді.

ҚОРЫТЫНДЫ

Зерттеушілер ұсынған дарындылық белгілерін қорыта келе, келесілерді нақтылаймыз: дарындылықтың қалыптасу дәрежесі бойынша (актуальды және потенциалды); оның көріну түрі бойынша (ашық және жасырын дарындылық); оның мінез-құлық аспектісі бойынша (инструментальды және мотивациялық); қабілеттің бағыттылығы бойынша (жалпы және арнайы дарындылық); жастық белгілері бойынша (ерте және кеш байқалатын дарындылық); іс-әрекет түрін

және оның психикалық аймағын қамтамасыз етушіні анықтау бойынша; дарындылықты белгілерінің көрінуі мен жетістік деңгейінің бағасына байланысты және дарындылықты ересектік және балалар деп бөлу.

ПАЙДАЛАНҒАН ДЕРЕКТЕР ТІЗІМІ

- 1 **Грабовский, А. И.** К вопросу о классификации видов детской одаренности //Педагогика, 2003. №8. – С.13 – 18.
- 2 Одаренные дети. Пер. с англ. М.: Прогресс, 1990. - 381 с.
- 3 **Савенков А.** Одаренный ребенок в массовой школе //Нач. школа. прил. к газ. «Первое сентября», 2004. № 4, № 8.
- 4 Педагогика и психология одаренности школьников/ Под ред. У. Жексенбаевой, А. К.Сатовой. – Учебное пособие для учителей, психологов и студентов психолого-педагогических специальностей. – Алматы, 2002.

Материал 20.05.16 баспаға түсті.

А. Ж. Едигенова

Научно-теоретические основы классификации видов детской одаренности
Государственный университет имени Шакарима, г. Семей
Материал поступил в редакцию 20.05.16.

A. Zh. Yedigenova

Scientific and theoretical basis of classification of children's capability
Shakarim State University, Semey.
Material received on 20.05.16.

В статье рассматриваются научно-теоретические основы видов одаренности детей. По исследованиям ученых дальнего и ближнего зарубежья по видам одаренности был сделан сравнительный анализ. На основе взглядов исследователей по видам одаренности сделаны общие выводы. Уточняются виды одаренности по признакам предлагаемых исследователей и дается их характеристика. А так же, характеризуются причины основанные на делении видов детской одаренности.

The article discusses the scientific and theoretical basis of types of children's capability. According to researches of foreign scientists by the type of capability there has been made a comparative analysis. From these researches by type of capability general conclusion has been drawn.

Meanwhile, elaborating the kinds of capability on the basis of the proposed research, there has been given their characterization. Also, the reasons based on the division of the types of children's capability have been characterized.

ӘОЖ 37.012.7

А. А. Жолдасбеков¹, Б. А. Жолдасбекова², А. А. Есалиев³

¹п.ғ.д., профессор, ²п.ғ.к., доцент, М. Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік университеті, Шымкент қ., ³М.ғ.д., доцент, М. Сапарбаев атындағы Оңтүстік Қазақстан гуманитарлы университеті, Шымкент қ. e-mail: abeke56@mail.ru¹, e-mail: aidar.esali@mail.ru³

ДЕНСАУЛЫҚ САҚТАУ ТЕХНОЛОГИЯСЫ АРҚЫЛЫ СТУДЕНТТЕРДІҢ САЛАУАТТЫ ӨМІР САЛТЫН ДАМУ

Бұл мақалада студенттердің салауатты өмір сүру үлгісін қалыптастыруға теориялық талдау жасалған және оны денсаулық сақтау технологиясы арқылы жетілдірудің негізгі бағыттары көрсетілген.

Кілтті сөздер: салауатты өмір салты, денсаулық сақтау технологиясы, жоғары оқу орны, дене тәрбиесі, студенттер.

КІРІСПЕ

Қазіргі кезде білім беру мекемелерінің алдында тұрған міндеттердің бірі – жас ұрпақтың салауатты өмір сүруге көзқарасын қалыптастыру, олардың денсаулығын сақтауға, қоршаған ортаны таза ұстауға және жоғары, сапалы білім алып, сол білімді келешектегі өмірінде пайдалана білуге тәрбиелеу. Өмір салты мен денсаулық арасындағы өзара байланыс салауатты өмір салты ұғымын құрастырады. Салауатты өмір салтын насихаттауда, салауатты өмір сүру мәдениетін қалыптастыру мәселелерін жетілдіретін, осы саладағы басымдықтарды анықтайтын ғылым да, өскелең ұрпақты оқыту, тәрбиелеу формалары мен жаңа әдістерді ұстанатын білім де қажет. Демек бұл мәселені арнайы денсаулық сақтау технологиясы тұрғысында зерттеу педагогика іліміндегі өзекті мәселенің бірі болып табылады.

НЕГІЗГІ БӨЛІМ

Жоғарғы оқу орны студенттерінің салауатты өмір салтын қалыптастыру туралы алған білімдері болашақ азаматтардың денсаулығын сақтап қалуға берік тірек болады. Жоғарғы оқу орны студенттерінің салауатты өмір сүру мәдениетін қалыптастыру бұл:

– Біріншіден, жеке тұлғаның өзін қоршаған жансыз және жанды табиғи ортамен жан – жақты үйлесім тауып, өз ғұмырын Отаны, елі, отбасы және өзі үшін барынша пайдалы өткізу дағдысын қалыптастыру;

– Екіншіден, салауатты өмір салты – ол денсаулықтың үйлесімді дамып, сақталуы мен орнығуын қамтамасыз ету мақсатында денсаулықты нығайтуға бағытталған іс-шараларды жүргізу.

Бүгінгі таңдағы еліміздегі білім беру жүйесіндегі мәселелердің бірі болып денсаулық сақтауға, нығайтуға оқыту мен тәрбиелеу бағытындағы жұмыстар болып табылады [1]. Қазіргі кезде Қазақстанда өсіп келе жатқан жастардың денсаулығына қарсы әсер ететін факторлар көбейіп келеді. Демек, мұнда арнайы педагогикалық іс әрекеттер қажеттілігі артуда. Бұл факторлар туралы және денсаулық сақтау, ол туралы технологиялар қолдану жағынан негізгі қызығушылық тудырушылар Т. К. Бөлеев, Д. Ф. Ақбердиева, Ж. З. Торыбаева, Ж. Ембергенова, А. Қ. Қаплиева, Г. Д. Алимжанова, Ж. О. Жилбаев, Ж. Ж. Нұржанова, Б.Ә. Жолдасбекова, Ш. Ж. Арзымбетова және т.б. Болып жатқан жағдай элеуметтік-экономикалық шарттарға әсерін тигізуде, және шешілмеген педагогикалық шешімдер мен медико-профилактикалық мәселелер денсаулықты сақтау аумағы мен денсаулықты нығайтуда үлкен әсерге ие. Салауатты өмір салты мен қалыпты денсаулық деңгейінің болмауы, демалыс пен ұйқы режимінің бұзылуы, дұрыс тамақтанбау, демалыс пен режимінің бұзылуы, денсаулық жайлы қарапайым білімінің жетіспеушілігінен болып табылатындығы осы авторлардың еңбектерінде талқыланады. Дегенімен бұл жұмыстарда нақты денсаулық сақтау тұрғысындағы мәселелер нақты қарастырылмайды.

Соңғы жылдары жүргізілген зерттеулер бойынша өсіп келе жатқан жастардың денсаулығының нашарлауында екі мәселе болып тұрғанын айтады. Оның біріншісі оқу үдерісі сипаттамасымен байланысты, сол арқылы келесі факторлардың қауіпін ажыратуға болады:

– Педагогикалық стресс жағдайы (емтиханды тапсыра алмау қорқынышы, оқудан шығарылу және т.б.)

– Интенсивті оқу жүктемесі;

– Білім алушылардың функционалды мүмкіндіктері мен түрлі мамандықтағы білім алушылардың өсуі және ондағы әдістеменің сәйкес еместігіне байланысты болады;

– Оқу жұмысын рационалды түрде ұйымдастырмау;
– Салауатты өмір салты мен денсаулық құндылықтарын қалыптастыру бойынша жүйенің болмауы.

Денсаулықтың нашарлауының екінші себебі студенттердің өз денсаулығына қарамауы және өздерінің денсаулығы жайлы білмеуі арқасында денсаулығы нашарлайды. Отбасында да басқа да мекемелерде де адам денсаулығы жайлы маңызды ақпарат ала алмайды және практикалық дағдылар мен сол арқылы денсаулық мәдениетін қалыптастыра алмайды. Салауатты өмір салтына деген құрылымның болмауы, бұл туралы жауапкершілікті қалыптастыру жүйесінің болмауы да осыған әкеп соғады.

Оқу үдерісіндегі ерекшелік, білім алушылардың қызығушылығын ескере отырып қажетті біліммен қанағаттану бағытын денсаулық сақтау технологиясы негізінде енгізу болып табылады. Мұнда жас ерекшелік физиологиясы, педиатрия, педагогика, психология пәндері, іс тәжірибе негізгі болып табылады [2].

Н. К. Смирнов берген тәуілігімен кез келген білім технологиясының сипаттамасы мен «денсаулық үшін қауіпсіздік сертификаты» сол принциптердің ұтымдылығы арқылы, педагогикалық жұмыстардың әдістемелігі, оқу технологиясының қосымша ұлттық және денсаулық сақтау белгілерінің бірі болып табылады. Н. К. Смирновтың денсаулық сақтау технологиясы бойынша жеке педагогикалық әсерлер мен оқу үдерісінің шығармашылық сипаттамасы болуы керек және психологиялық көрсеткіштер мен педагогтың психотерапевтік жағдайын ескерілуі керек [3].

Заманауи маңызды тапсырмалардың бірі болып өсіп келе жатқан жастардың салауатты өмір салтын қалыптастыру, дамыту жүйелі білімнің нәтижесінде екендігін ұстанған Е. Е. Черных келесі шешімдерді ұсынады: әлеуметтік өмір салтын қалыптастыру, оның туу мәселелері, салауатты өмір салтына деген кедергілерді ескеру, сонымен қатар денсаулығын жоғалту факторы, денсаулық сақтау, дамыту туралы сауаттылығы болып табылады. Психологиялық денсаулық пен оны физикалық нығайту, іс тәжірибеде алған дағдыларды нығайту, салауатты өмір салтының негізін түсінумен, адамның табиғи толық дамуы үшін қажетті шарттармен қамтамасыз ету арқылы білім беру жүйесінің түзу мүмкіндіктері бойынша қалыптастырылады. Денсаулықты сақтау оны дамытудағы педагогикалық үдерістер екі деңгейде қарастырылады: 1) бұл мәселеде білім алушыларды басқару, 2) педагогикалық-ұйымдағы оқу-тәрбиелік үдерістің қызметін басқару болып табылады. Денсаулықты жақсарту үшін басқа да педагогикалық басқару субъектілерінің негізгі факторы ескерілуі керек. Яғни оқу мекемелеріндегі іс тәжірибе құрамы, принципі, оқыту әдісі мен тәрбие формасы, оқыту

стили мен әдісі мұнда негізгі болып табылады. Көрсетілген педагогикалық іс-әрекетті ұтымды пайдалану үшін жеке педагог пен білім алушылардың қызметін сипаттау арқылы денсаулық деңгейінің жоғарылауы көрсетіледі. Педагог қызметін басқару формасы оқу орнындағы адам денсаулығының қалыптастыруға әкеледі. Мұнда суықтыру нәтижелеріне жету үшін оқу үдерісіндегі білім алушылардың дұрыс өмір сүру дағдыларына қажетті шеберлік пен білімді қалыптастыру негізгі болып табылады.

Педагогикалық әдістерді қолдану мен жоспарлау, сауықтыру тапсырмаларын шешу педагогтың өзіндік біліміне және денсаулық технологиясын қолдану деңгейіне байланысты болады [4]. Салауатты өмір салтын дамыту оқу үдерісінде жүйелі кестемен меңгерілу қажет [5]. Салауатты өмір салтын жасау мен дамыту, сауықтыру элементтерін шыңдап тұру әдетке айналу тиіс. Сондықтан салауатты өмір салтын әрдайым дамыту сапалы білім беру мен тәрбиелеуге байланысты.

Адамдарды дене күші арқылы сауықтырып тәрбиелеу ортасы қандай да бір фактқа күмән туғызбайды. Дене тәрбиесі кафедралары оқытушыларының негізгі қызметі олардың іс тәжірибе мен нақты қадамдарды жаңарту болып табылады. Жалпылама денсаулықты сақтау мен студенттің салауатты өмір салтын қалыптастыруда денсаулығы мықты тұлға қалыптасуы қажет. Жоғары оқу орындары студенттерінің пікір алмасуына, рационалды тамақтану, психологиялық жаттығулар жасап, белгілі әдістерді меңгеруіне және денсаулықты нығайту мен сақтау бойынша үздіксіз білім алуына барлық дерлік жағдайлар жасалған

Сауықтыру және физикалық жаттығулардың емдік әсері организмде тиімді болып табылады. Күн сәулесі мен ауа ваннасы және массаж қабылдау, су процедурасы дене шынықтыру құралдарымен дұрыс сәйкестендіріледі. Мұндай әдіспен, үздіксіз физикалық жаттығуларды орындау арқылы жаттығушы ағзасында өмірлік белсенділігі, жұмысқа қабілеттілігі және мерзіміннен бұрын қартаюын болдырмау, вегетативті жүйенің функциясын жақсарту және оның табиғи иммунитетін жоғарылату жүзеге асырылады. Дене шынықтыруды рационалды қолдануда физикалық даму көрсеткіштерінің позитивті өзгеруі әдісі, функционалды жағдайы мен организмнің психофизикалық мүмкіншілік жағдайлары жасалады. ЖОО да дене тәрбие сабағын тек қана белсенді демалыс, психологиялық жүктеу, сауықтыру, спорттық дайындық ретінде түсініп, бірақ кейде өмірге қажетті сапаны, қабілетті, жетістікті ала білу жүйесі ретінде қабылдаймыз. Дене шынықтыру пәнінің оқу бағдарламасы – студенттің жеке физикалық мәдениетін қалыптастыруда, дамыған қоғамдағы өз орнын сезінуде, өмірлік құндылығында, адамның мақсатты білімге қол жеткізуіне бағытталатын және оның мүмкіндіктері қайта қалыптасатын және студент

жастардың тәрбиесіне бағытталатын болып табылады. Осыған байланысты оқытушы мен жаттықтырушының жұмысы бағаланады. Студенттің дене тәрбиесі сабағында қол жеткізген белсенді демалыс, психологиялық жүктеу, сауықтыру, спорттық дайындық алуы бағалауға кірмейді, оның есесіне нормативті бақылауды тапсыруымен бағаланады. Мәселе мынада, бірінші орында студент емес, оқу бағдарламасында қарастырылған нормативті бақылау қорытындысының ішкі көрсеткіштері тұрады. Осыдан келіп дене тәрбиесі сабағында жеке тұлға мәселесі шетке шығарылып, қоғамның жоғары талабы орындалады. Медициналық мәліметтер бойынша жыл сайын студенттер арасында сабақ үстінде ауруға шалдығу көбеюде. Бірінші курс студенттері арасында жүргізілген сауалнаманың нәтижесі бойынша студенттердің үштен бірі салауатты өмір салтын білмейді және 8 пайызы ғана күнделікті дене тәрбиесі және спортпен шұғылданады. Дене тәрбиесінің бай арсеналды құралдарын қолдана отырып пайда болған мәселені шешу жолдарын қарастыру керек. Осының бәрін ескере отырып дене тәрбиесі кафедрасы жанынан студенттердің салауатты өмір салтын ұйымдастыратын және оны жүзеге асыратын арнайы курстарға физиологтар, психологтар, медиктер, әлеуметтанушылар және студенттерге физиологиядан, анатомиядан, экологиядан, гигиенадан, ой мен қол еңбегінен және басқа мәселелерден сабақ бере алатын басқа мамандарды шақыру қажет. Сонымен бірге біздің ойымызша ЖОО студенттері дене тәрбиесі сауықтыру шараларына кіретін әр түрлі іс шараларға қатысуы керек.

ҚОРЫТЫНДЫ

Сонымен қорыта келе ұйымдастырылатын іс шараның бірінші тобына физикалық жаттығулардағы түрлі инновациялық әдістерді және сауықтыру жүйесін жатқызуға болады (тыныс алу гимнастикасы, йога және т.б.); келесі топқа спортқа денсаулығы жарамайтын студенттер арасында және мүлдем дені сау студенттер арасында жұмыстарды арнайы жүргізуге болады. Бөлек топтарға дене шынықтыруға жатпайтын қосымша шаралар ұйымдастырылады (шөппен емдеу, әуенмен емдеу, иіспен емдеу және т.б.) Осындай шешім студенттердің денсаулығына, белсенді ұзақ өмір сүру жолында оның физикалық және психикалық жетістігіне қарағанда біліміне де, дене тәрбиесіне де айтарлықтай ұтымды болады. Ең бастысы денсаулықты нығайту мен сақтауда студенттер арасында салауатты өмір салтына ерекше көңіл бөлінеді, дене тәрбиесінің оқытушылары физикалық тәрбиелеуді нығайтып оқу пәнін жақсартуға ат салысады.

ПАЙДАЛАНҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1 Қазақстан Республикасы Президентінің 2010 жылғы 29 қарашадағы № 1113 Жарлығымен, Қазақстан Республикасының денсаулық сақтау саласын дамытудың 2011-2015 жылдарға арналған «Саламатты Қазақстан» мемлекеттік бағдарламасы.

2 **Горелов, А. А.** Анализ показателей здоровья студентов специальной медицинской группы / А. А. Горелов, ОГД. Румба, В. А. Кондаков // Научные проблемы гуманитарных исследований – 2008. – Вып.6. – С. 28-33.

3 **Торыбаева, Ж. З.** Критерии выбора педагогических технологий формирования здорового образа жизни учащихся // Международный журнал экспериментального образования. – М., 2015. – № 2 – С. 51-52.

4 **Жолдасбеков, А. А., Есалиев, А. А., Жолдасбекова, Б. А.** Здоровьесберегающие технологии в образовательном учреждении. Международный журнал «Экспериментального образования». – №3. – 2013. – С. 40-42.

5 **Торыбаева, Ж. З.** Система внедрения в вузе педагогических технологий формирования здорового образа жизни будущего специалиста // Alma mater. – 2013. – № 9. – С. 40-43.

Материал 20.05.16 баспаға түсті.

А. А. Жолдасбеков¹, Б. А. Жолдасбекова², А. А. Есалиев²

Развитие здорового образа жизни студентов средствами здоровьесберегающих технологий

¹Южно-Казахстанский государственный университет имени М. Ауэзова, г. Шымкент

²Южно-Казахстанский гуманитарный институт имени М. Сапарбаева, г. Шымкент²

Материал поступил в редакцию 20.05.16.

A. A. Zholdasbekov¹, B. A. Zholdasbekova¹, A. A. Esaliev²

Development of a healthy lifestyle of students by means of health saving technologies

¹M. Auezov South-Kazakhstan state University;

²M. Saparbaev South-Kazakhstan Humanitarian Institute, Shymkent.

Material received on 20.05.16.

В данной статье авторы рассматривают глубокий теоретический анализ формирования образа жизни студентов, отражены основные направления его совершенствования.

In this article the authors examine the deep theoretical analysis of the formation of lifestyles of students, reflect the main directions of its perfection.

УДК 378.147:544

Д. Е. Иминова¹, А. Н. Нурекенова², Л.С. Ибраева³

¹магистрант, ²к.б.н., доцент, ³к.х.н., доцент, Государственный университет имени Шакарима, г. Семей
e-mail: ¹d.iminova@mail.ru

МОДУЛЬНАЯ ТЕХНОЛОГИЯ ПРИ ОБУЧЕНИИ КУРСА «МЕТОДИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ПРЕПОДАВАНИЯ ФИЗИЧЕСКОЙ ХИМИИ И ЭЛЕКТРОХИМИИ»

В настоящее время модульное обучение рассматривается как специально организованный процесс развития у обучаемых способности самостоятельного решения проблем. В данной статье представлен опыт использования модульного обучения в процессе преподавания дисциплины «Методические аспекты преподавания физической химии и электрохимии».

Ключевые слова: модуль, модульное обучение, наночастицы золота, катализ, криогели.

ВВЕДЕНИЕ

Педагогика давно искала пути достижения если не абсолютного, то хотя бы высокого результата в работе с воспитанниками и постоянно совершенствовала свои средства, методы и формы [1].

Современное образование в Республике Казахстан выходит на более высокий технологический уровень. Ведется поиск новых педагогических технологий, который связан, прежде всего, с отказом от традиционного обучения и воспитания, с идеей целостности педагогического процесса как системы, опирающейся на теории общечеловеческих ценностей,

гуманизации, личностно-ориентированного подхода, приоритета субъект-субъектных отношений.

Процесс становления своей национальной модели образования в Казахстане сопровождается изменением образовательной парадигмы. На смену старому содержанию образования идёт новое: традиционная объект – субъектная педагогика Я. А. Коменского, И. Гербарта заменяется иной, обращённой к учащемуся как к самоактуализации, самовыражению и самореализации. В этих условиях важнейшей составляющей педагогического процесса становится личностно-ориентированное взаимодействие субъектов учебной деятельности учителя и ученика [2].

Слово «технология» происходит от греческого слова: «techne» – искусство, мастерство, умение и «logos» – наука, закон. Дословно «технология» – наука о мастерстве. Для реализации познавательной и творческой активности учащегося в учебном процессе используются современные образовательные технологии, дающие возможность повышать качество образования, более эффективно использовать учебное время и снижать долю репродуктивной деятельности учащихся за счет снижения времени, отведенного на выполнение домашнего задания. В школе представлен широкий спектр образовательных педагогических технологий, которые применяются в учебном процессе [3].

ОСНОВНАЯ ЧАСТЬ

Сегодня трудно представить деятельность профессионального учебного заведения без различного рода инноваций: смена образовательных парадигм, модернизация содержания образования, оптимизация образовательного процесса. Инновация педагогическая – целенаправленное изменение, вносящее в образовательную среду стабильные элементы (новшества), улучшающие характеристики отдельных частей, компонентов и самой образовательной системы в целом; поиск идеальных методик и программ, их внедрение в образовательный процесс [4].

Использование широкого спектра педагогических технологий дает возможность педагогическому коллективу продуктивно использовать учебное время и добиваться высоких результатов обученности учащихся [3].

Изучая опыт использования в педагогической деятельности инновационных методов, можно выделить их преимущества: они помогают научить студентов активным способам получения новых знаний; дают возможность овладеть более высоким уровнем личной социальной активности; создают такие условия в обучении, при которых студенты не могут не научиться; стимулируют творческие способности студентов;

помогают приблизить учебу к практике повседневной жизни, формируют не только знания, умения и навыки по предмету, но и активную жизненную позицию [5].

Основной целью профессионального образования является подготовка квалифицированного специалиста, способного к эффективной профессиональной работе по специальности и конкурентного на рынке труда [6].

С целью повышения качества подготовки специалиста, активизации познавательной деятельности студентов, раскрытия творческого потенциала, организации учебного процесса с высоким уровнем самостоятельности преподаватели Государственного университета имени Шакарима города Семей применяют в работе следующие образовательные технологии: личностно-ориентированное обучение, проблемное обучение, тестовые формы контроля знаний, блочно-модульное обучение, метод проектов, кейс-метод, кредитно-модульную систему оценки, обучение в сотрудничестве, разноуровневое обучение, проведение бинарного урока, дистанционное обучение.

Преимущества применения образовательных технологий – меняются функции преподавателя и студента, преподаватель становится консультантом-координатором (а не выполняет информирующее – контролирующую функцию), студентам предоставляется большая самостоятельность в выборе путей усвоения учебного материала.

Образовательные технологии дают широкие возможности дифференциации и индивидуализации учебной деятельности.

Результат применения образовательных технологий в меньшей степени зависит от мастерства преподавателя, он определяется всей совокупностью её компонентов [7].

Теория модульного обучения базируется на специфических принципах, тесно связанных с общедидактическими и определяющих общее направление модульного обучения, его цели, содержание и методику организации. Это принципы модульности, структуризации содержания обучения на обособленные элементы, динамичности, гибкости, осознанности перспектив, разносторонности методического консультирования, паритетности.

Обучение на основе модулей приводит к нескольким положительным эффектам. Во-первых, студент, вооруженный дидактическими материалами и инструкциями, приобретает большую самостоятельность в освоении учебного предмета. Во-вторых, функция преподавателя с лекционной смещается на консультационную, а у студента уменьшается доля пассивного

восприятия материала и появляется возможность его активного обсуждения с преподавателем. В-третьих, появляются точки промежуточного контроля освоения материала, совпадающие с окончанием каждого модуля. Этот контроль важен как для студента, так и для преподавателя. В-четвертых, происходит более легкое освоение всего предмета путем поэтапного изучения завершенных по содержанию модулей. В-пятых, модульная технология обучения предусматривает управление учебным процессом в соответствии с выдвигаемыми требованиями по специализации к выпускнику, что позволяет уменьшить, а, иногда, и исключить адаптацию молодого специалиста к конкретному виду деятельности.

Следовательно, именно модульное обучение может стать способом повышения мотивации для студентов на достижение высокого результата в учебном процессе.

Модульное обучение – это одна из педагогических технологий, которая, по сути, является личностно-ориентированной. Она позволяет одновременно оптимизировать учебный процесс, обеспечить его целостность в реализации целей обучения, развития познавательной и личностной сферы учащихся. Данная технология основывается на самостоятельном добывании студентами знаний в процессе работы с учебной, научно-популярной и справочной литературой в результате обучения. Модульная технология позволяет совместить жесткое управление познавательной деятельностью ученика с широкими возможностями для самоуправления.

Важным достоинством данной технологии обучения является ее интеграционное качество, в связи с тем, что модуль, как целостное единство содержания и технологии его изучения, реализуется через комплекс технологий интегрированных в модуль: проблемной, алгоритмической, программированной, поэтапного формирования умственных действий, «полного усвоения».

Модульное обучение – способ организации учебного процесса на основе блочно-модульного представления учебной информации.

Сущность модульного обучения состоит в том, что содержание обучения структурируется в автономные организационно-методические блоки – модули, содержание и объём которых могут варьировать в зависимости от дидактических целей, профильной и уровневой дифференциации обучающихся, желаний обучающихся по выбору индивидуальной траектории движения по учебному курсу. Модули могут быть обязательными и элективными. Сами модули формируются: как структурная единица учебного плана по специальности; как организационно-методическая междисциплинарная структура, в виде набора разделов из разных дисциплин,

объединяемых по тематическому признаку базой; или как организационно-методическая структурная единица в рамках учебной дисциплины.

Успех применения модульной технологии в учебном процессе зависит и от того, как подготовлены инструкции для учащихся. Инструктивные задания не должны носить слишком «опекающий характер», регулирующий каждый шаг ученика (возьми в руки это, посмотри на рисунок и т.д.). Это отбирает много времени на чтение большого количества «командных» заданий. Четко поставленные задачи и хорошо продуманные задания, умелая помощь учителя (преподавателя) на первых уроках (занятиях), позволяют студенту достаточно быстро научиться работать с модулями. На уроках (занятиях) все учащиеся (студенты) заняты работой, не отвлекаются на посторонние дела, поэтому не бывает нарушения дисциплины. У студентов нет боязни получения низкой оценки, так как они имеют возможность доработать изучаемый материал и получить более высокую оценку.

Использование модульной технологии в течение ряда лет позволяет сделать следующие выводы: ее применение обеспечивает формирование устойчивого интереса к предмету; активизацию познавательной деятельности; индивидуальный подход к учащимся; гибкость предоставления информации; развитие мышления; возможность самоконтроля и самооценки; формирование самостоятельности и навыков учебной деятельности [8].

В статье представлен опыт использования модульного обучения в процессе преподавания дисциплины «Методические аспекты преподавания физической химии и электрохимии» для магистрантов по специальности 6М011200 «Химия».

Целью изучения дисциплины является – сформировать у магистрантов представления о методических аспектах преподавания физической химии и электрохимии.

Дисциплина «Методические аспекты преподавания физической химии и электрохимии» является одной из элективных дисциплин, входящих в цикл базовых дисциплин, изучаемых магистрантами данной специальности. Она предусматривает изучение методических аспектов преподавания физической химии и электрохимии.

Таблица 1 – Структура курса «Методические аспекты преподавания физической химии и электрохимии»

Название модуля	Модульные учебные проблемы
Модуль 1 Методические аспекты преподавания темы «Химическая термодинамика».	1. Первый закон термодинамики. Термохимия. Закон Гесса, следствия из закона Гесса. 2. Теплоемкость. Уравнения Кирхгоффа. 3. Второй закон термодинамики. Энтропия. Статистический характер второго закона термодинамики. 4. Характеристические функции. Химическое равновесие. 5. Уравнение изотермы, изобары и изохоры химической реакции.
Модуль 2 Методические аспекты преподавания темы «Фазовое равновесие и физико-химический анализ».	1. Однокомпонентные системы. 2. Двухкомпонентные системы. 3. Трехкомпонентные системы.
Модуль 3 Методические аспекты преподавания темы «Растворы электролитов и неэлектролитов».	1. Термодинамическая теория растворов. 2. Закон Рауля. Виды перегонок. 3. Криоскопия. Эбулиоскопия. 4. Закон распределения. 5. Основные положения теории электролитической диссоциации Аррениуса и ее развитие. 6. Основные положения теории «Сильных электролитов» Дебая-Хюккеля 7. Теория электрической проводимости Дебая-Онзагера. 8. Протолитическая теория кислот и оснований. Основные положения теории Бренстеда.
Модуль 4 Методические аспекты преподавания темы «Химическая кинетика».	1. Скорость реакции, влияние различных факторов на скорость реакции. 2. Классификация химических реакций в кинетике. Молекулярность и порядок реакции. 3. Теория переходного состояния. 4. Фотохимические процессы. 5. Кинетика гетерогенных процессов. Роль диффузии.

Модуль 5 Методические аспекты преподавания темы «Катализ».	1. Гомогенный катализ. 2. Гетерогенный катализ. 3. Теории гетерогенного катализа.
Модуль 6 Методические аспекты преподавания темы «Электрохимия».	1. Электродные процессы и электродвижущие силы. 2. Классификация электродов. 3. Химические, концентрационные цепи. 4. Кинетика электрохимических реакций. 5. Коррозия. Виды коррозии.

Практические занятия проводятся после изучения на лекции той или иной темы. Безусловно, при такой организации занятий развивается умение мыслить, сопоставлять, анализировать. Формирование подобного мышления базируется на системе межпредметных связей на всех этапах обучения и во всех звеньях учебно-воспитательного процесса. Межпредметные связи необходимы для глубокого усвоения студентами основ наук и активизации познавательной деятельности. Они способствуют расширению кругозора, развитию познавательных интересов, повышению активности в самостоятельном приобретении новых знаний и их применению на практике.

Выполнение практических работ способствует укреплению знаний по физической химии, развивает у студента самостоятельность и прививает навыки проведения эксперимента. Для того чтобы работа в лаборатории проходила успешно, необходимо предварительно изучить теоретический материал по учебникам, записям лекций и пособиям по химическим практикумам. Этим вырабатывается сознательное отношение к выполнению техники эксперимента, сама работа будет осмыслена, а, следовательно, и понята.

В качестве примера приводится модуль 5.

Модуль 5. Лекции 1-2

Тема – Катализ

Цель лекции: ознакомиться с основными видами катализа, теориями гетерогенного катализа

План лекций:

- 1) Катализ
- 2) Гомогенный катализ
- 3) Гетерогенный катализ
- 4) Теории гетерогенного катализа

Лабораторная работа 1-2: Синтез катализаторов на основе наночастиц золота и макропористых амфотерных криогелей, и исследование их каталитической активности.

Цель лабораторной работы: Получение катализаторов с наночастицами золота и макропористых амфотерных криогелей (на примере криогеля метакриловой кислоты (МАК) и диметиламиноэтилметакрилата (ДМАЭМ)).

Оборудование и реактивы: Растровый электронный микроскоп, спектрофотометр, весы аналитические, магнитная мешалка с подогревом, обратный холодильник, колба плоскодонная термостойкая, образцы криогелей, раствор HAuCl_4 с концентрацией 100 мг/л, п-нитрофенол с концентрацией 0,001М, 0,0135М боргидрат натрия, бидистиллированная вода, стеклянные трубки диаметром 7 мм, стеклянные пипетки на 10 мл и 1 мл, стаканы на 50 мл.

Синтез катализаторов

Криогели являются перспективным материалом для создания каталитических реакторов проточного типа. Полиамфолитные криогели способны восстанавливать ионы благородных металлов при нагревании с образованием наночастиц. 0,5 мл рабочего раствора золота с концентрацией 100 мг/л растворили в 9,5 мл бидистиллированной ультрачистой воды. Затем опустили в раствор сухой взвешенный криогель и нагревали раствор постоянным перемешиванием на магнитной мешалке с подогревом в течение 30 минут. В результате бесцветный криогель окрашивался в характерный для коллоидных наночастиц золота малиновый цвет. Полученные образцы будут использованы в качестве проточных реакторов для реакции восстановления п-нитрофенола.

Морфология катализаторов

Сухой образец катализатора вставляем на предметный столик электронного микроскопа и включаем вакуум. Далее на мониторе появится картина образца, с помощью программ компьютера увеличивая размер картин, фотографируем морфологию криогеля с наночастицами золота.

Каталитическая активность катализаторов

В стеклянную трубку помещаем криогель с наночастицами золота. Затем, через него пропускаем субстрат объемом 10 мл, состоящий из 0,5 мл 0,001 молярного раствора п-нитрофенола, 0,5 мл 0,135 молярного раствора борогидрида натрия и 9 мл бидистиллированной ультрачистой воды. Концентрацию п-нитрофенола и п-аминофенола определяем спектрофотометрическим методом после каждого пропускания субстрата через катализатор до полного восстановления п-нитрофенола. Определение проводим в интервале длин волн от 250 до 450 нм.

ВЫВОДЫ

Таким образом, модульная технология обучения привлекает тем, что она ориентирована на активную учебную деятельность студентов, освоение приемов которой способствует быстрому и качественному усвоению содержания учебного материала.

Разработка модульных обучающих программ показала, что процесс «конструирования» модулей позволяет «отсечь» все лишнее, всю избыточную учебную информацию, которая не столько способствует, а чаще всего затрудняет усвоение нового материала. Модульный подход в обучении позволяет систематизировать и структурировать большой по объему учебный материал и в необходимых пределах уплотнить его.

Использование на занятиях модульной технологии обучения развивает индивидуальные способности каждого, учит самостоятельно достигать конкретных целей в учебно-познавательной деятельности, самим определять уровень усвоения знаний, видеть пробелы в знаниях и умениях, осуществлять самоуправление учебной деятельностью.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

- 1 Буланова-Топоркова, М. В. Педагогика и психология высшей школы: Учеб. пособие для вузов / – Ростов-на-Дону: Феникс, 2002. – С. 539
- 2 http://www.metod-kopilka.ru/nauchnaya_statya_na_temu_quotteoriya_i_praktika_modulnogo_obucheniya_v_kazahstanequot-39915.htm
- 3 http://portal.tpu.ru:7777/SHARED/k/KAV47/education/Tab2/pt_v_t.pdf
- 4 Аникушина, Е. А., Бобина, О. С., Дмитриева, А. О., Егорова, О. Н., Калянова, Т. А., Мамонтова, М. Ю., Старцева С. П., Фомин, В. С. Инновационные образовательные технологии и активные методы обучения. Методическое пособие / – Томск : В-Спектр, 2010. – С. 4-5
- 5 Сорокин, Н. Д. Об инновационных методах в преподавании социологических курсов // Социс, 2005, № 8. – С. 120-125.
- 6 Жуков, Г. Н. Основы общей профессиональной педагогики: Учебное пособие. – М. : Гардарики, 2005. – С. 382.
- 7 <http://www.ronl.ru/referaty/raznoe/626828>.
- 8 <http://nsportal.ru/npo-spo/obrazovanie-i-pedagogika/library/2012/05/24/modulnoe-obuchenie-kak-sposob-povysheniya>.

Материал поступил в редакцию 20.05.16.

Д. Е. Иминова, А. Н. Нурекенова, Л. С. Ибраева
«Физикалық химия және электрохимияны оқытудың әдістемелік аспектілері» курсының оқытудағы модульдік технология

Шәкәрім атындағы мемлекеттік университеті, Семей қ.
 Материал 20.05.16 баспаға түсті.

D. E. Iminova, A. N. Nurekenova, L. S. Ibraeva
Modular technology in teaching the course «Methodological aspects of teaching Physical Chemistry and Electrochemistry»

Shakarim State University, Semey.
 Material received on 20.05.16.

Қазіргі таңда білім алушылардың мәселені өз бетімен шешу қабілеттерін модульдік оқыту дамудың арнайы ұйымдастырылған әрекеті ретінде қарастырылады. Мақалада «Физикалық химия және электрохимияны оқытудың әдістемелік аспектілері» пәнін оқыту барысында модульдік оқытуды пайдаланып оқыту тәжірибесі көрсетілген.

At present the modular education is regarded as a specially organized process of development of the students' ability to independently solve problems. This article presents the experience of using the modular training in the teaching of discipline «Methodological aspects of Physical Chemistry and Electrochemistry»

Е. Т. Исумбаев

«Өрлеу» БАҰО» АҚ филиалы «Ақмола облысы бойынша педагогикалық қызметкерлердің біліктілігін арттыру институты», директор, Көкшетау қ. е-mail: imanova.a@mail.ru

«ЕРЕСЕКТЕРГЕ АРНАЛҒАН БІЛІМ» АЙМАҚТЫҚ БАҒДАРЛАМАСЫН ЖҮЗЕГЕ АСЫРУ: ЖАҒАЛЫҚТАР ЖӘНЕ ДАМУ ҮДЕРІСТЕРІ

Мақалада өмір бойы оқу аясында білім берудің өзекті мәселелері қарастырылады. Соңғы жылдары зейнеткерлік жастағы адамдар санының айтарлықтай дәрежеде көбейіп отырғаны айқын, сондықтан үшінші жастағы адамдардың әлеуметтік проблемаларын зерттеу заманауи қоғамның маңызды мәселелерінің бірі болып отыр. Зейнеткерлік жастағы денсаулықтары жақсы адамдардың көбею үрдісі заманауи қоғамда сұраныста болу үшін оқығысы, өзін-өзі жетілдіргісі келетіндер санының жылдан-жылға өсуіне әкеледі.

Сөйтіп, аймақта зейнеткерлік жастағы адамдарды қоғамдық жұмысқа қатысу үшін дайындау жүйесінің жоқтығы Ересектерге арналған білім орталығын құруға негіз болды. Орталықтың толыққанды жұмыс жасауы үшін нормативтік-құқықтық және оқу-әдістемелік базасы жасалған болатын. Ересектер білімі жүйесін құру үшінші жастағы адамдарға өткізілетін сабақтардың сапасы мен тиімділігін қамтамасыз етеді, ал аталған бағыттағы жинақталған жұмыс тәжірибесі оны Қазақстанның басқа аймақтарына таратуға мүмкіндік береді.

Кілтті сөздер: үшінші жас адамдары, егде тұрғындар, ересектер білімі, өмір бойы оқу, ересектердің үздіксіз білімі, Ересектер білімі орталығы.

КІРІСПЕ

Үшінші жас адамдарының әлеуметтік проблемаларын шешу заманауи қоғамның маңызды әрі өзекті мәселелерінің бірі болып отыр. Жер шары тұрғындарының ішінде егде адамдардың сандық үлесі көбейгендігі жалпыәлемдік үрдіс екендігі баршаға аян. Бұл адамдар зейнеткерлікке шыға отырып, «бәрінен шет қалғандай» болғысы келмейді, олар сұраныста және

«қажетті» болғысы келеді. Оларда: не істеуге болады? қайда баруға болады? немен айналысуға болады? деген сұрақтар туындайды. Бұл сұрақтарға үшінші жас адамдарының қажеттіліктері мен сенімін талдаған жағдайда ғана жауап беруге болады. Бұл ересектердің үздіксіз білімі жүйесін дамытудың басым бағыттарын анықтауға мүмкіндік береді.

Ересектер білімінің өзіндік тарихы бар. Ол сонау XVII-XVIII ғ.ғ. Даниядан бастау алады. Алайда ересектер білім саласындағы нағыз жоспарлы да жүйелі жұмыс 1951 жылы ЮНЕСКО Білім институты құрылғаннан кейін ғана басталған болатын.

ЮНЕСКО-да қабылданған ұсынбаларда: «БҰҰ-ға мүше әрбір мемлекет ересектер білімін өз білім жүйелерінің қажетті және ерекше компоненті және әлеуметтік, мәдени әрі экономикалық даму саясатының тұрақты элементі ретінде мойындағаны жөн» екендігі атап көрсетілген [1].

Қазіргі уақытта әлемнің дамыған елдерінде:

- білім бағдарламаларына қатысушы ересектер саны оқушы балалар мен жасөспірімдер санынан анағұрлым артық;
- ересек тұрғындардың 40-50%-ы әр түрлі білімдік және ағартушылық жұмыспен қамтылған;
- ересектер білімін дамыту өмір сапасын 6 %-ға арттырады, бұл өмір ұзақтығының артуынан көрініс тапқан.

Қазақстан Республикасы Үкіметі «2011-2020 жж. Қазақстан Республикасында білім беруді дамыту мемлекеттік бағдарламасына» «Өмір бойы оқу» тарауын енгізе отырып, ересектер біліміне ерекше көңіл бөлгенін атап өткен жөн:

- «Өмір бойы оқу білім алудың барлық деңгейінде адамның білім алуға деген қажеттіліктерін қанағаттандырудың түрлі мүмкіндіктерін жасау есебінен жүзеге асырылады»;
- «Өмір бойы оқыту оқытудың формалды және формалды емес нысандарының тұтастай спектрін, инклюзивті білім беруді қоса алғанда, мектеп жасына дейінгі жастан бастап зейнеткерлікке шығу жасынан кейінгі оқытуды қамтитын болады»;
- «2020 жылға қарай өмір бойы оқу үшін жағдайлар жасалатын болады...» [2].

Ересектердің білім алуы проблемалары бойынша мәселелер кеңестік кеңістікте алғаш рет XIX ғасырдың 50-60 жылдары қарастырыла бастады. Халық ағарту департаменті басшыларының бірі Н. М. Аничков ағарту ісін «патшалықтың ішкі күзеті» деп атаған болатын [3]. Алайда, К. П. Победосцеваның пікірі бойынша, халыққа арналған мектеп төмен тап өкілдерін қалыпты ортадан алшақтатпауы керек әрі орта және жоғары

білім алуға баспалдақ болуы тиіс». Ал В. И. Даль, мысалы, «сауат, негізінен, шаруаны үйретпейді, ол қайта оны жолынан адастыруы мүмкін» беп болжаған [4].

Ағартушылық тұжырымдаманы жақтаушылар білімнен қоғамның қайта құрылуының маңызды шартын көреді. Сол кездің өзінде-ақ үздіксіз білім алу идеясын білдірген К.Д. Ушинский өзінің жексенбілік мектептегі «мұғалімсіз-ақ өздігінен жаңа білімді меңгеруді... өмір бойы оқуды қалайтын және соған қабілетті» ересек оқушыларын дамыту міндетін алдыңғы орынға қояды [5].

К. Д. Ушинскийдің замандастары мен жақтаушылары: В. Я. Стоюнин, Н. И. Пирогов, Н. А. Корф, В. И. Чарнолуский білім беруді демократияландыру жолындағы күреске маңызды үлес қосты. Ал Қазақстанда ересектердің білім алуы мәселесін өз еңбектерінде қарастырған атақты ғалымдар: С. И. Змеев, И. А. Колесникова, М. Т. Громкова, А. В. Даринский, Б. А. Турғынбаева, Г. Ж. Даулетбаева, С. Нурекеева, Ж. А. Бургынбаева.

Мақаланың мақсаты үшінші жас адамдарына өткізілетін сабақтардың сапасы мен тиімділігін қамтамасыз ететін ересектердің білім алу жүйесін құру болып табылады, ал осы бағыттағы жинақталған жұмыс тәжірибесі оны Қазақстанның басқа аймақтарына таратуға мүмкіндік береді.

НЕГІЗГІ БӨЛІМ

Барлық қосымша білім беру жүйесінің белсенді қатысуын сезіне отырып, соның ішінде «Өрлеу» БАҰО» АҚ филиалы «Ақмола облысы бойынша педагогикалық қызметкерлердің біліктілігін арттыру институты» (бұдан әрі-институт) аталған проблеманы шешу үшін осы бағытта нақты жұмыстар атқарды.

2012 жылы Ақмола облысы педагогтерінің делегациясы институт директоры Е. Т. Исимбаевтың басшылығымен Киев қаласындағы «Ересектер білімі апталығы» акциясына қатысқан болатын. Аталған іс-шараның бастамашылары ТМД елдері: Ресей, Қазақстан, Украина, Беларусь. Акция шеңберінде жылжымалы институт жұмысы ұйымдастырылды, ЖХМ форумы мен Үшінші жас университеті іс-шараны қорытындылады.

2013 жылы институт Қырымда Ресей-Украина «Ересектер білімі апталығы» акциясына қатысты.

Ақмола облысының қоғамдық-белсенді мектептері (институттың бастамасымен) конкурсы бірнеше жыл қатарынан формалды емес біліктілікті арттыру халықаралық «Әдемі мектеп» конкурсына қатысып келеді.

Облыс педагогтері 2011-2014 жылдар ағымында институт қызметкерлері құрамында «Санкт-Петербургтегі Европа үйі» аймақтық қоғамдық ұйымы халықаралық бағдарламаларына қатысты.

2013, 2014, 2015 жылдардың қазан айында Көкшетау қаласында I, II, III Халықаралық «Өмір бойы оқу: дәстүр, жаңалық, келешек» форумы өткізілді. Соңғы жылдары үзбей өткізіліп келе жатқан форумдар ЮНЕСКО-ның «Ересектер білім апталығы» акциясының ұлттық үйлестірушісі, «Санкт-Петербургтегі Европа үйі» АҚҰ президенті Н. П. Литвинованың қатысумен өтті.

Форумдар жұмысының барысында қарастырылған міндеттер:

- ересектер білімі проблемасына Астана, Алматы, Атырау, Ақтөбе, Қарағанды, Қостанай, Маңғыстау, Петропавловск қалаларындағы әріптестердің назарын аударту;

– үшінші жас адамдарының рухани қарым-қатынас жасауы үшін, Ұлы Отан соғысы және тыл ардагерлеріне қолдау көрсету, ұрпақтардың шығармашылық ынтымақтастығын ұйымдастыру үшін жағдай жасауға қоғамдық-белсенді мектептердің қатысуын белсендендіру;

– Ересектер білімі орталығы бағдарламасының презентациясы;

– маркетингтік зерттеулер (үшінші жас адамдарының формалды және формалды емес білім бағыттарындағы қызығушылықтары мен қажеттіліктері анықталды).

Осылайша, үшінші жас адамдарының білім алу бағдарламаларын, әдістемелік ұсынбаларды әзірлеуге қабілетті, аталған жұмыс үшін педагогтер мен еріктілерді дайындай алатын профессорлық-оқытушылық құрамы бар институт осы қозғалыстың үйлестірушісі болуы тиіс деген шешім қабылданды.

Зерттеу «Өрлеу» БАҰО» АҚ филиалы «Ақмола облысы бойынша педагогикалық қызметкерлердің біліктілігін арттыру институтында» жүргізілді. Оның негізіне 2011-2015 жылдар арасында зейнеткерлік және зейнеалды жастағы ересектер үшін іске асырылған «Ересектер білімі» эксперименталдық жобасы енді.

Бірінші кезеңде (2011-2012 жж.) зерттеудің бастапқы ережелері, жұмыс болжамдары анықталды, ғылыми зерттеу аппараты жасалды, аймақтағы ересектер білімінің проблемалары мен жай-күйі, шетелдегі ересектер білімін жүзеге асыру жолдары зерттеліп, қарама-қайшылықтар анықталды, жобаны жүзеге асыруға қажетті материалдар іріктелді.

Екінші кезеңде (2012-2013 жж.) ересектер білім орталығында сабақтарды табысты ұйымдастыруды қалыптастырудың дидактикалық шарттары айқындалды, Ересектер білімі орталығының моделі жасалды, жобаны жүзеге асыру барысында әзірленген Орталық пен оның филиалдарының жұмысын реттейтін нормативтік құжаттар ұсынылды. Ересектер білімі орталығының сабақтарын жүргізуге арналған типтік оқу бағдарламалары жасалды.

Үшінші кезеңде (2013-2015 гг.) «Ересектер білімі» жобасының тиімділігіне тексеру жүргізілді, жобаны жүзеге асыру барысында алынған зерттеулерді өңдеу және талдау іске асырылды, зерттеу материалдары жинақталып, қорытындысы шығарылды.

Көкшетау қаласы ересектеріне арналған Білім беру және демалыс орталығы өз жұмысын институт базасында бастаған болатын (орталық I Халықаралық «Өмір бойы оқу: дәстүр, жаңалық, келешек» форумында 2013 жылдың 1 қазаны күні ашылған болатын). Оның негізгі мақсаты заманауи нарықтық қатынаста үшінші жас адамдарын әлеуметтендіру және оңалтуға, жеке кірісушілігі мен уәжіне негізделген үйрену және рухани қарым-қатынас жасау орталығын құру болып табылады.

Жобаны жүзеге асырудың бірінші жылында (2013 ж.) орталық сабақтары айына екі рет өтетін, екінші жылында (2014 ж.) және қазіргі күнге дейін сабақтар аптасына екі рет өткізіліп келеді. Орталық қатысушыларының қажеттіліктері мен қалауларына қарай оңай реттелетін икемді жоспар мен сабақ кестесі жасалған. «Интернет әлеміне саяхат» дербес компьютер пайдаланушысы, «Ағылшынша жеңіл тілде сөйлесеміз» ауызекі ағылшын тілі, «АРТ-терапия негізіндегі креативтілік» оқу бағдарламалары әзірленді. Институт сонымен қатар Көкшетау қаласында Ересектер білімі орталығы филиалдарының ашылуына бастамашы болды. Қазіргі уақытта қаланың жалпы білім беретін мектептері базасында ашылған 12 филиал жұмыс жасайды.

Орталық жұмысы формалды, информалды және формалды емес оқыту сипатында және үйлестіру кеңесі мен өзін-өзі басқару кеңесінен тұрады.

Өзін-өзі басқару кеңесі басшылыққа сайланған зейнеткерлік жастағы адамдар бірлестігіне қатысушылардан құрылған. Өзін-өзі басқару кеңесі қатысушылардың әрбір сабаққа келуін іске асырады, сабақ кестесін құрып үйлестіреді.

Ересектер білімі бойынша жұмысты сапалы ұйымдастыру үшін біліктілікті арттыру жүйесі оқытушыларының нақты бағыттар бойынша әдістемелік және үйлестірушілік жұмысы қажет.

Кесте 1 – Ересектердің білім алуы бойынша жұмысты ұйымдастыру жұмысының негізгі бағыттары

№	Ересектер білімі бойынша жұмыс бағыттарының атаулары
1.	Аймақтық ересектер білімі бағдарламасын үйлестіру
2.	Ересектерді оқыту бағдарламасын жүзеге асыруда педагогтерді андрагогикалық қағидаттарды пайдалануға дайындау

3.	Егде адамдарды қашықтан оқытуға байланысты жобаларды әзірлеу және істі алға бастыру.
4.	Ересектер білімін жүзеге асырушы қоғамдық және білім беру ұйымдарының өзара әрекеттестік мүмкіндіктерін жүзеге асыру үшін электронды ресурстар жасау
5.	Үшінші жас адамдары үшін Ересектер білім орталығының жұмысын ұйымдастыру
6.	Білім бағдарламаларына әр түрлі жастағы адамдарды қатысуға жұмылдыру
7.	Белсенді қоғамдық мектептер базасында ұрпақаралық бағдарламаларды әзірлеп, жүзеге асыру
8.	Серіктестік және желілік өзара әрекеттестікті нығайту негізінде оқығысы келетіндердің тұратын жеріне қарамастан, жалпыға қол жетімді білім қағиаддарына сәйкес филиалдар құру арқылы Үшінші жас университеттерін ашу

ҚОРЫТЫНДЫ

Осылайша, ересектер білімі жүйесі – бұл мекемелер жиынтығы, олардың ішінде ересектерді формалды және формалды емес оқыту мекемелері, ғылыми, ғылыми-әдістемелік, әдістемелік мекемелер, ғылыми-өндірістік кәсіпорындар, ақпараттық қызметтер, басқа да білім қызметтерін көрсету құқығы бар заңды және физикалық тұлғалар, сонымен қатар мемлекеттік және жергілікті білім басқармасы және өзін-өзі басқару органдары бар.

Ересектер білімі жүйесі жұмысының мақсаты адамның өмір бойы білім алуға құқығын жүзеге асыру, оны сауаттылықтың қажетті деңгейін ұсыну жолымен кәсіби және қоғамдық өмірге тарту болып табылады. Ия, бұл мемлекеттік маңызды міндет.

ПАЙДАЛАНҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1 Рекомендация о развитии образования от 26 ноября 1976 года // электронный фонд правовой и нормативно-технической документации// профессиональные справочные системы «Кодекс». – <http://docs.cntd.ru/document/901839537>.

2 Государственная Программа развития образования Республики Казахстан на 2011-2020 гг. – <http://www.edu.gov.kz/ru/gosudarstvennaya-programma-razvitiya-obrazovaniya>.

3 **Аничков, Д. С.** Избранные произведения русских мыслителей второй половины XVIII века. Том I. – Государственное издательство политической литературы, 1952.

4 **Даль, В. И.** Пословицы русского народа. – Т. № 1-2. – М, 1984.

5 **Столяренко, Л. Д.** Педагогика в вопросах и ответах: Учебное пособие. – М. : Проспект, 2015. – 34-35 с.

Материал 20.05.16 баспаға түсті.

E. T. Isimbaev

Реализация программы «Образование взрослых»: новации и тенденции развития

Филиал АО «НЦПК «Өрлеу» «Институт повышения квалификации педагогических работников по Акмолинской области», г. Кокшетау.

Материал поступил в редакцию 20.05.16.

E. T. Isimbaev

Implementation programs of the «Adult education»: innovation and trends

Branch of JSC «NCPD Orleu»

Institute for professional development of Akmola region, kokshetau.

Material received on 20.05.16.

В статье рассматриваются вопросы непрерывного образования. В связи с очевидным увеличением в значительной степени числа людей пенсионного возраста, изучение социальных проблем людей третьего возраста является одним из самых важных вопросов современного общества. Рост числа людей пенсионного возраста, обладающих хорошим здоровьем, желающих быть востребованными в современном обществе приводит к увеличению числа тех, кто хочет самостоятельного обучаться и развиваться.

Отсутствие в регионе системы обучения людей пенсионного возраста стало основанием для создания Центра образования для взрослых. Для полноценной работы была сформирована нормативно-правовая и учебно-методическая база Центра. Созданная система образования людей третьего возраста обеспечивает качество и эффективность проводимых занятий, в тоже время накопленный в этом направлении опыт работы может быть распространен на другие регионы Казахстана.

The article deals with topical issues of education in the context of continuous teaching.

In recent years, there is a significant increase in the number of people of retirement age, so the study of social problems of people of the third age is one of the important problems of modern society. The trend of increasing the number of people of retirement age who have good health leads to increasing the number of those wishing to learn and improve in order to be popular in today's society.

Thus, the lack of training of people of retirement age to participate in social activities in the region became the basis for the creation of the Center for Adult Education with the legal and educational base for its full operation. The created system of adult education would ensure the quality and effectiveness of the activities for the people of the third age, and the gained experience in this area would provide an opportunity to extend it to other regions of Kazakhstan.

С. С. Исина¹, Б. Р. Маханова²

¹аға оқытушы, педагогика және психология магистрі ² оқытушы, гуманитарлы ғылымдар магистрі, Қазтұтынуодағы Қарағанды экономикалық университеті, Қарағанды қ. е-mail: ¹aia-isi@mail.ru, e-mail: ²bayashka-89@mail.ru

ЖОҒАРЫ ОҚУ ОРНЫНДАҒЫ ТҰЛҒА ТӘРБИЕСІ МӘСЕЛелЕРІ ЖӘНЕ ОНЫ ШЕШУ ЖОЛДАРЫ

Мақалада қазіргі таңдағы жастарды тәрбиелеу, олардың бойында отансүйгіштік сезімін, білім мен біліктілігін, дағдысы мен шеберлігін қалыптастыру қажеттілігі мәселесі қарастырылған. Бала тәрбиесіне әсер ететін факторлар, тәрбие түрлері, адамгершілік тәрбие және оның қоғам қажеттілігінен туындағанын ашып көрсетті. Жоғары оқу орнындағы тұлға тәрбиесіндегі мәселелер ашып көрсетілген. Жаңа білім парадигмасы бойынша бірінші орынға баланың білімін, білігі мен дағдысын емес, оның тұлғасын, білім алу арқылы дамуы сияқты сұрақтарын қарастыру мәселелерін қарастырады. Әсіресе, қоғамдық құндылықтардың жандануы адам өмірінің негізгі тамыры болып саналатын адамгершілік, ұқыптылық, ар намыс, парыз бен жауапкершілік сияқты жалпы адамзаттық қасиеттерді объективті түрде талап етеді, сондықтан да қазіргі қоғам мақсаты бүгінгі ұрпақтың бойында жалпы адамзаттық құндылықтар қатарына кіретін адамгершілікті қалыптастыру негізін көрсетті.

Кілтті сөздер: тәрбие, қоғам, адамгершілік, отансүйгіштік, рухани тәрбие, мұра, мәдениет, патриот, құндылық.

КІРІСПЕ

Болашақ ұрпаққа тәрбие мен білім беру қай дәуірдің, қай қоғамның болмасын ғұлама ойшылдарының толасыз толғанысқа, үздіксіз ізденіске түсірген ізгі мұрат екендігі даусыз. Оның өмір ағымына, заман талабына сай сараланып, жүйелене түсетіндігін елде қазіргі кезде қалыптасқан білім беру жүйесінен аңғаруға болады. Мәселен, жоғарғы мектептегі білім беру жүйесінің өзекті мәселесі қоғам талап тілектеріне сай мамандарды даярлау жүйесін жетілдіру. Бүгінгі жоғарғы мектеп түлегінің кәсіптік дайындығының сапасы меңгерілген білім, іскерлік, дағдылар кешенінің жоғарғы деңгейімен ғана сипатталмайды, сонымен қатар түлектің кәсіптік

және әлеуметтік рөлдерді компонентті және жауапты түрде орындау, жаңа идеяларды, технологияларды құрастыру мүмкіндіктерін анықтайтын тұлғалық факторлармен де шартталады. Аз уақыт бұрын ғана базалық білім беру ұғымы аясында жас ұрпақтың сауат ашуы мен оларға ғылым негіздерін игерту бірінші кезекте тұрса, қазір бұл ұғым шәкірттердің бойындағы адамдық құндылықтарды, қайырымдылықты, сүйіспеншілікті дамытуды, сондай ақ әділдікке, зорлық зомбылық жасауға тәрбиелеп оқытуды талап етеді. Жақсылыққа ұмтылып, жағымды істермен айналысатын адамдардың айналысаындарға көрсетер үлгісі, берер тәлім тәрбиесі мол. Мұның бәрі адамның бойында оқу орны қабырғасында мақсатты түрде қаланса ғана тұрақты қалыптаспақ. Сонда ғана дұрыс бағыт алып, бағдарды ерте айқындағын шәкірттің бойында бұл құндылықтардың қатары кәсіптік әрекетте де өсе түседі.

Білім беру жүйесіндегі мұндай өзгерістер қоғам өмірін ізгілендіру бағытында болып жатқан түбегейлі жаңаруларға байланысты туындап отыр. Әсіресе, қоғамдық құндылықтардың жандануы адам өмірінің негізгі тамыры болып саналатын адамгершілік, ұқыптылық, ар намыс, парыз бен жауапкершілік сияқты жалпы адамзаттық қасиеттерді объективті түрде талап етеді, сондықтан да қазіргі қоғам мақсаты бүгінгі ұрпақтың бойында жалпы адамзаттық құндылықтар қатарына кіретін адамгершілікті қалыптастыру. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» заңында «Білім беу жүйесінің басты міндеттері: ұлттық және жалпы адамзаттық қазыналар, ғылым мен тәжірибе жетістіктері негізінде жеке адамды қалыптастыру үшін қажетті жағдай жасау; Қазақстан Республикасына шын берілген адал патроит азамт даярлау, ол халқы мен басқа халықтардың тілі мен тарихын, салт дәстүрі мен әдет ғұрыптарын қадір тұтып игеруге пейілді азамат болуы керек» деп көрсетілген. Өшкеніміз жанып, өлгеніміз тіріліп жатқан кезде жастар арасында бой алдырған жағымсыз қасиеттер мен сүреңсіз қылықтардың кең етек жаюы адамгершілікті құндылықтардан қол үзудің салдары екені даусыз.

НЕГІЗГІ БӨЛІМ

Бүгінгі еліміздегі оқу тәрбие жұмысына байланысты болып жатқан жаңартулар білім мен тәрбие жұмысына мән беруде аса маңызды.

Қазіргі кездегі тәрбие жұмыстарын тек оқушының қарым қатынас әрекеттері аймағында ғана қарап, тәрбиенің білімдік құрылымына жеткіліксіз назар аударылуда. Себебі, тәрбие аймағы классикалық түсінік бойынша тек екі жақты педагогикалық процесс емес, көп факторлы қарым қатынас нәтижесі ретінде қаралуы тиіс.

Бүгінгі қоғам мектепке болашақ ұрпақты өзгермелі өмір жағдайына өздігінен шешім қабылдай алатын бәсекелестік қоғамға лайық дара тұлға ретінде даярлау міндетін қойып отыр. Оқыту мазмұнын, білім беру технологиясын дамыта өзгерту, яғни баланың талантына, дарынына, ерік жігеріне негізделген тәрбие беру қажет. Бала тәрбиесінде тәрбие кеңістігінің қажеттігін ғылыми тұрғыдан негіздеген А. Сухомлинский болды, ол өзінің басты гуманисттік идеясын: «Әлем адам ғасырына еніп келеді. Қазір қайбір уақыттарда, кездерде қарым қатынастан адам жанына, рухына не бере алатынымызды ойлауға міндеттіміз» деп тұжырымдап, «баланың рухани өмірі» деген ұғым енгізді, яғни адамды өзін өзі тәрбиелеуге, қиыншылық пен жалқаулықты жеңуге, еңбеккерлік қабілетін қалыптастыру қажеттігін дәлелдеді.

Қазіргі тәуелсіздік жағдайында бұрын жіберген кемшіліктерді жойып, жас ұрпақтың бойында халқымыздың ғасырлар бойы жинаған ізгілікке толы киелі салттары мен дәстүрлері аясында адамгершілік қасиеттерді қалыптастыру мемлекетіміздің білім беру мен тәрбиелеу салаларындағы іргелі мәселелердің бірі болып табылады. Академик Г. Н. Волковтың «батыстан келген бұл рухани апаттан жастарды алып қалудың жолын қарастыруымыз керек. Ол әр халықтың ғасырлар бойы ұрпақ тәрбиесінде қалыптасқан, түрлі сыннан сүрінбей өткен бай тәжірибесіне сүйенген халықтық педагогика болмақ» деген тұжырымы бұл ретте өте орынды.

Тәлім тәрбие адамның рухани қоректендірушісі ретінде біліммен қатар жеткізілуі тиіс. Әл Фарабидің «Тәрбиесіз берілген білім адамзаттың қас жауы, ол келешекте оның өміріне апат әкеледі» деген тұжырымы шәкірттердің адамгершілігін тәрбиелей отырып білім беру қажеттілігінің айқын айғағы. Ал, халық педагогикасы ұрпаққа кешенді әрі жан жақты білім мен тәрбие беру мақсатын көздейді, оның негізгі түйіні үйлесімді адамгершілік тәрбиесімен байланысты мәселелер.

«Жаманнан жақсы сөз туар сөз айтқысыз, жақсыдан жаман туар сөз алғысыз» деген халық кез келген балада қасиет қырлардың қалыптасып, дамуына ата анадан берілетін қасиеттер ғана емес, сыртқы ортаның да әсері көп екендігін баса айтады. Мәселен, қоршаған ортаның (оқу орнының) мәдениетті, тәрбиелі болуы, ұстаздың (оқытушының) білімді, білікті, шебер болуы шәкірттің тағдырын шешіп, оның өмірінде өшпес із қалдырады. Осыны жақсы түсінген халық: «Ұстазы жақсының ұстамы жақсы», «Тәрбиесін тапса адам болар, оқуын тапса білім қонар» деп өсет еткен. Бұл шәкірттердің адамгершілікті болуы ұстаздан оның адамгершілікті тұлғасының үлгісі болуын талап ететіндігін білдіреді.

Рухани адамгершілік тәрбие мәселесі сонау адамзат қауымы қалыптасқан кезеңнен бері қарай өзінің өзектілігін кемітпеген тақырып. Осыған байланысты рухани адамгершілік туралы көптеген ғалымдар, ойшыл ғұламалар өз көзқарас пікірлерін қалдырып отырған.

Адамгершіліктің қайнары мен адамгершілікті жетілдіру тәжірибесі сонау өткен ғасырлардан тамыр алған. Егер, Аристотель адамгершілік табиғатын тануда адам жақсы әрекет көрсетуге міндетті емес, жақсы мен жаманды айыра білу үшін ең алдымен моральдық, орнықтылық, эмоционалдық еріктілік сенім қажет десе, Платон мен Демокрит гумандық қалыптасу мәселесін мемлекеттің аса бір маңызды тапсырмасы ретінде қарастырады.

Тәрбие ұлылар өсиетін сақтай отырып, олардың рухани адамгершілік құндылықтарын ұрпақтан ұрпаққа жеткізуші бірден бір құрал екендігі бәрімізге мәлім. Мәселен, халықтың ғасырлар бойы жинақтап, іріктеп алған озық тәжірибелері мен ізгі қасиеттерін жас ұрпақтың бойына сіңіру, олардың қоршаған ортаға қарым қатынасын және соған сай мінез құлқын қалыптастыру осы тәрбие арқылы жүзеге асырылады. Яғни, жеке тұлғаның дүниеге деген өзіндік көзқарасы, ізгілік, адамгершілік, эстетикалық т.б. қасиеттері тәлім тәрбие арқылы қалыптасып, жетіліп, дамиды.

Тәрбиенің түрлері көп болғанымен, тәрбие атаулының негізі адамгершілік тәрбиесі. Жалпы адамгершілік тәрбиесі жас ұрпақтың адамгершілік сана сезімін, мінез құлықын қалыптастырады. Сөйтіп, ол жас ұрпақ бойына адалдық пен шыншылдық, кішіпейілділік, үлкенді сыйлау мен ибалылық, қоғамдағы және өмірдегі қарапайымдылық пен сыпайылық жомарттық, ізгілік пен достық сияқты ізгі қасиеттерді жинақтайды.

Бүгінгі білім бағдарламасының мазмұны әрбір бағытты қамтиды. Тәрбие процессін жүзеге асыру тұлға дамуымен байланыстырады. Осыған байланысты тұлғаның педагогикалық моделі тәрбиенің мақсаты, объектісі, субъектісі және нәтижесі ретінде адам туралы ғылымға негізделген түсінік беріледі. А. А. Бодолевтың пікірінше, тұлғаны моделдеу, біріншіден, «адамда аса қарапайым және күрделі физиологиялық және психологиялық білімнің әрбір өтпелі даму кезеңдерінде қалыптасқан басқа білімдермен қалай байланысқанын көруге мүмкіндік береді; екіншіден, тұлғаның дамуында оның жас, жыныстық ерекшеліктерін, кәсіптік сипатын немесе оның болашақтағы жағдайына қарай модел құруды ескере отырып, ғылымға негізделген жобаны және әлеуметтік тұрғыда қол жететін болжамды қамтамасыздандырады» дейді [Бабанский Ю. К., 1988 с. 97-98]. Мұның өзі тәрбие процессінде жеке тұлға тәрбиелеудегі «жан жақты дамыған,

үйлесімді тұлғаны тәрбиелеу қажет» деген жаттанды сөзбен шектелмей, тұлға дамуының барлық бағытын ойластыратынын көрсетеді.

Білім беретін мекемелерде шәкірттерге ұлттық және жалпы адамзаттық құндылықтар негізінде адамгершілікті білім беру болса, адамгершілік тәрбиесі ұрпақты құндылықтар арқылы дамытуға, мәдени дағдыларды игеруге, өз жауапкершілігін арттыруға тәрбиелеу болып табылады. Мұндай жағдайда балада адамгершілік түсініктердің алдын ала дамуының мәнісі өмірлік жағдайда баланың қажетегінен шығатындай білім қорын жинақтауы. Сондықтан бала өмірде кездесетін таныс, таныс емес жағдайларға даяр болуы қажет. Жинақталған адамгершілік түсініктер қоры балаға жаңа жағдайларда өзін көрсете білуге бағыт бағдар береді.

Адамгершіліктік, тәрбиелелік адамның қоршаған ортасына ең алдымен еліне, еңбекке және адамдарға әрекет арқылы қарым қатынас дегеніміз, адамның білімінің, жан толғаныстары мен практикалық істерінің жиынтығы болып табылады. Баланың дамуының әр сатынасында мұғалім оның қоршаған ортаға адамгершілікпен қатынас жасау қасиеттерін қалыптастырады. Қазіргі күндері адамдар арасындағы қарым қатынаста сыйласымдылық, жанашырлық, бір біріне көмек сияқты адамгершілік асыл қасиеттердің тапшылығы жайлы айтылып та, жазылып та жүр. Адамгершілік тәрбиенің аталмыш қасиеттерін бала бойына дарыту сан түрлі жолдармен жүзеге асырылады.

Бүгінгі таңда мемлекетіміздегі білім беру жүйелері мен білім беру мазмұны жаңару жолында. Оның басты себептері әлемдік өркениетке ілесе отырып, елімізді бәсекеге қабілетті елу елдің қатарына қосу идеясы болып отыр. Мұндай күрделі де, жауапты мақсатқа қол жеткізу үшін, көптеген міндеттер туындайды. Осы міндеттерді іске асырушы білім беру мекемесі. Ол міндеттер: шәкірттерді ұлттық мәдениетке бейімдей отырып, әлемдік мәдениетті меңгеруге баулу; ана тілін жетік білу, өзге тілдерді меңгеру, өз тілін өз елінің мәдениетін өзгелерге таныта алу; Қазақстан Республикасындағы ұлтаралық нәсілдік толеранттылық қасиет қалыптасыру арқылы еліміздегі бейбітшілік пен ынтымақтастыққа өз үлесін қосу; салауатты өмір салтын қалыптастыру және т.б. Осылардың ішіндегісі бүгінгі күні кімді де болса толғандырмай қоймайтын, жоғарыда айтылып кеткен, рухани адамгершілік мәселесі. Өйткені бүгінгі таңда рухани адамгершілік тәрбиесінің өзектілігі күнен күнге арта түсуде.

Шәкірттердің бойында рухани адамгершілік қасиеттерді қалыптастыру үшін білім берудің тәрбие саласында жүйелі де кешенді жұмыстар жүргізуі қажет екендігі даусыз. Ол үшін ең алдымен мектептің педагогикалық жүйесін тұтас педагогикалық үрдіс ретінде қарастыру мектепте рухани адамгершілік

тәрбие беру жолдары бойынша ата аналармен жұмыс жасау, оқу процессінде интерактивті әдіс тәсілдерді пайдалану, мектеп кітапханасының мүмкіндігін жетілдіру, оқушылармен әр түрлі тақырыпта жарыс, дебат, оқырмандар конференциясын өткізу, рухани адамгершілік тақырыптағы әдеби шығармалар мен ұлттық құндылықтарды кеңінен насихаттау, сол сияқты қазіргі таңдағы ең көп пайдаланатын компьютермен жұмыс жасауды қолға алу деп ойлаймыз. Сонда ғана мектеп оқушыларын адамгершілігі мол, рухани адамгершілігі жетілген жеке тұлға етіп қалыптастыруға мүмкіндік туады.

Күнделікті өзгеріп жатқан осынау кездегі тәлім тәрбие әр балаға жеке адам ретінде қарап, оның өзіне тән санасы, сезімі, еркі, өзіндік әрекет жасай білетін бағыт бағдары бар қабілетті тұлға екенін ескере отырып, мынадай міндеттерді жүзеге асыру керек деп ойлаймыз:

Оқушылардың білімге, ғылымға деген ынтасын арттыру; олардың ақыл ой қабілетін, диалектикалық дүниетанымын арттыру, өмірлік мақсат мүддесін айқындауға, жеке басының қасиеттерін дамытып, оны қоғам талабына сай іске асыруға көмектесу;

1) Ата бабамыздан келе жатқан ұлттық мұраны қадірлеп, санасына сіңіру, сол арқылы ұлттық менталитет қалыптастыру;

2) Бәсекеге қабілетті азаматтарды тәрбиелеу үшін дарынды балаларды анықтау, олардың қабілетін дамытуға жан жақты жағдай жасау;

3) Жаһандану үрдісін бағалай білетін, жер тағдыры мен ел тағдырының, табиғат пен адам өмірінің бірлігін терең сезінетін азаматты тәрбиелеу;

4) Ұлттық мәдениет пен өнер негізінде жан жақты эстетикалық тәрбие беру, әдемілікке, сұлулыққа, тазалыққа үйрету.

5) Рухани адамгершілік тәрбиесі адамның ізгі қасиеттерінің жиынтығын құрайды және адамның адамшылық іс әрекетіне қайшы келмейтін, өз елінің мақсатын көздей отырып, ел арасында толеранттылық сыйласымдылықты сақтау барысында жеке тұлға бойында рухани адамгершілік мәдениетті қалыптастыруға зор ықпал етеді, адам қоғамның дұрыс бағытта дамуы мен жеке тұлғаның толық жетілуіне байланысты іс әрекеттердің, қасиеттердің бәрі рухани адамгершіліктің мазмұнын анықтайды, ал ол құндылықтар дүниесінің құрамын толықтырады.

Бүгінгі таңда білімнің өзінің шынайы міндетіне жауап беруден қалғанына педагогтар алаңдатушылық танытуда. Үлгерімнің жоғарғы пайызына қол жеткізу бірінші кезектегі маңызды міндет болып саналады. Сол үшін де оқытудың барлық үрдісі әр түрлі тесттер мен емтихандарды жаттап алуға және тапсыруға алып келеді.

Қазіргі кездегі білімнің мәні материя заңдары үстемдік ететін үлкендердің әлеміне «сәттілікпен» кіруге мүмкіндік беретін білімдердің белгілі бір көлемін игеруге жағдай туғызатын құрал ретінде түсіндіріледі.

Тұлғаның дамуы барысында отбасы мен мәдени ортаға лайықты оның дүниетанымы жетіледі. Тұлғаның рухани жетілуі үшін ең алдымен, рухани саналылықты меңгереді. Тұлғаның рухани санасы өмірдің мәнін, өзінің өмірдегі орнын, өз тағдырын халықтың тағдырымен ортақ деп түсіну қабілетін дамыту, отбасы мүшелерінің арасындағы сыйластық арқылы қалыптасады. Жазушы – педагог Ж. Аймауытов: «Баланы тәрбиелеу үшін әрбір тәрбиешінің өз тәрбиелі болуы керек. Себебі, бала айтып ұқтырғаннан гөрі, көргеніне көп еліктегіш келеді. Солай болған соң балаға не жақсы мінез болсын, іспен көрсету керек», – дейді [Ө. Табылдиев, 2007, с. 32-33].

Білім өзінің шынайы міндетіне жауап беруі үшін балаларда жас кезінен бастап, ең маңызды адамдық саналарды- адамгершілікті: сүюді, аяушылықты, төзімділікті, имандылықты, әдептілікті, мейірбандылықты және басқа асыл қасиеттерді дамыту керек.

Қазіргі жағдайларда бұл талаптарды жүзеге асырудың мынадай мүмкіндіктері бар:

1 Рухани адамгершілік құндылықтарды кез келген пәнді оқытудың мазмұнына енгізу;

2 Сыныптан тыс сабақтарды баланың адамдық асыл қасиеттерді игеруіне ықпал ететіндей бағытта ұйымдастыру;

3 Жеке пән ретінде жүргізілетін сабақтардың бағдарламасына енгізу.

Тәрбие процесінің жалпы құрылымынан байқағанымыздай, дұрыс ұйымдастырылған тәрбиенің бірінші сатысы- оқушылардың өздерінде қалыптасуы қажет әрекет-қылық нормалары мен ережелерін білу (түсіну). Ең алдымен қандай да сапаны туындатып, орнықтыру үшін, сол сапаның мән-мағынасын жете түсініп алу міндетті болып табылады. Адамның көзқарастарын, ұғымдарын, наным-сенімдерін кемелдендіруге бағытталған әдістер тұлға санасын қалыптастыру әдістері. Бұл топ әдістері екінші кезеңде іске қосылатын – сезім, көңіл-күй толғаныстарын қалыптастыруда қажет. Егер шәкірт педагогикалық ықпалға бейтараптылық пен немқұрайлылық танытатын болса, тәрбие процесі мақсатқа жете алмайды. Егер оқушы қабылдаған идеясын өзін толғантқан жарқын бейнеге айналдыра алса ғана, оның бойында ізгі де жарқын сезімдер туады. Бұл әдістер тобы сендіру әдістері деп аталған, себебі олардың міндеті – тұрақты наным-сенімдер қалыптастыру болған. Оқушы әрекет-қылығына дем беретін оның білімі мен білігі емес, ең алдымен ол көзделген адами сапаның қоғамдық қажеттігі мен өзіне пайдалылығын танып, оны өз нанымы негізінде әрекет-қылыққа

айналдыруы, ал бұл сана қалыптасуымен бірге жүретін психикалық құбылыс. Тәрбие мазмұнымен белгіленген іс-әрекетке бала белсенді араласуға дайын болған жағдайда ғана қолданылатын әдіс өз нәтижесін береді.

Тәрбие үрдісінің тиімділігі мемлекеттік білім стандартына сәйкес тәрбие нәтижесін бағалаудың көрсеткіштері мен өлшемдері негізінде жасалады.

Тәрбие үрдісін кешенді түрде ұйымдастыру барысында тәрбие үрдісінің педагогикалық мақсат пен міндетіне сәйкес, оның соңғы және аралық нәтиже сәйкестігіне анықтауға бағытталған зерттеу жүргізуге болады. Тәрбие үрдісінің нәтижесін, олардың көрсеткіштерін бағалауда қолданылатын өлшемдер арқылы тәрбие үрдісін бағалаудың деңгейі анықталады. Тәрбие нәтижесін зерттеу мен тәрбие үрдісін бағалау – педагогикалық теория мен тәжірибіндегі қиын мәселелердің бірі. Қиындығы сол, ең алдымен – тәрбие үрдісінің тиімділігі мен нәтижесіне мектептің ішкі жағдайы ғана емес, сыртқы ортаның да қарқыны ескеріледі. «Таза» күйінде тәрбие жұмысының нәтижесі арқылы педагогикалық міндеттерді шешу мүмкін емес. Тәрбие үрдісінің тиімділігін зерттеген жағдайда бір ескеретін нәрсе оның көрсеткіштерінің бірдей болмауы, кейде кейбір көрсеткіштер мүлде өзгермеуі немесе алдыңғы кезеңмен салыстырғанда нашар болуы мүмкін. Жалпы қорытынды атқарылған жұмысты сипаттайтын салыстырмалы нәтиже негізінде жасалады. Сондықтан тәрбие үрдісін бағалау жүйелі жүргізілуі тиіс. Ол үшін тәрбие үрдісі тиімділігінің нәтижесін зерттеу барысында бірін-бірі толықтыратын нақты әдістер мен өлшемдер жүйесі қолданылуы қажет.

Тәрбие үрдісін бағалаудың өлшемдері жүйесі қолданылуы қажет.

Тәрбие үрдісін бағалаудың өлшемдері көрсеткіштерінің анықтамасы мен деңгейлерінен тұрады. Егер өлшем педагогикалық бағалаудың негізі болса, көрсеткіш-тәрбие үрдісінің түрлі жақтарының негізгі сипаттамасы.

Кез – келген мектептің тәрбиелік жүйесі – туындайтын, жетілдіретін, жаңартатылатын, жойылатын динамикалық құбылыс. Оны барлық мектепке тегіс тануға болмайды, ол белгілі бір жағдайларда ғана туып, дами алады және әр мектептің өзіндік жүйесі болады. Тәрбиелік жүйелер мектеп типіне қарай түрліше болады, жүйе құрушы әрекет түрінде де кездеседі, бірақ та алғашқы негіз болып педагогикалық тұжырымдамада көрсетілген авторлық бастау алады. Тұлға дамуында тәрбиенің ықпалды күш екенін айта отырып, оның қоршаған орта мен нәсілдік әсерлердің енжар объектісі деп тануға болмайды. Бұл үрдісте жеке тұлғаның өз белсенділігі мен шығармашыл-жасампаздық іс-әрекетінің маңыздылығын ескеру қажет. Олай болса, қазіргі күні тәрбие ісінде балаға, тәрбиеленушіге өзі дамушы субъект ретінде қарау аса маңызды.

Жас ұрпақтың тәрбиесіне қойылатын жаңа заман талабы – ол өз Отанын сүйіп және құрметтейтін, өзара қарым-қатынас жасай білетін, өзін-өзі жетілдіру арқылы өмірлік мақсаттарына жете алатын, адамгершілік құндылықтарды қастерлейтін, жеке қызығушылықтары мен қажеттіліктерін қоғам талаптарымен үйлестіре білетін тұлғаны қалыптастыру үшін тәрбие үрдісін ұйымдастыруды кешенді түрде қараудың қажеттілігіне баса назар аудару.

ҚОРЫТЫНДЫ

Қазіргі білім беру процесінде тұлғаның рухани-адамгершілік дамуына үлкен мән беріліп отыруына орай, адамгершілікке тәрбиелеу мен рухани жағынан қалыптасуы барлық тәрбие процесінің өзегі.

Жас ұрпақтың азамат болып қалыптасуы, оның шығармашылықпен дамуының түп тамыры тәрбиеден бастау алатыны заңды құбылыс.

«Тұлға тәрбиесі» ол өмірге биологиялық құбылыс болып келген баланы әлеуметтендірудің біртұтас процесі, соның барысында адамның әлеуметтік тұлғаға айналады. әлеуметтік тұлға бүкіл білім тәрбие жұмысының нәтижесі.

Жаңа білім парадигмасы бірінші орынға баланың білімін, білігі мен дағдысын емес, оның тұлғасын, білім алу арқылы дамуын қойып отыр. Ендеше, тәрбие ауадай қажет. Рухани құндылық, биік адамгершілік жоқ жерде үлкен өркениет орнату мүмкін емес деп елбасы Н. Ә. Назарбаев айтқандай, бала тәрбиесі өте күрделі және маңызды іс. Егер ата-ана, мектеп, қоғам бірлесіп, жүйелі түрде бір бағытта жұмыс жасайтын болсақ, жақсы азаматты тәрбиелеп шығуға болады.

Тәрбие маңыздылығы сондай, біздің болашақ ұрпағымыз тәрбиеден ғана рухани байлық алып, тәрбие арқылы ғана Адам болып қалыптасады. Мәлік Ғабдуллиннің: «Тәрбие дегеніміз баланың үстіне кигізе қоятын дайын киім емес. Тәрбиенің түпкі мақсаты – шәкірттің рухани өсуіне жол ашу, ал рухани өсу дегеніміз – кісілік қасиеттерді дамыту, дүниетанымын кеңейту, саналы өмірге араласу, сезімдерін қалыптастыру, ең бастысы, өз елін, жерін сүйетін, туған топырағының кешегісі мен бүгінгісі, бүгінгісі ертеңгісімен жалғастыра алатын отансүйгіштік рухта тәрбиелеу» деген сөзімен бүгінгі білім беру, тәрбие ісінің басты міндетін айқындай аламыз [Қожахметова К. Ж., 1997, с. 45-47].

XXI ғасырдың басындағы жаһандану және ұлттық тенденциялардың бірлігі мен күресі, үйлесімі мен текетіресі елдің, ұлттың, жеке тұлғаның адамгершілік қасиеттерін жаңа қырынан саралауды талап етті. Бұл ретте жоғарғы мектеп жағдайында жас ұрпақтың бойында адамгершілікке бағытталған жүйені дамыту білім беру үрдісінде жаңа технологиялық

негіздерді ұтымды жоспарлай білуді де, тәрбие жұмысын оңтайлы ұйымдастыруды да білдіреді. Демек, қазіргі кезде қоғамдық, әлеуметтік және мәдени өмірдің белсенді қатысушыларының, яғни шәкірттің адамгершілігін жоғары болуын қамтамасыз етіп, азамат тәрбиелеудің жаңа бағыттарын қарастырудың қажеттілігі туындайды.

ПАЙДАЛАНҒАН ДЕРЕКТЕР ТІЗІМІ

1 **Табылдиев, Ә.** «Ұлттық тәлім- тәрбие кең өріс». Мектептегі психология журналы, № 5 (11), 2007 жыл.

2 **Қожахметова, К. Ж.** Мектептің ұлттық тәрбие жүйесі: теория және практика. – Алматы, 1997.

3 Педагогика: учебное пособие для студентов пед.институты / Ред. Бабанский Ю. К. 2-е изд. Доп., перераб. – М. : Просвещение, 1988. – С. 29.

3 **Tabyldiev, A.** National education – spacious pasture. Magazine of psychology in school, № 5 (11), 2007.

4 **Kojahmetova, K.J.** National systems of education school: metatheory and practice. – Almaty, 1997.

5 **Pedagogic: text-books for pedagogic institute's students / Ed. U. K. Babanskiy.** 2-publication. Complete – М. : Prosveshenie, 1998. – 29 p.

Материал 26.05.16 баспаға түсті.

С. С. Исина, Б. Р. Маханова

Проблемы воспитания личности в высших учебных заведениях и пути их решения

Казахский экономический университет Казпотребсоюза, г. Караганда.

Материал поступил в редакцию 26.05.16.

S. S. Isina, B. R. Mahanova

The problems of education of the personality in the higher education institutions and the ways of their solution

Karaganda Economic University, Karaganda.

Material received on 26.05.16.

В данной статье рассмотрены современные проблемы воспитания молодежи, потребность в воспитании в них таких качеств, как патриотизм, знания и профессионализм, навыки и умения. А также были раскрыты факторы, влияющие на воспитание детей. Раскрываются

вопросы воспитания личности в высших учебных заведениях. Согласно новой образовательной парадигме на первое место выдвигается не получение знаний, умений и навыков, а вопросы о развитии личности посредством получения знаний. Особенно объективно важно возрождение таких общественных ценностей как человечность, честь, долг, ответственность, собранность, считающихся основными плодами человеческой жизни, поэтому цель сегодняшнего общества воспитать у нынешнего поколения человечность, которая является основной гуманистической ценностью человека.

In this article the modern problems of education of youth, requirement of development in them of such qualities as patriotism, knowledge and professionalism, skills and abilities are considered. There were also opened the factors influencing the education of children, types of education, moral education following from requirement of society. The questions of education of the personality in higher educational institutions were revealed. According to the new educational paradigm in the first place there is not knowledge and skills acquisition but the questions of development of the personality by means of knowledge acquisition. Revival of such social values as humanity, honor, debt, responsibility, concentration are considered as the main fruits of human life, therefore the purpose of today's society is to cultivate humanity which is the main humanistic value of the person at present generation.

УДК 28: 929(574)

Н. Е. Кайрбеков

докторант, Египетский университет исламской культуры, г. Алматы
e-mail: nurlan.kairbekov@mail.ru

ПРЕПОДАВАТЕЛЬСКАЯ СРЕДА БОГОСЛОВОВ В САМАРКАНДЕ В ЭПОХУ КАРАХАНИДОВ

Статья посвящена изучению преподавательской среде богословов в Самарканде в эпоху Караханидов. Принятие ислама правителями династии привело к развитию мусульманской школы (медресе) на территории Центральной Азии и Казахстана. В этих школах обучали основам религии с сочетанием местных обычаев, что стало причиной в последствии распространения традиционного ислама в Казахстане. На основе исследования биографии и творчества богословов и ключевых участников событий в развитии мусульманских школ в Исфиджабе и Самарканде, Бухаре в Караханидский период, можно сказать, что этот период был одним из важных в истории Казахстана.

В исследовании использована методология историко-филологического исследования средневековых текстов на арабском языке для установления региональной формы бытования ислама и системы мусульманского образования и судопроизводства в средневековом Казахстане и Центральной Азии.

На основе использованных материалов проанализирована религиозная политика Караханидов во вновь завоеванных областях. Нами было установлено, что одна из ее черт заключалась в особом отношении к местным богословам и учителям мусульманских центров и школ располагавшие реальным влиянием среди жителей Мавараннахра и Самарканда. В поддержку развития исламских наук, в Самарканд на высокие религиозные должности приглашались представители других регионов. Таким образом, в Самарканд приезжали и действовали выдающие ученые, богословы и преподаватели исламских наук, развивая этим культуру и образование в Самарканде, столице Караханидов.

Также установлено, что труды ученых богословов мусульманских школ является первоклассными источниками для изучения формы бытования ислама в Центральной Азии (Исфиджаб, Самарканд, Бухара). Ее уникальность и неповторимость состоит в сочетании

основных положений ислама, которое изучалось в мусульманских школах с традиционной культурой местного народа.

Ключевые слова: мусульманская школа, история религии, средневековая история Казахстана, среда богословов и учителей, ханафитский мазхаб, рукописный источник, исламское право, традиционное общество, взаимодействие культур.

ВВЕДЕНИЕ

В Жетысу и части Восточного Туркестана примерно в середине X в. возникло независимое государство Караханидов (382-607/992-1211 г.). Развитие и эволюция мусульманского богословия совпадает с периодом правления ханов и каганов из этой династии. Составленные богословами произведения и сочинения этой эпохи имеют свои отличительные черты. Они во многом отражают форму бытования ислама в Центральной Азии.

Исходя из смены династий и роста влияния соседних государств, эпоху правления династии можно условно поделить на три периода, что, в свою очередь, влияло на систему социальных отношений, экономики, культуры и идеологии. Параллельно с этими процессам можно наблюдать смену групп богословов ('улама') и преподавателей (устазов), связанных с правящими элитами.

Основателем государства Караханидов являлся внук Бильге Кул Кадыр-хана Сатук Богра-хан (303-344/915-955 г.), бывший предводителем карлуков. Название же династии «караханиды» произошло от его титула. Столицей этого государства стал город Баласагун. Владения Караханидов простирались от Бухары и нижнего течения Сырдарьи на западе до Семиречья и Кашгара на востоке [1, с. 249].

Важным же событием при Караханидах было принятие династией ислама, это связано с именем кагана Сатук Богра-хана, который взял также себе мусульманское имя 'Абд ал-Карим. Ислам приняли более 200 шатров. После принятия ислама, Сатук Богра-хан превращает город Баласагун в один из центров мировой мусульманской цивилизации. Ислам был объявлен государственной религией в новом государстве [2, с. 149].

КАРАХАНИДЫ В ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ

Значительные сдвиги и изменения, происшедшие в политической, социально-экономической, культурной, этнической жизни, полагаем, позволяют выделить время этой династии в особый исторический период в развитии мусульманской культуры и образования [3, с. 17].

У Сатука 'Абд ал-Карима Карахана, выходца из племени чигиль, было два сына: Байташ-Муса и Сулайман. Муса стал верховным правителем

с титулом арслан-хан и занял престол в Баласагуне. Будучи верховным правителем, Муса собрал в своей столице много ученых правоведов, богословов и преподавателей шариатских наук. Он завершил дело, начатое его предками. В 328/940 г. он обосновал свою столицу в этом же городе. И уже в 348/960 г. ислам был провозглашен государственной религией всего Караханидского каганата.

Такое событие имело далеко идущие последствия для истории народов Центральной Азии и Восточного Туркестана. Этот каганат становится неотъемлемой частью так называемого мира ислама в общности мусульманских государств, простиравшихся от Испании и Северной Африки до Индии и Кашгара. Он был вовлечен в сложившуюся и стоявшую на высоком уровне развития систему социальных отношений экономики, культуры и образования соответствующего арабо-мусульманской идее.

Историко-биографические сочинения показывают особое явление в заимствовании местного населения арабско-мусульманской культуры. Их значение для изучения процессов формирования и развития региональных мусульманских обществ было достаточно велико [4, с. 10].

Экономика стала основой быстрого роста городов при Караханидах, хотя большая часть их развивалась на месте тех городов, которые существовали при Саманидах. Самыми крупными городами в государстве продолжали оставаться Самарканд и Бухара, именно в этот период они достигают максимума территориального развития. Эти два города стали основными центрами развития мусульманской культуры и образования в этом регионе, где было построено множество мечетей и мусульманских школ (медресе).

РАЗВИТИЕ ОБРАЗОВАНИЯ В ГОРОДАХ ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ

Государство Караханидов состояло из двух владений – Восточного и Западного ханств. Территория Восточного ханства включала в себя Жетысу и Восточный Туркестан. Столицей был город Орда (Кара Орда, Куз Орда) близ города Баласагун, а позднее – город Кашгар. К Западному ханству относился Мавараннахр. Караханиды своим центром сделали сперва Тараз, а потом Самарканд. В Самарканде же правители династии для усиления своей власти среди населения стали собирать ученых и богословов, создавали все условия для развития мусульманских школ [2, с. 42].

В больших и малых городах государства строились мечети, места для поклонения, мусульманские школы (медресе), большие библиотеки. Все это давало возможность приобретать углубленные знания религии, что привило в свою очередь к появлению выдающихся ученых правоведов и богословов этого времени.

Во второй половине X в. Карлуки были включены в состав государства Караханидов, занявшего обширную территорию западной части Восточного Туркестана и Джунгарии, Семиречья и Иссык-Кульской котловины [5, с. 42].

В связи с усилением ислама, широко распространилась система завещания земель, различного рода движимого и недвижимого имущества мечетям и медресе. Это были мусульманские вакуфы. Они стали впоследствии основой могущества и усиления влияния духовных лиц на государственную власть. Мусульманская мечеть стала оплотом системы управления династии. Она окружила этот строй ореолом божественного благословения. Практически все должностные лица старались приблизить к себе ученого правоведа или богослова, который занимался не только богословием, но и преподавательской деятельностью среди местного населения [6, с. 113, 114].

В период правления этой династии отмечается небывалое развитие городского строительства на территории Центральной Азии и Семиречья. В таких городах как Самарканд, Бухара создаются замечательные памятники мусульманской архитектуры. В городах стала развиваться исламская наука и образование. Одним из таких городов в период правления Караханидов был Самарканд [6, с. 118].

МУСУЛЬМАНСКИЕ БОГОСЛОВЫ САМАРКАНДА

Самарканд и Бухара стали центрами исламской культуры и образования. Со стороны правителей династии в Самарканд были приглашены множество правоведов и богословов с других регионов, но в основном это были люди ханафитской правовой школы.

Согласно нумизматическим материалам, опубликованным в исследованиях Е. Н. Давидович, перечень последних правителей Караханидов в Самарканде выглядит следующим образом: ‘Али ибн Хасан (551-558/1156-1163 – 558-564/1163-1168г.), Мас‘уд ибн ‘Али (558-564/1163-1168 – 564-568/1168-1173г.), Наср ибн Хусайн (564-568/1168-1173 – 568-574/1173-1178г.), Мухаммад ибн Мас‘уд (568-574/1173-1178 – 574/1178г.), Ибрахим ибн Хусайн (574/1178 – XII-XIII вв.-609/1212), ‘Усман ибн Ибрахим (XII-XIII вв.-609/1212) [7, сс. 209-228].

Османский автор VI в. Махмуд ибн Сулайман ал-Кафави дает следующую информацию о ученых правоведах и богословах в Самарканде, главная самаркандская линия ученых имеет такую форму: Абу Ханифа (ум. в 150/767 г.), аш-Шайбани (ум. в 189/804 г.), Абу Сулайман Муса ибн Сулайман ал-Джузджани (ум. после 204/815-816 г.), Абу Бакр Ахмад ибн Исхак ал-Джузджани (III/IX в.), Абу Мансур ал-Матуриди (ум. в 390/999 г.), хатиб Абу Ибрахим Исма‘ил ибн Абд ас-Садик ан-Нийазави, Абу-л-Йуср ал-Паздави (ум. в 493/1099 г.) и Абу-л-Му‘ин ан-Насафи (ум. в 508/1115 г.) [8, с. 392].

Таким образом, среду богословов и их преподавательскую деятельность в эпоху Караханидов в Самарканде можно показать в трех периодах правления каганами династии.

ОБУЧЕНИЕ И ПРЕПОДАВАТЕЛЬСКАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ АБУ БАКР АЛ-ДЖУЗДЖАНИ

Первый период начинается с 390/999-1000 г. и заканчивается 482/1089-1090 г. (Мавараннахр и Восточный Туркестан), когда при власти Караханидов были великие каганы единого каганата. В это время вели свою духовную деятельность Абу Бакр Ахмад ибн Исхак ал-Джузджани, Абу Мансур ал-Матуриди (ум. в 390/999 г.), хатиб Абу Ибрахим Исма‘ил ибн ‘Абд ас-Садик ан-Нийазави, Абу-л-Йуср ал-Паздави (ум. в 493/1099 г.) и Абу-л-Му‘ин ан-Насафи (ум. в 508/1115 г.) [8, с. 392].

Важное уточнение вносят новые источники и в отношении ученой среды багдадского ученого богослова Абу Сулайман ал-Джузджани и его ученика Абу Бакр ал-Джузджани, который стал признанным правоведом и богословом в Самарканде.

Деятельность же Абу Сулайман ал-Джузджани в основном прошла в Багдаде. Последний свой годы он провел у себя на родине, где умер и был похоронен. В Центральную Азию он не приезжал, отнесение же его Амир Катиб ал-Иткани ал-Фараби (ум. в 758/1357 г.) к числу ученых Самарканда следует воспринимать как точку зрения ученого (‘улама’) этого региона, устоявшуюся как минимум в начале VIII/XIV века [9, л. 10а].

О деятельности в Самарканде ученика Абу Сулайман ал-Джузджани – Абу Бакр Ахмад ибн Исхак ал-Джузджани – биографические словари не сообщают почти ничего дается только его имя и цепь. Изучив сведения ранних теологических текстов и биографической литературы, У. Рудольф пришел к выводу, что Абу Бакр ал-Джузджани едва ли был теологом (мутакаллимом). Соответственно, под его руководством Абу Мансур ал-Матуриди и Абу Наср ал-‘Ийади изучали только ханафитское право [10, сс. 97-98; 101-102].

Он особо не доверяет сообщениям о том, что именно Абу Бакр ал-Джузджани заложил основы ханафитской школы в Самарканде. Такой взгляд, допускающий возникновение самаркандской теологии лишь к середине III/IX века, излишне завышает роль личности ал-Джузджани. Ведь в Самарканде до этого времени действовали ханафиты Абу Мукатил ас-Самарканди (ум. в 208/823 г.). Однако исследователь гипотетический рассуждает, что именно при нем соединились воедино разрозненные нити передач разных традиций и образовалась собственная традиция Самарканда, которая в дальнейшем поддерживалась и развивалась [4, с. 122].

По мнению У. Рудольфа, у него было несколько учителей и он привез в Самарканд достаточно разнообразных идей для последующей эволюции религиозных представлений [10, с. 101].

Собранные в ходе исследования новые сведения из слабо разработанных первоисточников позволяют уточнить и развить эти высказывания. Во-первых, можно точно локализовать место деятельности Абу Бакр ал-Джузджани: он действовал в пограничной заставе (ал-Мурабба') в Самарканде. Во-вторых, существует остававшаяся неизвестной науке информация о его сыне – Абу 'Абд Аллах ибн Аби Бакр ал-Джузджани, который также преподавал в Самарканде исламское право (фикх). В-третьих, новые источники расширяют состав его последователей: трое ведущих самаркандских богословов – Абу Наср ал-Ийади, Абу Мансур ал-Матуриди и Абу Наср Мухаммад ибн Ахмад аз-Захаби ал-Хаддади – числятся среди его учеников по фикху [4, с. 123].

Газии (воителей за веру) прежде представляли собой серьезную военную силу в обществе. Известен Зибрак ал-А'радж (ум. в 248/863 г.), который был командиром корпуса самаркандских газиев. Однако в это время постепенно намечается устойчивая тенденция к переходу газиев от военной деятельности к научно-религиозной, превращению рибатов в центры торговли с жителями близлежащих селений и кочевниками, в религиозные учебные заведения, в мусульманские школы (медресе). Например, гази ал-адиб ал-хадждадж Абу -л-Хасан 'Али ибн Аби Тахир ал-Муттави' и приблизительно в 476/1084г. проповедовал мусульманское воспитание (адаб) в соборной мечети Самарканда.

В качестве научного центра становится больше известным Рибат ал-Мурабба' (или ал-Мурабба'а), в нем выступал Абу Бакр ал-Джузджани и другие ученые. Известно, что многие ученые диктовали свои традиции в стенах этого учебного заведения в Самарканде. Так, в 428/1037 г. ал-Хафиз Абу Мухаммад ал-Хасан ибн Ахмад ал-Касими здесь записывал изречения пророка (хадисы) у Абу-л-'Аббас ал-Мустагфири, а Абу-л-Хасан 'Али ибн 'Усман ибн Исма'ил ал-Харрат ас-Самарканди (умер в 510/1117 г., похоронен в Чакардиза) проводил собрание (маджлис) [11, с. 564].

Главный итог о деятельности Абу Бакр ал-Джузджани состоит в том, что именно при нем передача книг Мухаммада ибн ал-Хасан аш-Шайбани в Самарканде приобретает устойчивый характер. Например, Абу-л-Хасан ар-Рустугфани учил под руководством воспитанника Абу Бакр ал-Джузджани – Абу Мансур ал-Матуриди – перед самой смертью последнего «Китаб ал-Мабсут» и «ал-Джами 'ал-кабир». На эпитафиях правоведов в Чакардизе (Самарканд) особо подчеркивается усердие усопших в выучивании книг

Имама Мухаммада аш-Шайбани: факих Ахмад ибн Абу Бакр по прозвище «ал-'Араб ан-Насафи» (ум. в 560/1165 г.) выучивал наизусть оба сочинения «ал-Джами'» и «аз-Зийадат», а саййид Шамс ад-дин Мухаммад ибн Джалал ад-дин 'Умар ибн Ахмад (ум. в 601/1205 г.) выучил наизусть разделы (кутуб) из «ал-Мабсут», а также «ал-Джами'» и «аз-Зийадат».

Старший современник Абу Бакр – Салм ибн Аби Мукатил ал-Фазари ас-Самарканди (ум. в 211/826-827 г.), хотя и имел контакты с имамом аш-Шайбани, однако его книг не передавал. О другом его современнике – Абу-л-Лайс Наср ибн Саййар ибн ал-Фатх ас-Самарканди (ум. в Самарканде в 258/871-872 г.) – известно, что он пользовался большим авторитетом у торговцев (ахл ад-дуккан): когда он умер, то жители Самарканда в течение целого месяца не открывали лавки (абвав ал-хаванит). Они даже хотели продолжить траур по нему и во второй месяц, однако их траур был прерван указом султана. Он знал книги аш-Шайбани, диктовки (амали) Абу Йусуф и 'Абд Аллах ибн ал-Мубарак. Передают, что в 16 лет он выучил много исламских книг наизусть. Это означает, что он следовал и другим имамам, что позволяет относить его к числу так называемых полуханафитов.

Абу Бакр ал-Джузджани вел свою деятельность в тот период, когда отношения между последователями Абу Ханифа и последователи хадисов (ахл ал-хадис) в Самарканде осложнились. Это проявлялось в том, что последователи этих двух школ отказывались заключать между собой браки.

Сравнения личностей и деятельности представителей Бухары и Самарканда – Абу 'Абд Аллах ал-Бухари и Абу Бакр ал-Джузджани – показали следующее: если бухарец был активен, имел большой вес в городе, то самаркандский представитель вел свою деятельность среди газиев и ученых-отшельников, был пассивен в общественном плане. Во-вторых Абу 'Абд Аллах ал-Бухари как традиционалист имел достаточное признание, то Абу Бакр ал-Джузджани и его главные ученики – Абу Наср ал-Ийади и Абу Мансур ал-Матуриди – слыли рационалистами, и соответственно, их имена почти не фигурируют в биографических сборниках традиционалистов. Главное, что объединяет ал-Джузджани и ал-Бухари, это передачами обоими книг аш-Шайбани [4, с. 125].

ВЫХОДЦЫ ИЗ НАСАФА И ИХ МЕТОДЫ ОБУЧЕНИЯ

В XI веке многие правоведы и учителя мусульманских школ направляются в Самарканд, среди которых были два великих ученых – Абу-л-Йуср ал-Газдави и Абу-л-Му'ин ан-Насафи. Они были приглашены в город из региона Насаф Караханидами.

Удачно в Самарканде началась и сложилась религиозная и преподавательская деятельность представителей Насафа. Садр ал-Ислам

Абу-л-Йуср Мухаммад ибн Мухаммад ал-Паздави ан-Насафи (ум. в Бухаре в 493/1100г.) и Абу-л-Му'ин Маймун ибн Мухаммад ал-Макхули ан-Насафи (ум. 508/1115г.) и последующих их учеников. Главным результатом их деятельности стали упорядочение учения Абу Мансур ал-Матуриди, содержащееся в основном в его сочинениях «Кита бат-таухид» и «Кита бат-та'вилат» превращение ал-Матуридийа в теологическое учение всей ханафитской правовой школы.

Абу-л-Йуср Мухаммад также в Самарканде стал автором двух сочинений – «Ма'рифат ал-худжадж аш-шар'ийа» и «Китаб усул ад-дин». Это редкий случай, когда у автора есть труды по двум важным направлениям – основы вероубеждения (усул ад-дин) и основы положения правоповедения (усул ал-фикх). После эти книги преподавались в мусульманских школах.

Это можно наблюдать также у Фахр ал-Ислам ал-Паздави, Махмуд ибн Зайд ал-Ламиши (ум. после 539/1144г.) и Хафиз ад-дин Абу-л-Баракат ан-Насафи (ум. в 710/1310-1311г.) Главные выводы Абу-л-Йуср ал-Паздави состоят в том, что правоповедение (фикх) изучает легальные правила положения ислама (ахкам шар'ийа), которые заключены в Коране, сунне и иджа', тогда как основы положения правоповедения (усул ал-фикх) изучает сами эти три корня (усул) и методы их практического использования.

Великий интерпретатор воззрений Абу Мансур ал-Матуриди – Абу-л-Му'ин Маймун ибн Мухаммад ан-Насафи (ум. в 508/1114-1115 г.) – составил три главных труда: «Бахр ал-калам», «Табсират ал-адилда» и «Китаб ат-тамхид ли-кава'ид ат-таухид». Линия Абу-л-Му'ин Маймун ибн Мухаммад ан-Насафи признавалась авторитетной при передаче важных теологических текстов и других значительных книг ханафитской школы.

В Самарканде были у них ученики, которые также стали выдающимися богословами и преподавателями мусульманских школ это: 'Ала' ад-дин Мухаммад ибн Ахмад ибн Ахмад ас-Самарканди (ум. около 539/1144-1145 г.) Он сыграл главную роль в распространении и последующем успехе учения ал-Матуридийа среди самаркандских и бухарских теологов и мусульманских школ. У него было несколько известных трудов: «Шарх ат-та'вилат ли-Аби Мансур ал-Матуриди», «Мизан ал-усул фи ната'идж ал-'укул» и «Тухфат ал-фукаха». Первые два являются выдающимися произведениями ханафитов в области теологии и методологии права. В «Тухфат ал-фукаха» 'Ала' ад-дин ас-Самарканди развивал систему «ал-Мухтасар» ал-Кудури (ум. в 428/1037 г.).

'Ала' ад-дин Абу Бакр ибн Мас'уд ибн Ахмад ал-Касани (ум. в 587/1191г.), получив образование у Ала' ад-дин ас-Самарканди, переехал на Ближний Восток. Учитывая местную специфику, 'Ала' ад-дин ал-Касани

развивал линию своего учителя в своем сочинении «Бада'и' ас-сани фи тартиб аш-шара'и'» следовал ей. Второе его сочинение «ал-Му'тамад фи-л-му'такад» также посвящена теологическим вопросам.

Нур ад-дин Ахмад ибн Махмуд ибн Аби Бакр ас-Сабунни (ум. в 580/1184г.) стал главным апологетом ал-Матуриди. Его сочинения «ал-Бидайа фи усул ад-дин», «ал-Кифайа фи-л-хидайа» и «ал-Мунтака мин 'исмат ал-анбийа» посвящены вопросам теологии, для обучения в мусульманских школах [4, с. 164].

ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ И УЧЕННАЯ СФЕРА БАХА' АД-ДИН АЛ-ИСФИДЖАБИ

Второй период начинается с 482/1089 г. и продолжается до 545/1150-1151г. (Мавараннахр, включая Бухару и Самарканд и западную часть Ферганы). В это время нужно отметить деятельность правоведа (факиха), представителя местной богословско-правовой школы (мазхаб) Абу Ханифы (ум. в 150/767 г.), Баха' ад-дин Мухаммад ибн Ахмад ал-Исфиджаби (ум. после 500/1106-1107 г.), родом из Исфиджаба. В исторических источниках мы встречаем разные варианты написания его имени. Например, поздние ханафитские авторы 'Абд ал-Кадир ибн Аби-л-Вафа' ал-Кураши (ум. в 775/1373 г.) в «ал-Джавахир ал-мудийа» и Касим ибн Кутлубуга (ум. в 879/1474 г.) в «Тадж ат-тараджим» передают его имя в следующей форме: Баха' ад-дин Абу-л-Ма'али Мухаммад ибн Ахмад ибн Йусуф ал-Исфиджаби. Однако другой автор, выходец из Золотой Орды Махмуд ибн Сулайман ал-Кафави (ум. в 989/1581 г.) в «Ката'иб а'лам ал-ахйар» приводит приблизительную дату кончины автора – после 500/1106-1107 г. [4, с. 301].

Из вышесказанного можно заключить, что поздние составители биографических словарей (тараджим), использовав первоначальную информацию, превращали эти краткие сведения о жизни и деятельности ал-Исфиджаби в более смутные данные. Почти все источники сообщают название его единственного труда, составленного в Самарканде – «Зад ал-фукаха» [4, с. 201, 301].

Мухаммад ибн Ахмад ал-Исфиджаби родился и получил образование в своем городе Исфиджабе (ныне руины этого города находятся на территории Южно-Казахстанской области). Здесь он сформировался как зрелый ханафитский правовед. Однако в сохранившихся памятниках средневековой историко-биографической литературы отсутствуют подробности его жизни и деятельности в его родном городе Исфиджабе. О нем также указывается в книге «Ката'иб а'лам ал-ахйар мин фукаха» мазхаб ан-Ну'ман ал-мухтар» как богослов и один из выдающихся преподавателей мусульманской школы Баха' ад-дин Абу-л-Ма'али Мухаммад ибн Ахмад ибн Йусуф ал-Маргинани

ал-Исфиджаби, который был учителем Джамал ад-дин 'Убайд Аллах ибн Ахмад ал-Махбуби ал-Бухари и Абу Бакр ибн Ахмад ибн 'Али ал-Балхи ас-Самарканди [8, л. 177а; 12, с. 158].

Баха' ад-дин ал-Исфиджаби скончался примерно в конце шестого века хиджры [13, с. 199].

Перенесение в 432/1040 г. караханидом Ибрахимом Тамгач-ханом (444-460/1052-1068 г.) своей столицы из Баласагуна и Узгенда в Самарканд стало важным событием не только в истории государства, но и будущим определяющим фактором в жизни нашего автора. Известно, что правители из династии Караханидов для нейтрализации влияния местных самаркандских богословов ('улама') выдвигали на официальные должности богословов, приглашаемых из Туркестана и Исфиджаба. В рамках этой долгосрочной политики уже сформировавшийся в Исфиджабе знаток фикха Мухаммад ибн Ахмад ал-Исфиджаби был назначен на высшую религиозную должность в государстве Караханидов – шайх ал-ислама [4, с. 199].

ВЕЛИКИЙ УЧИТЕЛЬ БУРХАН АД-ДИН АЛ-МАРГИНАНИ

Третий период начинается с 545/1150-1151 г. и заканчивается 607/1210-1211 г. (также Мавараннахр, включая Бухару и Самарканд и западную часть Ферганы). Этот период отмечается богословом Бурхан ад-дин ал-Маргинани. В его творчестве центральное место занимает авторизованная передача «ал-Хидайа» [4, с. 221].

Бурхан ад-дин ал-Маргинани объединил бухарские и самаркандские традиции: через 1) 'Усмана ибн Али ал-Пайканди (ум. в 552/1157-1158 г.) Шамс ал-Аимма ас-Сарахси; 2) также через Мухаммад 'Абд ар-Рахмана ал-Бухари (ум. в 546/1151 г.); 3) а также ас-Садр аш-Шахида; 4) Ахмад ибн 'Абд ал-'Азиз ас-Садр ас-Са'ида (VI/XII); 5) Абу Хафс ан-Насафи; 6) его сына Абул-л-Лайс ан-Насафи (ум. в 552/1157); 7) Мухаммад ибн ал-Хусайн ал-Банданиджи (VI/XII в.)

В Самарканде фамилия Бурхан ад-дин ал-Маргинани пользовались влиянием в течении очень долгого времени. Представители этой семьи занимали должность шайх ал-ислама в Самарканде в течении четырех веков, вплоть до 906/1500 г.

Его продолжателем был Мухаммад ибн Махмуд ал-Уструшани (ум. после 632/1234 г.) в Самарканде. Он получил образование также у Абу-л-Касим Мухаммад ибн Йусуф ал-Хусайни ас-Самарканди (ум. в 556/1161 г.) и Захир ад-дин Мухаммад ибн Ахмад ал-Бухари (ум. в 619/1222-1223 г.).

Ученик ал-Уструшани в Самарканде был Хусам ад-дин ал-'Алибади (ум. в 642/1245 г.). Его традиции были унаследованы представителем семьи

Бурхана ад-дин ал-Маргинани – Зайд ад-дин 'Абд ар-Рахим ибн 'Имадад-дин Аби Бакр ал-Маргинани (ум. в 670/1271г.) [4, с. 225-226].

Генеалогии династии ал-Маргинани можно найти в сочинении под названием: «Фи ансаб аулад Шайх ал-Ислам Сахиб ал-Хидайа». Оно было продиктовано представителем седьмого поколения этой династии, шайх ал-ислам Абу Ахмад 'Абд ал-Малик ибн 'Абд ал-Халилом.

Согласно этому новому источнику, Бурхан ад-дин ал-Маргинани имел четырех сыновей. В качестве шайх ал-исламов Самарканда упомянут сам Бурхан ад-дин ал-Маргинани, далее 'Имад ад-дин Абу Бакр, далее Зайн ад-дин Мухаммад, после него был Маулана 'Имад ал-Хакк ва-д-дин Абу Бакр, далее были Абу-с-Сафа' 'Исам ал-Хакк ва-д-дин 'Абд ал-Малик, Хаджа 'Абд ал-Аввал, после него 'Исам ад-дин и Бурхан ад-дин Хаджа Маулана.

Потомки Бурхана ад-дин ал-Маргинани занимали много разных серьезных должностей, такие как: шайх ал-ислам, хатибы и имамы мечетей Самарканда. Последний представитель этой династии стал – шайх ал-ислам Ходжа Абу-л-Макарим. Он был смещен со стороны Мухаммада Шайбани-хана (905-916/1500-1510 г.), на его место был назначен Хаджа Хаванд, потомок Абу-л-Лайс ас-Самарканди (вторая половина IV/X в.) [4, с. 226].

ВЫВОДЫ

В образовании и становлении государственного объединения Караханидов большую роль сыграло принятие ими ислама и обращение населения внутренних районов Центральной Азии в мусульманство. Родоначальник династии Сатук Богра-хан 'Абд ал-Карим первым из Караханидов принял ислам и в начале второй половины X века под лозунгом исламизации объединил территории юго-восточной части Центрального Тянь-Шаня с Кашгаром. Став частью мусульманского мира Караханидский каганат оказался вовлеченным в новую систему социально-экономических отношений, приобщился к арабо-иранской культуре, что, в свою очередь, ускорило процессы социально-экономического и культурного развития каганата.

Богословы ханафитского мазхаба, приглашенные из внутренних регионов Центральной Азии сыграли большую роль в укреплении позиций суннизма в столице Караханидов – Самарканде. В результате творческой и преподавательской деятельности нескольких поколений в Самарканде и регионе вокруг него укрепляют свои позиции матуридитский калам и модель ханафитской богословско-правовой школы. Следует заметить, что наравне с богословами Самарканда и Бухары, на передний план выдвигаются представители ученых других городов: Тараза, Исфиджаба, Касана,

Маргинана. Последние приглашались в столицу со стороны Караханидов. В условиях отсутствия тесных связей и взаимодействий с местными городскими элитами и кланами, приглашенные богословы и преподаватели нередко становились исполнителями воли правителей. Кланов ханафитских богословов в условиях политической нестабильности, наступавшей в результате частой смены власти и вторжения новых завоевателей, превращаются в реальную силу в обществе.

Можно констатировать, что в Караханидский период интенсивно шла дальнейшая детализация и кодификация основных положений ханафитского мазхаба. Несколько поколений богословов, преподавателей, учителей Самаркандской школы основательно проанализировали разнообразные проявления жизни современного им общества с позиций их соответствия нормам ислама и отраженности в положениях мазхаба. Результаты этих процессов зафиксированы в многочисленных сочинениях по фикху, созданных в этом регионе.

В условиях частых изменений политической, экономической и социальной ситуации в государстве Караханидов в Самарканде кланы богословов сохранили и укрепили свое влияние среди населения. Дошедшие до нас памятники материальной культуры эпохи Караханидов говорят нам о высоком уровне исламской культуры и образования.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

- 1 **Ирмуханов, Б.Б.** Прошлое Казахстана в письменных источниках. – Алматы: «Өлке», 2006. – 552 с.
- 2 **Кочнев, Б. Д.** Нумизматическая история Караханидского каганата (991–1209 гг.). М. : «София», 2006.
- 3 **Стеблева, И. В.** Древняя поэзия // Поэзия древних тюрков VI–XII веков. – Москва: Раритет, 1993. – 170 с.
- 4 **Муминов, А. К.** Ханафитский мазхаб в истории Центральной Азии. – Алматы : Қазақ энциклопедиясы, 2015. – 400 с.
- 5 **Масанов, Н. Э.** и др. История Казахстана: народы и культуры. – Алматы: Дайк-Пресс, 2001. – 608 с.
- 6 **Артыкбаев, Ж. О.** История Караханидов. – История Казахстана. Учебник-хрестоматия. – Астана: ИКФ «Фолиант», 1999. – 284 с.
- 7 **Босворт, К. Э.** Мусульманские династии. Справочник по хронологии и генеалогии. Пер. с англ. П. А. Грязневича. – М. : Главная редакция восточной литературы издательства «Наука», 1971.

8 **Махмуд ибн Сулайман ал-Кафави.** Ката'иб а'лам ал-ахйар мин фукаха' мазхаб ан-Ну'ман ал-мухтар. Рукопись № 2929 Центра восточных рукописей имени Абу Райхана Беруни Ташкентского государственного института востоковедения, лл. 16-442а.

9 **Амир Катиб ибн Амир** 'Умар ал-Иткани. Рисала фи раф' ал-йадани. Рукопись Лейденского университета. – Ор. 706.

10 **Рудольф, У.** Ал-Матуриди и суннитская теология в Самарканде. – Алматы: Фонд «XXI век», 1999.

11 'Умар ибн Мухаммад ибн Ахмад ан-Насафи Надж ад-дин. Ал-Канд фи зикр 'улама' Самарканд / Тахкик Йусуф ал-Хади.– Тихран : Айина-йи мирас, 1420/1999.

12 Мухаммад 'Абд ал-Хайй ал-Лакнави. ал-Фава'ид ал-бахийа фи тараджит ал-ханафийа. – Казань, 1321/1903.

13 **Касим ибн Кутлугбуга ас-Судуни.** Тадж ат-тараджим фи табакат ал-ханафийа, Том I / Мухаммад Хайр Рамадан Йусуф. – Дамаск : Дар ал-Калам, 1413/1992.

Материал поступил в редакцию 20.05.16.

Н. Е. Каирбеков

Караханидтер дәуіріндегі самаркандтағы дің оқытушылық ортасы мамандарының

Ислам мәдениетінің египет университеті, Алматы қ.
Материал 20.05.16 баспаға түсті.

N. E. Kairbekov

The theologian scholars in Samarkand during the Karakhanid era

Egyptian University of Islamic Culture, Almaty.
Material received on 20.05.16.

Мақала оқытушылар ортасында Қараханидтер дәуіріндегі Самарқандтағы дің мамандары туралы мәлімет беруге арналған. Династия басшылары тарапынан ислам дінінің қабылдануы Орта Азия және Қазақстанда мұсылман мектептерінің (медреселердің) көптеп ашылуына себеп болды. Бұл мектептерде есергілікті дәстүрге сәйкестендірілген дің негіздері оқытылды, бұл Қазақстанда дәстүрлі ислам дінінің қабылдануына әкеліп соқты. Қараған дәуіріндегі дің мамандары мен Исфиджабтағы және Самарқандтағы мұсылман мектептерінің дамуына үлес қосқан негізгі қатысушылардың өмір

жолы мен шығармашылық әрекеттеріне байланысты жүргізілген зерттеулер осы кезеңнің Қазақстан тарихында маңызды орынға ие болғандығын көрсетіп отыр.

Зерттеу жұмысында ислам дінінің тұрмыс-тіршілікке енгізілуі және ортағасырлық Қазақстан және Орта Азияда мұсылман діні мен сот істері жағдайларының өңірлік сипатын белгілеу мақсатында араб тілінде жасалған ортағасырлық мәтіндерді тарихи-филологиялық тұрғыда зерттеу әдіснамасы қолданылды.

Қолданылған материалдар негізінде жаңа басылып алынған жерлерде дінді тарату ісіндегі Қараханидтер тарапынан жүргізілген саясатқа талдау жасалды. Біз оның негізгі белгілері жергілікті дін мамандары мен мұсылман орталықтарының және Мәуереннахр және Самарқанд тұрғындары арасында діни әсер етудің негізін қалаған мектептердің жағдайларына тікелей байланысты болғандығын анықтай алдық. Ислам дініне қолдау көрсету үшін Самарқандта жоғары діни лауазымдарға өзге өңірлерден келген лауазымды тұлғалар алынған. Осылайша, Самарқандқа жоғары білімді ғалымдар, дін мамандары және ислам дінінің оқытушыларының көптеп шоғырланғандығын айта кеткен жөн, сойтіп, бұл жағдай Қараханидтердің астанасы Самарқандта мәдениет пен білімнің де дамуына зор ықпалын тигізді.

Сондай-ақ, біз мұсылман мектептеріндегі дін мамандары жазған еңбектердің Орта Азиядағы (Исфиджаб, Самарқанд, Бұқара) ислам дінінің қалыптасуына алғаш әсер еткен алғашқы дерек көздеріне де айналғандығын білу қиын емес. Оның бірегейлігі мен қайталанбас ерекшелігі ислам ережелерінің өзіндік сипатына байланысты, ол жергілікті халық арасында орналасқан мұсылман мектептерінде үйретілген болатын.

The article is dedicated to the study of theologians' teaching in Samarkand during the Karakhanid era. The adoption of Islam by the rulers of the dynasty led to the development of the Muslim schools (madrassas) in the territory of Central Asia and Kazakhstan. These schools provided the basics of religion alongside with knowledge of local traditions and eventually it laid the foundation for the advancement of traditional Islam in Kazakhstan. Based on the study of biographies and works of theologians and those taking part in the development of Islamic schools in Isfidzhab and Samarkand during the Karakhanid period, we can say that this period was one of the most important in the history of Kazakhstan.

The methodology involves the historical and philological analysis of medieval texts in Arabic in order to find out the regional forms of Islam and the system of Muslim education and legal proceedings in the medieval Kazakhstan and Central Asia.

Materials applied in the study have been used for the analysis of religious policy introduced in the new areas conquered by the Karakhanids. We have found that one of the policy features was a special approach to the local theologians and teachers of Muslim centers and schools which had influencing authority among the residents of Mawarannahr and Samarkand. In support of the Islamic studies Samarkand invited representatives of other regions who occupied senior religious positions. Thus, Samarkand welcomed and provided work to the outstanding scientists, theologians and professors of Islamic sciences, developing culture and education in Samarkand, the capital of Karakhanids.

Also, it has been found that the works of theologians of Muslim schools are a perfect source for the study of Islam forms in Central Asia (Isfidzhab, Samarkand, Bukhara). Their uniqueness and originality is to combine the basic tenets of Islam studied in Muslim schools with the traditional culture of local people.

Ж. А. Карманова¹, С. Жарылгасин², Г. Н. Манашова³

¹д.п.н., доцент, ²магистрант, ³магистр педагогических наук, ст. преподаватель, Карагандинский государственный университет имени Е. А. Букетова, г. Караганда
e-mail: ¹karmanovazh@mail.ru, ²zharylgasin@mail.ru, ³g_n_manawova@mail.ru

ПРИМЕНЕНИЕ «ИНТЕЛЛЕКТ-КАРТ» В ОБУЧЕНИИ И ОЦЕНИВАНИИ УЧИТЕЛЕЙ

В статье рассматривается понятие «интеллект - карта», применение интеллектуальных карт в обучении учителей на курсах повышения квалификации. Автором предусмотрены рекомендации использования простых форм интеллектуальных карт и использование онлайн версии в планировании, подготовке раздаточного материала и презентации.

Ключевые слова: информация, интеллектуальная карта, обучение, визуал, модальность.

ВВЕДЕНИЕ

«Легче один раз увидеть, чем сто раз услышать» – гласит народная мудрость. И следует отметить, что в этом есть доля правды. Поскольку большинство людей в восприятии внешнего мира полагаются на глаза – около 85 % информации получают с помощью зрения. Визуалы – люди, которые получают информацию через зрение. Для них особое место занимают визуальные образы, как картины, фотографии, интерьер. Применение визуальных образов, является одним из эффективных методов обучения. С уверенностью можно сказать, что, учитывая развитие новейших технологий, данное перешло еще на другой уровень развития. На должном уровне применяется подготовка учебного материала по программе Power Point, как на уроке для учащихся, так и в обучении учителей на уровне курсов.

Цель нашего исследования заключается в теоретическом обосновании и выявлении основных рекомендаций по применению интеллектуальных карт в обучении учителей на курсах повышения квалификации.

ОСНОВНАЯ ЧАСТЬ

Почему важно использовать визуальные образы в обучении и оценивании взрослых? С возрастом острота зрения ухудшается, особенно

когда это педагог. Поскольку представители данной профессии много работают с текстовым материалом. В современном мире большое распространение получило применение графического метода записи знаний, как Интеллект карта. Подобные примеры, фиксировались в III веке н.э. философом Порфирием из Тираса, графическое изображение «концепции категорий» философом Аристотелем. Технология построения интеллект-карт разрабатывались американским ученым Т. Бьюзенем на протяжении 30 лет, и сейчас используется практически во всем мире. Насчитывается более 250 миллионов человек, владеющих «интеллект-картами» [1]. «Интеллект-карты» – это уникальный и простой метод запоминания информации. Метод интеллектуальных карт наиболее полно отвечает особенностям работы человеческого мозга. Отличительным свойством методики является привлечение в процесс усвоения информации обоих полушарий головного мозга, благодаря чему обеспечивается его наиболее эффективная работа и информация сохраняется как в виде целостного образа (эйдетически), так и в словесной форме (ключевые слова). С помощью используемых при построении карт зрительных образов обеспечивается создание глубокого впечатления, что существенно увеличивает запоминаемость материала и способность к воспроизведению [2]. Применение «интеллект-карт» в обучении можно внедрять на ряде этапов. Например, применение в самом процессе планирования сессии, в подготовке по карте раздаточного материала, использование во время освоения нового материала. Сильная сторона карты во время обучения, является ее восприимчивость. Специфика деятельности учителей усиливает ассоциативное и иерархическое мышление, потому что подача материала визуализируется и предлагается от простого к сложному. Даже с учетом слабой визуальной модальности (от лат. modus – способ), вероятность усвоения материала выше, чем при сильной кинестетической или аудиальной модальности. Поскольку структурированная и последовательная карта усваивается лучше и проще. Также следует отметить что, человеку свойственно иметь две и более модальности восприятия. Из этого можно сделать вывод, что «интеллект-карты» имеют ряд преимуществ в обучении учителей [3]:

- Работая с картой, учителя видят картину в целом. Прослеживаются все шаги процесса задания или урока.
- Реалистичность карты проявляется в том, что все изменения и поправки вносятся в процессе создания того или иного материала.
- Возможность расставлять все приоритеты. Также, можно выделять важные моменты.

– Ценно отслеживать достигнутые задачи. Отмечая на карте выполненные ветви, получают достоверную картин.

Картой может работать как учащиеся, так и учителя, как такого ограничения нет. Есть ряд общих рекомендаций по рисованию карты, и они весьма просты: В центре фокусируется образ, основная идея. На карте следует рисовать ветви не последовательно, а по мере появления любой мысли. Относящиеся к определенной альтернативе, закрашивается определенным цветом. Рекомендуется активно использовать графические образы. Можно использовать начертания к тесту, толщина границ, цвет и масштаб изображения. Рационально размещайте элементы на интеллект-карте, рекомендуется использовать не более чем 5-7 ветви. Обращайте внимание на расстояния между элементами интеллект-карты. Одно ключевое слово на каждую линию. Правописание - печатные буквы. Длина линии согласно длине соответствующего ключевого слова. Главные линии желателно более жирные. Желателно держать бумагу горизонтально и располагать слова горизонтально.

Очень важно учитывать цвет во время оформления, следует учитывать восприимчивость как показано в таблице 1.

Таблица 1– Использование цвета и его восприимчивость

Цвет	Значение	Восприимчивость
Красный	Очень яркий, легко фокусирует внимание.	Высокая
Синий	Воспринимается большинством, способствует на продолжительность работы.	Средняя
Зеленый	Зависим от контраста с другими цветами в оформлении.	Низкая
Желтый	Достаточно яркий и эффективный цвет в оформлении.	Высокая
Коричневый	Следует выделять данным цветом на светлых или белых оттенках. Для фокусирования внимания.	Низкая
Оранжевый	Яркий, достаточно хорошо фокусирует внимание.	Высокая
Голубой	Отличный фоновый цвет.	Низкая
Черный	Классически вариант написания текста и создания границ.	Средняя

Обучая учителей и варьируя их восприимчивостью, вы сможете заострять внимание на необходимых моментах темы. В таком подходе вы сможете совмещать структурированную подачу материала с высокой восприимчивостью. На рисунке 1, продемонстрировано конспектирование лекции на тему «б шляп Эдварда де Боно». В центре рисунок темы. Основные ветви, означают подтемы с ключевыми понятиями темы. Также ветви имеют нумерацию шляп, что выделяет их от остальных ветвей. По сути это своего рода кодирование информации, чем больше учитель практикуется, тем больше у него формируется навыки, проявляются свои символы и стиль оформления. На начальном этапе составления карт возможны ошибки, как составление не структурированной, однотонной и непонятной интеллект-карты; использование фраз или предложений в интеллект-картах вместо одиночных слов; убеждение, что не структурированные «Интеллект-карты» не несут в себе никакой информации. Однако, именно такие карты будут свидетельствовать об не стандартном анализе информации [4].

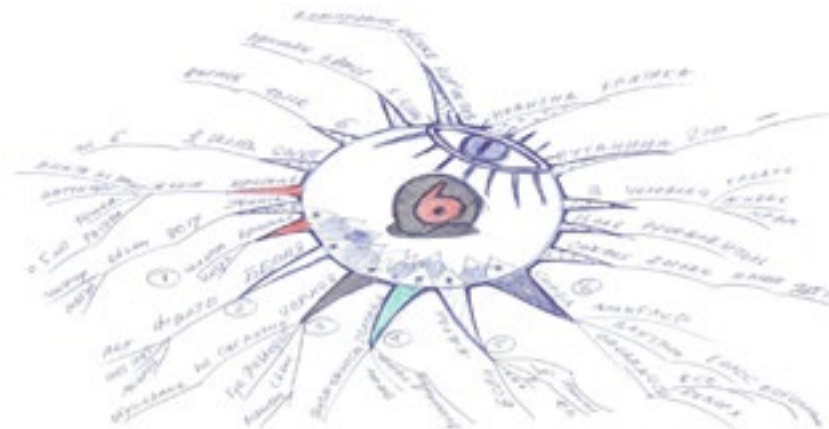

Рисунок 1 – Конспектирование лекции на тему «б шляп Эдварда де Боно»

Во время изучения нового материала, предлагается работа с текстом. На основе каждого абзаца нужно обозначить все действия, это поможет глубже понять детали событий, анализ абзацев поможет увидеть противоречия. По сути, данная иерархия идет снизу-вверх, это позволяет лучше проанализировать материал. Еще дополнить свои предложения и рекомендации. В дальнейшей практике учителю проще будет воспроизводить содержание данного текста и запоминать его. Другими словами, учителю легче

запомнить ключевые слова, чем целый текст. Эффективней разрабатывать карту в групповой форме работы, для этого можно использовать мозговой штурм (этапы критического мышления). Одновременно можно планировать по карте. Какими приемами можно дополнить и изменить в процессе обучения. Каждый этап желательно чередовать групповой и индивидуальной формой работы, это необходимо для осмысления полученной информации. В группе учителя получать возможность выстроить подмости для «зоны ближайшего развития» и дополнить пробелы в знаниях, особенно, когда в группе разновозрастные слушатели. Такой подход сглаживает не знание ИКТ учителями в возрасте и теми, кто мало имеет опыта преподавания в школе. К концу сессии желательно организовать групповую рефлексию. Обмен мыслями также необходимо, как исследовательский диалог [5].

Если использовать «интеллект-карты» на курсах повышения квалификации учителей, то данный подход может применяться следующим образом. В таблице 2 приведены примеры на этапах обучения.

Таблица 2 – Примеры на этапах обучения

№	Этапы обучения	Примеры
1.	Во время обучения на курсах	Конспектировать знания во время лекции
2.	Формирование портфолио	Отчет В1 – планирование по средствам карты Отчет В2 – предоставить в качестве доказательств, работы учеников Отчет В3 – оформление группового задания на карте
3.	Формирование презентации	Позволяет эффективно растянуть или же сократит время выступления
4.	Подготовка к экзаменам	В качестве тренажера памяти: включает в себя ассоциативное и визуальное мышление

Для работы с «интеллект-картой» достаточно бумаги и ручки. Можно использовать онлайн версии или скачать с интернета программу по работе iMind Map. Использование электронной версии «интеллект-карты» позволяет рассматривать содержание как отдельно, так и в целом. На рисунке 2 представлено использование графики в онлайн.

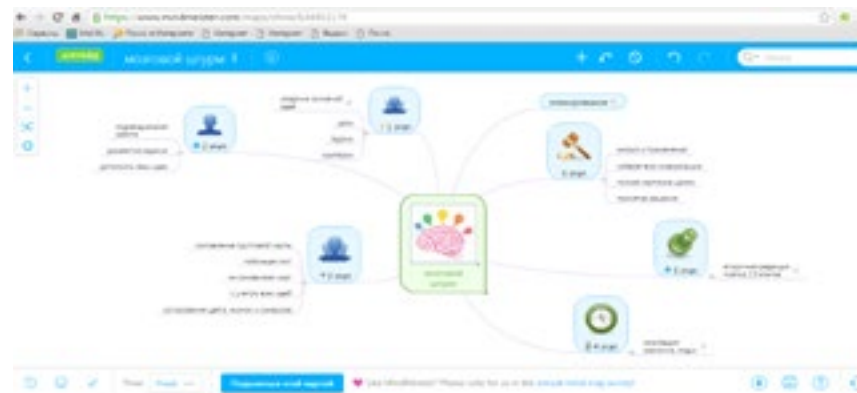

Рисунок 2 – Использование графики в онлайн

В онлайн версии «интеллект-карты» очень простые инструменты, очень легко вставляются всевозможные картинки как с интернета, так и с персонального компьютера. Графикой можно воспользоваться в онлайн режиме или же зафиксировать через скриншот, как показано на рисунке 2. В данной карте демонстрируется как доказательство применение новых подходов обучения «мозгового штурма», представлено само планирование, также как раздаточный ресурс. Формируя такие слайды, можно эффективно предоставить презентацию, поскольку с добавлением или сокращением ветви, можно регулировать как содержание, так и время показа презентации. Также защита презентации в такой последовательности минимизирует риск «потери мысли» как у слушателей, так и у представляющего учителя. Обычно при линейном подходе оформления презентации, от волнения очень трудно вспомнить отправную мысль, но при использовании карты есть возможность видеть картину в целом. Немаловажно, что воспроизводить ключевые слова куда легче, чем текст.

ВЫВОДЫ

Таким образом, «интеллект-карты» позволяют собрать всю информацию по презентации или портфолио на одном листе. В оценивании рекомендуется использование схемы карт, а именно «организационную диаграмму». В ней удобно расставлять все плюсы и минусы по критериям оценивания. Данную схему очень просто совместить с требуемыми доказательствами оценивания. Общий обзор позволяет держать все в поле зрения, проследить не стыковки доказательств или отсутствие их. В заключении рекомендуется больше практиковать «интеллект-карты» не только в профессиональной деятельности.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

- 1 **Бьюзен, Т.** Супермышление / Т. Бьюзен, Б. Бьюзен. – М. : Поппури, 2007.
- 2 **Бьюзен, Т.** «Интеллект-карты». Практическое руководство / Т. Бьюзен, Б. Бьюзен. – М. : Поппури, 2010.
- 3 **Мюллер, Х.** Составление ментальных карт. Метод генерации и структурирования идей / Хорст Мюллер. – М. : Омега-Л, 2007.
- 4 **Джалкибаев, Ж. В.** Раздаточный материал по семинару «Техники эффективного мышления в управленческой деятельности». – Астана, 2015.
- 5 http://www.cfin.ru/management/controlling/mind_map.shtml.

Материал поступил в редакцию 26.05.16.

Ж. А. Карманова, С. Жарылгасин, Г. Н. Манашова

Мүғалімдерді оқыту мен бағалауда «Зияткерлік карталарды» қолдану

Е. А. Бөкетов атындағы Қарағанды мемлекеттік университеті, Қарағанды қ.
Материал 26.05.16 баспаға түсті.

Zh. A. Karmanova, S. Zharilgasin, G. N. Manashova

The use of «Mind maps» in the training and evaluation of teachers

Е. А. Buketov Karaganda State University, Karaganda.
Material received on 26.05.16.

Мақалада мұғалімдердің біліктілігін арттыру курстарында «зияткерлік карталарды» қолдану қарастырылады. Автормен зияткерлік карталардың қарапайым нұсқаларымен онлайн нұсқаларын жоспарлауда, таратпа материалды дайындау және таныстырылымда қолдану қарастырылған.

The article discusses the concept of «intelligence card», the use of smart cards in the training of teachers on training courses. The author provides recommendations for the use of simple forms of intelligent maps and online versions in planning, preparing handouts and presentations.

UDC 37.013.8

M. V. Knol

master of Humanities, senior teacher (foreign languages), academician
E. A. Buketov Karaganda State University, Karaganda
e-mail: marina_vagner@mail.ru

ASPECT OF INCLUSIVE LEARNING

Inclusive education emerged as an idea within United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization's Special Education Unit and was presented as a new way ahead at the 'World Conference on Special Needs Education' in Salamanca in 1994. We research in this article, firstly, by juxtaposing different interpretations for inclusive education in the literature. Secondly, we look through some aspects of inclusive education. The notions of self and identity have generated a considerable amount of literature, their relation to language also being the subject of numerous conceptual and research papers. Few studies, however, have investigated the relationship between identity perceptions and achievement, especially in different academic subjects. Article addressed this need, comparing the learning and teaching of English as a foreign language and the learning and teaching. This paper presents some of our key findings, providing evidence for the relationship between identity perceptions, declared learner achievement and teacher perceptions. In the article discussed the importance of providing a personally relevant learning and teaching environment and provide several practical suggestions of how this can be achieved.

Keywords: education, inclusive education, holistic dynamic system, disabilities, focused attention, sustained attention.

INTRODUCTION

Inclusion is an educational approach and philosophy that provides all students with community membership and greater opportunities for academic and social achievement. Inclusion is about making sure that each and every student feels welcome and that their unique needs and learning styles are attended to and valued. Education is a fundamental human right; a right that is denied to over 70 million children and nearly 800 million adults. Of the 70 million children out of school, one third of those are children with disabilities. Education for all is achievable; however for these goals to be reached, among other things, there

must be enhanced educational provision for all students, including students with disabilities. According to UNESCO, inclusive education hinges on three things:

- The physical presence of students within the mainstream schooling system;
- Their full and active participation within school life;
- Their achievement of the highest standard that they are capable of with the development of new skills.

MAIN PART

A major factor towards the inclusion of students with disabilities in the education system is addressing the attitudes and skills of teachers. A focus on child-centered training can encourage teachers to be able to meet and support individual student needs.

The major problem confronting education and welfare of person with disabilities in the developing world is ignorance of the society about who the disabled are and the kind of provision that could be made to ensure equal opportunities.

We all in one way or the other require special needs services. On daily basis we are confronted with situation that affects our performance at work, school and other social events that require us to be at our best. However there are many people in the society whose special needs demand special attention and planning. Look around you, you will find persons who are wearing glasses and who may not be able to read or move around if these aids are removed from them. We really do not have to look far to appreciate the seriousness and the importance of special needs education. However as we plan for inclusive education, we have the following categories of special needs in mind; visual impairment, hearing impairment, mental retardation, learning disabilities, physical and health impairment, speech and language difficulties, behaviour disorders, gifted and talented. These special needs pose major challenges to teachers in the classroom.

Inclusive learning is about involving all your students, treating them equally and fairly, without directly or indirectly excluding anyone. Inclusion is also about attitudes as well as behavior, as students can be affected by the words or action of others. We are not teaching our subject to a group of students who are all the same, but to a group of individuals with different experiences, abilities and needs which should be recognized and respected.

One of the main problems of education in Kazakhstan is the problem of inclusive education. Inclusive education is the involvement for all children of all religious and ethnic backgrounds, with any features in their physical development, of any economic or social status in the studying. The main objective of the introduction and development of inclusive education is the adaptation to the various needs of children in order to achieve full access to high-quality education.

On the one hand, inclusive education is the principle of education system forming, and, on the other hand, it is a process. The essence of this process is that schools, educational institutions, kindergartens, must accept children regardless of their peculiar characteristics. We are talking not only about children with physical disabilities, but also about healthy children, for example, very clever ones. All children are different, every child is unique in his abilities, and the education system should be based on the principle of distinction of children. All children belong to the society, and we should have an individual approach to each child, in order to consider and meet all their educational needs [1].

The basic principle of inclusive education is teaching children with special educational needs in ordinary educational institutions. The requirement for educational institutions is to provide all conditions for children.

Inclusive learning:

- 1 requires a shared vision and strong leadership.
- 2 is a lifelong process where mainstream settings are transformed so that all learners are supported to reach their personal academic and social potential.
- 3 removes barriers in assessment, teaching and curriculum, communication, and the environment.
- 4 includes a holistic dynamic system with a continuum of options, where special educational settings and the competence developed by disability organisations will increasingly become a source of expertise available to the wider education and community services.
- 5 requires an individualised approach, depending on the best interest of the person and may include specialized educational support in specific settings.
- 6 is not only an issue for persons with disabilities. It is part of an 'inclusion for all' approach where every learner is valued. Particular attention should be given to ethnic, cultural and religious minorities.
- 7 does not deny individual difference, but celebrates and accommodates it. It is part of an 'education for all' approach where all children and adults, can and should be educated together. It results in an enriching experience for all learners.
- 8 means that pupils with special education needs should not only receive their education in a mainstream school, but also that they should fully join with their peers in the curriculum and life of the school rather than be isolated in special classes.
- 9 requires a shift of policy focus, from special education to responding to the diversity within mainstream schooling for all students.
- 10 must reflect deeply held values of respect for diversity, rights, equity and participation.

11 is a responsibility for all [2].

There are ways of promoting inclusion:

Identifying needs. (If we were to be teaching a learner who suffered from a special educational need, then I might find the ways to overcome barriers to access information.)

Planning learning. (We create resources and materials which positively promote all aspects of community and society, equality and diversity.)

Facilitating learning. (We avoid favouritism and positive discrimination. We encourage group work where students can mix and participate with all the members of the group over a period of time.)

Assessing learning. (We recognize and value individual achievements.)

Quality assurance and Evaluation. (We obtain feedback from my students in different ways: verbally, written or electronically.) [3].

During the process of teaching we must into consideration different aspects of inclusive learning: attention span, learning style.

An attention span is the amount of time that a student can concentrate without being distracted. Being able to focus without being distracted is crucial for learning to take place. There are two types of attention, focused and sustained.

Focused attention is a short-term response to something that attracts awareness and is very brief.

Sustained attention is a longer-term response which will enable the achievement of something over a period of time [4].

Most healthy teenagers and adults are able to sustain attention on one thing for about 20 minutes (Cornish and Dukette, 2009, page 73). Then they can choose to refocus on the same thing for another 20 minutes. This ability to renew the concentration enables people to stay on task for as long as necessary. However, I must remember such factors as self-motivation, ability, tiredness and hunger. I teach long sessions, which last 90 minutes, I change the tasks and include the break to enable my students to experience a change of scenery, obtain refreshments and visit the toilet if necessary.

Learning style is an individual's natural or habitual pattern of acquiring and processing information in learning situations. A core concept is that individuals differ in how they learn. The idea of individualized learning styles originated in the 1970s, and has greatly influenced education.

Honey and Mumford suggest learners are a mixture of the four styles:

- 1 Activist
- 2 Pragmatist
- 3 Theorist
- 4 Reflector

The David A. Kolb styles model is based on the Experiential Learning Theory, as explained in his book *Experiential Learning*. The ELT model outlines

two related approaches toward grasping experience: Concrete Experience and Abstract Conceptualization, as well as two related approaches toward transforming experience: Reflective Observation and Active Experimentation. According to Kolb's model, the ideal learning process engages all four of these modes in response to situational demands. In order for learning to be effective, all four of these approaches must be incorporated. As individuals attempt to use all four approaches, however, they tend to develop strengths in one experience-grasping approach and one experience-transforming approach. The resulting learning styles are combinations of the individual's preferred approaches. These learning styles are as follows:

- Converger
- Diverger
- Assimilator
- Accommodator

Anthony Grasha and Sheryl Reichmann, in 1974, formulated the Grasha-Reichmann Learning Style Scale. It was developed to analyze the attitudes of students and how they approach learning. The test was originally designed for college students. Grasha's background is in cognitive processes and coping techniques. The concepts of various learning styles are as follows:

- avoidant
- participative
- competitive
- collaborative
- dependent
- independent

The conclusion of this model was to provide teachers with insight on how to approach instructional plans [5].

One of the most common and widely-used categorizations of the various types of learning styles is Fleming's VARK model (sometimes VAK) which expanded upon earlier Neuro-linguistic programming (VARK) models:

- visual learners
- auditory learners
- reading-writing preference learners
- kinesthetic learners or tactile learners

CONCLUSION

Fleming claimed that visual learners have a preference for seeing (think in pictures; visual aids such as overhead slides, diagrams, handouts, etc.). Auditory learners best learn through listening (lectures, discussions, tapes, etc.). Tactile/kinesthetic learners prefer to learn via experience – moving, touching, and

doing (active exploration of the world; science projects; experiments, etc.). Its use in pedagogy allows teachers to prepare classes that address each of these areas. Students can also use the model to identify their preferred learning style and maximize their educational experience by focusing on what benefits them the most.

REFERENCES

- 1 **James, W., Gardner, D.** “Learning styles: Implications for distance learning”. *New Directions for Adult and Continuing Education*, 1995. – С. 57.
- 2 **Pashler, H., McDaniel, M.; Rohrer, D., Bjork, R.** “Learning styles: Concepts and evidence”. *Psychological Science in the Public Interest*, 2008. – С. 239
- 3 **Kolb, D.** *Experiential learning: Experience as the source of learning and development*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall, 1984. – С. 287
- 4 **Smith, M. K.** David A. Kolb on experiential learning. (2001). Retrieved October 17, 2008, from: <http://www.infed.org/biblio/b-explrn.htm>
- 5 **Leite, Walter L., Svinicki, Marilla, Shi, Yuying.** *Attempted Validation of the Scores of the VARK: Learning Styles Inventory With Multitrait–Multimethod Confirmatory Factor Analysis Models*, SAGE Publications, 2009. – С. 178.

Material received on 26.05.16.

М. В. Кноль

Инклюзивті білім берудің аспектілері

Е. А. Бөкетов атындағы
Қарағанды мемлекеттік университеті, Қарағанды қ.
Материал 26.05.16 баспаға түсті.

М. В. Кноль

Аспекты инклюзивного образования

Қарагандинский Государственный Университет
имени Е. А. Букетова, г. Караганда.
Материал поступил в редакцию 26.05.16.

Инклюзивті білім беру Біріккен Ұлттар Ұйымында білім беру, ғылыми және мәдени ұйымдарының арнайы білім беру топтарының мәселелері бойынша идея ретінде пайда болды және білім берудің жаңа тәсілі ретінде 1994 жылы Саламанкадағы «Ерекше мұқтаждыққа ие тұлғаларға білім беру бойынша Дүниежүзілік

конференцияда» ұсынылды. Бұл мақалада біз, біріншіден, әдебиеттегі инклюзивті білім берудің әртүрлі түсіндірулерді салыстыру жолдарын зерттейміз. Екіншіден, біз инклюзивті білім берудің кейбір аспектілерін қарастырамыз. Жеке тұлға мен ұқсастық ұғымдары бірталай әдебиеттер санын өмірге әкелді, олардың тілге деген көзқарастары көптеген тұжырымдық және ғылыми-зерттеу жұмыстарының пәніне айналды. Бірақ, аздаған зерттеулерде ғана, әсіресе, әртүрлі оқу пәндерінде, ұқсастықты қабылдау мен жетістіктің арасындағы өзара қатынас зерттелген. Мақалада шет тілі ретінде ағылшын тілін оқыту мен сабақ беруді салыстыра отырып осы мұқтаждыққа көңіл бөлінген. Бұл мақала ұқсастықты қабылдау, оқушының жетістіктерін мәлімдеу және мұғалімнің қабылдауы арасындағы өзара байланысты растайтын кейбір негізгі қорытындыларымызды білдіреді. Мақалада жеке оқыту мен оқыту ортасын қамтамасыз ету маңыздылығы талқыланады, оған қалай қол жеткізуге болатыны туралы тәжірибелік ұсыныстар беріледі.

Инклюзивное образование возникло как идея в Организации Объединенных Наций по вопросам образования, научной и культурной организации групп специального образования и было представлено в качестве нового способа образования на «Всемирной конференции по образованию лиц с особыми потребностями» в Саламанке в 1994 году. Мы исследуем в этой статье, во-первых, пути сопоставления различных интерпретаций инклюзивного образования в литературе. Во-вторых, мы рассматриваем некоторые аспекты инклюзивного образования. Понятия личности и идентичности породили значительное количество литературы, их отношения к языку и является предметом многочисленных концептуальных и научно-исследовательских работ. Однако лишь немногие исследования исследовали взаимосвязь между восприятием идентичности и достижения, особенно в различных учебных предметах. Статья обращена к этой потребности, сравнивая обучение и преподавание английского языка как иностранного языка. Эта статья представляет некоторые из наших основных выводов, для подтверждения взаимосвязи между восприятием идентичности, заявлением достижений ученика и восприятия учителя. В статье обсуждена важность обеспечения лично соответствующего обучения и среды обучения, практические предложения о том, как это может быть достигнуто.

Қ. М. Нағымжанова¹, Е. Р. Сағынбекова²

¹п.ғ.д., профессор, ²магистрант, С. Аманжолов атындағы Шығыс Қазақстан Мемлекеттік Университеті, Өскемен қ.
e-mail: erkezhan_93@mail.ru

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ИННОВАЦИЯЛЫҚ БІЛІМ БЕРУ ОРТАСЫНДА СУБЪЕКТИЛІК БЕЛСЕНДІЛІГІН ДАМУДЫҢ ӘДІСНАМАЛЫҚ ҚАҒИДАЛАРЫ

Бұл мақалада авторлар бастауыш сынып оқушыларының инновациялық білім беру ортасында субъектілік белсенділігін арттырудың педагогикалық негіздерін қарастырады.

Кілтті сөздер: инновациялық білім беру ортасы, субъект.

КІРІСПЕ

Қазіргі қоғамдағы болып жатқан жаһанданулық мәселелер адам тұлғасына жаңа талаптар қояды. Заманның ағысына сай болу мақсатымен адам баласы жаңа өзгерістерге бейімделіп қана қоймай, сонымен бірге өзіне жаңа талаптар қою, даму арқылы шығармашылығы жоғары, креативті деңгейде ойлай алатын болуы қажет. Соған байланысты адам баласы өзінің әлеуеттік мүмкіндіктерін тереңдей аша алуы аса өзекті мәселелердің бірі болып табылады. Адамның әлеуеттерінің белсенділігін философия, психология, педагогика ғылымдарында субъект ұғымы арқылы белгіленеді.

Қазақстан Республикасы білім берудің жаңа кеңістігіне өтуіне орай, қазіргі білім берудің бастауыш буындарына да қойылатын талаптар өзгеше. Қазақстан Республикасы көпұлтты, полимәдениетті мемлекет екені белгілі. Әрбір қазақстандықтың бойында патриотизм, Отанға сүйіспеншілік, мемлекетті сыйлау қасиеттерін дамыту білім беру жүйесінің басты міндеттерінің бірі. Осы орайда, әрбір қазақтың инновациялық білім беру ортасында өзгешелігін, өз елін, жерін, әдеп-ғұрпын сыйлау елдігімізді сақтаудың басты міндеттері. Сол себепті бастауыш сынып оқушыларын инновациялық білім беру ортасында субъектілігін арттырудың педагогикалық негізі – тұлғаның инновациялық білім беру ортасында сана – сезімін қалыптастыру; инновациялық білім беру ортасында іс-әрекетін ұйымдастыру; мінез-құлқына инновациялық білім беру ортасында сипат

беру. Егеменді елдің азаматын тәрбиелеуде әр ұстаздың мақсаты: дені сау, инновациялық білім беру ортасында сана–сезімі ояңған, рухани ойлау дәрежесі биік, мәдениеті, парасаты, ар-ожданы мол, еңбекқор, іскер, өзін-өзі сын көзбен қарап, дамыта алатын, өз елінің өткенін, тілін, әдет-ғұрпын, салт дәстүрін құрметтейтін, саяси экономикалық жағынан жетілген, өмірде кездескен қиыншылықтарды шеше білетін бойында игі қасиеттері бар адамды тәрбиелеу. Қазіргі оқу үрдісінде инновациялық білім беру ортасында сананың қалыптасуына аса ықпалды тәрбие түрлеріне ақыл-ой, адамгершілік, ұлтжандылық, ізгілік, эстетикалық еңбек, дене, құқықтық, экономикалық, экологиялық, жыныстық тәрбие жатады.

НЕГІЗГІ БӨЛІМ

Инновация дегеніміз – жаңа мазмұнды ұйымдастыру, ал жаңалық енгізу дегеніміз – тек қана жаңалық енгізу, ұйымдастыру, яғни инновациялық үдерісті мазмұнды қалыптастыруды, жаңаны ұйымдастыруды, қалыптастыруды анықтайды, ал «жаңаша» деп жаңаның мазмұны, оны енгізудің әдіс-тәсілі мен технологиясын қамтитын құбылысты айтады. Инновация – жаңа, жаңалық, өзгеріс деген ұғымдарды береді [1]. Инновация құрал ретінде және жаңалықты енгізу үдерісі дегенді білдіреді. Педагогикалық үдерісте мақсатқа, мазмұнға, оқыту мен тәрбиелеу түрлеріне, оқытушы мен студент іс-әрекетін ұйымдастыруға жаңалық енгізу. П. Щедровицкий: «Инновациялық ойлау мен әрекет студент ерекше бір түрі ретінде білім беру саласында кадрларды дайындауды ұйымдастырудың ерекше бір түрі», - деп түсіндіреді. Инновациялық педагогикалық іс-әрекет белгілі оқытудың, тәрбие беру мен қалыптастырудың стереотипіне қарама-қайшы, ол белгілі межеден шығып, жеке шығармашыл, өз бағытымен жұмыс істей алатын оқытушы дамытуға бағытталады [2].

Бүгінгі педагог инновациялық үдеріс жаңалықтардың ашылу үдерісін қарастырып қана қоймайды, сонымен бірге пайдалану үдерісін, оның практика жүзінде таралуын қамтамасыз етеді. Педагогика үшін жаңалықтың сапалық, өлшемді сипаттамаларының маңызы зор. Бұл жаңалықты енгізу мәселелерімен тығыз байланысты. Кейде жаңалықты енгізу барысында оқытушының шығармашылық қабілетіне сәйкес жаңалықтар көпнұсқалығымен, кенеттен пайда болуымен сипатталады. Осындай ерекшеліктерімен сипаттала отырып, педагогикалық жаңалық ғылыми немесе практикалық шығармашылықтың қорытындысы деуге болады.

Инновациялық оқыту – әлеуметтік ортадағы инновациялық өзгертулердің оқу мен білім әрекетінің үдерісі мен нәтижесі. Білім берудің мұндай үдерісі жеке адам мен қоғам алдындағы жағдаяттық мәселелерді реттеуде

белсенді қызмет көрсетеді. Оқытудың өте үлкен тәсіліндегі инновациялық оқытудың қоры, әлемдік педагогикалық қауымдастық толықтай дерлік жағдайға дайын болмады. Инновациялық оқытудың теориялық негіздерін оқу барысында, біздің ойымызша, адамның оқуымен тәрбиеленуінің құнды келешегі қажет. Зерттеудің көрсетуінше, республиканың дәстүрлі аймақтарында «инновациялық-ұстамдылық» сияқты жаңалықты лезде «сіңіріп» алу, ғылыми жаңалыққа деген ізденіс жоғарлауда, егер педагогтік жұмыс пен ғылыми жұмысты бірге алып жүру қиыншылықтары мен қарама-қайшылықтарына көңіл бөлсек, педагогикалық үдеріс пен жаңашыл ағымды бағалаудағы көзқарас мүмкіндіктері нақты қиындықтарды шешеді. Бұл жағдайды нақтылау ақпараттық, коммуникативтік үдерістердің бірлігі ретінде жаңалықты меңгерту болып табылады. Қазір педагог әлеуметтік жағдаяттарда өзінің жеке білімін, іс-әрекетін қалыптастырады. Бұл тенденция өзін түсінуге тәжірибедегі автор ретінде үдерістегі жаңалық пен механизмді меңгеруге бағдарлайды.

Инновациялық оқыту – дәстүрлі оқытуға қарағанда өте ерекше білімді игерудің бір түрі, қалыпты оқыту үдерісі, педагог пен студенттің тұлғалық дамуын қамтамасыз ету, педагог тұлғасының демократиялық жақтаушысы және қосалқы шығармашылық, өнімділік әрекеттері; оқу жүйесінің өзгеруі болашаққа деген жоғары дайындықты қарастыратындықтан, интеллектуалдық - коммуникативтік әрекеттері мен креативтіктің қалыптасу деңгейін көтеру болып табылады.

Инновациялық оқыту – білімді ерекше меңгерудің бір түрі, оқушылар қабілеттері дамуының жаңа жағдаяттағы біріккен әрекеттерінен тұспалдануы. Бұл біріншіден, мәдениеттану және ғылыми білімдерді пайдалану негізінде мақсатты жобаланған оқыту үдерісі. Екіншіден, бұл – тұлға дамуындағы жағдаятты ұйымдастыру мақсатында жобалану және келешекке, дайындықты іске асыру бұл – болашақ.

Педагогикада оқушыға оқу іс-әрекеті субъектісі, өзін-өзі анықтауға және өзін-өзі жүзеге асыруға ұмтылған тұлға ретінде көзқарас қалыптасуда. А. В. Брушлинскийдің ұйғарымы бойынша, «Субъект-аса жоғары белсенділік, біртұтастық, автономдық деңгейіне жеткен адам. Адам субъект болып дүниеге келмейді, субъект болып дамып жетіледі. Оның субъект ретінде дамуының алғы шарты іс-әрекет, қарым-қатынас, тіршілік барысы болып табылады» [3].

Тұлға субъектілігі тану әлемін (мазмұнын, түрін, орындау формасын) таңдауымен, таңдау тұрақтылығымен, оқу материалын өңдеу тәсілімен, тану объектілеріне эмоционалды тұлғалық қарым-қатынасымен көрінеді. Мұнда маңызды құрам құраушылар болып оқушы мен мұғалімнің өзара

әрекеті табылады, өйткені бұнда есте сақтау қызметі оқуынан ақыл-ой дамуы үдерісі оқытуына алмасуы жүреді, сонымен қатар әрбір студенттің субъективті тәжірибесінің көрініс тауып, қолданылуына көмектеседі. Ал, ол өз кезегінде тұтас оқу әрекетін ұйымдастыру жолымен танудың тұлғалық мәнді тәсілдерін игеруге көмектеседі. Қорытындысында дамудың «өмірлік әрекеттегі субъектілік тәжірибе» факторына ерекше мән беріледі. Ол оқушыда мектепке келгенге дейін отбасы, әлеуметтік мәдени қоршаған орта, олардың адам мен заттар, құбылыстар әлемін қабылдау және түсіну жағдайында меңгеріледі.

Бүгінгі күн талабына жауап бере алатын дидактикалық орта әр түрлі жаңа технологиялар және ақпараттар легі толассыз жаңа нәтижеге ұмтылған инновациялық білім беру ортасы болып табылады. Ал дәл осы ортаны жасақтау қажеттігі келесі әлеуметтік және педагогикалық қажеттіліктермен сипатталады:

- оқушының оқу әрекетінің және жеке өз өмірінің толық дәрежелі субъектісі ете отырып, рөлін күшейту;

- оқушыны толассыз ақпарат әлемінде өзін-өзі ұйымдастыратын іс-әрекет субъектісі сапаларын дамыту: нақты нәтижеге жеткізетін мақсат қоюда, өз әрекетін жүйелі жоспарлау және оны жүзеге асыру;

- оқу іс-әрекеті құралдарын, тәсілдерін, формаларын (жеке, топтық немесе ұжымдық) таңдау мүмкіндігі, өзіндік жұмысы;

- оқушының іс-әрекетінде субъектілік тәжірибесінің өзектеніп, басым мәнге ие болуы;

- қазіргі ақпараттық технологияларды өз қажетіне қарай күнделікті тұрмыста еркін қолдана алудың өзектенуі.

Енді осы ортаға қатысты ұғымдарға тоқталып өтелік. Орта – адамды тірлік етуінің, қалыптасуының және әрекет етуінің оны қоршаған қоғамдық, материалдық, рухани шарттары. Орта кең мағынада (макро орта) қоғамдық-экономикалық жүйені – өндіріс күштері, қоғамдық қатынастар және институттар қоғамдық сана мен мәдениет, тұтастай қамтиды. Тар мағынада (микро орта) тікелей адамды қоршағандар – отбасы, еңбек, оқу және т.б. ұжым және топтар [4].

Білімі орта – адамның білімі әрекетіне материалдық, рухани шарттар ұсынатын көп аспектілі, тұтас әлеуметтік психологиялық шындық, мақсатқа бағытталып дайындалған ақпаратқа және оның тәсілдерін зерттеуге адамның еніп кетуіне, жеке тұлғаның жан-жақты дамуына қажетті психологиялық, педагогикалық шарттар жиынтығы.

Сол себептен де автордың пайымдауынша, ақпараттық ортаны құруда алдын-ала дайындалған, тұтынушының сұранысына сай бейімделген мәтіндік

және иллюстративтік материалды ғана емес, сонымен бірге танымдық іс-әрекетті жобалайтын және жүргізетін технологиялық негізін (әдістемесін, тәсілін, қазіргі оқыту құралдарын) бейнелену керек. Ақпараттық білімі орта үздіксіз өзгермелі, үйренушінің жеке ерекшеліктерін, қызығушылығын ескеруі қажет. Мұндай орта өздігінен іздену, міндетті қою және оны шешу жолдарын іздеуіне көмектесіп, адамның үздіксіз кәсіби және жалпы білімі жоспарда өсіп отыруына мүмкіндік беруі керек.

Бүгінгі білімнің негізгі шарты үйренушіде жаңаны, өзіне қызықтыны, өз оқыту траекториясын іздеу қажеттілігін дамыту екенін ескерсек, біздіңше, ақпараттық білімі ортаны жоспарлауда басты шарт үйренушінің өзіндік танымдық, ізденушілік әрекетке ұмтылысын қамтамасыз ету болу қажет.

Аталған ортаға қатысты жасалынған сипаттамадан біз бүгінгі нәтижеге бағдарланған білім моделі жағдайында талапқа жауап беретін бірден-бір орта бұл кредиттік оқыту жүйесіне негізделген білімі орта екенін анық айта аламыз. Сол себепті де біз өз зерттеуімізде бүгінгі ақпараттық қоғам сұранысын ескере отырып қазіргі инновациялық технологияларды және кредиттік оқыту жүйесін таңдай отырып, оның анықтамасын былайша тұжырымдадық: «инновациялық білімі орта – бұл педагогикалық технологияны қазіргі ақпараттық технологиялармен кіріктіре қолдану негізінде, дамытуға бағытталып, тұлғалық-бағдарлы және нәтижеге бағдарланған орта. Қазақстан Республикасының Білім және ғылым министрілігі ұсынған энциклопедиялық сөздігінде: «Инновациялық орта – инновациялық үдерістер өтетін орта (педагогикалық жаңалықтар пайда болатын орта, оларды жылдам игеру және тәжірибеде қолдануы)». Сол себепті басты ерекшелігі: біріншіден, инновациялық білім беру ортасындағы технологиялармен сай оларды ерекше қызықтырып, ынталандыратын құрал инновациялық технологиялар мен нәтижеге бағытталған құрал болып табылатын педагогикалық инновациялық-креативтік технологияның өзара ұштастырыла қолданылуы; екіншіден, оқу үдерісінің негізіне тұлғалық-бағдарлы білім берудің креативтік қағидалары басшылыққа алынуы; төртіншіден, оқушыларды инновациялық технологиялар арқылы әр оқушының мемлекеттік стандарт талабы деңгейінде білім алуын нақты қамтамасыз етуі.

Инновациялық білім беру ортасының маңызды құрамдас бөлімі болып қоршаған әлемді және білімі саласын ғылыми меңгеру тәсілдерімен байланысты пәндік білімі салаларды кіріктіру болып табылады. Пәндік орта кіріктіруін жүзеге асырып қана біз студенттерге қажетті ортаны ұйымдастыра алатынымыз сөзсіз және оған жүргізілген зерттеу жұмыстары да дәлел бола алады. Шынында бұл мәселенің шешімі оқытушының кәсіпкерлік шынайы іске асыруға тән сол бір ішкі объективті қайшылықты анықтаумен байланысты.

Педагогикалық жаңалық – жаңа идеялар, әдістер, технологиялар ғана емес, педагогикалық үдеріс элементтерінің бірлігінің немесе жеке элементтерінің білім беру мен тәрбиелеудегі белгілі міндеттерді тиімді шешу жолы. Дәстүрлі оқу пәндерінде шоғырландырылған мақсат пен міндеттер қойылмайды, пәнді меңгерудің басты міндеті болып, ғылыми міндеттерді фотографиялық түрде меңгерту, көбінесе есте сақтау мен қайта жаңғырту деңгейінде (кей-кезде ойлау қабілетінің қатынасынсыз) ғана қалады. Оқытушының инновациялық іс-әрекеті өз қызметіне жаңа технологияларды енгізуімен сипатталады. Білім беру жүйесінде қазіргі технологиялардың сан алуан түрлері бар. Д. В. Чернилевский оқыту технологияларын таңдау үшін оқытушы педагогикалық үдеріс факторларын ескеру қажет, – деп көрсетеді [5]. Ол факторлар:

- біліктілік сипатына енген кәсіби іскерліктерді меңгертуге арналған оқыту іс-әрекетін ұйымдастыру мүмкіндіктері;
- педагогикалық үдерістегі оқыту ақпараты функциясы (оқыту, диагностикалық бақылау);
- оқыту ақпаратының мақсаттылық белгісі (танымдық, әрекеттік типі);
- оқушы мүмкіншілігі (әдістемелік біліктілік деңгейі, оқыту үдерісінің әдістемелік техникалық жабдықталуы);
- уақыт мүмкіндігі (ұзақтығы – 45 мин. артық, қысқа уақыт көлемі – 45 минуттан кем).

Материалды түсіндіру әдісін таңдау әдістерінің тиімділігі өз кезеңінде, оқыту мақсатына жету мүмкіндіктеріне байланысты болады.

Оқытудың басты мақсаты, материалдарды түсіндіруде білім мазмұнының объектісі мен әрекеттерін және студенттердің логикалық креативтік іскерліктерін дамыту. Бірінші мақсатта – білім мазмұнын түсіндіру – дайын білімді хабарлаудағы тиімді әдістемелерге ақпараттық және мәселелік мазмұндау жатады. Басқа да жағдайларда, егер білім мазмұны нақты әрі толық болса, басқа әдістемелерге қарағанда түсіндіру әдісі жиі қолданылады. Сонымен қатар, белгілі мөлшерде логикалық іскерліктерді дамытуға жағдай жасалады, өйткені, мазмұнды айқындауда репродуктивті қажеттілік қарастырылған. Бірақ, логикалық іскерліктерді белсенді дамытуда және қандай да креативтік тәсілді дамытуда дайын білімді хабарлауға жағдай жасалмайды. Екінші мақсатқа жетуде баяндау әдістемесінің мүмкіншіліктері жоқтың қасы. Креативтік іскерліктерді дамыту дедуктивті өргізу мен эвристикалық ізденіс әдістерін қолданғанда тиімді болады.

Инновациялық бағдар оқытушының кәсіби педагогикалық мәдениетін дамыту іс-әрекетке ойлап табу, меңгеру, педагогикалық жаңалықтарды оқыту практикасында қолдану, инновациялық аймақ тудыру.

Инновациялық бағдардың педагогикалық іс-әрекетте қажеттілігі төмендегідей:

1) Әлеуметтік-экономикалық өзгерістер, білім беру жүйесінің әдіснамасын оқыту үдерісін ұйымдастыру технологияларын түбегейлі өзгерту қажеттілігін тудыруда. Инновациялық бағдарлылық білім беру жүйесінің жаңарту құралы болып табылады.

2) Білім беруді ізгілендіруді нығайту, білім жүйесіндегі түрлі өзгерістер үнемі жаңаны ұйымдастыру түрлерін, оқыту технологияларын қажет етеді.

3) Оқытушылардың педагогикалық жаңалықтарды меңгеру және қолдану факторының өзіне қарым-қатынастарының өзгеруі оқу-тәрбие үдерісінің мазмұнының қатан регламенті тек педагогикалық әрекетте дәстүрлі әдіс-тәсілдерді пайдалануға ғана мүмкіндік береді. Егер, бұрын инновациялық іс-әрекет жоғарыдан ұсынылған жаңалықтарды қолдану болса, қазір таңдау зерттеушілік мүмкіндігіне ие болып отыр.

Оқушыларға ақыл-ой және дене-күшіне жүктемені өлшеу. Сонымен қорыта келе, оқытудың жаңа технологиясын кез келген педагог қолданғанда тиімді нәтижеге жете бермейді. Педагогтің кәсіби-педагогикалық қызметінде жеке креативтік тұжырымдамасының қалыптасуын, жеке бастың педагогикалық құндылықтар мен технологияларды меңгеруін, педагогикалық жаңалықтарды іске асыру үдерісін өздігінен ұйымдастыру, жаңалықтарды, енгізуде педагогтің өзіндік жеке стилінің болуы, инновациялық ортаның қалыптасуы инновациялық типтегі оқу орындарында өтілетін эксперименттерге қатыстыру, жоғары оқу орындарында жаңа технологияларды қолдану жолдарын меңгеруді қажет етеді [6].

Ю. Турчанинова: «Инновация дегеніміз – білім беру үдерісін өзгертуге бағытталған педагогикалық жаңалық енгізу, ал жаңалық енгізу – мәселелерді тиімді жолмен шешу үшін қажет», – дейді және ол міндетті төмендегідей екі бағытта көрсетеді. [7]. Олар:

– инновацияны қиын мәселені шешуде туындайтын ерекше бір қажет идея ретінде қарастыру;

– инновацияны білім беру жүйесінің жұмысын жоғары сатыға көтеруге бағыттау

Педагогикалық инновация – ол білім берудің ішкі жүйесіндегі адамдар қызметінің нақты нәтижесі болып табылады. Педагогикалық инновация деп, – А. И. Колодин мен С. А. Смирнов пікірлері бойынша, мемлекеттік білім ұйымдары жасап, жүзеге асырған емес, білім беру және ғылым жүйесінің ұйымдары мен қызметкерлері жасаған жаңалықтарды атауға болады, – деп тұжырымдайды [8].

«МЕН – тұжырымдама» адамның өзі және өзін қалай бағалайтындығы жайлы бағаларды біріктіреді. «МЕН тұжырымдамада» әдетте үш негізгі құрылымды бөліп көрсетеді – когнитивті, эмоциялық-бағалық және мінез-құлықтық

«МЕН тұжырымдаманың» когнитивті компоненті – «МЕН бейнесі» – адамның өзі жайлы ойларының мазмұнын сипаттайды. «МЕН бейнесіне» адамның өзінің қабілеттері, қоршағандармен қарым-қатынасы, сырт келбеті, әлеуметтік ортасы, қызығушылықтары, инновациялық білім беру ортасында субъектілік белсенділікті дамыту сапалары жәнет.б. жайлы ойлары кіреді. Сапалар тізімі шексіз, өйткені адамның «МЕН бейнесі» адам үшін маңызды сапалардың барлығын біріктіреді. Сондықтан адамның «МЕН бейнесін» екі құрамдас бөліктер сипаттайды [9].

– адамдармен индивидтің бірігуін қамтамасыз ететін байланыстырушы;

– басқалармен салыстырғанда ерекшелігін, қайталанбастығын құрайтын дифференциациялық.

Субъектілік мәселесін зерттеуші Қазақстандық ғалым А. Р. Ерментаеваның қазақ халқының субъектілік ерекшеліктерінің сипатын зерттеу жұмысымызда басшылыққа аламыз. Инновациялық білім беру ортасында субъектілік белсенділік қасиеттің ғылымдағы анықталуы бойынша оның жеке-дара адамға ғана тән болуы мүмкін емес. Аталмыш қасиет қашан да топтық (ұжымдық) сипатта болады. Сонымен қатар оның даму, жүйелілік, ақиқаттың көпжақтылығы қағидаларына орай әлеумет арасында тәжірибе ретінде алмасу, таралу, тасымалдану құбылыстарымен танылатыны әдебиеттерге талдау барысында көз жеткіздік. Педагогикалық психология субъектілік тұрғыға әзірше түбегейлі негіздеме қоймаса да, оның психологиядағы алғышарттарының тарихы ілкіден басталады. Басқаша айтқанда, студенттер субъектілігінің этнопсихологиялық өзгешеліктерге, әлеуметтік-психологиялық жағдайларға, рухани құндылықтарға байланысты ерекше табиғаты болмақ. Себебі инновациялық білім беру ортасында субъектілік белсенділікті тіршілік әрекетінде, құндылық бағдарларында, мінез-құлық пен жүріс-тұрыс ережелерінде, нормалары мен таптаурындарында өзгешелігі бар нақты бір әлеуметтік топпен, ұлтпен байланыстырмай қарау мүмкін емес. Ұлттың әлеуметтік-мәдени дәстүрлері, тіршілік әрекеттері, психологиялық әлеуеті және инновациялық білім беру ортасында субъектілік белсенділік ұстанымы – өзара тығыз байланысты, өзара шарттас құбылыстар. Әрі инновациялық білім беру ортасында субъектілік белсенділіктің ықпалдасқан сипаттамасы бірегейлік болып табылады. Бұл жағдайдағы бірегейлікті уақыт және кеңістік жағынан алғанда бір субъектінің – топтық немесе ұжымдық субъект болатын ұлттың басқалардан ерекшелігі, қайталанбайтындығы ретінде түсіну керек.

Сондықтан инновациялық білім беру ортасында субъектілік белсенділік қасиеттерді бір ұлттан басқасына сол қалпында «жапсыра» салғанда психологиялық даму мен жетілу үдерістері сәтсіздікке ұшырайды.

К. А. Абулханова [10] ұстанымы бойынша тұлғаның субъект ретінде қалыптаса бастауы іс-әрекетке қатысты әрі оны жүзеге асыруға мүмкіндік беретін психикалық және тұлғалық қасиеттердің іс-әрекет талап-міндеттері мен тұлғаның өз өлшемдеріне сәйкес қайта құрылу, қайта ұйымдастырылу үдерісі болып табылады.

ҚОРЫТЫНДЫ

Жалпы, субъект ерекшеліктері көбінесе іс-әрекетке қатысты сипатталады. Бірақ, субъект ақиқатты бейнелеп қана қоймайды, ол әрқашан осы ақиқаттың мән-мағынасын айқындап, оның құнды жақтарын ашып, оған өзіндік мазмұн береді. Осыған орай іс-әрекеттің әр түрлерімен қатар қарым-қатынас та субъект белсенділігі болып табылады. Бұл түсінік адам жан-дүниесінің айрықша өзгешелігін тануға, осы орайдағы түрлі психологиялық, этно-мәдени зерттеулерге мүмкіндік жасайды.

Субъектілік қасиеттің ерекше белгісіне әлеуметтік сипат жатады.

Адамның психологиялық жаңа құрылымдары басқалардың ықпалы арқылы дамып, жетілетіні психологияда әбден дәйектелген. Мұнда, субъектілердің бірлескен іс-әрекеті табиғатқа, адамдар қоғамына, жеке адамға ауқымы, тереңдігі, салдары бойынша сандық және сапалық жағынан өзгерістерге, түрлендірулерге әлдеқайда пәрменді ықпал етеді. Сонымен қатар, әлеумет өкілі ретінде адам өз әрекеттерінің салдарын басқалардың әрекеттерімен сәйкестендіруге, болжамдауға қабілетті болады.

Субъект басқалардың ықпалына белсенділікпен жауап қайтаруға әлеуетті келеді. Сондай-ақ, әрбір субъект басқалар тарапынан кері байланысты дәлме-дәл қабылдай алады. Олай болса, субъект өзі жүзеге асыратын іс-әрекет нәтижесінде өзгереді, дамып жетіледі.

Осыған байланысты бастауыш сынып оқушыларының іс-әрекетті, қарым-қатынасты, өзіндік даму үдерісін жетілдіруге өзекті болатын инновациялық білім беру ортасында субъектілік белсенділік ұстанымы олар үшін психологиялық жаңа құрылым болса да, әркімнің жоқтан пайда болған, «таза өзінікі ғана» дейтін қасиеті емес. Тұлғаның субъект ретінде жүзеге асыратын қатынасында басқа адамдардың қатынастары бейнеленеді. Яғни, инновациялық білім беру ортасында субъектілік белсенділік тәжірибе алмасу, тасымалдау, таралу арқылы жеке адамның психологиялық қасиеті болып оның өзгеруіне, түрленуіне, қарым-қатынасы мен іс-әрекетін, өзіндік даму үдерісін жетілдіруге ықпал етеді.

Қазіргі кезде аса көкейтесті болып табылатын жас ұрпақты ойын, оқу, еңбек іс-әрекеттері мен қарым-қатынас жасауға инновациялық білім беру ортасында субъектілік белсенділік сипатта жүзеге асыру мәселесі ерте заманнан қойылып келе жатыр. Бұл мәселенің қашан да өміршеңдігі адам өмірі, тіршілік жасауы әрдайым іс-әрекет түрлерінің сан алуанын жүзеге асырумен, дамытумен шарттасатыны және қандай мақсаттағы, қандай мазмұндағы болмасын, кез келген іс-әрекетке даярлықтың қажеттігі арқылы түсіндіріледі. Сондықтан барлық қоғамдық даму кезеңдерде жастардың өзбеттілігі, дербестігі, белсенділігі, автономдығы, төзімділігі, рефлексиялық ерекшеліктері мен шығармашылық іс-әрекеті құпталып, оларды дамыту өзекті болған.

ПАЙДАЛАНҒАН ДЕРЕКТЕР ТІЗІМІ

- 1 **Бейсенова, Г.** Жаңа ақпараттық технологиялардың тиімділігі. / Г Бейсенова // Қазақстан мектебі, 2006. – №6.
- 2 **Қасымжанов, А. Х.** Болашақ және менталитет. Культурные контексты Казахстана: История и современность. / А. Х. Қасымжанов. – Алматы : НИСА, 1998.
- 3 **Брушлинский, А. В.** Субъект: мышление, учение, воображение. / А. В Брушлинский. – М.-Воронеж, 1996. – 392 с.
- 4 **Слободчиков, В. И.** Образовательная среда реализация целей образования в пространстве культуры / Слободчиков В. И. // Новые ценности образования: культурные модели школы. Выпуск 7. Инноватор. – Bennetcollege.M. – 1997.
- 5 **Чернилевский, Д. В.** Креативная педагогика и психология, М. : Академический проект, / Д. В. Чернилевский. – 2004. – 560 с.
- 6 **Захарова, Л. Н.** Профессиональная компетентность учителя и психолого-педагогическое проектирование. / Л. Н. Захарова., В. В. Соколова., В. М. Соколов. – Н. Новгород, 1995.
- 7 **Турчанинова, Ю.** Переподготовка педагогических кадров и инновации в образовании. / Ю. Турчанинова, Э. Гусинский Инновационное движение в российском школьном образовании. – М. – 1997. – 312 с.
- 8 **Смирнов, А. А.** О психологической готовности к труду / А. А. Смирнов // Вопросы психологии. – 1984. – №5. – С.107-114.
- 9 **Степанова, В. В.** Школа развития индивидуальности (основные положения образовательной технологии) / В. В. Степанова. Н. Н. Толстых // Прикладная психология. – 2000. – № 4. – с. 37-44.

10 **Абульханова, К. А.** Мировоззренческий смысл и научное значение категории субъекта Российский менталитет: вопросы психологической теории и практики. /Абульханова К. А. – М. : ИПРАН, 1997. – С. 56-75.

Материал 26.05.16 баспаға түсті.

К. М. Нагымжанова, Е. Р. Сагынбекова

Методологические принципы развития субъективной активности у начальных школьников в инновационной образовательной среде

Восточно-Казахстанский государственный университет
имени С. Аманжолова, г. Усть-Каменогорск.

Материал поступил в редакцию 26.05.16.

К. М. Nagymzhanova, E. R. Sagynbekova

Methodological principles of subjective activity of primary school pupils in innovative educational environment

S. Amanzholov East Kazakhstan State University, Ust-Kamenogorsk.

Material received on 26.05.16.

В этой статье авторы рассматривают педагогические основы повышения субъективности у начальных школьников в инновационной образовательной среде.

In the article the authors examine pedagogical foundations of subjectivity of primary school pupils in an innovative educational sphere.

УДК 37.01

С. А. Нурғалиева¹, А. И. Ибрагимов², А. Е. Нурғалиева³

¹к.п.н., доцент, Восточно-Казахстанский государственный университет имени С. Аманжолова, г. Усть-Каменогорск, ²к.п.н., ст. преподаватель, Казахский национальный педагогический университет имени Абая, г. Алматы; ³специалист Департамента международного сотрудничества, Казахский национальный университет имени аль-Фараби г. Алматы
e-mail: ¹sanianur@mail.ru, ²aman.07@inbox.ru, ³n.a.e.89@mail.ru

ПОВЫШЕНИЕ КАЧЕСТВА ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ СТУДЕНТОВ ВЫПУСКНЫХ КУРСОВ ПО ПЕДАГОГИЧЕСКИМ СПЕЦИАЛЬНОСТЯМ

В настоящей статье дается анализ профессиональной подготовки будущих специалистов по педагогическим специальностям и в этом контексте значительно изменяется роль преподавателя высшей школы. В настоящее время, в стремительно меняющемся социальном и экономическом контексте все компоненты системы образования (национальные стандарты, учителя, школы и т.д.) должны быть «настроены» на готовность принять изменения и стать активными проводниками нововведений.

Ключевые слова: повышение качества, профессиональная подготовка, компетенции, повышение качества системы образования, эффективные педагоги, реформа системы подготовки учителей.

ВВЕДЕНИЕ

В настоящее время обеспечение школ качественными педагогическими ресурсами, так же как и вопрос из каких умений и компетенции должна складываться квалификация учителя по успешному обновлению содержания отечественного образования, вряд ли подлежит обсуждению.

Мы разделяем мнение экспертов Организации экономического сотрудничества и развития (далее – ОЭСР) о том, что в стремительно меняющемся социальном и экономическом контексте все компоненты системы образования (национальные стандарты, учителя, школы и т.д.) должны быть «настроены» на готовность принять изменения и стать активными проводниками нововведений [1].

ОСНОВНАЯ ЧАСТЬ

Сегодня уже очевидно, чтобы противостоять этим вызовам, высшей школе необходимо не только объединять усилия в сфере подготовки кадров, и в этом контексте значительно изменить роль преподавателя высшей школы [2].

Методология

В основе методологии, применяемой в данной статье, лежит традиционный системно-структурный анализ, логический метод экспертных оценок, сравнительный анализ, обобщение и другое.

Результаты

Низкие результаты международного исследования специалистов ОЭСР и PISA свидетельствуют:

1 О высокой степени дифференциации качества школьного образования. В результате образовался большой разрыв между лучшими и отстающими школами.

В исследовании PISA ни один казахстанский 15-летний ученик не достиг высшего шестого уровня оценки. Т.е. не смог продемонстрировать умения самостоятельно мыслить, анализировать, выдвигать собственные гипотезы. Почти половина (48 %) показали самый низкий первый уровень выполнения элементарных заданий.

2 Перегруженность учебной программы школы. Эксперты отметили несоответствие содержания образования современным требованиям: большое количество учебных предметов.

3 Несовершенная система оценивания учебных достижений. Отсутствует критериальное оценивание, которое применяется в большинстве стран ОЭСР. В школах до сих пор применяется 5-балльная, а по сути 3-балльная система оценивания.

4 Низкий статус профессии учителя. Низкая зарплата, особенно на начальном этапе. Система ставки (18 часов в неделю), применяемая в оплате труда, низкие зарплаты учителей и низкая нормативная нагрузка могут стать причиной того, что учитель будет работать неполный рабочий день. От этого страдают и учителя и учащиеся.

Все это не позволяет привлекать лучших абитуриентов на педагогические специальности и лучших претендентов на вакансии учителей в школы [3].

Вышеперечисленные результаты международного исследования специалистов ОЭСР и PISA ставят по сомнению уровень профессиональной компетентности школьных учителей.

Председатель Правления Автономной организации образования (далее-АОО) «Назарбаев Интеллектуальные школы» К. Н. Шамшидинова справедливо считает, что в большинстве случаев это связано не с низким

уровнем владения предметом, а с неприятием педагогами новой системы. От учителя требуется внутреннее переосмысление, открытость к постоянному обучению и максимально критическое мышление [4]. Скорее всего, причина этого неприятия кроется не только в действии известного принципа Л. Дж. Питера: «В иерархии каждый индивидуум имеет тенденцию подниматься до своего уровня некомпетентности» [5, с. 49].

Мы солидарны с мнением исследователя Марфенина Н. Н. о том, что многое изменилось в мире за последние два столетия, а школа осталась примерно той же: с классами по 20-30 человек, синхронно усваивающим очередную тему; учителем, приобщающим детей к знаниям по тем же учебным дисциплинам (с незначительными вариациями) теми же приемами, что и раньше; ограниченностью обязанностей и возможностей школы в разностороннем развитии личности [6]. Поэтому решение проблемы саморазвития учителя связано, прежде всего, с выявлением условий готовности педагога к профессиональному саморазвитию.

Итак, возрастающее несоответствие содержания отечественной системы образования быстро меняющемуся миру породило множество противоречий в школьном образовании Казахстана.

Следовательно, противоречия, существующие в сфере профессиональной деятельности современных педагогов, определяют несомненную актуальность данного вопроса и требуют дальнейших исследований по профессиональной подготовке студентов выпускных курсов педагогического образования в связи с реформированием системы образования в стране.

Проведенный анализ зарубежного реформирования по подготовке учителей также позволил нам не только выявить причины реформы, основные тренды произошедших изменений, но и выделить те их узловые элементы, которые, по нашему мнению, могут быть учтены в ходе проектирования реформы педагогического образования в Казахстане.

Международный опыт

Например, наиболее эффективные системы школьного образования, согласно исследованию М. Барбер и М. Муршед, нанимают учителей из высшей по успеваемости трети выпускников школ: из 5 % лучших выпускников в Южной Корее, из 10 % – Финляндии, из 30 % – в Сингапуре и Гонконге [7, с. 17].

Анализ системы образования Финляндии, добившихся высоких показателей качества обучения за счет развития потенциала своих учительских кадров может представлять большой интерес и для нашей страны (таблица 1).

Таблица 1 – Опыт Финляндии по отбору учителей [8].

Анализ соискателей на государственном уровне	Выявление общего уровня: тест из 300 вопросов на способности счета, грамотности и решения задач (с 2007 г.; ранее в первом раунде учитывались оценки в дипломе и др. причины).
Оценочные испытания (университет)	Проверка общей академической компетентности и грамотности. Испытания оценивают способность оперировать информацией, критически мыслить и синтезировать приобретенные данные. Соискатели должны заходить в верхние 20% собственного выпуска.
Собеседование (университет)	Проверка пригодности к учительской профессии: собеседование выявляет мотивацию к учительской работе и обучению, коммуникативные навыки и эмоциональную отзывчивость.
Групповая работа (университет)	Проверка готовности к учительской профессии. Групповые упражнения и симуляция обучения позволяют оценить коммуникативные навыки и навыки межличностного взаимодействия.
Наём школой	По окончании педагогической подготовки кандидаты нанимаются отдельными школами.

В отчете ОЭСР «Подготовка учителей и школьных лидеров для 21 века» идет констатация фактов о достижениях финских учителей: «финские учителя заслужили доверие учителей и общества в целом, продемонстрировав способность использовать профессиональные решения при организации управления классом и оказание фактически помощи всем ученикам для того, чтобы они стали успешными» [9].

По результатам проведенного анализа выделены основные три принципа, которых придерживаются лучшие школы мира:

- ачество системы образования не может быть выше качества работающих в ней учителей – необходимо вовлекать в преподавательскую деятельность подходящих людей;

- единственный способ улучшить результаты учащихся – повысить качество преподавания – необходимо превращать привлеченных людей в эффективных педагогов;

- единственный способ достичь высочайшей результативности системы – поднять уровень каждого ученика – создавать систему и обеспечивать адресную поддержку таким образом, чтобы каждый ребенок мог иметь доступ к высококвалифицированному преподаванию.

В своей совокупности вышеназванные принципы служат основанием для эффективного исследования, направленных на оценку качества преподавательского состава и факторов, влияющих на его повышение в нашей стране [10].

Однако, соответствуют ли этим принципам казахстанские школы? во что верят учителя казахстанских школ? Понимают и принимают ли они те подходы, которые сейчас будут спускаться им сверху? В какой мере, и каким образом государство готово вкладываться в главный ресурс системы школьного образования – в учителей? [11].

Направления деятельности в Республике Казахстан

Одной из действенных мер по изменению сложившейся ситуации является коренное преобразование системы повышения квалификации учителей Казахстана, а в мировой практике повышение квалификации входит составной частью в «продолжающееся образование», «пожизненное образование», «дальнейшее образование», «образование взрослых».

Центром школы педагогического мастерства АОО «Назарбаев Интеллектуальные» совместно с сотрудниками Факультета образования Университета Кембридж были организованы курсы повышения квалификации учителей по разработанной совместной Программе. Данный проект предусматривал организацию повышения квалификации учителей общеобразовательных школ по специальной обучающей программе, соответствующей лучшим международным практикам. Из анализа рефлексивных отчетов учителей, мы пришли к выводу, что данные уровневые курсы помогли нашим учителям в перестройке собственных методов, приемов обучения и преподавания.

По инициативе Министерства образования и науки РК в конце 2015 года также стартовала совершенно новая Программа подготовки тренерского состава из числа профессорско-преподавательского состава вузов, обучающихся педагогические кадры для обучения студентов выпускных курсов по педагогическим специальностям. Данная программа организована Центром педагогического мастерства АОО «Назарбаев Интеллектуальные школы» совместно с Факультетом образования Кембриджского университета и, несомненно, отвечает велению времени и востребована как никогда.

Тематическое содержание Программы согласовано с ключевыми принципами рекомендаций ЮНЕСКО и ОЭСР по развитию у обучающихся функциональной грамотности и содержит ряд общих указаний методического характера, способствующих успешному их использованию в школьной практике в контексте семи модулей Программы: новые подходы в преподавании и учении; обучение критическому мышлению; оценивание

для обучения и оценивание обучения; использование информационно-коммуникационных технологий в преподавании и обучении; обучение талантливых и одаренных учеников; преподавание и учение в соответствии с возрастными особенностями учеников; управление и лидерство в обучении.

Одним из новых подходов, включенных в содержание Программы, является требование от тренера системного размышления о теории и практике педагогики и методики преподавания дисциплин, в частности, реализация полученных знаний и практических навыков в профессиональной деятельности [11].

ВЫВОДЫ

Данная статья не претендует на полный анализ методологических особенностей профессиональной подготовки будущего учителя в вузах Казахстана. Мы полагаем, что успех проведения данного исследования зависит от степени конкретизации проблемы во время нашего первого этапа исследования. Наше исследование станет по-настоящему эффективной, если ее содержание и технологии соотносятся с тенденциями, которые определяют развитие практики общеобразовательной школы в стране. Также мы должны ориентироваться на лучший мировой опыт в школьной системе образования с учетом уже имеющихся понятий, подходов и методов в казахстанской системе образования.

Поэтому, профессиональная подготовка тренеров для будущих учителей – выпускников вуза соответствует целям стратегических планов развития казахстанского образования, позволяющий режим профессионального сотрудничества и взаимообучения в ходе обучения на аудиторном этапе лицом к лицу с применением инновационных технологий обучения [11].

Несомненно, и то, что такие курсы являются эффективной платформой для улучшения качества подготовки нового поколения научно-педагогических кадров - национальной элиты, способной трансформировать в себе новую образовательно-мировоззренческую парадигму национально-государственного созидания.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

- 1 Организация экономического сотрудничества. - ru.wikipedia.org/wiki
- 2 Высшее образование Казахстана в контексте Болонского процесса – научно-методический сборник. – Алматы, 2014. – С. 15.
- 3 **Ирсалиев, С. А.** Казахстанская школа на пути к стандартам ОЭСР. <http://ncspa.kz/issledovaniya/1796>.

4 <http://inkaraganda.kz/index.php?article=3648>

5 **Питер, Л. Дж.** Принцип Питера, или Почему дела идут вкривь и вкось: Пер. с англ. /Л. Дж. Питер. – М. : Прогресс, 1990. – 320 с.

6 **Марфенин, Н. Н.** Чему и как учить в современном мире? XV Международная конференция «Образование в интересах устойчивого развития» (Россия, Москва, 27–28 июня 2009 г.): тезисы докладов и презентаций XV Международной конференции «Образование в интересах устойчивого развития». – СПб., 2009. – 386 с.

7 **Барбер, М., Муршед, М.** Как добиться стабильно высокого качества обучения в школах // Вопросы образования. – 2008. – №3. – С. 761.

8 **Седов, В. А.** Стратегии отбора будущих учителей в зарубежной практике. ЧЕЛОВЕК И ОБРАЗОВАНИЕ. № 3 (24) 2010 – http://refereed.ru/ref_7e218f4eed99dc977c6298307a896159.html.

9 **Schleicher, A.** Preparing Teachers and Developing School leaders for the 21st Century: Lesson from around the World. Background Report for the International Summit on the Teaching Profession. – OESD Publishing, 2012. –106 p.

10 Consistently high performance: Lessons from the world’s top performing school systems. – McKinsey & Company, June 2007.

11 **Каликова, С.** «Реформа школьного образования в Казахстане: большая перемена» (казахстанский опыт реформ в образовании) – <http://agkipr.kz/archives/602>.

12 Программа обучения тренеров из числа профессорско-преподавательского состава вузов, осуществляющих подготовку педагогических кадров, разработанная на основе уровневых программ повышения квалификации педагогических работников Республики Казахстан. Программа обучения тренеров. Рекомендовано к печати Методическим советом Центра педагогического мастерства АОО «Назарбаев Интеллектуальные школы»

Материал поступил в редакцию 26.05.16.

С. А. Нұрғалиева¹, А. І. Ибрагимов², А. Е. Нұрғалиева³

Педагогикалық мамандықтар бойынша бітіруші курстар студенттерінің кәсіби даярлығының сапасын арттыру

¹С. Аманжолов атындағы Шығыс Қазақстан мемлекеттік университеті, Өскемен қ.,

²Абай атындағы қазақ ұлттық педагогикалық университеті, Алматы қ.,

³Халықаралық қатынастар департаменті Өл-Фараби атындағы

Қазақ ұлттық университеті, Алматы қ.

Материал 26.05.16 баспаға түсті.

S. Nurgaliyeva¹, A. Ibragimov², A. Nurgaliyeva³

Improving vocational training of graduate students in pedagogical specialties

¹East-Kazakhstan State University, Ust-Kamenogorsk;

²Abay Kazakh National Pedagogical University, Almaty;

³Al-Farabi Kazakh National University, Almaty.

Material received on 26.05.16.

Аталмыш мақалада педагогикалық мамандықтар бойынша болашақ мамандардың кәсіби даярлығына талдау жасалынады және осы контексте озық кәсіби ақпараттарды тек жасай таратуға шақырылмайтын, бірақ өзінің ғылыми-зерттеушілік қызметін жандандыратын және де оған білім алушыларды тарта алатын жоғары мектеп оқытушысының ролі айтарлықтай өзгереді. Қазіргі уақытта екпіндей өзгеріп жатқан әлеуметтік және экономикалық контексте білім беру жүйесінің барлық құрылымы (ұлттық стандарттар, мұғалімдер, мектептер және т.б.) өзгерістерді қабылдауға дайын және маңызды енгізілімдердің белсенді таратушысы болуы тиіс.

This article analyzes the professional training of future specialists in the teaching professions; in this context, the role of a high school teacher changes significantly, as they are now supposed not just to «translate» the advanced professional information, but also to enhance their research activities, involving students. At the moment, in a rapidly changing social and economic context, all components of the education system (national standards, teachers, schools, etc.) must be «tuned» to the willingness to accept changes and to become active agents of innovation.

УДК 37.01

**С. А. Нурғалиева¹, М. В. Попова²,
Г. К. Есполова³, Г. К. Дюсембинова⁴**

¹к.п.н., доцент, ²к.п.н., доцент, ³магистр педагогика и психологии, ст. преподаватель, ⁴магистр педагогика и психологии, ст. преподаватель, Восточно-Казахстанский государственный университет имени С. Аманжолова, г. Усть-Каменогорск
e-mail: ¹sanianur@mail.ru, ²popova_marina@mail.ru

УСЛОВИЯ И МЕХАНИЗМЫ ПОВЫШЕНИЯ КАЧЕСТВА ИНКЛЮЗИВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ В КАЗАХСТАНЕ

В статье рассмотрены условия и механизмы повышения качества инклюзивного образования в Казахстане. Проанализированы характерные особенности инклюзивного образования, позитивные стратегии в системе казахстанского инклюзивного образования, законодательные инициативы в сфере инклюзивного образования и условия для реализации образовательных потребностей всех категорий обучающихся. Выявлена и обоснована необходимость перестройки системы образования с целью создания условия для реализации образовательных потребностей всех категорий обучающихся. Особое внимание обращается на совершенствование институциональной среды, обеспечивающей благоприятные условия для развития инклюзивного образования.

Ключевые слова: инклюзивное образование, повышение качества, инклюзия, дети с ограниченными возможностями, коррекционно-педагогическая поддержка.

ВВЕДЕНИЕ

В настоящее время в Казахстане сформированы определенные модели и накоплена практика построения системы инклюзивного образования. Поэтому, совершенствование и повышение качества образовательных технологий является существенной частью проводимой в стране инклюзивной политики. В связи с этим качество инклюзивного образования рассматривается как проблема, включающая широкий круг вопросов, действий и инициатив, предусмотренных Конвенциями ООН о правах ребенка и правах инвалидов, Саламанкской декларацией, Дакарской

рамочной концепция действий и Концептуальным подходом к развитию инклюзивного образования в Республике Казахстан.

Согласно Концептуальному подходу [1] казахстанская модель инклюзивного образования не в полной мере соответствует требованиям и положениям, принятым в мировой практике. Предоставление инклюзивного образования, как формы обучения детей со специальными потребностями ограничивает возможности организации образования в обеспечении доступности общеобразовательной программы всех категории детей, имеющих особые образовательные потребности.

Таким образом, принимая во внимание все позитивные стратегии в системе казахстанского инклюзивного образования, учебные учреждения по-прежнему остаются сегрегационными, сущность и структура организации которых противоречит гуманистическим принципам, являющимся фундаментальной базой принятых международных правовых документов.

ОСНОВНАЯ ЧАСТЬ

Анализ научной литературы показывает, что на современном этапе инклюзия является ведущей тенденцией в развитии системы образования во всем мировом сообществе. Однако, в различных странах процесс инклюзивного образования происходит дифференцировано, с учетом конкретных социально-культурных условий (Малофеев Н. Н. [2], Шматко Н. Д. [3], Хафизуллина И. Н. [4], Зарецкий В. К. [5] и др.).

Впервые термин «инклюзия» и принципы инклюзивного образования были провозглашены на всемирной конференции по образованию лиц с особыми потребностями, прошедшая в 1994 г. в Испании (г. Саламанка).

Саламанкская декларация провозглашает принципы предложения и продвижения законодательных инициатив в сфере инклюзивного образования и предусматривает не только активное включение и участие детей с ограниченными возможностями в обычной школе, но предполагает перестройку системы образования с целью создания условия для реализации образовательных потребностей всех категорий обучающихся.

Дакарская рамочная концепция действий (Dakar Framework for Action) и последующие за ней Цели развития в образовании нового тысячелетия (Millennium Development Goals on Education) предлагают наиболее полный и современный подход, призванный обеспечить образование для всех к 2015 г.

Таким образом, фундаментальными основами концепции инклюзивного образования являются признание исключительной ценности и уникальности каждой личности, независимо от ее физического состояния, и направленность

на создание специальных условий для детей с ограниченными возможностями здоровья, обеспечивающих их успешную социализацию.

В нашей стране, судя по определению понятия инклюзивного образования, приведенному в Законе «Об образовании», мы пока стоим на позиции узкого понимания инклюзии, как включения в общее образование только лиц с ограниченными возможностями в развитии И. Г. Елисеева [6].

На сегодняшний день функционирует 39 специальных детских садов и 315 специальных групп, в которых получают воспитание и образование более 15 тысяч детей дошкольного возраста, 106 специальных школ и 1219 специальных классов при общеобразовательных школах, где обучаются около 25 тысяч детей школьников.

В настоящее время коррекционно-педагогическую поддержку детям с ограниченными возможностями оказывает 17 реабилитационных центров, 133 кабинета психолого-педагогической коррекции, 558 логопедических пунктов при школах. В республике насчитывается 138 513 детей с ограниченными возможностями в возрасте до 18 лет, что составляет 2,8 % от общего числа детского населения. В том числе, детей школьного возраста – 93 740 детей, дошкольного возраста – 44 773.

По специальным учебным программам обучается более 62 тысяч учащихся, по специальным дошкольным программам – более 27 тысяч детей. Кроме того, в системе ТИПО подготовку кадров из числа лиц с ограниченными возможностями ведут 178 колледжей. Контингент данной категории студентов составляет около 3 тысяч человек.

Доступ к образованию детям с ограниченными возможностями обеспечивает и система электронного обучения, дистанционное образование. С 2011 года в рамках госпрограммы дети, обучающиеся на дому, получают необходимые программно-технические средства [7].

Безусловно, процесс инклюзивного обучения сложен и требует значительных затрат, как материальных, так и интеллектуальных.

В своих трудах такие исследователи, как Феоктистова В. А. [8], Culham A., Nind M. [9], Deno E. N. [10], Nirje B. [11], Oliver M., Barnes C. [12], Pritchard D. G. [13] и др. отмечают неготовность преподавателей общеобразовательных школ обеспечить необходимые адекватные условия как для образования детей с особыми потребностями; не созданы модели инклюзивного образования; не разработаны гибкие (адаптивные) общеобразовательные учебные программы; не достаточна кадровая, учебно-методическая база для инклюзивного образования; отсутствуют индикаторы критериального оценивания знаний и навыков детей; трудоустройство лиц с ограниченными возможностями и т.д.

Следовательно, для устранения вышеназванных причин необходимо решить ряд проблем системного характера, как на уровне государства, так и на уровне университетов. Поставленные задачи реализуются в нескольких направлениях.

Стратегические направления инклюзивного образования в Казахстане [1]:

- совершенствование институциональной среды, обеспечивающей благоприятные условия для развития инклюзивного образования;
- формирование научно-педагогических основ, кадрового, учебно-методического потенциала для обеспечения доступности качественного образования лицам с особыми образовательными потребностями;
- развитие системы ранней диагностики и коррекционно-педагогической поддержки детей дошкольного возраста;
- создание условий для социализации, профессионально-трудовой подготовки лиц с ограниченными возможностями;
- проведение научных исследований в области теоретического и методического обеспечения развития инклюзивного образования.

Основные задачи развития инклюзивного образования:

- совершенствование нормативно-правовых и организационно-экономических основ и механизмов развития инклюзивного образования;
- совершенствование методологических, учебно-методических основ развития инклюзивного образования (адаптация и модификация учебных планов и программ, учебников, учебно-методических комплексов, внедрение критериальной системы оценки учебных достижений);
- осуществление индивидуализированной коррекционно-педагогической и социальной-психологической поддержки обучающихся, создание комфортной образовательной среды, предоставляющей обучающимся возможность стать значимым и активным участником школьного сообщества, повысить самооценку, мотивированность к обучению и социализации;
- создание доступной «безбарьерной среды» и обеспечение обучающихся компенсаторными средствами;
- улучшение кадрового обеспечения организации образования, реализующих инклюзивное образование;
- обеспечение условий для продолжения обучения лиц с особыми образовательными потребностями на уровнях технического и профессионального, высшего образования с перспективой освоения профессии;
- проведение прикладных научных исследований в области инклюзивного образования.

Мы придерживаемся мнения И. Г. Елисеевой, что для обеспечения поступательного развития инклюзивного образования, а не просто его декларации, названные условия должны быть конкретизированы, нормативно

закреплены, обеспечены финансированием и результатами научных исследований прикладного характера [6].

ВЫВОДЫ

В заключении хотелось бы отметить, что проблема инклюзивного образования, и проблема кадрового обеспечения этой деятельности, а также применение инновационных форм, методов и технологий обучения в инклюзивном образовании, изучение и применение передового международного опыта – это проблемы, решение которых требует объединения усилий всех заинтересованных сторон.

Следовательно, инклюзивное образование – это долгосрочная стратегия, требующая терпения и терпимости, систематичности и последовательности, непрерывности, комплексного подхода для ее успешной реализации в стране.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

- 1 Концептуальные подходы к развитию инклюзивного образования в Республике Казахстан. – Астана : Национальная академия образования им. И. Алтынсарина, 2015. – 13 с.
- 2 **Малофеев, Н. Н.** Специальное образование в России и за рубежом: в 2-х ч. М. : Печатный двор, 1996. Ч. – 1. Западная Европа. – 182 с.
- 3 **Шматко, Н. Д.** Совместное воспитание и обучение детей с ограниченными возможностями здоровья и нормально развивающихся дошкольников // Воспитание и обучение детей с нарушениями развития. – 2010. – № 5.
- 4 **Хафизуллина, И. Н.** Формирование инклюзивной компетентности будущих учителей в процессе профессиональной подготовки: Автореф. дис. канд. пед. наук. – Астрахань, 2008.
- 5 **Зарецкий, В. К.** Десять конференций по проблемам развития особенных детей – десять шагов от инновации к норме // Психологическая наука и образование. – 2005. – № 1. – С. 83-95.
- 6 **Елисеева, И. Г.** О практической реализации инклюзивного образования в Казахстане. «Открытая школа» № 1 (132), январь 2014.
7 <http://egov.kz/>
- 8 **Феоктистова, В. А.** Очерки истории зарубежной тифлопедагогики и практики обучения слепых и слабовидящих детей: учеб. пособие. – Л., 1973. 119 с. ISSN 1997-292X № 12 (26) 2012, часть 2 167.
- 9 **Culham, A., Nind, M.** Deconstructing Normalisation: Clearing the Way for Inclusion // Journal of Intellectual and Developmental Disability. – 2003. – Vol. 28. – № 1. – P. 65-78.

10 **Deno, E. N.** Special Education as Developmental Capital // Exceptional Children. – 1970. № 37. P. 229-237.

11. **Dunn, L. M.** Special Education for the Mildly Retarded: Is Much of It Justifiable? // Exceptional Children. – 1968. – № 35. – P. 5-22.

12 **Nirje, B.** The Normalization Principle and Its Human Management Implications // The International Social Role Valorization Journal. – 1994. – Vol. 1. № 2. – P. 19-23.

10 **Oliver, M., Barnes, C.** Disabled People and Social Policy: from Exclusion to Inclusion. L. : Longman, 1994. – 187 p.

13 **Pritchard, D. G.** The Development of Schools for Handicapped Children in England during the Nineteenth Century // History of Education Quarterly. – 1963. Vol. 3. – № 4. – P. 215-222.

Материал поступил в редакцию 26.05.16.

C. A. Нұрғалиева, М. В. Попова, Г. К. Есполова, Г. К. Дюсембинова

Қазақстанда инклюзивті білім берудің сапасын арттырудың шарттары мен механизмдері

C. Аманжолов атындағы Шығыс қазақ мемлекеттік университеті, Өскемен қ.
Материал 26.05.16 баспаға түсті.

S. Nurgaliyeva, M. Popova, G. Yespolova, G. Dyusembinova

Conditions and quality improvement mechanisms of inclusive education in Kazakhstan

S. Amanzholov East-Kazakhstan State University, Ust-Kamenogorsk.
Material received on 26.05.16.

Мақалада Қазақстандағы инклюзивті білім берудің сапасын арттырудың шарттары мен механизмдері қарастырылады. Барлық санаттағы білім алушылардың білімділік талаптарын жүзеге асыру үшін Қазақстандық инклюзивті білім берудің дұрыс стратегиялары, ерекшелік сипаттары, инклюзивті білім беру саласындағы заңнамалық бастамалар мен шарттар талданады. Барлық санаттағы білім алушылардың білімділік талаптарын жүзеге асыруға жағдай жасау үшін білім беру жүйесін қайта құрудың қажеттілігі анықталынады және дәлелденеді. Инклюзивті білім беруді дамыту үшін қолайлы жағдайларды қамтамасыз ететін институциональды ортаны жетілдіруге ерекше назар аударылады.

The article describes the conditions and mechanisms to improve the quality of inclusive education in Kazakhstan. The characteristics of inclusive education, positive strategies in the Kazakhstani inclusive education, legislative initiatives in the field of inclusive education and the conditions for the implementation of the educational needs of all categories of students are analyzed. The necessity of restructuring the education system in order to create conditions for implementation of the educational needs of all categories of students is revealed. Particular attention is paid to the improvement of the institutional environment that provides favorable conditions for the development of inclusive education.

УДК 37.013

Д. Ф. Нурсеитов, Ж. Б. Байсеитова

магистр, Павлодар қаласындағы химия-биология бағытындағы Назарбаев зияткерлік мектебі, Павлодар қ.
e-mail: nurseitov@mail.ru

ДАРЫНДЫЛЫҚТЫ ЗЕРТТЕУДІҢ ТАРИХИ АСПЕКТІСІ

Бұл мақалада автор дарындылық ұғымын жан-жақты қарастырып, мәнін ашуға тырысқан. Дарындылық ұғымының қалыптасу сатыларын тарихи кезеңдерге бөлу арқылы жүйелі зерттеу жүргізіп, қазіргі уақытқа қолданысқа енгізу жолдарын ұсынған.

Кілтті сөздер: дарындылық, кемеңгерлік, интеллект коэффициенті, талант, қабілет, дарындылық феномені.

КІРІСПЕ

Бүгінгі қоғамда дарынды балаларды анықтау, олардың дамуына жағдай жасау, потенциалды мүмкіндіктерін жүзеге асыру өзекті мәселе болып табылады. Оның үстіне көптеген әлеуметтік жағдайлар осы салада қызу зерттеу жұмыстардың туындауына әкеліп соғуда. Осыған орай бүгінде дарындылықты анықтаудың әдістемесі мен дамыту жолдарын айқындау мәселелері жан-жақты қарастыруды қажет етіп отыр. Бұл талаптардың мәні дарынды бала тұлғасының тиімді дамуы үшін қажетті жағдайларды жасау керектігіне аудартады. Қарастырылып отырған мәселенің толық сипатын ашу үшін педагогтер мен психологтардың жұмыстары қарастырылды. Бұл мәселені шешуде қабілеттілікті дамыту маңызды орын алса, ал дарындылықты

анықтау әлеуметтік-экономикалық тұрмыс пен педагогикалық тәжірибені жоспарлаудың алғашқы жоспарларынан тұрақты көрініс табады.

НЕГІЗГІ БӨЛІМ

Ең алдымен «қабілеттілік» пен «дарындылық» ұғымдарының беретін мағынасын анықтап алуымыз керек.

«Қабілеттілік» пен «дарындылық» терминдерінің түсіну жалпы қабылданған түсініктермен астасып кеткендігімен байланысты. Түсіндірме сөздіктерде «қабілетті», «дарынды» «талантты» сияқты қабілет деңгейін көрсететін сөздерді кездестіруге болады.

В. Дальдың сөздігінде «қабілеттілік» «бір нәрсеге жарамды немесе бейімді, епті, жарамды, ыңғайлы» деген мағынаны білдіреді. «Талант» ұғымын анықтау кезінде оның туа біткен мінез екені басты назар аудартады. Негізінен «талант» дарындылық деп анықталса, ал дарындылық құдайдан берілетін ерекше қабілет ретінде танылады. Шетел сөздіктерінде «талант» (грекше *tafanton*) айрықша туа біткен қасиет, ерекше табиғи қабілет деп көрсетілген. Осы ретте дарындылық талантың синонимі ретінде, дарынды білдірудің дәрежесі ретінде қарастырылады. «Дарындылық» жеке ұғым ретінде Даль сөздігінде, сонымен бірге С. И. Ожегов, Кеңес энциклопедиясы сөздігі мен шетел сөздері сөздігінде кездеспейді [туа біткен идеялар жоқ, таным процесі тәжірибе кезінде және тәжірибе негізінде пайда болады;

- адамның есі басынан бастап «таза тақта» (*tabula rasa*) есебінде болады;
- сезімде бұрын болмаған айғақтар есте де жоқ.

Локктың «таза тақта» деп ұсынып отырған терминін өз заманында Аристотель де ұсынған, бірақ нақты қолданысқа кейінгі заманда кірді. Джон Локк, оның артынан ерген замандастары мен ізбасарлары материалды әлемнің адам жанымен байланысы «ешқандай таңбалар мен идеясыз ақ қағаз» деп есептеді.

Қайта жаңғырту дәуірі теоретиктерінің көзқарасы қарама-қайшылықсыз қалмады. Ф. Хатчесон қабілетті өнерден, архитектурадан, поэтикалық шығармалардан алатын ләзат деп қарастырса, осы дәуірдің бір теоретигі Гельвеций барлық адамдар біркелкі деген тұжырым келтірді.

Бұл ретте Д. Дидроның ұстанымы өте қызықты болып келеді. Д. Дидроның «Парадокс об актере» атты дарынды дамыту концепциясында актерлар жайында айтылған ойлары ерекше. Оның ойынша «салқынқанды ақылмен» ойнаған актердің шеберлігі «ішкі оймен» ойнаған актерден әлдеқайда жоғары болады. «Ішкі оймен» ойнаған актер бірқалыпты емес, мақсатсыз ойнайды деп сенген. Нағыз актер парасатпен адамның табиғатын түсініп қана ойнай алады, мұндай актер мүлтіксіз шебер болып келеді.

Қайта жаңғырту дәуірінің тұлғаларының идеялары ешқандай дарынның, жоғары күштің, туа біткен қасиеттер болмайды дегенді айтады. Г. Лейбниц пен Р. Декарт естің (таным) негізгі мәні сыртқы объектілер емес, «біздің ішімізде» орналасқан идеялар болып табылады деп сендірді. Қайта жаңғырту идеясының жақтаушылары жанда «туа біткен идеялар» жоқ деген ойды алға тартты.

XVIII ғ. соңында орыс рационалистері де (А. Ф. Бестужев, И. А. Крылов, А.И. Клушин және т.б.) адамның қоғамдық табиғаты жөніндегі зерттеулерін жүргізді. А. Ф. Бестужев адамдар арасындағы теңсіздік олардың бастапқыда сезу, ойлау, қалау қабілеттері арасындағы бастапқы теңсіздіктен емес, себептердің әртүрлігінен пайда болады деп жазған.

Қабілет пен дарындылық мәселелерімен батыс пен орыс ғалымдары ғана емес, сол сияқты Орта Азия мен Қазақстанның ағартушылары да айналысқан. Философия, логика, химия, астрономия, география, медицина, психологияның дамуына әл-Хорезми, Фергани, әл-Фараби, Ибн-Сина, Перуни т.б. үлкен күш салды.

Әл-Фарабидің көзқарасына сәйкес ғылымның 3 қайнар көзі бар: сезім, интеллект, ақылкөрі мүшелері. Таным сезім мен интеллект мүшелері арқылы іске асса, ақылкөрі заттардың мәнін түсінуді қамтиды.

Әл-Фараби трактаттарында оқыту мен тәрбие беру мәселелері назардан тыс қалмаған. Этика мәселелерімен қоса білім беруді жақсарту мақсатында әртүрлі әдістерді қолдану, қабілеттерді есепке алу туралы айтады [белгілі ғылымының бір саласына сәйкес іс-әрекетке тұрақты назар аудару;

- тиісті түсініктерді, әдістерді, терминдерді тез түсіну және игеру қабілеті;
- қызығушылық танытқан салаларында жоғары нәтижеге жету үшін көп уақыт пен күш жіберу талабы;

М. Карненің басшылығымен бір топ психологтар мен педагогтер дарынды балаларды іріктеу, дамыту мен оқыту мәселелерін зерттеп, оның шешу жолдарын қарастырған. Авторлар кітаптарында дарындылықтың феномені көпқырлы болып келетіндігін атап көрсеткен.

АҚШ-тың білім беру комитеті бұл феноменнің анықтамасы ретінде мынаны көрсеткен: «айрықша қабілеттер – жоғары нәтижеге жетудегі потенциалды мүмкіндіктер мен бір немесе бірнеше салаларда көрсетілген нәтижелер». Осы анықтамадан көргеніміздей дарынды балалар мәні дарындылық түрінің мазмұнын анықтайды.

Байқағанымыздай барлық зерттеулершілерді дарындылық күрделі әлеуметтік және психологиялық құбылыс ретінде таныған. Оның ерекшелігі мен жоғары деңгейі белгілі бір салаларда ерекше жетістікке жетуге мүмкіндік береді.

Психологиялық-педагогикалық ғылымдардағы дарындылық мәселесіне талдау жасай отырып, дарындылық жөнінде біркелкі ойлардың жоқ

екеніне көз жеткізуге болады. Ис-әрекетсіз және сыртқы ортаның әсерінсіз дарындылықты қарастыру мүмкін емес» – екендігі жөнінде зерттеулердің көзқарастары бір ортадан шықты. Дарындылық мәселесінің шешімі қоғамының сұранысымен тығыз байланысты.

ПАЙДАЛАНҒАН ДЕРЕКТЕР ТІЗІМІ

- 1 Философский словарь. / Под ред. И. Т. Фролова. – М. : Издательство политической литературы, 1981. – С.96.
- 2 Педагогическая энциклопедия: в 6-ти т. Т.3 – М. : Советская энциклопедия, 1966. – Т. 3. – С. 186.
- 3 Толковый словарь русского языка. / Под ред. Д. Н. Ушакова. – М. : Госиздат, 1955. – Т. 4. – 152 с.
- 4 **Ожегов, С. Л.** Словарь русского языка / Под ред. Н. Ю. Шведовой. – 23 изд., испр. – М. : Русс. яз. – 191. – 917 с.
- 5 Философский энциклопедический словарь. – М. : Советская энциклопедия, 1983. – 839 с.
- 6 Педагогическая энциклопедия. – М. : Советская энциклопедия, 1966. – Т. 4. – С. 25.
- 7 Педагогическая энциклопедия. – М. : Советская энциклопедия, 1966. – Т. 1. – С. 32.
- 8 **Ананьев, Б. Г.** О проблемах современного человекознания. – М., 1977. – 205 с.
- 9 **Выготский, Л. С.** Детская психология/ Под ред. Д. Б. Эльконина. Собр.соч. в 6-ти томах – М. : Педагогика, 1984 – Т.4. – 432 с.
- 10 **Матюшкин А. М.** Раннее выявление талантов и их развитие// Вопросы психологии. – 1984. – № 3. – С. 19.
- 11 **Лейтес, Н. С.** Соотношение возрастного и индивидуального в способностях школьника// Вопросы психологии. – 1984. – № 3. – С. 28
- 12 **Аристотель.** Сочинения: в 3х т. – Т.1.- М. : Мысль, 1975. – С.75.
- 13 **Аль-Фараби.** Философские трактаты. А-Ата, 1972. – 430 с.
- 14 **Эфиоров, А. Ф. Алтынсарин Ы.** (1841-1889). Жизнь и педагогическая деятельность. А-Ата. : Учпедгиз, полиграфкомбинат, 1949. – 48 с.
- 15 **Валиханов, Ч.** Собрание сочинений. А-Ата : Издательство АН Каз. ССР, 1962. – с. 343.
- 16 **Кунанбаев, А.** Избранное. – А-Ата : Казгосиздат худлит., 1958. – 340 с. – С. 292
- 17 **Аймауытов, Ж.** Психология и выбор профессии. В книге: Психология. Алматы. : Рауан, 1995. – 310 с.

18 **Жумабаев, М.** Педагогика. – Алматы. : Гылым, 1993. – 277 с.

19 **Штерн, В.** Умственная одарённость: психологические методы испытания умственной одарённости в их применении к детям школьного возраста: пер. с нем. А. П. Болтунова/ Под ред. В. А. Лукова. – СПб. : Союз – 1997. – 128 с. – С.7.

20 **Шпарёва, Г. Т.** Новые подходы к организации работы с одарёнными детьми в условиях города Майкоп: Диссертация к.п.н. Майкоп – 1997.

Материал 26.05.16 баспаға түсті.

Д. Ф. Нурсеитов, Ж. Б. Байсеитова

Исторический аспект в изучении одаренности

Назарбаев Интеллектуальная школа
химико-биологического направления, г. Павлодар.

Материал поступил в редакцию 26.05.16.

D. F. Nurseitov, Zh. B. Bayseitova

Historical aspect in research of giftedness

Nazarbayev Intellectual School of Chemistry and Biology, Pavlodar.

Material received on 26.05.16.

Авторы в данной статье раскрывают понятие одаренности с разных сторон. Также они исследуют формирование понятия одаренности, разделяя его на исторические периоды, и предлагает методы его использования в настоящее время.

In the given article the authors analyze the different definitions of the term «giftedness». Also, they define the term «giftedness» by its historical development stages and suggest the ways of using it nowadays.

К. А. Нурумжанова¹, А. А. Кисабекова²

¹Павлодарский государственный университет имени С. Торайгырова,

²Павлодарский государственный педагогический институт, г. Павлодар
e-mail: 75646100@mail.ru

ИЗ ОПЫТА ПРИМЕНЕНИЯ ТЕХНОЛОГИИ ПАССОВА Е. И. ПРИ ИЗУЧЕНИИ ФИЗИКИ НА АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКЕ

В данной статье представлен опыт применения технологии Пассова Е. И. при изучении физики на английском языке по учебнику University Physics with Modern Physics (13th Edition) by Hugh D. Young, Roger A. Freedman, A. Lewis Ford методом INSERT, языкового и содержательного анализа текста.

Ключевые слова: Полиязычие, технология коммуникативного обучения, INSERT-анализ, методика преподавания физики.

ВВЕДЕНИЕ

Образовательная политика Казахстана нацеливает учителей на совершенствование процесса изучения общеобразовательных предметов на английском языке.

Совершенствование учебного процесса изучения общей физики в вузе должно соответствовать повышению качества конечных результатов профессиональной системы образования в рамках Болонского соглашения в формате дублинских дескрипторов.

Наш педагогический эксперимент преподавания курса общей физики в педагогическом институте на английском языке показывает достаточную эффективность интегрированного применения технологии коммуникативного обучения языкам Пассова Е. И. и развивающую технологию, основанную на поэлементном анализе содержания обучения.

Интеграция технологий способствует более глубокому теоретическому обоснованию сложного когнитивного процесса изучения физики на иноязычной основе.

Основной тенденцией развития учебно-воспитательного процесса в рамках современной компетентностной образовательной парадигмы является системный интерактивный подход. Содержание дублинских дескрипторов

по физике, как правило, формулируется на основе компетентностной образовательной парадигмы, и предполагает формирование у студента вместе с системой знаний, пониманий, умственных действий и систему коммуникативных компетенций.

Система коммуникативных компетенций, на наш взгляд, должна включать иерархическую структуру, состоящую из дидактических элементов когнитивного процесса.

ОСНОВНАЯ ЧАСТЬ

В настоящее время общеизвестно, что когнитивный процесс имеет сложную не только психолого-физиологическую структуру, но и зависит от методологии содержания учебного материала. Поэтому для повышения эффективности применения и разработки образовательных технологий мы предлагаем интегративный подход.

В чем заключается сущность технологии Е. И. Пассова?

Технология коммуникативного обучения – это обучение на основе общения – позволяющая результативно изучить иностранный язык и приобщить учащегося к иноязычной культуре.

Овладение иностранным языком по технологии Е. И. Пассова построено на концентрации внимания на отличиях овладения иностранными языками от родного: увеличением плотности и когнитивной целенаправленности информации в общении, принципами и способами овладения; включенностью языка в предметно-коммуникативную деятельность; совокупностью реализуемых функций.

Для изучения общей физики на английском языке из принципов технологии Е. И. Пассова нами были отобраны, на наш взгляд, наиболее методологически близкие по дидактическому признаку: речевая направленность урока (правомерны лишь уроки на языке, а не о языке); лексическая функциональность; ситуативность; новизна; коллективное взаимодействие; моделирование.

Особенностью методики Е. И. Пассова является организация учебного процесса на основе выполнения условно-речевых и собственно речевых упражнений.

Условно-речевые упражнения – это упражнения, специально организованные для формирования навыка. Речевые упражнения - пересказ текста своими словами (разных в классе), описание содержания изучаемого.

Условно-речевые упражнения: что должен знать, понимать и применять обучаемый.

Условно-речевые упражнения совпадают с содержанием дублинских дескрипторов по данной теме.

Приведем пример изучения темы «Electric charge» по учебнику University Physics with Modern Physics (13th Edition) by Hugh D. Young, Roger A. Freedman, A. Lewis Ford, [С.688-691].

Студенты разбиваются на группы по 3-4 человека. Каждой группе выдаются тексты на тему 1. Electric Charge, 2. Electric Charge and the Structure of Matter, 3. Electric Charge Is Conserved.

Метод «ИНСЕРТ»

«ИНСЕРТ» (INSERT – Interactive Noting System for Effective Reading and Thinking) – прием маркировки текста – интерактивная система заметок для эффективного чтения и размышления.

Знак «галочка» (V) – отметьте в тексте уже известную вам информацию;

Знак «плюс» (+) – отметьте новую информацию;

Знак «минус» (-) – отмечается то, что идет вразрез с имеющимися у вас представлениями, то, о чем вы думали иначе;

Знак «вопрос» (?) – отмечается то, что осталось непонятным и требует дополнительного изучения и понимания, то, о чем вы бы хотели узнать подробнее.

Знак «восклицательный знак» (!) – отмечается то, что вызвало интерес и желание узнать об этом больше.

При чтении удобно заполнять таблицу:

Таблица 1

V (уже знал)	- (новое или противоречащее прежним знаниям)	+ (интересно)	? (неясно, есть вопросы)	! (хочу узнать больше)
-----------------	--	------------------	--------------------------------	------------------------------

Языковой анализ текста.

В таблицу 2 студенты заполняют английские слова и термины:

Знак «галочка» (V) – отметьте в тексте уже известные физические слова и термины;

Знак «плюс» (+) – отметьте новые устойчивые выражения и грамматические формы, встречающиеся в тексте;

Знак «минус» (-) – отмечается неизвестные ранее слова и термины,;

Знак «вопрос» (?) – отмечается то, что осталось непонятным и требует дополнительного изучения и понимания, то, о чем вы бы хотели узнать подробнее.

Таблица 2

V (уже знал)	- (новые слова и термины)	+ (интересно)	? (неясно, есть вопросы)
-----------------	------------------------------	------------------	-----------------------------

Questionnaires. Прием использования вопросников. Вопросники являются эффективным способом стимулирования устных высказываний учащихся на всех этапах обучения. Они легко проецируются на любую изучаемую тему и отвечают практически всем принципам коммуникативного обучения: речевой направленности, личностной индивидуализации, функциональности, ситуативности, новизны. С их помощью можно легко обеспечить любую требуемую грамматическую направленность устных высказываний.

Questions for group discussion:

What is called an electric charge? What are its types.

How to interact electrically charged bodies?

Does the limit of divisibility of the electric charge?

What is the name of the smallest particle of electric charge?

What is the main characteristic of any chemical element?

What kind of particles included in the nucleus?

When the body is negatively charged? positively? neutral?

What is the number of electrons in the neutral atom?

What is the law of conservation of charge?

Is the charge quantized?

Make a cluster to the word «charge». In carrying out this work, students are divided into groups of 4 people. They write out all the words that they associate with the word.

ВЫВОДЫ

Коммуникативный метод подразумевает большую активность студентов. Активность студентов в данном случае проявляется в целенаправленной работе с текстом учебника на английском языке. Анализ текста студенты провели по двум аспектам: 1 аспект представлен таблице 1. Это анализ на уровень усвоения темы. 2 аспект представлен в таблице 2, который имеет цель совершенствования овладения английским языком.

Задачей преподавателя в данном случае станет вовлечь в интерактивную беседу всех присутствующих в аудитории студентов по заданному тексту.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

1 **Hugh, D. Young, Roger, A. Freedman, A., Lewis Ford**, University Physics with Modern Physics (13th Edition) – Delhi : Pearson Education, 2004. – С. 688-691.

2 **Селевко, Г. К.** Современные образовательные технологии. Учебное пособие. – М. : Народное образование, 1998. – 256 с.

Материал поступил в редакцию 26.05.16.

К. А. Нурумжанова¹, А. А. Кисабекова²

Физиканы ағылшын тілінде Е. И. Пассов технологиясын қолдану бойынша оқыту тәжірибесінен

¹Торайғыров атындағы Павлодар мемлекеттік университеті;

²Павлодар мемлекеттік педагогикалық институты, г. Павлодар.

Материал 26.05.16 баспаға түсті.

К. А. Nurumzhanova¹, А. А. Kissabekova²

Experience of Passov E. I. technology in the study of Physics in English

¹S. Toraighyrov Pavlodar State University;

²Pavlodar State Pedagogical Institute, Pavlodar.

Material received on 26.05.16.

Бұл мақалада University Physics with Modern Physics (13th Edition) by Hugh D. Young, Roger A. Freedman, A. Lewis Ford оқулық бойынша Insert әдісі және тілдік-мазмұндық талдау негізінде физиканы ағылшын тілінде Е. И. Пассов технологиясын қолдану бойынша оқыту тәжірибесі көрсетілген.

This article describes the experience of Passov E. I. technology application in the study of physics in English through textbook «University Physics with Modern Physics» (13th Edition) by Hugh D. Young, Roger A. Freedman, A. Lewis Ford by INSERT method, linguistic and content analysis of the text.

К. А. Нурумжанова, Б. А. Рахимбаева

Павлодарский государственный университет имени С. Торайғырова,

г. Павлодар

e-mail: 75646100@mail.ru

ТЕОРЕТИЧЕСКОЕ ОБОСНОВАНИЕ ИНТЕРАКТИВНЫХ ЭЛЕКТРОННЫХ ОБУЧАЮЩИХ СРЕДСТВ ПО ФИЗИКЕ

В настоящей статье авторы рассматривают теоретическое обоснование интерактивных электронных обучающих средств (ЭОС), применяемых в учебном процессе по физике. Выполнена попытка разработки концепции интерактивного ЭОС по физике.

Ключевые слова: информационно-коммуникационные технологии, интерактивное электронное учебное средство, когнитивный процесс, понятийное мышление.

ВВЕДЕНИЕ

В настоящее время актуальной проблемой повышения качества результатов обучения школьников по различным предметам на основе применения информационно-коммуникационных технологий (ИКТ) являются следующие методические проблемы создания электронных обучающих средств (ЭОС): во-первых, проблема более целесообразного отбора актуализированного содержания по предметам для изучения на разных ступенях обучения, во-вторых, проблема предоставления учащимся более разнообразного арсенала информационно-технологического инструментария (видов текстов, ресурсов, моделей, графиков и др.); в-третьих, разработка научной концептуальной основы ЭОС.

Решение проблемы отбора содержания базируется на методологии и тенденциях развития науки преподаваемой дисциплины, в нашем исследовании это физика и ее современные прикладные приложения. А решение проблемы повышения эффективности применяемого обучающего информационно-технологического инструментария должна базироваться и базируется на методологии педагогической психологии, особенно акцентировать внимание, как показывает наше исследование, на

закономерности психологии когнитивного процесса и научные аспекты развития понятийного мышления обучаемых.

При этом эти две проблемы в условиях организации познавательного процесса по различным дисциплинам, в том числе и по физике взаимосвязаны на основе реализации дидактических функций изучаемой дисциплины физики в системе развития личности обучающегося в условиях информационного общества.

ОСНОВНАЯ ЧАСТЬ

В данной статье мы предлагаем, разработанные нами, пути решения проблемы реализации взаимосвязи отбора содержания и информационно-технологического инструментария при разработке и создании интерактивного ЭОС по физике. Таким образом, сделана попытка разработки концепции интерактивного ЭОС.

Под интерактивным ЭОС мы понимаем электронный учебник, предназначенный для интерактивной организации познавательного процесса по физике в школе. Концептуальной основой интерактивного ЭОС должны быть логика и система закономерностей психологии когнитивного процесса по теории поэтапного развития интеллектуальной сферы личности Ж. Пиаже.

Известно, что понятие «интерактивный» происходит от английского «interact» («inter» - «взаимный», «act» - «действовать») - и ориентировано на более широкое взаимодействие обучающихся не только с преподавателем, друг с другом, но и с компьютером.

Основой и предпосылкой интерактивного подхода к изучению физики является технология формирования понятийного мышления через когнитивное развитие интеллектуальной сферы обучающегося.

Теория когнитивного развития личности была разработана швейцарским философом и психологом Жаном Пиаже.

Теория является «конструктивистской». Она утверждает, что личность самостоятельно конструирует свои когнитивные способности с помощью собственных действий в окружающей среде. Когнитивное развитие по Ж. Пиаже – это развитие системы мыслительных действий обучающегося в процессе познания, в нашем случае познания физики. Ж. Пиаже исследует рост «разумности», термин по Пиаже, означает способность мозга более точно отражать окружающий мир и выполнять логические операции над образами концепций, возникающих во взаимодействии с окружающим миром. Теория Ж. Пиаже рассматривает появление и построение так называемых, «схем» – схем того как воспринимается мир – в «стадии развития», времени когда дети получают новые способы представления

информации в мозге. Как известно, Пиаже «схемой» называл исходную модель мышления или психические структуры, используемые людьми при взаимодействии с окружающей средой. Наше понимание «схемы» созвучно с пониманием «схемы» Пиаже. «Схема», по нашему мнению, это алгоритм умственных действий, соответствующий структуре изучения тех или иных элементов знаний (науки) физики.

Мы вносим свое понимание термина «степени разумности» как степени осознанности действий или как уровень сформированности понятийного мышления. Понятийное мышление основано на построении в сознании у обучаемого логических конструкций научных понятий. В эволюции человечества понятийное мышление тоже возникло последним. Его развитию способствует накопление практического наглядно-чувственного опыта. Понятийное мышление является словесно-логическим и имеет дело с конкретными понятиями, а не с образами и действиями. Наш педагогический опыт показывает, что высокий уровень развития понятийного мышления является основным условием осознанности и продуктивности усвоения содержания курса физики. Изменяется основная цель изучения физики. Целью становится формирование у обучающегося физического способа мышления. Тогда научить ученика физике – значит сделать достоянием его индивидуального сознания физический способ мышления, научить применять понятийное мышление его для объяснения и предсказания явлений природы.

Развитое понятийное мышление не замещает наглядно-действенное и наглядно-образное, оно способствует их усовершенствованию и развитию. Известно, что понятийное мышление является основой когнитивного мышления. Пиаже считал, что когнитивное развитие происходит в результате совокупного влияния условий воспитания и процессов созревания мозга и нервной системы. Критерием образования понятия, является практически правильное употребление нового понятия в системе знания по определенной дисциплине. Для описания динамики развития Пиаже выделял следующие термины – понятия: схема, адаптация, ассимиляция, аккомодация, которые мы, следуя Ж. Пиаже, положили в понятийную основу концепции интерактивного ЭОС по физике.

Рассмотрим пример изучения темы «Импульс. Закон сохранения импульса». Внешним раздражителем является новая физическая величина «импульс» и новый физический закон «закон сохранения импульса», которые предстоит изучить обучающемуся. В конкретно-предметной структуре урока восприятие новой темы опирается на систему опорных знаний. По данной теме система опорных знаний включает (процесс ассимиляции):

– методологические знания о физической величине, о физическом законе как об элементах знания по физике;

– знания об опорных в данном случае физических величинах «масса» и «скорость», законы сохранения в физике;

– знания из жизненного опыта обучающегося: например, движение и поведение мяча в игре и другие примеры о движущихся и взаимодействующих телах.

В процессе аккомодации преподавателю необходимо организовать предъявление нового материала с использованием результата ассимиляции (усвоенной системы опорных знаний) и правил предъявления нового материала в соответствии с психологическими закономерностями усвоения новых знаний, то есть обеспечить понимание и воспроизведение новых знаний. В результате такой «аккомодации» обучающиеся должны усвоить, что «импульс» – новая физическая величина, характеризующая движущееся тело, равная произведению массы тела на скорость движения, а закон сохранения импульса является законом сохранения.

Новая структура по нашему мнению должна иметь вид технологической карты изучения импульса на основе схем когнитивного процесса.

Таблица 1 – Технологическая карта изучения импульса

Формирование потребности и мотива	Цель	Функции этапов		
		Обеспечение знания	Обеспечение понимания	Обеспечение применения знаний и понимания
Диагностика системы опорных знаний	Усвоить учебный материал	Эмпирический материал	Методологический и теоретический материал	Применять на практике
1. Повторить схему изучения физической величины: определение, физический смысл, единицы измерения, обозначение, формула, виды, способ измерения; 2. Повторить что наз. Масса и скорость	Закон сохранения импульса.	1. Определение импульса: Импульсом тела называется векторная физическая величина, равная произведению массы тела на его скорость. 2. Импульс обозначается буквой p , формула импульса : $p=mv$ 3. Единица измерения: кг*м/с 4. Способ изм. – вычисление.	1. Скорость – физ. величина, поэтому является свойством или характеристикой. 2. Импульс - характеристика движущегося тела. 3. Импульс характеризует отзывчивость при взаимодействии. 4. Импульс равен произведению массы тела на скорость движения	1. Формулировать определение, формулу, единицы измерения. 2. знать физический смысл. 3. Решать задачи определение импульса 3. сравнивать импульсы движущихся тел в природе и в технике машин, кораблей, лопастей, ракет и т.д.

Таблица 2 – Технологическая карта изучения закона сохранения импульса

Формирование потребности и мотива	Цель	Функции этапов		
		Обеспечение знания	Обеспечение понимания	Обеспечение применения знаний и понимания
Диагностика системы опорных знаний	Усвоить учебный материал	Эмпирический материал	Методологический и теоретический материал	Применять на практике
1. Повторить схему изучения физического закона: формулировка, тип закона, математическая запись, границы применимости 2. Повторить что наз. импульс 3. Повторить закон сохранения	Закон сохранения импульса	1. Формулировка закона: векторная сумма импульсов тел, составляющих замкнутую систему, не меняется с течением времени при любых движениях и взаимодействиях этих тел. 2. Тип закона: фундаментальный закон природы 3. Математическая запись: $m_1 \vec{v}_1 + m_2 \vec{v}_2 = m_1 \vec{v}_1' + m_2 \vec{v}_2'$ 4. Границы применимости: использование инерциальной системы отсчета.	1. Импульс равен произведению массы тела на скорость движения. 2. Законы сохранения – фундаментальные физические законы, согласно которым при определенных условиях некоторые измеримые физические величины, характеризующие замкнутую физическую систему, не изменяются с течением времени	1. Формулировать закон, знать математическую запись, границы применимости, тип закона 2. знать физический смысл. 3. Решать задачи на применение закона сохранения импульса.

Таблица 3 – Организация усвоения учебного материала на уроке

Восприятие	Осознание	Понимание	Применение	Рефлексия	Контроль	Новая потребность
Организовать восприятие учебного материала учащимися всеми органами чувств: 1 демонстрация опыта 2 рассказ с проблемной ситуацией 3 Привести примеры	Организовать первичное восприятие по вопросам, прочитайте параграф в учебнике, составьте рассказ по схеме	Ответить: 1 Почему импульс – физ. величина? 2 какие еще физ. величины характеризуют движение? 3 Какое свойство импульс, чему равен?	1 Ответить на вопросы, 2. выполнить задания 3. решить задачи	Какую новую физическую величину изучили?	1. Устный опрос 2. Письменная самостоятельная работа 3. Контрольная работа по всему разделу	Какие еще бывают характеристики механического движения по представленным фактам – переход к изучению «закона сохранения импульса»

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

1 **Пиаже, Ж.** Избранные психологические труды. – М., 1994.
2 **Занков, Л. В.** Избранные педагогические труды. – М. : Педагогика, 1990. – 345 с.

3 **Давыдов В. В.** Проблемы развивающего обучения: Опыт теоретического и экспериментального психологического исследования. – М., 1986. – 396 с.

4 **Эльконин, Д. Б., Занков, Л. В.** Проблемы развивающего обучения. – М., 1986.

5 **Хуторский, А. В.** Дидактическая эвристика. Теория и технология креативного обучения. – М. : Изд-во МГУ, 2003. – 416 с.

6 **Гершунский, Б. С.** Философия образования – М., 1998. – 425 с.

Материал поступил в редакцию 26.05.16.

К. А. Нурумжанова, Б. А. Рахимбаева

Физика бойынша интерактивті электрондық оқыту әдістерінің теориялық негіздері

С. Торайғыров атындағы
Павлодар мемлекеттік университеті, Павлодар қ.
Материал 26.05.16 баспаға түсті.

К. А. Nurumzhanova, B. A. Rakhimbayeva

The theoretical justification of interactive e-learning tools in physics

S. Toraighyrov Pavlodar State University, Pavlodar.
Material received on 26.05.16.

Бұл мақалада авторлар оқу үрдісінде қолданылатын интерактивті электрондық оқыту әдістерінің теориялық негіздерін қарастырады. Физика бойынша интерактивті электрондық оқыту әдістерінің теориялық негіздеріне зерттеу тұжырымдамасының әрекеті жасалды.

In this article the authors examine the theoretical basis of interactive e-learning resources (ELR), used in the educational process in physics. Also tried to develop a concept of interactive ELR in physics.

УДК 371:342.7

С. А. Одинцова¹, Е. А. Одинцова²

¹к.п.н., доцент, кафедра педагогики и методики начального обучения,
²магистр юридических и педагогических наук, Карагандинский
государственный университет имени академика Е. А. Букетова, г. Караганда
e-mail: o.svetla@mail.ru

ПРАВОВЫЕ ПРЕДСТАВЛЕНИЯ КАК ОБЪЕКТ НАУЧНОГО ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ИССЛЕДОВАНИЯ

В статье рассматриваются определения понятий представление, правовые представления. Акцентируется внимание на формировании правовых представлений учащихся в учебно-воспитательном процессе в школе. Подчеркивается, что в современных условиях развития общества важно подготовить школьника к сознательному восприятию юридических законов, правовых норм и ответственности.

Ключевые слова: правовые представления, представления, правовое воспитание, право, права человека.

ВВЕДЕНИЕ

Современный период в истории суверенного Казахстана характеризуется глубокими социально-политическими, экономическими и культурно-общественными изменениями, где весомое значение приобретает состояние важнейшего института демократии – прав и свобод человека и гражданина.

Президент Республики Казахстан Н. А. Назарбаев в своем Послании к народу Казахстана «Стратегия «Казахстан-2050»: новый политический курс состоявшегося государства» отмечает, что наше общество приближается к самым высоким стандартам в области демократизации и прав человека. Закреплены фундаментальные права и свободы в Конституции страны, сегодня все граждане Казахстана имеют равные права и возможности. При движении в число 30-ти развитых стран мира необходима атмосфера честной конкуренции, справедливости, верховенства закона и высокой правовой культуры. Президент подчеркивает, что «мы не должны мириться даже с самыми малыми правонарушениями, хулиганством, бескультурьем, поскольку это нарушает общественный покой, снижает качество жизни. Ощущение беспорядка и вседозволенности создает почву для более серьезных преступлений. Атмосфера нетерпимости к мелким правонарушениям – важный шаг в укреплении общественной безопасности, борьбе с преступностью» [1].

ОСНОВНАЯ ЧАСТЬ

В Конституции Республики Казахстан человек, его права и свободы провозглашены высшей ценностью [2]. В Законе РК «Об образовании» определены задачи системы образования, одной из которых является воспитание личности с активной гражданской позицией, формирование потребностей участвовать в общественно-политической, экономической и культурной жизни республики, осознанного отношения личности к своим правам и обязанностям [3].

Главной задачей системы образования, указанной в Концепции воспитания в системе непрерывного образования Республики Казахстан, является реализация прав ребенка на воспитание, образование и всестороннее развитие, сохранение родного языка, культуры, национальных обычаев и традиций, на информированность, укрепление здоровья [4].

В государственных документах указывается о необходимости воспитания личности, которая осознает наличие не только собственных прав и свобод, но и уважительно относится к правам других людей. Актуальность правового воспитания определяется современным состоянием, проблемами и задачами развития казахстанского общества. Государству и обществу важно, чтобы подрастающее поколение было мобильным, способным к сотрудничеству, конструктивной деятельности, с развитым чувством ответственности за судьбу страны.

Правовое воспитание должно воспитывать в детях интерес к праву, уважение к закону и формировать привычки выполнять правовые предписания. Начальная школа, где закладываются основы правовой культуры, является центром обучения правам ребенка, а учителя, имеющие возможность влияния на него особую роль в своей педагогической деятельности уделяют правовому воспитанию. Педагог должен познакомить родителей с законодательными актами, направленными на защиту прав и достоинств ребенка, выявлять группу семей риска, в которых возможно или реально происходит нарушение прав ребенка, содействовать защите прав и достоинства детей. Наряду с Конвенцией ООН «О правах ребенка» существует ряд законодательных актов, которые защищают права и достоинство ребенка – Декларация прав ребенка, Конституция РК, Кодекс РК «О браке (супружестве) и семье», Уголовный кодекс РК, Закон РК «Об образовании», Закон РК «О правах ребенка в Республике Казахстан» и др.

В современных условиях особое значение приобретает формирование правовых представлений школьников, готовности противостоять противоправным проявлениям в детской среде; повышение социального статуса правового воспитания детей; проведение научно-обоснованной политики по правовому воспитанию; повышение уровня содержания,

методов правового воспитания в организации образования на основе реального взаимодействия учебно-воспитательных структур.

Представления о правовых нормах общества необходимо формировать у учащихся, начиная с младшего школьного возраста, стимулировать их активную деятельность в этом направлении, способствующую накоплению позитивного опыта.

Рассмотрим определение понятия «представления» в философской, психологической и научно-педагогической литературе.

Под представлениями в философском словаре понимается чувственно-наглядный образ предметов и явлений действительности, свободно сохраняемый и воспроизводимый в сознании без непосредственного воздействия самих явлений и предметов на органы чувств. У человека представление может существовать лишь на базе общественной практической деятельности, опосредуясь системой общественных значений, выработанных в практике и закрепленных в языке [5].

В Большом психологическом словаре представление определяется как наглядный образ предмета или явления (события), возникающий на основе прошлого опыта (данных ощущений и восприятий) путем его воспроизведения в памяти или в воображении [6].

В словарной статье Большой советской энциклопедии представление трактуется как «образ предметов, воздействовавших на органы чувств человека, восстанавливаемый по сохранившимся в мозгу следам при отсутствии этих предметов и явлений, а также образ, созданный усилиями продуктивного воображения; высшая форма чувственного отражения в виде наглядно-образного знания» [7].

В словаре системы основных понятий дано следующее определение: представление – чувственный образ предметов и явлений действительности, ранее воздействовавших на органы чувств [8].

Понимание строится на основе представлений (образов) и способствует их расширению и преобразованию в представления (знания). В практике обучения представления (не только специально формируемые, но и стихийно сложившиеся), как правило, выступают в роли чувственной опоры при формировании понятий. Мы разделяем точку зрения Усовой А. В., которая приводит следующую схему образования понятия: ощущение – восприятие – представление – «система представлений» – понятие [9].

В толковом словаре русского языка С. И. Ожегова дается несколько определений понятия «представление»: 1) воспроизведение в сознании ранее пережитых восприятий; 2) образ предмета или явления; 3) знание, понимание чего-нибудь [10].

В процессе формирования представлений младших школьников о правах человека необходимо использовать текстовый материал упрощенной лингвистической версии Всеобщей декларации прав человека. Словесные образы являются носителями смысла текста. Развитие речи способствует как расширению круга представлений, так и гибкости их смысловых связей в памяти и мышлении. Особую значимость приобретает связь представлений со словом и словесно-логическим мышлением.

В первый класс дети приходят с определенным осознанием своих привычек, потребностей и обязанностей, т.к. основы нравственно-правового воспитания закладываются и формируются в семье. Ребенок понимает свои «права и обязанности» как члена семьи через призму представлений: желаемого и должного, допустимого и нежелательного, возможного и запретного. В младшем школьном возрасте формируются представления о человеке как о главной ценности общества, о государстве, его символах, правах и обязанностях граждан. В начальной школе учащихся знакомят с правилами поведения в школе, культурой общения с одноклассниками и взрослыми. Школьник рассматривается не как объект правовой деятельности, за которого все решают взрослые, а как субъект, имеющий собственные интересы и взгляды.

Процессы демократизации общества способствуют тому, чтобы в системе правового воспитания каждый школьник знал и понимал требования, предъявляемые к нему как к гражданину, и в тоже время давалось представление о содержании тех прав, которыми гражданин обладает.

Формирование правовой культуры у детей младшего школьного возраста начинается с формирования правовых представлений, а именно представлений о правах и свободах человека. Таким образом, под правовыми представлениями следует понимать знание прав и свобод человека, правовых норм, осознание законопослушного поведения.

Процесс формирования правовых представлений младших школьников рассматривается нами в рамках правового воспитания, которое акцентирует внимание на осознанном восприятии правовых норм и содержащихся в них предписаний. Для определения содержания понятия «правовые представления» следует обратиться к трактовке самого понятия «право» и толкованию тесно связанных с ним производных.

Существует множество подходов к пониманию определения и сущности права. С точки зрения естественно-правового подхода термин «право» рассматривается как представления о справедливости и общем благе (право на жизнь, на свободу, собственность, равенство и т.д.). С позиции позитивистов, право – это совокупность устанавливаемых и охраняемых

государственной властью норм и правил, регулирующих отношения людей в обществе, а также наука, изучающая эти нормы.

В. С. Нерсисянц трактует право как соответствующую требованиям принципа формального равенства систему норм, установленных или санкционированных государством и обеспеченных возможностью государственного принуждения [11].

По отношению к государству «право» выступает регулятором общественных отношений. Права человека представляют собой ядро правовых знаний. Смысловой компонент правовых знаний сводится к правовому опыту школьника и представляет собой знание правовых норм, элементов правоотношений и правовых институтов, умение использовать эти знания для решения социально-правовых проблем. Эмоциональный компонент правовых знаний характеризует степень переживания школьником своего отношения к правовым ценностям, выражает личностный характер этих отношений и выступает как уважение школьников к законам. Правовые знания, получаемые учащимися, помогают формировать устойчивый интерес к правовым аспектам общественной жизни.

ВЫВОДЫ

Правовое воспитание подрастающего поколения является важной задачей независимого правового государства. Школа должна мобилизовать весь комплекс имеющихся методов, средств и форм воспитательной работы, которые позволят ей добиться необходимого уровня правовой воспитанности учащихся. Особая миссия возлагается на учителя, который выполняя социальный заказ общества по воспитанию гражданина правового государства, осуществляя правовое воспитание на всех этапах учебно-воспитательного процесса в школе и во внеучебной деятельности, готовит младших школьников к сознательному восприятию правовых норм, которые должны стать для них лично значимыми. Правовое воспитание призвано обеспечить поведение, согласующееся с потребностями, интересами и ценностями гуманного общества, которые должны находить воплощение в правовой системе. Воспитание у учащихся осознанного законопослушного поведения, уважения к закону, правам человека выступает залогом высокого уровня законности и порядка в государстве, сохранения гражданского мира и межнационального согласия, поддержания политической стабильности государства.

Изучение прав и обязанностей граждан Республики Казахстан, положительных примеров исполнения закона, позволит младшим школьникам накопить базовые знания в области казахстанского законодательства, воспитать патриотизм, веру в прочность правопорядка, справедливость и закон.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

- 1 Послание Президента РК, лидера нации Н. А. Назарбаева к народу Казахстана «Стратегия «Казахстан-2050»: новый политический курс состоявшегося государства. [электронный ресурс]. – URL: <http://www.akorda.kz>.
- 2 Конституция Республики Казахстан – Правовой справочник «Законодательство». – Астана : Издательство «Юрист», 2014.
- 3 Закон Республики Казахстан «Об образовании». [электронный ресурс]. – URL: http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30118747
- 4 Концепция воспитания в системе непрерывного образования Республики Казахстан от 16.11.2009 г. [электронный ресурс]. – <http://online.zakon.kz>
- 5 Философский словарь: около 5000 ст. / Авт.-сост. : С. Я. Подопригра, А. С. Подопригра. – Ростов н/Д: Феникс, 2010. – 564 с.
- 6 Большой психологический словарь: научное издание / Под ред. Б. Г. Мещеряков, В. П. Зинченко. – СПб. : прайм-Евронанк; – М. : ОЛМА-ПРЕСС, 2004. – 666 с.
- 7 Большая советская энциклопедия. / Гл. ред. А. М. Прохоров. Изд. 3-е. – Т. 20. – М. : Советская энциклопедия, 1975. – 607 с.
- 8 **Новиков, А. М.** Педагогика: словарь системы основных понятий. – М. : Издательский центр ИЭТ, 2013. – 275 с.
- 9 **Усова, А. В.** Формирование у школьников научных понятий в процессе обучения: Научное издание. – М. : Педагогика, 1986. – 174 с. : ил.
- 10 **Ожегов, С. И.** Толковый словарь русского языка: 80000 сл. и фразеолог. выражений / Ожегов С. И., Шведова Н. Ю. – 4-е изд., доп. – М. : Азбуковник, 2002. – 943с.
- 11 **Нерсесянц, В. С.** Общая теория права и государства: Учебник для вузов. – М. : НОРМА, 2010. – 560с.

Материал поступил в редакцию 26.05.16.

С. А. Одинцова, Е. А. Одинцова

Құқықтық түсініктер ғылыми педагогикалық зерттеу нысаны ретінде

Е. А. Бөкетов атындағы Қарағанды мемлекеттік университеті, Қарағанды қ.

Материал 26.05.16 баспаға түсті.

S. A. Odintsova, E. A. Odintsova

Legal representations as the object of scientific pedagogical research

E. A. Buketov Karaganda State University, Karaganda.

Material received on 26.05.16.

Мақалада түсінік, құқықтық түсініктер ұғымының анықтамалары қарастырылады. Мектептің оқу-тәрбие үдерісінде оқушыларда құқықтық түсініктерді қалыптастыруға көңіл бөлінеді. Қоғамның қазіргі даму жағдайында оқушыны заңдар, құқықтық нормалар мен жауапкершілікті саналы түрде қабылдауға даярлау қажеттігі баса айтылады.

The article defines the concepts of representation and legal representations. The attention is focused on formation of students' legal representations in teaching and educational process at school. It is emphasized that in modern conditions of society development it is important to prepare students to be conscious of legal laws, legal regulations and responsibility.

УДК 796

Л. Ю. Павлютина

к.п.н., доцент, Омский государственный технический университет,
г. Омск., Россия

e-mail: guchina7lina@mail.ru

К ВОПРОСУ О РЕАЛИЗАЦИИ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО ПОТЕНЦИАЛА СТУДЕНТОВ ВУЗА ПРИ ФОРМИРОВАНИИ ИХ ЗДОРОВОГО ОБРАЗА ЖИЗНИ

В статье раскрыт вопрос реализации образовательного потенциала как одно из условий эффективного формирования здорового образа жизни студентов вуза.

Ключевые слова: образовательный потенциал, здоровье, здоровый образ жизни.

ВВЕДЕНИЕ

Вопрос об укреплении здоровья подрастающего поколения, и профилактика заболеваний считаются одними из приоритетных задач высшего физического образования, что отражено в приказе «Об организации процесса физического воспитания в высших учебных заведениях» [1].

Как показывают исследования уровень здоровья и физической подготовленности студенческой молодежи ухудшился, этому

свидетельствуют ежегодные результаты медицинских осмотров [2]. В таких условиях особенно возрастает значение физической культуры и спорта как фактора укрепления здоровья. Только физические нагрузки в сочетании с рациональным питанием, соблюдением гигиенических правил, отказом от вредных привычек являются гарантией укрепления здоровья молодежи.

Актуальным является на современном этапе оптимизация процесса формирования здорового образа жизни студентов на занятиях по физической культуре в вузе. По нашему мнению учет потенциальных возможностей личности студентов, т.е. их образовательного потенциала в учебном процессе по физической культуре наиболее благоприятно скажется на формировании здорового образа жизни молодежи.

ОСНОВНАЯ ЧАСТЬ

На современном этапе в психолого-педагогической науке исследование возможностей человека является перспективным, актуализирует рассмотрение потенциала личности в сфере образования, в том числе и в области физической культуры, что делает необходимым рассмотрение образовательного потенциала студентов.

Основополагающим подходом к сущности понятия образовательного потенциала является теория современного содержания образования на основе общечеловеческой культуры [3].

Таким образом, образовательный потенциал студента – это совокупность реальных и перспективных возможностей личности студента, необходимых для реализации системы знаний, опыта осуществления известных способов деятельности, эмоционально-ценностных отношений и опыта творческой деятельности, направленных на эффективную профессиональную деятельность [4].

Для диагностики образовательного потенциала при формировании здорового образа жизни студентов использовалась адаптированная комплексная методика, имеющая два вида оценки (самооценку и экспертную оценку) [5]. Теоретический материал, характеризующий сущность образовательного потенциала и содержание здорового образа жизни студентов вуза, определили критерии и показатели методики. Оценка выставляется из 10 баллов, 10 – высшая степень необходимого потенциала, а 0 – баллов означает полное его отсутствие.

Констатирующий эксперимент был проведен для получения данных о реальном состоянии проблемы. Выборка исследования составила 100 человек, студентов 1,3 курсов факультета «Экономики и управления» Омского государственного технического университета (ОмГТУ). В состав

экспертной группы входили преподаватели кафедры «Физического воспитания и спорта» ОмГТУ. Интерпретация полученных данных обрабатывалась математическими методами: среднее арифметическое значение (M); среднее квадратическое отклонение (σ); стандартная ошибка среднего значения (m).

Констатирующий эксперимент позволил выявить низкий и средний уровни образовательного потенциала студентов, таблица 1.

Таблица 1 – Уровень образовательного потенциала студентов (констатирующий эксперимент)

Оценки	Уровень образовательного потенциала, %		
	низкий	средний	высокий
эксперты	30,33%	55,67%	14%
студенты	31,6%	45,28%	23,12%

Результаты констатирующего эксперимента показали недостаточный уровень образовательного потенциала при формировании здорового образа жизни студентов. Полученные результаты свидетельствуют о необходимости разработки путей реализации образовательного потенциала студентов при формировании их здорового образа жизни.

Реализация образовательного потенциала при формировании здорового образа жизни студентов осуществлялась на теоретических, учебно-методических, учебно-тренировочных занятиях по физической культуре. Так, нами представлен фрагмент плана семинарского занятия по теме «Здоровый образ жизни студентов вуза», таблица 2.

В процессе реализации образовательного потенциала при формировании здорового образа жизни студентов большое значение имела методическая обеспеченность учебного процесса: учебное пособие «Физическая культура» [6], методические указания «Основы здорового образа жизни студента. Физическая культура в обеспечении здоровья» [7] и др.

ВЫВОДЫ

По нашему мнению использование диагностики выявления уровня образовательного потенциала при формировании здорового образа жизни студентов вуза на основе самооценки и экспертной оценки, а также применение современной теории содержания образования на основе общечеловеческой культуры в учебном процессе по физической культуре и соответствующего методического обеспечения оптимизирует реализацию образовательного потенциала студентов при формировании здорового образа жизни.

Таблица 2 – Фрагмент плана семинарского занятия «Здоровый образ жизни студентов вуза»

Этап	Знания	Способы деятельности	Опыт творческой деятельности	Опыт эмоционально ценностных отношений
1. Постановка целей, задач	Цели, задачи, план занятия	Организация студентами учебной деятельности. Умение выделять основные и второстепенные цели деятельности	Проектирование способов эффективного выполнения заданий	Формирование мотивации к плодотворной работе на занятии
2. Содержательные задания	Понятие «здоровье», его содержание и критерии Функциональные возможности проявления здоровья человека в различных сферах жизнедеятельности	Выделить подходы к определению «здоровья». Составить таблицу Понятие «здоровья». (понятие, подход, автор) Привести собственные аргументы функциональных возможностей проявления здоровья человека в различных сферах жизнедеятельности	Преобразование формы таблицы, формулирование своих выводов по выявлению подходов к понятию «здоровье» Индивидуальный анализ. Обоснование содержания примера	Осознание личных ценностей путём сопоставления их с социальными ценностями Формирование эвристически поискового подхода к решению задания
3. Подведение итогов занятия	Направленность поведения человека на обеспечение своего здоровья Содержательные особенности составляющих здорового образа жизни Выводы, рекомендации по выполнению самостоятельной работы	Определить самооценку уровня здоровья студента Ответить на тест	Обоснование результатов методики Системный подход, обобщение изученного Программа самосовершенствования студента, проектирование предстоящей работы	Развитие ответственного отношения к выполнению задания, самостоятельности Формирование познавательного интереса к реализации заданий, созданию самоуверждения Чувство удовлетворённости от выполненной работы, создание мотивации к предстоящей самостоятельной работе

Таким образом, реализация образовательного потенциала является одним из эффективных условий формирования здорового образа жизни студентов вуза.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

- 1 Сборник официальных документов и материалов Федерального агентства по физической культуре и спорту. – 2007. – № 12. – С. 26.
- 2 **Васенков, Н. В.** Динамика состояния физического здоровья и физической подготовленности студентов / Н. В. Васенков // Теория и практика физической культуры. – 2008. – № 5. – С. 91-92.
- 3 **Краевский, В. В., Лернер, И. Я.** Теоретические основы содержания общего среднего образования / под ред. : В. В. Краевского, И. Я. Лернер. – М. : Педагогика, 1983. – 352 с.
- 4 **Гущина, Л. Ю.** Формирование образовательного потенциала студентов в вузе: автореф. ... канд. пед. наук: 13.00.08 / Л. Ю. Гущина. – Караганда, 2006. – 25 с.
- 5 **Пфейфер, Н. Э.** Профессионально-педагогический потенциал специалиста по физической культуре и его формирование в условиях высшего педагогического образования: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04 / Н. Э. Пфейфер. – СПб, 1996. – 283 с.
- 6 **Гущина, Л. Ю.** Физическая культура [Текст]: учебное пособие / Л.Ю. Гущина, С. И. Лукьянов, И. И. Самсонов. – Омск : ОИВТ (филиал) ФГОУ ВПО «НГАВТ», 2011. – 216 с.
- 7 **Гущина, Л. Ю.** Основы здорового образа жизни студента. Физическая культура в обеспечении здоровья: метод. указания / Л. Ю. Гущина. – Омск, 2012. – 35 с.

Материал поступил в редакцию 26.05.16.

Л. Ю. Павлютина

Салауатты өмір салтын қалыптастыру кезіндегі жоғары оқу орнының студенттерінің білім беру әлеуетін жүзеге асыру туралы

Омбы мемлекеттік техникалық университеті, Омск қ. Ресей.

Материал 26.05.16 баспаға түсті.

L. Yu. Pavliutina

To the question of realization of educational potential of students of higher education institutions in the formation of a healthy lifestyle

Мақалада білім беру әлуетін жүзеге асыру ЖОО студенттерінің салауатты өмір сүруін қалыптастырудың тиімді шарттарын бірі ретіндегі сұрақтары қарастырылған.

The article deals with the question of realization of educational potential as one of conditions of effective formation of a healthy lifestyle of students of higher education institution.

УДК 378.036

Т. В. Потапчук

д.п.н., профессор, координатор по воспитательной работе Института искусств, Ровенский государственный гуманитарный университет, Украина
e-mail: t.potapchuk@mail.ru

ЭСТЕТИЧЕСКОЕ ВОСПИТАНИЕ СТУДЕНТОВ В ЛИЧНОСТНО ОРИЕНТИРОВАННОМ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ ПРОЦЕССЕ

В статье рассматривается понятие эстетического воспитания. Освещена проблема эстетической подготовки студентов высших учебных заведений. Проанализированы способы достижения эстетического развития личности в образовательно-воспитательном процессе ВУЗА. Представленные современные условия лично ориентированного образования в эстетическом воспитании студентов.

Ключевые слова: эстетическое воспитание, эстетическая культура, эстетические ценности, эстетическое развитие, лично ориентированный образовательный процесс.

ВВЕДЕНИЕ

Постановка проблемы. На современном этапе развития общества наблюдается тенденция перехода к гуманистической образования, основой которой является сохранение, трансляция и обретения духовных личностных ценностей. Целью обучения в таком контексте должна быть последовательная

реализация гуманистического принципа – бережное отношение к внутреннему миру ребенка, его интересам и потребностям, обогащение его духовного потенциала. Достижению этой цели способствует внедрение в образовательном процессе лично ориентированного подхода, направленного на целостное развитие личности студента. Образовательный процесс при таких условиях имеет целью создание ситуаций для развития личности, в которых личность приобретает возможностей овладеть опытом личностного отношения к окружающей действительности.

ОСНОВНАЯ ЧАСТЬ

Вопросы эстетического воспитания анализировали известные педагоги А. Макаренко, В. Сухомлинский, К. Ушинский, С. Шацкий. Современные ученые Л. Аристова И. Бех, Л. Масол, Н. Миропольская, Г. Шевченко, А. Щелокова и др. освещающих вопросы эстетического воспитания в высшей школе, рассматривают эстетическое воспитание как в широком (социальном) смысле, так и в узком (сугубо педагогическом).

Изложение основного материала. В понятии «эстетическое воспитание» ключевой дефиницией является «эстетическое» – метакатегория эстетики, которая анализирует эмоционально-ценностное отношение человека к окружающей действительности и ее потенциальные способности к творчеству. Кроме того, «эстетическое» определяется как важнейший элемент общей культуры человека, а также как одна из функций искусства, что потенциально формирует творческую личность, которая самореализуется в процессе социализации.

В педагогической литературе «эстетическое воспитание» в узком смысле рассматривается как социально определенная целенаправленная подготовка человека к эстетическому восприятию искусства. В более широком смысле – это социально и культурно обусловленная часть процесса социализации, которая формирует у человека эмоционально-ценностное отношение к действительности, направленная на активизацию сущностных сил человека, развивают его способности к художественному творчеству, к полноценному качественному преобразования социокультурного пространства, субъектом которого она является.

Анализ философской и психолого-педагогической литературы выявил, что в теории педагогики эстетическое воспитание трактуется на основе понимания его как формирование эстетического отношения человека к действительности. Современная педагогика рассматривает эстетическое воспитание как один из универсальных аспектов культуры личности, обеспечивающий ее уровень согласно социального и психофизического

развития человека под влиянием искусства и других объектов и явлений реальности [2, с. 625].

На основе анализа современных исследований по проблемам художественной педагогики можно определить эстетическое воспитание как целенаправленный процесс формирования человека, способного с позиций эстетического идеала не только воспринимать прекрасное, но жить и творить по законам красоты (Б. Лихачев). Эстетическая культура трактуется в литературе как совокупность всех аспектов материальной и духовной жизни, которые непосредственно влияют на человека и способствуют формированию у него специфических духовных сил, направленных на восприятие, понимание и создание различных конкретно-чувственных ценностей.

В структуре эстетической культуры личности можно выделить функциональные элементы: эстетическое сознание, включающее в себя эстетическое восприятие; эстетические эмоции и чувства; эстетическую потребность; эстетическую деятельность; эстетическая оценка; эстетический вкус; эстетический идеал. Личность, определяется эстетической культурой, характеризуется, в первую очередь, развитостью эстетического сознания и активностью в эстетической деятельности. Таким образом, личность как субъект образовательного процесса формирует и саморазвивает свою эстетическую культуру путем личностного деятельностного отношения к процессам и явлениям, которые происходят в окружающей среде.

В связи с этим выделяются два уровня, которые определяют эстетическую культуру личности: эстетическая деятельность, что находит свое отражение в духовной и материальной деятельности человека, и эстетическое сознание. Последняя имеет социальный характер, который определяется тем, что с помощью искусства происходит реализация и овладение духовным опытом человечества. Кроме того, эстетическое сознание характеризуется также и субъективными чертами, которые выражаются в развитии и проявлениях индивидуальности личности и могут быть реализованы в личностно ориентированном образовании.

Анализируя функции эстетического воспитания и эстетической культуры в системе личностно ориентированного образования, можно выделить основные критерии эстетически развитой личности. Это эстетическое сознание, эстетические чувства и эстетическая деятельность, которые в своем взаимодействии создают всю систему общих эстетических качеств. Критериальные оценки эстетического развития должны всесторонне охватывать разнообразные проявления личности по отношению к природе, обществу, собственности, труда, себя. Роль личностно-ориентированного образовательного процесса в эстетическом развитии личности определяется

созданием педагогических условий, обеспечивающих возможность эстетического развития личности с опорой на помощь и поддержку педагога.

Проблема эстетической подготовки студентов высших учебных заведений является актуальной на протяжении многих десятилетий. Еще в XIX веке в педагогических концепциях деятелей российского образования (К. Ушинского, Н. Чернышевского, Л. Толстого и др.) проблемам эстетического воспитания студентов уделялось должное внимание. Выдающиеся педагоги П. Каптерев, П. Лесгафт считали привлечение молодежи к искусству необходимой составной частью профессионального педагогического образования. Их идеи нашли свое продолжение в создании и внедрении системы эстетического воспитания в советской школе в 20-30-е годы прошлого века. В исследованиях педагогов-практиков советских времен (В. Бакушинский, С. Шацкий, П. Блонский и др.) рассмотрены актуальные проблемы эстетического воспитания студентов, его сущность, задачи, принципы, методы, средства реализации.

В последнее время в связи с процессами обновления и реформирования образования проблемы эстетической подготовки студентов высших учебных заведений приобретают все большую значимость. Необходимость обращения к вопросам эстетического воспитания в профессиональной педагогической образовательной системе отмечают как отечественные, так и зарубежные ученые. Ими исследуются различные аспекты этой области: эстетическая и художественная культура студентов; формирование творческих способностей студентов в процессе эстетических видов деятельности; организация эстетической деятельности студентов; развитие эстетических эмоций и чувств; формирование у них эстетической потребности; эстетическое самообразование студентов.

Однако, как свидетельствует анализ учебно-воспитательного процесса ВУЗА, уровень эстетической культуры студентов не отвечает современным требованиям, что проявляется в недостаточном осознании преподавателями роли эстетического воспитания в развитии студентов. Причинами такого состояния является недостаточное ознакомление студентов с основами эстетики, теорией и практикой эстетического воспитания в ВУЗАХ, возможностями искусства в решении задач, поставленных современной высшей школой перед преподавателем, а также отсутствием предпосылок для творческой самореализации и самовоспитанию студентов.

В педагогической литературе существуют разные мнения о средствах достижения эстетического развития личности в образовательно-воспитательном процессе ВУЗА. Предметами, которые целенаправленно формируют эстетическую культуру личности студента, традиционно

считаются предметы эстетического цикла. Некоторые исследователи утверждают, что эстетический потенциал содержат в себе все предметы гуманитарного цикла. И совсем далекими от эстетики предметами в современном образовательно-воспитательном процессе являются предметы психолого-педагогического и естественно-научного цикла.

Но в учебном плане подготовки будущих учителей музыкального искусства отводится недостаточно времени на надлежащее и качественное изучение ими предметов эстетического цикла. И так, возникает проблема: с одной стороны, является потребность современного общества, высшей школы в эстетически развитом преподавателе, с другой – в учебно-воспитательном процессе ВУЗА наблюдается острый дефицит учебного времени. Решение этой проблемы видится в переосмыслении традиционного подхода к образовательно-воспитательному процессу. Для эстетического развития личности в образовательном пространстве ВУЗА надлежащие предпосылки создают принципы современного личностно ориентированного образования, среди которых можно выделить личностный подход – обращение всех компонентов обучения к личности студента, культурологический подход – наполнение содержания образования общечеловеческими культурными ценностями и смыслами, витагенный подход – усиление связей обучения с жизнью, неразрывная связь материала, который изучается, с индивидуальным опытом проявления эстетических чувств и переживаний личности.

Личностный подход в организации образовательного процесса акцентирует внимание на реализацию ряда основных принципов ценности и уникальности личности, ориентацию на зону ближайшего развития, субъектность и эмоционально-ценностную ориентацию. При этом деятельность в педагогической системе «преподаватель – студент» должна быть построена на принципах сотрудничества, что требует творческой активности преподавателя на всех этапах учебно-познавательной и профессионально-практической деятельности.

Современные тенденции развития системы педагогического образования требуют воспитания студентов как субъекта, который реализует в педагогической профессии свой способ жизнедеятельности. При таких условиях актуальным является формирование у студентов ориентации на личностный подход в эстетическом воспитании. Подготовка студентов к реализации личностно ориентированного подхода основывается прежде всего на глубоком усвоении им аксиологического потенциала этого подхода.

Ориентация на личностный подход в эстетическом воспитании студентов является важнейшей содержательной характеристикой социально-

профессиональной направленности личности и определяет качество его общепедагогической подготовки.

Подготовка студентов к реализации личностного подхода в эстетическом воспитании предполагает формирование единства рационально-логического и ценностного в сознании, мышлении; формирование у них ценностного отношения к человеку с выделением системообразующего компонента целостной педагогической и моральной рефлексии как важнейшего качества регуляции, выбора и оценки результатов деятельности по критериям развития студента.

Основными способами формирования у студентов ориентации на личностный подход в эстетическом воспитании является усиление установок, которые характеризуют гуманное отношение к студенту и к самому себе как к личности; превращение негативного отношения к студенту и к самому себе в положительное; осознание студентом неоспоримой ценности уникального, неповторимого мира каждого человека и соответствующего, гуманного отношения к нему. Активное взаимодействие с окружающей средой способна в современных условиях существенно повлиять на развитие эстетического отношения учащегося не только к природе, объектам и явлениям действительности, но и, что является самым важным, к человеку, за его универсальность, целостность, интегративность, и при таких условиях является эффективным средством формирования у студентов ориентации на личностный подход в эстетическом воспитании.

Таким образом, в современных условиях личностно ориентированного образования в эстетическом воспитании студентов ВУЗА необходима интенсивная интеграция, что предполагает вовлечение в учебно-воспитательном процессе не только объектов и явлений искусства, но и прекрасного в человеке, ландшафтах, объектах и явлениях действительности, стимулирование всех форм чувственного восприятия и деятельности. Объектом эстетической практики студентов должно быть как реальный, существующий мир, так и мнимый, включающий переживания, желания, фантазии личности, сознательное и бессознательное, эмоциональное и интеллектуальное, индивидуальное и общественное.

Кроме того, привлечение студентов к эстетическим ценностям сквозь призму предметов естественно-научного цикла является одним из способов преодоления дефицита времени на предметы эстетического цикла, что позволяет приобщаться к интеллектуальной красоте путем эмоциональных переживаний, радости коллективного творчества, научного поиска и способствует творчеству и личностному развитию студента. Основными компонентами содержания обучения, обеспечивающие эстетическое

развитие студентов в процессе изучения предметов естественно-научного цикла, выступают насыщенность изучаемого материала эстетической информации; взаимосвязь решаемых задач, с процессами, которые имеют место в окружающем мире; использование методов и технологий лично ориентированного обучения, включение студентов в процессы осознания эстетических ценностей и содержания; организация творческой работы студентов, что позволяет определить каждому из них свою индивидуальность.

ВЫВОДЫ

Таким образом, эффективная организация процесса эстетического воспитания студентов в контексте лично ориентированного образования должно основываться на следующих концептуальных направлениях:

– создание лично ориентированных ситуаций в обучении, которые требуют от студентов критического и проблемного мышления, оценочной и рефлексивной деятельности эстетического сознания и других компонентов эстетического развития личности;

– наполнение содержания образования общекультурными ценностями человечества;

– активизация эстетического отношения студента к окружающей действительности как системообразующего компонента его эстетического развития и становления;

– эстетическое развитие личности студента в целостном образовательном процессе, так и во всех его составляющих.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

1 Мысли про эстетику // Витагенные педагогические технологии / Сост. Г. В. Кабаева, В. С. Кукушин. – Ростов н/Д : Пегас, 1999. – 273 с.

2 Российская педагогическая энциклопедия : В 2-х т. / Гл. ред. В. В. Давыдов. – М., 1999. – Т. 2. – С. 625.

3 Современные концепции эстетического воспитания / Отв. ред. Н. И. Киященко. – М., 1998. – 313 с.

4 **Шепеленко, Д. А.** Эстетическое развитие личности и его роль в гуманизации школы //Д. А. Шепеленко //Тезисы докладов и сообщений. – Новочеркасск : Изд-во НГМА, 1998. – С. 105-112.

Материал поступил в редакцию 26.05.16.

Т. В. Потанчук

Тұлғалық-бағытталған білім беру үдерісіндегі студенттердің Эстетикалық тәрбиесі

Ровно мемлекеттік гуманитарлық университеті, Ровно қ., Украина.

Материал 26.05.16 баспаға түсті.

T. Potapchuk

Aesthetic education of students in the personality oriented educational process

Rivne State University of Humanities, Rivne, Ukraine.

Material received on 26.05.16.

Мақалада эстетикалық тәрбие қарастырылған ЖОО студенттерінің эстетикалық дайындық мәселелері ашылған. ЖОО білім беру – тәрбие үдерісіндегі және тұлғаның эстетикасының дамуы жетістіктерінің тәсілдері талданған. Студенттердің эстетикалық тәрбиесіндегі тұлғалық-бағытталған білім берудің заманауи шарттары келтірілген.

The article discusses the concept of aesthetic education. The problem of aesthetic training of students is disclosed. The ways to achieve the aesthetic development of the personality in educational process of the University are revealed. the modern conditions of personality-oriented education in aesthetic education of students is presented.

Г. Р. Рахимжанова

к.п.н., доцент, кафедра русской филологии,
Евразийский национальный университет имени Л. Н. Гумилева, г. Астана
e-mail: gulya.iskakova@mail.ru

ПРОФЕССИОНАЛЬНАЯ НАПРАВЛЕННОСТЬ ОБУЧЕНИЯ КАК ВАЖНЕЙШЕЕ УСЛОВИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ СПЕЦИАЛИСТА

В статье рассматривается профессиональная направленность обучения. Профессиональная направленность обучения обеспечивает стимулирование интереса к изучаемому языку, формирование профессионально значимых качеств личности будущих учителей.

Ключевые слова: педагогизация учебного процесса, работа с текстом, коммуникативные умения, речь учителя

ВВЕДЕНИЕ

Обучение в вузе характеризуется направленностью обучения, обусловленных спецификой дидактики высшей школы. Принцип профессиональной направленности обучения на занятиях практического курса русского языка в казахских группах со студентами-филологами реализуется в отборе материала для занятий, ориентированных на специальность. Это стимулирует интерес к изучению языка.

ОСНОВНАЯ ЧАСТЬ

Каждая учебная дисциплина вносит свой вклад в формирование будущего специалиста. В вузе особая роль в этом процессе принадлежит курсу «Русский язык», «Профессиональный русский язык», «Методика преподавания русского языка» и т.д., которые обладают большим образовательным, профессиональным и личностно развивающим потенциалом. Язык – это инструмент анализа, организации и управления для учителя русского языка. Поэтому профессиональная направленность образования будущего учителя русского языка предполагает весьма серьезную языковую и лингвистическую подготовку. Будучи средством обучения, язык дает возможность извлекать информацию из лингвистической, педагогической, психологической литературы, создавать свои тексты в зависимости от возникающих

потребностей. В связи с этим особо обращаем внимание будущих учителей раскрытию ключевого понятия «педагогическая деятельность».

Как отмечают педагоги и психологи, педагогическая деятельность «это деятельность, которая строится по законам общения». На занятиях для будущих учителей подбираются тексты, в которых раскрываются сущность и особенности педагогического общения, функции и средства педагогического общения, стили педагогического общения, к примеру:

Педагогическое общение, его функции.

«Педагогическое общение – такое общение учителя со школьниками в процессе обучения, которое создает наилучшие условия для развития мотивации учащихся и творческого характера учебной деятельности, для правильного формирования личности школьника, обеспечивает эмоциональный климат обучения обеспечивает управление социально-психологическими процессами в детском коллективе и позволяет максимально использовать в учебном процессе личностные особенности учителя» (А. А. Леонтьев) [1, 258].

Можно предложить и более лаконичное определение термина: педагогическое общение – это взаимодействие педагога и учащихся, обеспечивающее мотивацию, результативность, творческий характер и воспитательный эффект совместной коммуникативной деятельности.

Основу коммуникативной деятельности учителя составляют практические знания о способах целенаправленного использования речевых средств для решения задач педагогического общения.

Рассмотрение роли речевого мастерства в профессии учителя целесообразно начать с определения основных функций педагогического общения. Функция (лат. function – исполнение) – «обязанность, круг деятельности, назначение, роль». Начнем же обсуждение проблемы с выявления основных функций педагогического общения.

Принятое терминологическое обозначение функций имеет следующее содержание:

– Информационно-коммуникативная функция (гностическая, обеспечивающая познание) – функция обучения, приобретения предметных знаний);

– Регуляционно-коммуникативная функция – организаторская, обеспечивающая как выбор стратегии и способов взаимодействия учитель – ученик, так и конкретную организацию деятельности в рамках учебно-речевой ситуации;

– Воспитательно-коммуникативная функция – ориентированная на развитие личностных качеств ученика, его эмоциональной сферы, на формирование эстетической восприимчивости, художественного вкуса.

В процессе учебно-речевой деятельности учитель комплексно реализует все функции общения.

Вопросы и задания

1. Каково содержание понятия «педагогическое общение»?
2. Очевиден ли коммуникативный характер деятельности учителя в реализации всех названных функций?
3. Выпишите терминологическую лексику.
4. К какой области знания относится научная информация, изложенная в тексте?» [2, 15].

Студенты приходят к выводу, что для успешной работы им необходимы не только предметные и психолого-педагогические знания, но и умение общаться, которое предполагает: знание основ педагогического общения, владение умениями организовать общение и управлять им.

При изучении темы «Диалогические жанры профессиональной речи» акцентируем внимание будущих учителей: в основе педагогической деятельности лежит коммуникативная деятельность, которая осуществляется только в форме речевых жанров, обычно в форме диалога или монолога.

В текстах, подобранных по теме, педагогический диалог рассматривается как жанр педагогического общения, который в зависимости от коммуникативных целей, обусловил появление четырех функциональных типов диалога: диалог – сообщение информации, диалога–запроса (получения) информации, диалога– побуждения, диалога– расспроса.

В процессе чтения текстов предлагаем выполнить задание:

1. Прочитайте педагогический диалог.
2. Определите, к какому функциональному типу он относится.
3. Назовите количество диалогических единств в этом диалоге.

Определите их.

Преподаватель: Что называется спряжением?

Ученик: Спряжение – это...ой! Изменение глагола по лицам и числам.

Преподаватель: Хорошо. Сколько спряжений имеет глагол? Пожалуйста.

(Обращается к К.)

Ученик: Два.

Преподаватель: Так. Как определяется спряжение глагола? Л.!

Ученик: По окончаниям.

Преподаватель: Верно. А если окончание безударное? К.!

Ученик: Если окончание безударное, то спряжение определяется по начальной форме глагола.

Преподаватель: Молодец. А теперь запишите тему урока...

В данном задании было обращено внимание на то, что диалог выступает в качестве речевого целого, поэтому решению определенной задачи подчинены его содержательная и формальная стороны, которые в совокупности образуют диалогическое единство. Это структурно – семантическая единица диалога, состоящая из предложений-реплик (по схеме: «вопрос»– «ответ»– «оценка»), тесно связанных между собой по смыслу и структурно. Только в сочетании реплик обнаруживается необходимая для понимания полнота данной части диалога.

При изучении темы «Научный стиль речи», к общей и основной функции научного стиля – передача логической информации, доказательство ее истинности, новизны, цельности – добавляется еще одна, обучающая, связанная с активизацией познавательной деятельности студентов, будущих учителей, и усвоением излагаемой авторами учебников информации, к примеру, «Введение в педагогическую деятельность».

По словам Грудцыной Н. Г., учебно-педагогический диалог можно рассматривать как профессионально значимый речевой жанр, в котором можно выделить три структурно-смысловые части: зачин (начальный этап диалога); средняя часть (этап середины диалога); концовка (этап завершения диалога); концовка (этап завершения диалога). В ходе работы над теоретическим материалом «Композиционное членение диалогического текста» студенты обращают внимание на речевые средства, называемые композиционными сигналами [2, 380].

Таблица 1 – Структурно-смысловые части учебно-педагогического диалога

Структурно-смысловые части	Композиционные сигналы
Зачин	На прошлом уроке мы говорили... Мы с вами уже говорили, что... Мы знаем, что... Вы уже знаете... Сегодня на уроке мы повторим... Прежде чем начать новую тему, вспомним... Запишем название темы урока и определим последовательность действий...

Средняя часть	Начинаем рассуждать так... Именем существительным называется ... Определение звучит так... Самое главное в нашей проблеме – это... Переходим к главному. Обратим внимание на то, что ... Выделим подчеркиванием главную информацию...
Заключительная часть	Итак, мы повторили... Итак, мы с вами назвали... Подведем итог ... Сделаем вывод ... Следовательно...

Специфической особенностью педагогического диалога на этапе объяснения является наличие в его структуре развернутых монологических реплик учителя. Приведем пример: «Мы с вами вспомнили, ребята, что могут выражать глаголы в повелительном наклонении. А теперь нам необходимо уяснит, как они образуются. В решении этой задачи нам поможет таблица, которая перед вами на доске. Посмотрите внимательно... Попробуем рассуждать...» (Урок по теме «Образование глаголов повелительного наклонения») [2, 381].

«Как правило, именно преподаватель может эффективно отобрать материал, подать его в актуальном контексте, объяснить степень новизны или архаичности изложенного в учебниках» [3, 176].

Освоение теоретического материала будущими учителями органически связано с выполнением различных заданий, которые направлены не столько на воспроизведение прочитанного, сколько на активизацию мыслительной, творческой деятельности студентов, осознание ими изучаемых понятий, например такие задания, как написание эссе на темы:

1. Педагог (учитель, наставник, воспитатель) – понятие, обладающее прямым и метафорическим смыслом. Используйте для этого факты своего жизненного опыта, произведения литературы.

2. Что является содержанием педагогической деятельности?

3. Почему педагогическая деятельность есть одна из существенных основ человеческого бытия? В чем ее универсальный характер?

4. Докажите, что человеческая жизнь невозможна без феноменов учитель-ученик, учительство-ученичество.

Позволяют будущим учителям провести тщательный анализ и обоснование выбранной профессии. Позволяет закрепить осознание значимости своего выбора и его достойного его продолжения.

Из написанного и лингвистического анализа текстов, ориентированных на специальность, студенты приходят к выводу, что педагогический диалог на этапе объяснения нового учебного материала – это особый педагогический жанр, который по своей логической форме является рассуждением, цепью умозаключений. Основными текстовыми признаками педагогического диалога на этапе объяснения следует назвать информативность, тематическое единство, структурно-смысловую целостность, завершенность, связность, стилистическое единство, интонационное единство. Учитель же в диалоге выполняет роль коммуникативного лидера: создает условия для поиска решения учебной проблемы, развивает процесс общения, управляет им.

Непосредственное обращение к текстам невольно расширяют теоретическую и методическую базу будущих специалистов, обогащают терминологический запас из области педагогики, лингвистики, психологии.

ВЫВОДЫ

Профессионально - ориентированные занятия предполагают осознание будущими учителями функций педагогического общения в сфере обучения, владения навыками общения, умения создавать и интерпретировать профессионально значимые высказывания (тексты).

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

1. **Леонтьев, А. А.** Психология общения [Текст]. – 2е изд., испр. и доп. – М. : Смысл, 1997. – 365 с.
- 2 **Ипполитова, Н. А.** Риторика: Учеб. [Текст]. – М. : ТК Велби, Изд-во Проспект, 2006. – 448 с.
- 3 Введение в педагогическую деятельность: Учеб. пособие для студ. высш. учеб. Заведений [Текст]. / А. С. Роботова, Т. В. Леонтьева, И. Г. Шапошникова и др.; Под Ред. А С. Роботовой. – 3-е изд., стер. – М. : Издательский центр «Академия», 2006. – 208 с.

Материал поступил в редакцию 26.05.16.

Г. Р. Рахимжанова

Оқытудың кәсіби бағыттылығы кәсіби мамандары дайындаудың шарты ретінде

Л. Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана қ.
Материал 26.05.16 баспаға түсті.

G. R. Rakhimzhanova

Professional orientation as an essential condition of professional training

L. N. Gumilyov Eurasian National University, Astana.

Material received on 26.05.16.

Мақалада оқытудың болашақ мамандыққа бағытталуымен байланысы қарастырылған. Оқытудың кәсіби бағыттануы зерттеген тілге қызығушылықты ынталандыруды, болашақ мұғалімнің тұлғалық кәсіби маңызды қасиеттерін қалыптастыруды қарастырады.

The article considers the connection of education with a future profession. Professional orientation provides the stimulation of interest to learning a language, formation of professionally important skills for the personality of future teachers.

ӘОЖ 37.013

Р. Ш. Садыбеков¹, Г. А. Сапарбекова², Ж. С.Турсынбаев³

¹магистр оқытушы, ²аға оқытушы, Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық Қазақ-түрік университеті; ³оқытушы «Түркістан медицина колледжі» ММҚК, Түркістан қ.

ИНЖЕНЕРЛЕРЛІК МАМАНДЫҚТАРДЫ КӘСІБИ ДАЯРЛАУДА ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯНЫ ПАЙДАЛАНУ

Білімді ақпараттану аясында мамандықтардың біліктілігін көтеру қазіргі күндерде негізгі міндеті болып табылады.

Кілтті сөздер: Білім беру, инженерия, кәсіптік, жүйелік.

КІРІСПЕ

Қазақстан Республикасының Президенті Нұрсұлтан Әбішұлы Назарбаев 2012 жылғы 14 желтоқсандағы халыққа Жолдауында білім беру саласына зор көңіл бөлгені қуантады. Инженерлік білім берудің әлемдік жүйесінде маман даярлаудың мынадай негізгі бағыттары қалыптасқан:

– материалтану және технологиялық инженерия (шикізат ресурстарын өңдеу мен даярлау өндірісін қосқанда);

– инженериядағы механика (конструкторлау, өндірістің механикалық циклы, монтаж, пайдалану, сынау және жөндеу);

– электроинженерия (электротехника, электроника, автоматика, робототехника, радио және теледидар техникасы, дыбыс және байланыс жүйесі, аспаптар мен аппараттар);

– компьютерлік ғылымдар мен компьютерлік инженерия (алгоритм тілі, бағдарламалау, модельдеу және жүйелік жобалау, өндіріс, пайдалану, микропроцессорлық жүйе мен есептегіш техниканы пайдалану және қызмет көрсету);

– химиялық инженерия;

– құрылыс пен қызмет көрсету сферасы инженериясы.

Дегенмен осы аталған маман даярлау бағыттары өзінің алғашқы қалыптасу кезеңінде қоғамда болып жатқан өзгерістер мен уақыт талаптарын толық қамтамасыз ете алмағандықтан шағын шеңбер көлемінде қалып қойды. Бұдан шығатын қорытынды инженерлік білім беретін мамандықтар тізімі маман-дандыруға алмаса отырып және жаратылыстану-техникалық мамандықтармен бірігіп гуманитарлық-техникалық бағытта білім беретін және маман даярлайтын оқу орны болып қалыптасты [1].

НЕГІЗГІ БӨЛІМ

Ашық ақпараттық қоғамға өтуге байланысты техникалық мамандықтарды оқытуда жаңаша көзқарастар қалыптасып, адамның көптеген қызмет аясында білімді дамытуға ақпараттық технологияны кеңінен пайдалана отырып интернацияландыру қолға алынуда. Бұл көбіне көп практикалық қызметтің бүгінгі қолданып отырған формасы мен әдісіне байланысты. Дамыған компьютер техникасы мен түрлі ақпаратты тарату құралдарының көмегі адам қызметі аясының кеңеюіне игі ықпал етуде. Осы әдістер компьютер техникасының ақпаратты өңдеу, сақтау және беру мүмкіндігін кеңінен пайдалануға негізделген.

Бүгінгі таңда кадрларды даярлау мен қайта даярлау үдемелі-индустриялық-инновациялық даму жөніндегі мемлекеттік бағдарламаға сәйкес жүргізілуі тиіс. Бұл – маманға тапсырыс беруші кәсіпорындар болашақ қызметкерінің кәсіби шеберлігіне, нақты мекеменің талаптарына маманның сай болуына мүдделілік деген сөз. Сондықтан, оқу үдерісіне тапсырыс беруші араласуы керек. Соңғы жылдары жұмыс беруші университетімізге келіп, өзінің ертеңгі маманын таңдайды. Сөйтіп, жас маман қызметке нақты өндіріс жағдайында дайындалады. Ол жұмыс процесін көзімен көріп, ортаны сезінеді, өндірістік қондырғыларда жұмыс істеуге бейімделеді. Сонда ғана оқу материалы санаға терең сінеді.

Бұл – болашақ инженер тәрбиелеудің тиімді үлгісі. Ол барлық мамандықтар бойынша жұмыс берушілер қатысуымен жасалған арнайы курстар аясында туындайды. Өнеркәсіп кәсіпорнында практикалық білім алған болашақ маманның ертең ел қатарлы қызметкер болып кетуіне осылайша жол ашылады.

Ғылым мен бизнестің бірігуі үшін шетелдің жоғары оқу орындарымен, ғылыми орталықтарымен және компанияларымен ынтымақтастықты дамыту керек. Университет заманауи инновациялық технологиялар саласында маңызды халықаралық ғылыми жобаларды шетелдік ғалымдармен бірлесіп жүзеге асыруға жұмылуда.

Қазіргі таңда болашақ мамандарды кәсіби даярлаудың маңызы зор. Жоғары оқу орнының алдына қойған ең бірінші мақсаты - қоғамға қажетті жоғары білімді кәсіби мамандарды даярлау. Болашақ мамандардың кәсіби міндеттерді шешу үшін өз бетінше ізденуге және білімді игеруге даярлау қажеттігі туындайды [1].

Қазақстан Республикасы Президентінің 2007 жылғы Жолдауында: «Білім беру реформасының ойдағыдай жүргізілуінің басты өлшемі – тиісті білім мен біліктілік алған еліміздің әрбір азаматы әлемнің кез-келген елінде бәсекеге қабілетті маман болатындай деңгейге көтерілуі» – деп атап көрсетті.

ЖОО-ның маңызды міндеттерінің бірі - мамандарды дайындаудағы іргелі орны мен рөлін жоғарылатудан келіп шығатын білім беруді ізгілендіру.

Жоғары білімнің мынадай басты мақсаттары мен міндеттері бар:

– ол адам құқықтарын, жариялылықты дамыту, бейбітшілікті нығайту мақсатында барлық адамдардың бүкіл өмір бойы дара дамуы мен әлеуметтік әрекетіне қажетті мүмкіндіктерді қамтамасыз етуі тиіс.

– ғылым мен технологияны дамыту жолымен қоғамның мәдени, әлеуметтік экономикалық дамуына сүбелі үлес қосу;

– бәсекеге қабілетті, жоғары білікті мамандарды даярлауды бір мезгілде жүзеге асыру;

– тұтас алғанда қоғамның, оның ішінде білім жүйесінің дамуы мен жақсаруына үлес қосу.

Қазіргі кезде әрбір қоғамның, мамандардың алдына қоятын талаптарына сәйкес «маман моделін», маманның кәсіби бейнесін жасау міндеті зерттеушілердің назарын аударуда.

Маманның кәсіби бейнесін жасауда әлеуметтанушылардың «маман моделі» қасиеттерін қамтитын мынандай төрт түрлі бөлігі болады:

1 кәсіптік;

2 әлеуметтік;

3 саяси-идеялық;

4 әлеуметтік-психологиялық.

Э. Х. Башкаеваның, Н. В. Кузьминаның психологиялық-педагогикалық зерттеулерінде шығармашылық іс-әрекеттің табыстылығы тұлғаның атқарылатын іске оң көзқарасына тәуелділігі атап көрсетіледі. Сондай-ақ, адамның жеке функционалдық мүмкіндіктері қабілеттердің ғана емес оларды практикада қолдануға тілек білдірудің нәтижесінде іскерлік сапаны анықтауы мүмкін [2].

Білім берудің заманауи үлгісін жасау мәселесі бойынша ыңғайлы ұйымдастырушылық формаларды табу, тек оқытушы-студент деңгейінде ғана емес, әр түрлі деңгейлі жүйелерде білім беру үрдісінің ашықтығын дамыту және сақтау. Білім беру жүйесін тұлға немесе топ өзі ғана анықтай алмайды. Білім жүйесінің мақсатын, бағдарламасы мен жоспарларын анықтау – бұл педагогтар мен студенттердің біріккен түрде ұйымдастыратын әрекеті, және осы ретте білім – студенттер орындауға тиіс болатын, тек мақсаттар мен тапсырмалардан тұратын призма емес екенін ескеру қажет. Бұл үрдісте тұлғаның жеке дамуына да назар аударылуы тиіс.

Қалыпты білім берудің заманауи жүйеге өтуі педагогтардың жаңа технологияларды іздеп, қолданысқа енгізу дайын болу мәселелерін шетке ысырды. Білім берудің жаңа үлгісін жасау және қолдану кезінде оқытушылар төмендегідей қиындықтарға тап болатын:

Білім беру үрдісінде басқарудың авторитарлық стилінен барлық субъектілер атсалысатын біріккен қызмет түріне көшу;

Білім берудің маңызды репродуктивті тәсілінен ойлаудың шығармашылық продуктивті қызметін дамытуға өту қажеттілігі;

Білім беру мазмұнындағы мәселелерді анықтау және оқу қызметінің жаңа түрлерін іздестіру;

Іргелі білімдерді іс жүзінде қолдау үшін мектеп және жоғарғы оқу орнының түлектерінің тұлға ретінде даму қажеттілігі;

Жаңа білім беру жүйесіндегі ең күрделі тапсырма – тұлғаның педагог ретінде де, өзін жетілдіру мақсатын көздеген ізденуші, өзін-өзі талдаушы, өз бетінше білім алушы, өзін-өзі дамытушы ретінде де өзгеруі.

Жаңа білім беру парадигмасының ерекшеліктері – өзін-өзі дамыту, өз бетінше шешім қабылдау, жауапкершілігін арттыру, оқу және қарым-қатынас барысында өзіндік стилін қалыптастыру үшін жағдай жасау, ең алдымен оқушының тұлғалық қасиеттеріне тікелей тәуелді. Өзін-өзі жетілдірудің міндетті шарты ретінде, қашықтықтық технологиялар бойынша оқыту барысында оқушы бойында көрініс табатын өз бетінше болу, жауапкершілік, сыншылдық, бастамашылық қасиеттеріне ие болу қажет.

Өзін-өзі жетілдіру – адам үшін баға жетпес құндылық болып табылады, ол шығармашылықтың бір түрі және тұлғаның өзіне деген жанашырлығы, егер өзін-өзі жетілдіру процесі тоқтатылса, онда тұлға үшін үлкен сәтсіздік пайда болады [2].

Жоғарыда аталған білім беру үрдісіндегі, компьютерлік және телекоммуникациялық технологияларды қолдану нәтижесінде пайда болатын жаңа мүмкіндіктер туралы мәселелер мектеп және жоғарғы оқу орнындағы білім берудің негізгі мақсатын анықтайды – оқып үйрену және алған білімдерді оқыту процесінен тыс жаңа жағдайларда тиімді түрде пайдалану. Қорыта айтқанда, білім беру саласындағы жүргізілген зерттеулер, сараптаулар мен тәжірибелерге сүйене отырып, келешекте оқу жүйесін дамытудың мынадай үдерістерін атап өтуге болады:

- оқу саласын демократияландыру;
- гуманитарландыру;
- жоғары білім, ғылым және өндіріс салаларын бірлесе жұмылдыру;
- халықаралық ізденіс пен тәжірибелерді есепке алу;
- оқу үдерісін ғылым мен техника жетістіктері негізінде жүргізу;
- мемлекеттің әлеуметтік-экономикалық және ұлттық психологиялық ерекшеліктерін есепке алу;
- жоғары оқу орындары мен болашақ мамандардың өмірге көзқарасы араларындағы байланысқа зер салу, т.б.

Сондықтан, алдымен болашақ мамандардың кәсіби бағыттылығының қалыптасу үдерісі зерттелді. Бұл үшін студенттердің таңдалған мамандық бойынша оқуға түсуге және басқа мамандыққа ауысуға қызығушылықтары зерттеліп, кәсіби бағыттылық деңгейі мен оның құрылымына тәуелді болашақ қызметтері мен оған дайындықтарының түрлі тұғырлары бойынша қанағаттандырылу дәрежелері айқындалды.

Аталмыш үдерістерді жүзеге асыру мақсатында осы заманның мүддесіне сәйкес оқу сапасын жетілдіруде өкімет саясатын басшылыққа алатын білім берудің жаңа моделін ендіру мен оны жетілдіре түсу қажет.

Бұрынғы оқу жүйесінде қалыптасқан әдістер мен ережелер арқылы тек бұрыннан белгілі қоғам саласындағы өзгерістерді, табиғат әлеміндегі қайталанатын құбылыстарды баяндаумен шектеліп келеді [3].

ҚОРЫТЫНДЫ

Білім беруді ақпараттандырудың басты міндеттерінің бірі ақпараттық мәдениетті қалыптастыру болып табылады. Қалыптастыру деңгейі біріншіден, ақпарат, ақпараттық үрдіс, модель және технологиялар туралы біліммен, екіншіден, әртүрлі қызметтегі ақпаратты талдау және өңдеу

құралдары мен әдістерін қолдану тәжірибесімен, үшіншіден, қазіргі заманғы технологияларды кәсіпқой қызметте қолдана білумен ерекшеленеді.

Аталған кемшіліктерді ескере отырып, білім берудің жаңа парадигмасы жағдайында кәсіби маманның ойлау дәрежесін дамыту, пәнаралық байланыстарға көңіл бөлу, ақпараттық–компьютерлік, технологиялық білімді дүние жүзілік деңгейге дейін көтеру, бәсекеге қабілетті кәсіби мамандар дайындау мәселелеріне көңіл бөлген жөн. Ақпараттық технологияны оқытуды қолдану тәжірибесі ақпараттық технологиялар оқыту үрдісінің құрылымын, мазмұнын қамтамасыздандыратын жеке бағытталған дидактикалық компьютерлік орта, яғни әдістемелік, әдістік, технологиялық бағыттар болған жағдайда тиімді. Нәтижесінде студенттің білім беру үрдісіндегі өзін-өзі жетілдіру, өзіндік дамуы толық қамтамасыздандырылады.

ПАЙДАЛАНҒАН ДЕРЕКТЕР ТІЗІМІ

1 **Абдраимов, Д. И., Бидайбеков, Е. Ы., Гриншкун, В. В., Камалова, Г. Б.** Теоретико-методологические основы разработки, мониторинга качества и экспериментальной апробации компьютерных учебно-методических комплексов нового поколения. // Алматы : КазНПУ имени Абая, – 2005. – 146 с.

2 **Бидайбеков, Е. Ы., Григорьев, С. Г., Гриншкун, В. В.** Информационное интегрирование и анализ образовательной области в разработке электронных средств обучения. // Монография. / Алма-Ата : Министерство образования и науки Республики Казахстан, АГУ им. Абая, 2002, – 100 с.

3 **Роберт, И. В.** Современные информационные технологии в образовании: дидактические проблемы; перспективы использования. – М. : Школа-Пресс, – 1994. – 205 с.

4 **Нәбиев, Ы. А.** Жоғары оқу орындарында болашақ инженерлерді графикалық даярлаудың ғылыми-әдістемелік негіздері: пед.гыл.докт. дисс.... автореф. – Алматы, 1996. – 47 б.

5 **Антонова, С. Г.** Информационная культура личности: Вопросы формирования, //Высш. Образование в России. – 1994. – №1. – С. 82-88.

6 Информационная культура специалиста: гуманитарные проблемы: Межвуз. научн. конф. Краснодар-Новороссийск 23-25 сентября 1993 г. Тезисы докладов. – Краснодар, 1993. – 249 с.

Материал 27.05.16 баспаға түсті.

Р. Ш. Садыбеков¹, Г. А. Сапарбекова¹, Ж. С. Турсынбаев²

Использование инновационных технологий в профессиональной подготовке инженерных специальностей

¹Международный казахско-турецкий университет имени Ахмета Ясави;

²ГККП «Туркестанский медицинский колледж», г. Туркестан.

Материал поступил в редакцию 27.05.16.

R. Sh. Sadybekov¹, G. A. Saparbekova¹, Zh. S. Tursynbaev²

The use of innovative technologies in the training of engineering majors

¹A. Yesevi International Kazakh-Turkish University;

²SMGE «Turkestan Medical College», Turkestan.

Material received on 27.05.16.

Повышение квалификации специальностей в сфере информатизации образования – это основная обязанность сегодняшнего дня.

Improving the skills of engineering specialties in the field of informatization of education is the primary responsibility today.

УДК 371.385.5:373.31:004

Н. Т. Сартаева

п.ф.м., PhD докторанты, Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, Алматы қ.

e-mail: nazgul_88s@mail.ru

**БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ
ЗЕРТТЕУШІЛІК ІС-ӘРЕКЕТІ – ҒЫЛЫМИ ТАНЫМҒА
БАСТАР БАСТЫ ЖОЛ**

Мақала бастауыш сынып оқушыларын зерттеушілік іс-әрекетке тарту мәселесіне арналады. Зерттеушілік іс-әрекетінің түрлеріне анықтамалар беріліп, бастауыш сынып оқушыларымен зерттеушілік іс-әрекетті ұйымдастыру жолдары беріледі.

Кілтті сөздер: зерттеушілік іс-әрекет, ғылыми таным, зерттеушілік ізденіс, ақпарат.

КІРІСПЕ

Қазіргі заман талабына сай әрбір білім алушы өркендеуші қоғам мүшесі ретінде жан-жақты дамыған, жаңалыққа ұмтылушы, өзгерістерден

хабары бар, өзін-өзі бағалай, бақылай және өзін-өзі жүзеге асыра білетін, өз көзқарасы қалыптасқан және оны ортада қорғай білетін тұлға болуы шарт. Бұл оқушыларды зерттеушілік ізденіске жетелейді.

Зерттеушілік ізденіске балалық қажеттілік биологиялық тұрғыда негізделеді, бала зерттеуші болып туылады. Жаңа әсерге ынтығу, қызығушылық, үнемі бақылау мен тәжірибе жасауға ұмтылу, өз бетінше әлемді тануда жаңа мәліметтер іздеу - балалық кездегі тәртіп, мінез-құлықтың маңызды белгілері. Дәл осы ізденіске іштей ұмтылу баланың психикалық дамуы өзін-өзі дамыту үдерісіне айналуы үшін жағдай туғызады.

Сондықтан, біздің ойымызша, оқыту мен тәрбиелеу жүйесінің ұстанар бағыты оқушыларда өз бетінше, шығармашылықпен адами мәдениеттің кез келген саласындағы әрекеттің жаңа тәсілдерін меңгеру және өзгерте алу қабілеттерін қалыптастыру.

НЕГІЗГІ БӨЛІМ

Оқыту үдерісін нәтижелі етуге ықпал етуші «зерттеу», «зерттеушілік іс-әрекет» ұғымдарына берілген түрлі ақпарат көздеріндегі анықтамаларға шолу жасасақ, Уикипедия ашық энциклопедиясында: «зерттеу (тура алғанда «іштей іздеу») кең мағынасында – фактілерді анықтау мақсатындағы жаңа білім іздеу мен жүйелі тексеру. Тар мағынасында – қандай да бір нәрсені зерттеудегі ғылыми әдіс (үдеріс)», - деп көрсетілген [1, 312 б.].

Зерттеушілік іс-әрекет - ортақ мақсат, келісілген әдіс, әрекет тәсілдері бар балалардың бірлескен оқу-танымдық, шығармашылық немесе ойын әрекеті. Бастауыш сыныптардағы зерттеушілік іс-әрекетінің мақсаты – бастауыш мектеп жасындағы баланың зерттеушілік тәртіп пен зерттеушілік қабілеттерін дамыту арқылы интеллектуалдық-шығармашылық әлеуетін дамыту [2].

Зерттеушілік іс-әрекеті – бұл құрылымы жағынан ғылыми әрекетке сәйкес, мақсат көздеу, белсенділік, пәндік, мотивациялануымен және саналылықпен сипатталатын, нәтижесінде танымдық мотив, зерттеушілік біліктілік, оқушылар үшін субъективті жаңа білім мен әрекет тәсілдері қалыптасатын оқушылардың арнайы ұйымдастырылған, танымдық шығармашылық әрекеті [3]. Яғни бала бүкіл әлем үшін жаңалық емес, өзі үшін жаңалық ашып, жаңа білім алады.

Зерттеушілікке баулу негіздерін педагогтар-гуманистер еңбектерінен көруге болады. Олар: Я. А. Коменский, Ж. Ж. Руссо, Н. И. Пирогов, Н. Г. Чернышевский, Д. И. Писарев, К. Д. Ушинский зерттеушілік іс-әрекет мәселелін теориялық тұрғыда негіздеген.

Оқу-зерттеушілік іс-әрекетінің мақсаты – оқушыларда зерттеу жұмыстарына дайындықты, оның ішінде зерттеушілік біліктілік, шығармашылық белсенділік, өз бетінше іздену т.б. қалыптастыру.

Қазіргі кезде зерттеушілік іс-әрекет түрлеріне анықтамаларды түрліше береді. Мысалы: негізгі оқу үдерісімен тығыз байланысты және шығармашылық, зерттеушілік белсенділікті дамытуға бағдарланған сабақта және сабақтан тыс уақытта жүргізілететін іздеу-зерттеушілік іс-әрекеті; тәжірибелік-зерттеушілік; пәнаралық; жобалық; техникалық; шығармашылық және т.б. [4]. Аталған зерттеушілік іс-әрекеттерінің қай-қайсысын алып қарасақ та, зерттеу дағдысын берік қалыптастыратын үдерістер деген ойдамыз.

Бірінші сыныптан бастап жұмыста баланың зерттеушілік іс-әрекетін белсендіруге мүмкіндік беретін, өз бетінше зерттеу жүргізуге алғашқы дағдыларды меңгеруге көмектесетін арнайы ойындар мен тапсырмалар қолданылады.

Кезеңдердің бірі – әр баланы зерттеу жүргізу техникасымен таныстыруға мүмкіндік беретін сыныппен жаттығу жұмысын жүргізу. Мұғалімнің міндеті – балаларды әдістерді таңдау біздің шынайы мүмкіндігімізге байланысты екендігі идеясына жетелеу. Олар неғұрлым көп болса, жұмыс та соғұрлым жақсы және қызықты жүреді. Жұмыс бірізділігін анықтап алған соң, берілген тақырып бойынша ақпарат жинауға кіріседі. Бірақ бұл ақпараттарды есте сақтау не жазып алу қиын, себебі әлі жазу дағдысы қалыптаспаған. Сондықтан сызба-сурет жасаған жөн. Баланың қысқаша жазба жасауы, белгілер қоя алу қабілеті оның ассоциативті ойлауы мен шығармашылық қабілеті дамуының деңгейін көрсетеді.

Екінші сыныптан бастап мәселені көре білу, сұрақтар қою, болжамдар ұсыну, түсініктерге анықтама беру, бақылау мен тәжірибе жүргізу, қорытынды жасау, ақпаратты құрылымдау және т.б. біліктіліктерді қалыптастыру бағытында жұмыс жасалады. Бұл үшін төмендегідей жаттығулар беруге болады:

- 1) аяқталмаған әңгімені жалғастыр;
- 2) басқа кейіпкер атынан әңгіме құра;
- 3) қиялындағы өміріңнің бір күнін айтып бер;
- 4) заттың қанша мағынасы барын анықта (қандай да бір заттың басқадай мүмкін болатын қолданылу жолдарын жеткіз);
- 5) заттың мейлінше көп белгілерін ата [5].

Зерттеушілік іс-әрекет оқушы үшін – өз шығармашылық әлеуетін барынша көрсету мүмкіндігі. Зерттеушілік іс-әрекет, біздің көзқарасымыз бойынша, бұл оқушылардың арнайы жобалау, зерттеу біліктіліктері мен

дағдыларын дамытатын интеллектуалдық даму, оқыту мен тәрбиелеу құралы және бастауыш сынып оқушыларын ғылыми танымға бастайтын басты жол болып табылады.

Ғылыми таным дегеніміз – дамудың жоғары деңгейіне жеткен білім алуы, рухани баюы деп есептей келе, бастауыш сынып оқушыларының зерттеушілік дағдыларын қалыптастыру арқылы ғылыми танымға бастаудың ең тиімді әдістері мен формалары топсаяхат, тәжірибе, әңгімелесуді атай аламыз. Топсаяхат – оқу үдерісін шынайы өмірмен байланыстыра отырып, бақылау арқылы қоршаған орта заттары мен құбылыстарымен таныстыратын оқытуды ұйымдастыру формасы [6]. Топсаяхат кезінде оқушылар табиғат сұлулығына тамсанып, дыбыстарға құлақ түреді, табиғи ортаның әртүрлілігін түсінеді, табиғат заңдылығы жайлы қызықты, мағыналы мәлеметтер біледі. Мұндай табиғатты жақын бақылау бастауыш сынып оқушыларының оны зерттеуге қызығушылығын туғызады, туған өлкеге сүйіспеншілігін қалыптастырады. Оқу материалының бір бөлігі топсаяхат барысында ілгері жылжу қағидасы бойынша дайын күйінде емес, оқушылардың өз бетінше үлес қосуы арқылы беріліп, сабақта бекітіледі.

Жұмыс төмендегідей кезеңдерден тұрады:

I кезең – қызығушылығына қарай өз бетінше топтар құру.

II кезең – мұғалімнің көмегімен жұмыс жоспарын жасау, сол бойынша материал жинау, топ мүшелерінің міндеттерді бөлісуі.

III кезең – топтардың өз бетінше жұмысы:

- ақпарат іздеу және жинау;
- тәжірибе жүргізу;
- жиналған ақпаратты өңдеу;
- АКТ көмегімен презентация жасау.

IV кезең – жобаны қорғау.

Әр топ өз жобасын презентация түрінде қорғайды [5]. Себебі қазіргі ақпараттандыру заманында оқушы ақпаратпен жұмыс жасап қана қоймай, оны ортада өз көзқарасымен интербелсенді тақта көмегімен қорғай білуі де қажет.

ҚОРЫТЫНДЫ

Сонымен, бастауыш сынып оқушыларының зерттеушілік іс-әрекеті – бұл көп әдістің бірі ғана емес, бұл оқу әрекетінің ерекше стилін қалыптастыру жолы және ғылыми таным қалыптастыру мақсатында қолданылатын бірден-бір тәсіл. Ол оқытуды өзін-өзі оқытуға алмастыра отырып, өзін-өзі дамыту механизмін іске қосады. Зерттеушілік іс-әрекет оқушылардың жеке қабілеттерін ашу мен өз білімін қолдана отырып, пайдасын тигізуіне,

жетістігін көрсетуге мүмкіндік береді Сондықтан, әрбір білім саласындағы қызметкерлер мен оқушылар ата-анасы тарапынан бастауыш сынып кезеңінен бастап жас зерттеуші тұлғасын қалыптастыруға ықпал етуі тиіс.

ПАЙДАЛАНҒАН ДЕРЕКТЕР ТІЗІМІ

1 **Ожегов, С., Шведова, Н.** Толковый словарь русского языка. – М. : ООО «А ТЕМП», 2006. – 947 с.

2 Ғаламтор желісі: http://nikitovka.narod.ru/publikacii/20_11_11.pdf

3 **Безрукова, В. С.** Директору об исследовательской деятельности школы. Журнал «Директор школы». – М. : «Сентябрь», 2002. – № 2.

Материал 27.05.16 баспаға түсті.

Н. Т. Сартаяева

Исследовательская деятельность младших школьников – основной путь к научному познанию

Казахский национальный педагогический университет имени Абая, г. Алматы.

Материал поступил в редакцию 27.05.16.

N. T. Sartayeva

Research activity of younger school pupils – the main way to scientific knowledge
Abai Kazakh National Pedagogical University, Almaty.

Material received on 27.05.16.

Статья посвящена проблеме привлечения младших школьников к исследовательской деятельности. Дается характеристика видам исследовательской деятельности и определяются способы организации исследовательских работ с младшими школьниками.

The article is devoted to the problem of involvement of younger school students to research activity. The characteristics to the types of research activity are given and the ways of younger school students' research organization are determined.

УДК 001.89:330.1

**И. Э. Сулейменов¹, С. В. Панченко² Е. С. Витулева³,
Г. А. Мун⁴, Э. Е. Копишев⁵, В. А. Камкин⁶**

¹д.х.н., профессор, ²ст. преподаватель, ³магистрант, Алматинский университет энергетики и связи, г. Алматы, ⁴д.х.н., профессор, Казахский национальный университет имени Аль-Фараби, г. Алматы, ⁵к.х.н., ст. преподаватель, Казахский агротехнический университет имени С. Сейфуллина, г. Алматы, ⁶к.б.н., ассоц. профессор, Павлодарского государственного университета имени С. Торайгырова г. Павлодар, e-mail: ¹esenych@yandex.ru, ²serj129@gmail.com, ³lizavita@list.ru., ⁴mungrig@yandex.ru., ⁵eldar_kopishev@mail.ru., ⁶kvani@rambler.ru

К ПОНЯТИЮ ИНФОРМАЦИОННОЙ ТЕХНОЛОГИИ: ТРАКТОВКА С ТОЧКИ ЗРЕНИЯ СТАНОВЛЕНИЯ ЭКОНОМИКИ ЗНАНИЙ

Показано, что вопрос о трактовке понятия «информационная технология» самым тесным образом связан и с представлениями об информационном обществе, и с вопросом о становлении постиндустриального общества как ориентированного на экономику знаний. Доказывается целесообразность внедрения в учебный процесс комплекса дисциплин, обеспечивающих воспитание инноваторов, способных действовать в условиях складывающегося постиндустриального общества. Показано, что сами эти дисциплины можно рассматривать как вполне определенную гуманитарную технологию, обеспечивающую преодоление кризисных явлений в современном обществе.

Ключевые слова: информационные технологии, экономика знаний, информационное общество, современность, инновации.

ВВЕДЕНИЕ

Тезис о необходимости становления «экономики знаний», отчетливо прозвучавший на IX Астанинском экономическом форуме, в определенном смысле, можно рассматривать как некое обращение к «славным шестидесятым» – времени «физиков и лириков», времени которое многими, причем по обе стороны Атлантики, воспринимается как период расцвета науки. Для этого есть все основания; достаточно сравнить общественный

статус ученого в 1960-е годы и сейчас, причем тенденция снижения общественного веса научных работников охватила весь практически мир, за исключением таких стран как Индия, которая никогда не отказывалась от ставки на инвестиции в человеческий капитал.

Именно в шестидесятые годы прошлого века термин «информационное общество» вошел в широкое употребление (история становления идеологии информационного общества рассматривается в [1]), причем ему придавалось также экономическое содержание, более того, этот тезис часто рассматривался как базис для построения теорий постиндустриального общества [2, 3].

Д. Белл [3], основываясь на концепциях, выдвинутых в 60-е годы двадцатого века, трактовал индустриальное общество через «организацию машин и людей для производства вещей», противопоставляя ему постиндустриальное общество. В соответствии с его прогнозами (цитируемая книга издана в 1973-ем году), выглядящими на сегодняшний день несколько наивно, центральное место в постиндустриальном обществе должно будет занять знание, и притом знание теоретическое. В монографии [3] говорится: «Конечно, знание необходимо для функционирования любого общества. Но отличительной чертой постиндустриального общества является характер знания... Важнейшее значение для организации решений... приобретает центральная роль теоретического знания, предполагающего первенство теории над эмпиризмом...». Или там же «...любое современное общество живет за счет инноваций и социального контроля за изменениями, оно пытается предвидеть будущее и осуществлять планирование. Именно изменение в осознании природы инноваций делает решающим теоретическое знание».

ОСНОВНАЯ ЧАСТЬ

Теории информационного общества за истекшие полвека претерпели существенные изменения [4], впрочем, то же самое можно сказать и о теориях постиндустриального общества [5-7].

Разброс мнений здесь огромен. Вплоть до того, что многие авторы до сих пор не дают себе труда ни обратиться к истории вопроса, ни попытаться понять суть происходящих в обществе изменений. Забавно читать, как в некоторых публикациях фактически повторяются идеи 1960-х годов, слегка модифицируя их отсылками на бурное развитие интернета. Так, автор [8] пишет дословно:

«В современных условиях в качестве важнейшего ресурса экономики выступает научное знание и информационные ресурсы. Вся структура современного общества начинает перестраиваться в направлении, которое наиболее эффективно позволяет работать с информацией. Общественная

значимость того или иного человека все более и более определяется не только наличием традиционных товаров, условий производства или денег (капиталов), но и, прежде всего, наличием информационных ресурсов, научных знаний и информации, его социальным статусом. Приоритеты все более и более смещаются от собственности и капиталов к научным знаниям и информации.» Или там же: «В современном обществе общественная значимость все больше и больше отождествляется с информационной значимостью. Общественная власть и мощь перемещаются не к владельцам денег, а к владельцам информации, которые знают, как наиболее рационально использовать деньги и богатство во все более и более усложняющейся современной экономике. Сегодня самыми богатыми людьми мира являются те, кто занимается информационным бизнесом.»

Анализируя воззрения идеологов информационного общества 1960-х годов, которые, как видно из приведенных выше цитат, отдельные авторы периодически пытаются выдать за самые современные, Д. В. Иванов [9] отмечает следующее. Обстановка, сложившаяся на сегодняшний день, весьма отличается от радужных прогнозов теоретиков информационного общества середины 20-го века. Университет так и не заменил промышленную корпорацию, а знание не стало ресурсом, определяющим положение человека в обществе. (Данный тезис подробно раскрывается в [10].) С. Б. Переслегин [11] еще более категоричен, утверждая, что, скорее наоборот, современное общество столкнулось с кризисом высшего образования, когда «скоро даже в развитых странах мира ... деятельность будут осуществлять инженеры, понятия не имеющие откуда в розетке берется электрический ток». Существует также обширная литература, посвященная детальному анализу различных аспектов кризиса высшего образования, в частности [12, 13], подробно проанализированная в [14].

Фактически речь идет о том, что информационные технологии так и не стали [15] ресурсом, обеспечивающим построение «информационного общества», понимаемого в духе, который был заложен в этот термин изначально. Именно поэтому выше было сказано, что тезис, выражающий необходимость становления «экономики знаний» можно рассматривать как некое обращение к «славным шестидесятым».

Следовательно, имеет смысл попытаться разобраться, почему это произошло, попытаться понять, почему бурное развитие информационных технологий (термин понимается в общепринятом «бытовом» смысле) не привело к заметному ускорению научно-технического прогресса и, по мере возможности, наметить путь, позволяющий исправить положение. Разумеется, эта проблема имеет множество аспектов; здесь внимание концентрируется на одном из них, конкретно, с положением того, что называют информационными технологиями в современном обществе.

Прежде всего, необходимо отметить, что общепринятой научной трактовки понятия «информационной технологии» не существует, и существовать не может, так как не существует общепринятой трактовки самого понятия «информация».

Разночтения в трактовке понятия «информация» были проанализированы еще Д. С. Чернавским в [16], с тех пор мало что изменилось. В частности, в учебниках до сих пор можно встретить трактовки, восходящие к так называемой ленинской теории отражения, подвергнутые в [16] жесткой критике. Так, авторы [17] пишут:

«Информация – результат отражения. Информация отображает некоторый образ реального мира, который в дальнейшем может существовать независимо от материального объекта.»

В библиотеках многих университетов до сих пор остаются востребованными учебные пособия, в которых информация определяется тем способом, который избрали авторы [18]. «В широком смысле информация – это новые сведения об окружающем нас мире, которые мы получаем в результате взаимодействия с ним». Излишне доказывать, что, как и отмечает Д. С. Чернавский, подобные «определения» представляют собой тавтологию: «веревка есть веревка простое».

Сходным образом дело обстоит с и трактовкой информационных технологий. Так, авторы [18] пишут:

«Теоретической базой для информационных технологий является информатика. Целью информатики является изучение структуры и общих свойств научной информации с выявлением закономерностей процессов коммуникации. В современном понимании информатика – это область науки и техники, изучающая информационные процессы и методы их автоматизации. Пользователю она предоставляет методологические основы построения информационной модели объекта. Примером такой модели является концептуальная модель, которая отражает реальное содержание конкретной предметной области».

Очевидно, что эти утверждения являются, мягко говоря, дискуссионными. Во-первых, непонятно почему предметная область информатики оказывается ограниченной только научной информацией. Во-вторых, из данных утверждений вытекает, что генная инженерия также есть раздел информатики, имеющая дело с наследуемой информацией и преобразующая ее «средствами автоматизации» (сложно представить себе создание генетически модифицированных продуктов вручную).

По-видимому, стремление к дидактике продолжает играть с авторами учебников недобрую шутку; впрочем, авторы [18] отчасти признают это обстоятельство, отмечая:

«Информатика как научное направление имеет ряд определений [19]. Это объясняется тем, что основным объектом изучения информатики является информация, точного определения которой нет до настоящего времени».

Здесь уместно подчеркнуть, что еще в [20] отмечалось, что «точного определения» (в смысле школьной дефиниции) информации нет, и не может быть. Определение в этом понимании есть выражение одного понятия через другие; следовательно, стремление дать определение всему на свете или приведет к логически порочному кругу, или придется признать существование неопределяемых понятий. Попытки дать определения информатике и информации выглядят еще более нелепыми, если принять во внимание, что еще на рубеже 19-го и 20-го в математике окончательно сформировался [21] аксиоматический подход, не просто признававший существование неопределяемых понятий, но полностью пересмотревший смысл того, что и называется аксиомой.

Разумеется, аксиоматический подход сложно применить к области, которая одновременно относится и к естественным и гуманитарным наукам (это заведомо так, поскольку без методов последних сложно изучать феномены, связанные с понятием информационного общества). Однако существует и другой инструмент, а именно – аппарат категорий диалектики (не обязательно материалистической). В соответствии с ним, базовые, фундаментальные понятия определяются не через другие, но через противопоставление. Это и порождает парные диалектические категории, такие как форма и содержание, количество и качество. Есть все основания полагать, что информацию также следует определять через противопоставление, рассматривая ее как диалектическую категорию, парную к категории материи.

Таким образом, понятие информационной технологии, равно как и понятие информации не могут быть полностью раскрыты через определения, понимаемые в смысле школьной дидактики. Применение аппарата категорий диалектики при попытках раскрыть содержание термина «информационная технология» также не является целесообразным.

По-видимому, остается только использовать обобщение диалектического метода определения через противопоставление. А именно, противопоставление есть частный (и самый простой) случай связи между понятиями. Более общо, говоря об «определении» базовых понятий, следует анализировать их связь с другими понятиями из того же ряда, причем такие связи могут быть куда более сложными, нежели простое противопоставление. Впрочем, именно

этот прием от века использовался в философской литературе, тогда, когда речь шла о том, чтобы раскрыть то или иное понятие.

В частности, семантический спектр понятия «информационная технология» также богат, как и семантический спектр понятия «информационное общество», что следует хотя бы из представленных выше соображений.

Противопоставление действительно можно рассматривать как простейший случай связи между понятиями, так как оно подразумевает непересекающиеся семантические спектры. В более сложных случаях такие спектры частично перекрываются, что иллюстрирует рис.1, на котором условно показаны области понятий, генерируемых дисциплинами, оперирующими термином «информационные технологии».

Рисунок, прежде всего, подчеркивает важность неоднозначности интерпретации базовых понятий: именно наличие перекрывающихся семантических спектров обеспечивает формирование устойчивой связи, позволяющей определить их совокупность друг через друга, как некоторой целостности.

Построения, аналогичные показанным на рис.1, представляют и прикладной интерес. А именно, допустимо говорить о существовании вполне определенной симметрии между «дисциплинами» и «понятиями». Доказательство данного утверждения может быть дано на основании теории семантических спектров, причем за исходное принимается предположение, что совокупность «дисциплин» составляет максимально полное (на конкретный момент) отражение действительности, средством которого является язык, элементами которого являются понятия, обладающие определенными семантическими спектрами.

Не вдаваясь далее в подробности, можно утверждать, что в совокупность дисциплин, имеющих то или иное отношение к стимулированию инноваций, должна входить и та, что призвана обеспечить системное воспитание инноваторов, а, следовательно, и формирование вполне определенной институциональной среды, в которой они действуют. С некоторой долей условности ее можно назвать «педагогикой инноваций», хотя этот термин далеко не до конца раскрывает суть дела. А именно, любая классическая дисциплина подразумевает наличие соответствующей институциональной среды. Инженеров-теплотехников учат потому, что имеется развитая теплоэнергетика, подготовка авиаконструкторов становится бессмысленной, если в стране нет авиационной промышленности и т.д.

В условиях, когда соответствующая среда развита недостаточно, приходится признавать, что ее формирование должно взять на себя обучение, подготовка специалистов соответствующего профиля.

Исходя из этого, ту дисциплину, которую за неимением лучшего термина будем пока называть «педагогикой инноваций» следует, прежде всего, рассматривать как вполне определенную гуманитарную технологию, как средство обеспечения системной генерации инноваций. (Уместно подчеркнуть, что все чаще [22] приходится сталкиваться с мнением, что именно гуманитарные технологии способны стать основным инструментом преодоления существующих кризисных трендов, приобретающих системный характер).

Рисунок 1 – К положению «педагогикой инноваций» в поле информационных технологий.

Более того, есть все основания полагать [15], что науку индустриального общества саму по себе следует рассматривать именно как вполне определенную гуманитарную технологию. Причем, в [15] доказывалось, что на сегодняшний день она во многом уже исчерпала потенциал своего развития.

В этом отношении область, показанную на рис. 1 темным цветом, допустимо трактовать как ключевую для становления и науки постиндустриального общества (характер которой пока трудно вообразить даже в общих чертах) и для постиндустриальных теорий инноваций и предпринимательства. Именно в этой области можно прогнозировать (и стимулировать) возникновение процессов, аналогичных автокаталитическим. Разработка гуманитарных технологий, обеспечивающих преодоление кризисных трендов, сложившихся в современном обществе, может и должна вестись параллельно с разработкой

технологий, обеспечивающих приток кадров в область, отвечающую за становление основы постиндустриальной науки. Один из наиболее значимых негативных трендов выражается в том, что выбор абитуриентом специальности, жизненно важной для общества – энергетики, химической технологии и т.д., – не способен в современных условиях оправдать личные инвестиции «в самого себя», что приводит к диспропорциям в распределении кадров между инженерными, естественнонаучными и гуманитарными специальностями. В современных условиях преодолеть указанный негативный тренд может только дисциплина, в рамках обучения по которой формируются кадры инноваторов (предпринимателей), приобретающих после завершения обучения достаточно высокий уровень личных доходов. (Достаточный для оправдания «инвестиций в себя самого».)

ВЫВОДЫ

В силу целого ряда причин (бюрократизация и ритуализация традиционных научных исследований, коррупционное давление при распределении государственных ресурсов, нежелание частных инвесторов идти на риски и т.д. [15]) рассматриваемую дисциплину естественно связать с информационными технологиями. Именно в этой сфере указанные негативные факторы действуют максимально ослаблено. Так, многие из широко известных в настоящее время информационных технологий создавались с привлечением минимальных первоначальных инвестиций.

Следовательно, есть все основания считать, что для преодоления существующих негативных трендов, препятствующих, в том числе, становлению экономики знаний, целесообразно максимально развивать вполне определенную дисциплину, параллельно обеспечивающую воспитание инноваторов и разработку гуманитарных технологий, обеспечивающих системное внедрение результатов их деятельности.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

- 1 **Алексеева, И. Ю.** Возникновение идеологии информационного общества // Информационное общество. – 1999. – № 1. – С. 30-35.
- 2 **Masuda, Y.** The Information Society as Postindustrial Society. Wash. : World Future Soc., 1983, p. 29.
- 3 **Bell, D.** The Coming of Post-industrial Society. A Venture in Social Forecasting. N.Y., Basic Books, Inc., 1973.
- 4 **Уэбстер, Ф.** Теории информационного общества. – М. : Аспект Пресс, 2004.

- 5 **Иноземцев, В. Л.** Постиндустриальное хозяйство и постиндустриальное общество (К проблеме социальных тенденций XXI века) // Общественные науки и современность. – 2001. – № 3. – С. 140-152.
- 6 **Гончаров, В. Н., Колосова, О. Ю., Аверкина, Ю. С.** Постиндустриальное общество: социально-философский анализ развития // Современные проблемы науки и образования. – 2015. – № 2-2. – С. 597.
- 7 **Гончаров, В. Н.** Современные концепции общества: философский анализ // Культура. Духовность. Общество. – 2015. – № 16.
- 8 **Дятлов, С. А.** Принципы информационного общества // Информационное общество. – 2000. – Т. 2. – С. 77-85.
- 9 **Иванов, Д. В.** Общество как виртуальная реальность / Иванов Д.В. // «Информационное общество», СПб. – М. : АСТ, 2004, - С.355-427.
- 10 **Сулейменов, И. Э., Габриелян, О. А., Шалтыкова, Д. Б., Сулейменова, К. И.** Пространство смысловых кодов современной цивилизации. // История и современность 2014, 1, 46-68.
- 11 **Переслегин, С. Б.** Опасная бритва Оккама./ Переслегин С.Б. - М. - 2011 – 672 с.
- 12 **Карманова, Д. А.** Кризис российского высшего образования: к проблеме аспектизации // Лабиринт. – 2012. – № 1. – С. 78-84.
- 13 **Дружилов, С. А.** Проблемы высшего профессионального образования как симптомы системного кризиса // Международный журнал экспериментального образования. – 2012. – № 10. – С. 8.
- 14 **Сулейменов, И. Э., Габриелян, О. А., Мун, Г. А., Пак, И. Т., Шалтыкова, Д. Б., Панченко, С. В., Витулева, Е. С.** Некоторые вопросы современной теории инноваций. Алматы – Симферополь, 2016, 197 с.
- 15 **Сулейменов, И. Э., Габриелян, О. А., Пак, И. Т., Панченко, С. В., Мун, Г. А.** Инновационные сценарии в постиндустриальном обществе. Алматы – Симферополь, 2016, 218 с.
- 16 **Чернавский, Д. С.** Синергетика и информация (Динамическая теория информации). М. УРСС. 2004. 208 с.
- 17 Информационные технологии: Учеб. для вузов / Б. Я. Советов, В. В. Цехановский. – М. : Высш. шк., 2003 – 263 с.
- 18 **Панфилов, И. П., Дырда, В. Е.** Теория электрической связи. – М. Радио и связь. 1991, 344 с.
- 19 **Симонович, С.** Информатика. Базовый курс. – СПб. : Питер, 1999.
- 20 **Сулейменова, К. И., Мун Г. А., Сулейменова, Р. Н., Пак, И. Т.** Инновационное развитие Казахстана: переход к постиндустриальной модели высшей школы. // Известия научно-технического общества КАХАК., спец. Выпуск (39), 2012 г., с. 106-110.

21 **Клайн, М.** Математика. Утрата определенности. М. : Мир, 1984. Пер. с англ. : Morris Kline. MATHEMATICS. The Loss of Certainty. NY, Oxford University Press, 1980.

22 **Габриелян, О. А.** Социокультурное измерение энергетики. // Энергия будущего: глобальные тренды и технологии. Сборник материалов Панельной сессии IX Астанинского экономического форума. Астана. 2016. С. 37.

Материал поступил в редакцию 27.05.16.

*И. Э. Сулейменов¹, С. В. Панченко¹, Е. С. Витулева¹,
Г. А. Мун², Э. Е. Копишев³, В. А. Камкин⁴*

Ақпараттық технологиялар түсінігіне: білім экономикасының қалыптасуы тұрғысынан баяндалуы

¹Алматы энергетика және байланыс университеті, Алматы қ.

²Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Алматы қ.

³С. Сейфуллин атындағы Қазақ агротехникалық университеті, Алматы қ.

⁴С. Торайғырова атындағы Павлодар мемлекетік университеті, Павлодар қ.

Материал 27.05.16 баспаға түсті.

*I. E. Suleimenov¹, S. V. Panchenkonko¹, E.S. Vituleva¹,
G. A Mun², E. E Kopishev³, V. A. Kamkin⁴*

On the concept of information technology: the interpretation in terms of becoming a knowledge-based economy

¹Almaty University of Power Engineering & Telecommunications;

²al-Farabi Kazakh National University;

³S. Seifullin Kazakh AgroTechnical University, Almaty;

⁴S. Toraighyrov Pavlodar State University, Pavlodar.

Material received on 02.12.15.

«Ақпараттық технология» түсінігін баяндау туралы мәселе ақпараттық қоғам туралы түсініктермен де және білім экономикасына негізделген постиндустриалды қоғамның қалыптасуы мәселесімен де тығыз байланысты екендігі көрсетілген. Қалыптасудағы постиндустриалды қоғам жағдайында әрекет ете алатын инноваторларды тәрбиелеуді қамтамасыз ететін пәндер кешенін оқу процесіне енгізудің мақсатқа сәйкестігі дәлелденеді. Бұл пәндерді заманауи қоғамдағы дағдарыс құбылыстарын жеңетін белгілі бір гуманитарлық технологиялар ретінде қарастыруға болатындығы көрсетілген.

The research shows that the issue of «information technology» concept interpretation is closely connected with the ideas of the information society, and with the question of the post-industrial society formation as a knowledge-based economy. There is proved the feasibility of complex subjects' introduction into educational process, providing education innovators, able to operate in conditions of the emerging post-industrial society. It is shown that these very subjects can be regarded as a definite humanitarian technology, providing overcoming crisis phenomena in modern society.

УДК 378.14:796.011.3

Б. М. Тажигулова

к.п.н., доцент, Евразийский национальный университет имени

Л. Н. Гумилева, г. Астана

e-mail: tashigulova@mail.ru

КОМПЕТЕНТНОСТНЫЙ ПОДХОД К РАЗРАБОТКЕ МОДУЛЬНОЙ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ПРОГРАММЫ ПОДГОТОВКИ МАГИСТРОВ ПО СПЕЦИАЛЬНОСТИ 6М010800 «ФИЗИЧЕСКАЯ КУЛЬТУРА И СПОРТ»

В настоящей статье предоставлен анализ к разработке модульной образовательной программы магистров специальности «Физическая культура и спорт» через компетентностный подход. Для разработки программы проанализированы научные работы авторов по компетентности личности магистранта. Определен перечень специальных компетенций магистра физической культуры и спорта с учетом современных требований. Также даны описания всем компетенциям и нескольким дисциплинам модулей специальных компетенций.

Ключевые слова: компетенции, компетентностный подход, модули, модульная образовательная программа

ВВЕДЕНИЕ

Компетентностный подход претендует на роль концептуального стержня образовательной политики. Компетентностный подход -это метод моделирования результатов обучения и их представления как норм качества

высшего образования. Под результатами обучения понимаются наборы компетенций, включающие знания, понимание и навыки обучаемого, которые определяются как для каждого модуля программы, так и для программы в целом.

К преимуществам компетентностного подхода следует отнести сохранение гибкости и автономии в структуре и содержании модульной образовательной программы.

Модульные образовательные программы разрабатываются в контексте компетентностной модели подготовки специалистов, модули образовательной программы представляют собой логически взаимосвязанные компоненты по конкретным областям и дисциплинам.

Образовательная программа состоит из обязательной и вариативной частей. Базовая часть образовательной программы является обязательной вне зависимости от направленности образовательной программы, обеспечивает формирование у обучающихся компетенций, установленных образовательным стандартом, и включает в себя: дисциплины (модули) и практики, установленные образовательным стандартом (при наличии таких дисциплин (модулей) и практик); дисциплины (модули) и практики, установленные организацией; итоговую (государственную итоговую) аттестацию. Вариативная часть образовательной программы направлена – на расширение и (или) углубление компетенций, установленных образовательным стандартом, – на формирование у обучающихся компетенций, установленных организацией дополнительно к компетенциям, установленным образовательным стандартом и включает в себя: дисциплины (модули) и практики, установленные организацией [1].

Для разработки компетентностного подхода модульной образовательной программы по специальности был проведен тщательный теоретический анализ по данной проблеме.

Анализ психолого-педагогической литературы (В. И. Байденко, И. А. Зимняя [2], Б. Оскарссон, Р. Г. Отиева, Б. А. Тахохов [3] и др.), их систематизация и обобщение позволили определить компетентность как личностно-профессиональное интегративное качество специалиста, успешно завершившего определенную ступень образования, выражающегося в способности и готовности к продуктивной профессиональной деятельности с учетом ее общественной и личностной значимости.

Поэтому, при разработке образовательных программ для магистратуры главный акцент необходимо делать на принципы практико-ориентированного подхода. Это позволит сформировать у магистрантов – будущих педагогических работников (В. Н. Воронин, А. А. Коростелев): умение выделять из общей ситуации основную проблему, находить оптимальный способ ее решения;

способности анализировать и прогнозировать достигнутые результаты и их соответствие требованиям образовательных услуг, современного рынка труда; навыки толерантного отношения к мнениям и взглядам коллег, культурного диалогического общения [4, с. 25-32]. Перечисленные условия соответствуют критериям профессиональной компетентности магистра.

ОСНОВНАЯ ЧАСТЬ

При проектировании модульной образовательной программы специальности взаимодействие с работодателями предполагает согласование с ними следующих вопросов: формулировка цели (миссии) программы и результатов обучения по ней: какой конкретный «продукт» предполагается получить по окончании обучения; к каким видам деятельности и к решению каких профессиональных задач будет подготовлен выпускник, какие профессиональные действия и на каком уровне он будет способен совершать; формулировка компетенций, которые должны быть сформированы у магистранта в процессе обучения; соотнесение формируемых в процессе подготовки компетенций с необходимым набором изучаемых дисциплин, практик и разработка соответствия требуемых компетенций и формирующих их составных частей образовательной программы. Для этих целей ежегодно на кафедре планируются и проводятся семинары с работодателями о проблемах и совершенствовании модульной образовательной программы по специальности «Физическая культура и спорт».

Учитывая Общеобязательный государственный стандарт (Магистратура) (приказ № 1080 от 23.08.2012 г.) и типовую учебную программу (Приложение № 169), требования работодателей при обсуждении проекта модульной образовательной программы, предложения и замечания при экспертизе работодателей была составлена предоставляемая модульная образовательная программа.

На основе анализа вышеперечисленных научных исследований, документов, содержащие рекомендации по структуре подготовки магистров для сферы физической культуры и спорта, опроса магистров, выпускников, работодателей были разработаны и выделены компетенции по специальности 6М010800 – Физическая культура и спорт.

Для магистратуры педагогических наук по специальности Физическая культура и спорт были выделены следующие специальные компетенции (далее – СК):

СК-1. Технологии обучения в профессиональном образовании физической культуры и спорта – быть способным к проведению анализа и представлять интегративную информацию по вопросам теории и методики физической

культуры и спорта, творчески решать современные научные проблемы, а также практические задачи в сфере физической культуры и спорта.

СК-2. Научно-практические основы физической культуры и спорта высшего учебного заведения - использовать научные и практические знания по физической культуре и спорта в преподавательской деятельности высшем учебном заведении.

СК-3. Менеджмент в сфере физической культуры и спорта- быть способным внедрять в практику отечественные и зарубежные опыты управления, использовать современные информационно – коммуникационные технологии в сфере физической культуры и спорта.

СК-4. Медико-биологические технологии в спортивной науке – быть способным применять на практике медико-биологические измерения для обеспечения качества тренировочного процесса и использовать особенности возникновения различных психофизиологических состояний в результате активной мышечной деятельности.

СК-5. Научно-исследовательская работа магистранта – уметь анализировать полученные результаты в ходе научно-исследовательской работы в виде законченных разработок (статьи, тезисы, отчет и НИР); владеть современными инновационными технологиями, используемые в области ФК и С.

СК-6. Рекреационная деятельность – обладать высоким уровнем знаний в области рекреационной деятельности новейшими теориями, интерпретациями, методами и технологиями и использовать современные информационные технологии в проектировании физкультурно-спортивного процесса.

СК-7. Статистические исследования в ФК – применять анализ и статистическую обработку в научно-исследовательской работе и владеть данными физиологических возможностей человека при мышечной деятельности.

СК-8. Педагогическая практика – применять теоретические знания в решении профессиональных задач; закреплять и углублять практические умения и компетенции в организации педагогической, тренерской, рекреационной, организационно-управленческой, культурно-просветительской деятельности в сфере физической культуры и спорта.

Необходимо отметить вышеперечисленным специальным компетенциям модулей были включены 15 дисциплин. Можно привести описание некоторых дисциплин модулей и специальных компетенций, формируемых в рамках изучаемых дисциплин.

Целью дисциплины «Методика и технология физического воспитания» являются анализ и представлять интегративную информацию по вопросам

теории и методики физической культуры и спорта; быть способным творчески решать современные научные проблемы и практические задачи; проектировать оперативное и стратегическое прогнозирование в области физической культуры и спорта (СК-1).

Дисциплина «Гендерные отношения в спорте» поднимает проблемы гендерных отношений в спорте, которые обозначает анатомо-морфологические особенности людей принадлежащих к разным полам (по большей части это первичные и вторичные половые признаки) и спорт является важнейшим фактором, который поддерживает традиционную концепцию мужского превосходства, в последнее время оспариваемую женщинами (СК-1).

Дисциплина «Научно-практические основы физической культуры и спорта высшего учебного заведения» охватывает использование методик и технологий научного исследования в области физической культуры и спорта, применение в профессиональной деятельности результаты собственных научных исследований и выявление их практической значимости, совершенствование разработок программы научно-практических исследований (СК-2).

Курс «Менеджмент в сфере физической культуры и спорта» рассматривает применение в профессиональной деятельности отечественные и зарубежные опыты управления и оценивание эффективности управленческой деятельности в физкультурно-спортивной организации; организацию углубленной фундаментальной и профессиональной подготовки специалистов к научно-педагогической и исследовательской деятельности в качестве менеджеров и научных сотрудников в различных звеньях системы управления физкультурными и спортивными организациями в условиях рынка (СК-3).

Дисциплина «Биомедицинская этика в физическом воспитании и спортивной науке» – основные исторические этапы развития этики, биомедицинской этики, особенности биомедицинской этики в современном обществе, использование основных законов биоэтики в практической деятельности, выполнение научных исследований и использование их результатов в целях повышения воспитательного воздействия на спортсмена (СК-4).

Адаптация и двигательная реакция- обладание высоким уровнем знаний в области рекреационной деятельности новейшими теориями, интерпретациями, методами и технологиями; разрабатывание комплексных программ рекреационной деятельности для разных групп населения; выполнение научных исследований с использованием современных технологий (СК-6).

Технология освоения и переработки объемов информации -умение квалифицированно анализировать, комментировать, реферировать и обобщать результаты научных исследований, проведенных иными специалистами,

с использованием современных методик и методологий, передового отечественного и зарубежного опыта (СК-7) и другие дисциплины.

В процессах научно-исследовательской работы магистранта (СК-5), педагогической практики (СК-8), исследовательской практики и написании магистерской диссертации закрепляются и применяются знания, полученные при изучении всех дисциплин.

ВЫВОДЫ

Необходимо отметить, что при разработке компетенции модульных образовательных программ по специальности учитывались требования работодателей в сфере физической культуры и спорта, которые выдвигали своеобразный заказ на качество и виды трудовых ресурсов, востребованных на рынке труда. Выгода от этого процесса для каждой из сторон: работодатель получает квалифицированные кадры по физической культуре и спорту, в которых испытывает необходимость (учителя, преподаватели физической культуры и спорта, тренеры, методисты, спортивные менеджеры и другие), без собственных вложений и средств на их образование; заметно повышаются ценность и качество профессионального образования; у выпускников-магистров появляется возможность непрерывного профессионального роста; на замену рынку академических знаний приходит рынок компетенций и соответствующих квалификаций.

Формирование модульных образовательных программ, ориентированных на компетентностную модель специалиста по физической культуре и спорта, это преодоление разрыва между конечными результатами образования и современными требованиями с необходимостью постоянного совершенствования.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

1. **Вербицкий, А. А.** Компетентностный подход и теория контекстного обучения. – М. : Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2004. – 85 с.

2. **Зимняя, И.А.** Ключевые компетентности как результативно-целевая основа компетентностного подхода в образовании. – М. : Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов. 2004. – 42 с.

3. **Тахохов, Б. А., Отиева, Р.Г.** Индивидуализация обучения в современной высшей школе // Вестник Северо-Осетинского государственного университета имени Коста Левановича Хетагурова. – 2012. – № 2. – С. 156-162.

4. **Воронин, В. Н., Коростелев, А.А.** Системный подход к управлению качеством подготовки будущих специалистов // Известия Самарского научного центра Российской академии наук. – 2008. – № S10. – С. 25-32.

5. **Бекоева, М. И., Сикоева М. Т.** Организация учебного процесса студентов на основе модульного обучения // Вестник Северо-Осетинского государственного университета имени К. Л. Хетагурова. – Владикавказ, – 2013. № 3. – С. 64-69.

6. **Бекоева, М. И.** Педагогические условия использования модульного подхода в современном вузе // Вектор науки Тольяттинского государственного университета. Серия: Педагогика, психология. – 2013. – № 3 (14). – С. 295-298.

Материал поступил в редакцию 26.05.16.

Б. М. Тажигулова

6M010800 «Дене шынықтыру және спорт» мамандығы бойынша магистр дайындау модульдік оқу бағдарламасын күзiреттiлiк тұрғыдан даярлау

Л. Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана қ.

Материал 26.05.16 баспаға түсті.

B. M. Tazhigulova

Competence approach to the development of modular educational program for preparation of masters on specialty 6M010800 «Physical culture and sport»

L. N. Gumilyov Eurasian National University, Astana.

Material received on 26.05.16.

Бұл мақалада «Дене шынықтыру және спорт» мамандығы бойынша педагогика ғылымдарының магистрына арналған модульдік білім беру бағдарламасын құрастыруда күзiреттiлiк тұрғыдан сараптама ұсынылған. Бағдарламаны жинақтау барысында магистрдың тұлғалық күзiреттiлiгiне ғылыми мақалалар жан-жақты сарапталған. Замануи талаптарға сәйкес дене шынықтыру және спорт бойынша арнайы күзiреттiлiктер анықталған. Мамандық бойынша арнайы күзiреттiлiктердегі модульдерге сәйкес бірнеше пәндерге сипаттама берілген.

In this article, the analysis is provided to the development of modular educational program on Master specialty «Physical culture and sport» through competence-based approach. In order to develop the program the authors reviewed research on the competence of a student's personality.

The list of specific competences of a Master of Physical Education and Sport is made in accordance to modern requirements. Also, there is given a description to all competencies and several disciplines of special competency modules.

УДК 378

А. А. Тасимова

профессор, член-корреспондент Международной Академии Конкорд Франции, кафедра педагогики и психологии образования, Актюбинский региональный государственный университет имени К. Жубанова, г. Актюбе
e-mail: tasimova49@mail.ru

ПРИРОДА И ИСТОЧНИК ОБРАЗОВАНИЯ ЛИЧНОСТИ В УСЛОВИЯХ МОДЕРНИЗАЦИИ КАЗАХСТАНСКОГО ОБЩЕСТВА

Данная статья посвящена вопросам модернизации образования в условиях глобализации. Так же, автор анализирует подходы и парадигмы проблем модернизации образования в философско-методологическом аспекте, в сравнении взглядов как отечественных, так и зарубежных исследователей.

Ключевые слова: психология личности, модернизации образования, человек, общество, культура.

ВВЕДЕНИЕ

Философско-методологический аспект анализа условий модернизации образования сегодня связан не только с необходимостью создания некоторой новой философии образования, но и связана с возможностью осмысления образования, как относительно автономного феномена человеческого общества и культуры [2]. Проблема нынешней модернизации заключается в том, что, идет тенденция отказа от традиционной, классической философии образования, связанной с именами Я. А. Коменского, Р. Декарта, Ф. Бэкона, Д. Дидро, Ж. Ж. Руссо, И. Канта, Г. Гегеля демонстрируя переход в пост неклассическую парадигму, которая является прообразом проектной парадигмы и выражается в образе самопроизвольного человеческого действия, как основы всего сущего [3].

ОСНОВНАЯ ЧАСТЬ

За годы суверенитета в поисках новой методологии образования мы отвергли такие понятия советской школы, как «сознательная дисциплина, демократический централизм, коллективизм, принцип ведущей роли теоретических знаний». С одной стороны, в поисках нового тезауруса педагогической теории мы заменили понятия ученика – личностью, обучение на образование, педагогическую деятельность на организацию педагогического взаимодействия в надежде изменить ситуацию. Но, в то же время продолжаем использовать категории, цели и содержания образования, требуем обновления методов и форм обучения, развиваем субъектные свойства и потребности личности, тем самым возвращая ситуацию подобную прежней педагогике советской школы [4]. Мы находимся у развилки двух дорог, с одной стороны полноценно сохраняя всего категориального аппарата наук об образовании в условиях утраты базовых ценностей этого мировоззрения – научности, всеобщности, единства, рациональности. С другой стороны, пере- воссоздание всей философской инфраструктуры образования, обретая новый язык о способе мышления, отказавшись от огромного наследия, выраженных в привычных для нас терминах и понятиях как субъектность, целесообразность, организованность и рефлексия [5]. Как мы отмечаем, в анализе процессов модернизации в целом, что мировая гуманитарная мысль дает ответ на вопросы модернизации образования путем определения понятий трех общепринятых парадигм: классической, неклассической, пост неклассической. Классическая парадигма исходит из укоренения образования в культуре. В данной парадигме образование рассматривается как особый путь восхождения человека к той или иной историко-культурной традиции. Проблема классической парадигмы заключается в том, что если традиции оказались «разорванными», то модернизация воспринимается как «возвращение к истокам». Восстановление традиций позволяет личности найти ответы на актуальные вопросы современности. Неклассическая парадигма образования основывается на ситуацию «здесь и сейчас» и определяется понятиями экзистенция, прагматизм, коммуникация, герменевтика. Тем самым, образование соотносится с единичным опытом, который в свою очередь возникает в жизненной ситуации. В данном аспекте модернизация рассматривается как проблема преодоления замкнутости человека, выхода за рамки, сковывающих его общественных и культурных условностей. Пост неклассическая парадигма является прообразом проектной парадигмы и выражается в образе самопроизвольного человеческого действия, как основы всего сущего. В рамках данной парадигмы модернизация рассматривается как «открытость будущему», «готовность к борьбе за новый мир», сущностью которого является проект. В рамках пост неклассической,

проектной парадигмы мы намерены рассмотреть властную, политическую инфраструктуру современного образовательного обустройства и влияния государственных решений на модернизацию образования в Казахстане. Образование признано одним из важнейших приоритетов Стратегического плана развития Республики Казахстан до 2020 года [6]. Общей целью образовательных реформ в стране является адаптация данной системы к новой социально-экономической среде. Принятая в 2011 году Государственная программа продолжает модернизацию казахстанского образования. В 2010 году в Послании народу Казахстана «Новое десятилетие – Новый экономический подъем – Новые возможности Казахстана» Глава государства Нурсултан Назарбаев подчеркнул, что «успешность реализации Стратегии модернизации страны зависит, прежде всего, от знаний, социального и физического самочувствия казахстанцев» [7]. Госпрограмма развития образования является новым витком повышения конкурентоспособности Казахстана. Реализация Программы развития образования позволит выстроить систему образования, обеспечивающую создание конкурентоспособного качественного человеческого капитала [там же, 7]. В качестве основных направлений модернизации и реформирования сферы образования в программе предлагаются: совершенствование финансирования (с внедрением принципов подушевого финансирования), улучшение менеджмента образования, повышение статуса педагога (усиление государственной поддержки и стимулирования труда педагогических работников), внедрение системы электронного обучения («e-learning»), полный охват дошкольным воспитанием и обучением (развитие альтернативной сети дошкольных организаций по госпрограмме «Балапан»), дальнейшее развитие среднего (переход на 12-летнее обучение, развитие сетей «Назарбаев Интеллектуальных школ» и старших школ «Бейіндік мектеп»), технического и профессионального (с реализацией разработанной работодателями Национальной квалификационной системы и профессиональных стандартов), высшего и послевузовского образования [там же, 7]. Модернизация как объект научного знания была рассмотрена в трудах (Красильщикова В. А., 1999, с 93., Тофлера А., 1997, с. 10-11., Блэк С., 1973, с 181-187), исторические модели модернизации рассмотрены в трудах (Р. Бендикс, С. Блэк, В. Цопф), переход общества от традиционного к индустриальному (С. Ваго), инструментально-технологические модели модернизации, как изменение способа продуктивной деятельности человека, в трудах (М. Леви, Р. Уорд, Р. Макридис, Д. Растоу, Л. Пай, Д. Эптер, Р. Бэндикс), процесс модернизации как процесс трансформации традиционной культуры, смены ее «кода» в трудах (Д. Лернер, Г. Терборн, Ш. Эйзеншталь), теория модернизации в современном смысле слова рассмотрены в трудах

(Мюрдаль Г., 1972; Хантингтон С., 1997). По словам Кумбса, мировая практика наглядно свидетельствует, что «изменения внутри систем образования во многих странах были скорее результатом внешнего вмешательства, чем собственной инициативы». О том же свидетельствует и опыт России, где все реформаторские усилия всегда приходили в образование извне с тем, чтобы привести его в соответствие с потребностями развития страны [8]. Суммируя мировой опыт социального реформирования и развития образования, опыт взаимоотношений образования и общества, К. Д. Ушинский еще в 1857 году писал: «Не педагогика и не педагоги, но сам народ и его великие люди прокладывают дорогу в будущее: воспитание только идет по этой дороге и, действуя заодно с другими общественными силами, помогает идти по ней отдельным личностям и новым поколениям». Парадоксальным для современных процессов модернизации является признание преимущественно органического характера системных изменений, в противовес механической оптимизации и модернизации в традиционном веберском понятии [9].

Общая логика системных трансформаций в контексте модернизации представляется переходом от механических систем (не способных к внутренней самоорганизации), к адаптивным системам (приспосабливающимся к изменяющимся внешним условиям) и, наконец, к органическим, способным к целенаправленному изменению своей внутренней организации и оказанию влияния на окружающую среду. Так же, на наш взгляд, проблема соотношения между модернизацией и вестернизацией является ключевой, ибо все модели образования в Казахстане внешне были заимствованы из Запада и что касается внутреннего содержания на наш взгляд, до конца еще не разработаны [10]. Возникает реальная альтернатива: модернизация как совокупность мероприятий, направленных на повышение эффективности существующих институтов различных культур или вестернизация как заимствование западных ценностей и западного стиля жизни. На наш взгляд, на пороге 21 века Казахское общество вынуждено выйти за пределы поиска более технологичных решений в области модернизации образования. Одним из наиболее значимых обстоятельств нынешнего существования человечества является наше присутствие в будущем. Самая большая неожиданность 21 века, как раз и является его преемственность с большинством процессов и проблем 20 века, отметил Бермус А. С. [11].

Сегодня мы приходим к выводам, что подавляющее большинство современных проблем образования наследованы нами из прошлого века, но методы решения теми же средствами невозможны сегодня. Сегодняшнее образование, сохранив множество черт и характеристик из прошлого, изменило свою сущность, таким образом, мы не можем изменить образовательную

ситуацию, изменяя только количественные параметры образовательной системы (ЕНТ, СМК и т.д.). Заметные процессы происходят и в переоценке ценностей образования, когда всеобщность и доступность образования зависит от степени статуса и дохода родителей; открытость, гуманизм систем зависит насколько доступна информация, насколько обеспечено социальное равенство обучающихся [12]. И самое главное, гораздо значимой оказалась проблема восстановления и реконструкции («модернизации») духовного, интеллектуального, социокультурного пространства, в котором протекает процесс образования. Мы можем написать, но не можем построить адекватную концепцию (программу, стратегию, модель) модернизации до тех пор, пока мы не выявим совокупность основных условий, которые эту модернизацию могли бы обеспечить и выступили бы в качестве ресурсов и стимулов данного процесса модернизации. Анализ процессов реформы системы образования Казахстана потребовал разработки адекватной методологии, позволяющей не только выявлять основные проблемы модернизации или оценить степени их влияния на собственно образовательные процессы, но и обозначить возможные стратегические приоритеты реформ в перспективе [13]. На наш взгляд, модернизация образования, прежде всего, определяется двумя обстоятельствами: как решается философский вопрос о сущности – источнике образования и каким образом определяется необходимость его модернизации [14]. В мировой практике гуманитарной мысли дают разные ответы на эти вопросы. Прежде всего, классическая парадигма исходит из понимания укорененной образования в культуре, понимания образования как особого пути восхождения человека к той или иной историко-культурной традиции. Проблема модернизации в нашей системе, возникла, прежде всего, во время глобализации и глобальной взаимозависимости Казахстана, как и любая другая страна, невозможно изолироваться от происходящих в мире процессов, отказаться от обмена образовательными технологиями, унификации стандартов образования. Проблема состоит в том, чтобы четко определить, что представляет собой наша система образования, какие задачи и во имя чего она должна перед собой ставить, что из богатейшей мировой практики следует использовать, а что – отклонить как не соответствующее национальным интересам [15].

На данном историческом этапе, обретения суверенности государства от монополии тех или иных систем традиция оказалась «разорванной» и первые десятилетия становления суверенного государства модернизация нами понималась как возвращение к истокам. Именно это понятие, в какой-то мере позволило нам восстановить традицию и найти ответ на актуальные вопросы жизни «кто мы?», «кто они?», насколько соответствует идентификация личности к собственным этническим корням, насколько

личность маргинальна. Из истории педагогики нам известно, что длительные и сложные поиски оснований и целей философии образования в XX столетии привели к идее духовно-нравственных начал личности как важнейших устоев человека. Тем самым и цель образования сегодня проясняется именно при утверждении приоритета этического над интеллектуальным, духовного – над технократическим, нравственного – над рационалистическим [16]. На основе историко-философского анализа проблем, процесса и концепции философии образования, содержащейся в научных трудах казахских и зарубежных ученых и просветителей можно определить общие положения, выделенные мыслителями древности и наших дней – это человеческий разум, знания, истина и их роль в совершенствовании природы человека. Философию образования не стоит считать прикладной наукой. Это вполне самостоятельная область научных знаний, а фундаментом ее являются общеполитические учения, обращенные к образованию, а также объективные закономерности развития образовательной сферы во всех аспектах ее функционирования. В философии образования, сочетающей в себе знания в наиболее обобщенном, концептуальном виде, содержится научно обоснованная парадигма. Нельзя переоценить роль образования в воспитании культуры личности, в выработке объединяющего культурного ядра в сознании человека, осознающего сосуществование различных человеческих типов, наций, рас, сообществ, стран, государств, партий, движений [17]. Велико значение образования и как социального института трансляции, воспроизводства и развития культуры. При внедрении новых форм образовательной деятельности, расширении гражданских общенародных инициатив и социальных экспериментов в области образования необходимо учитывать и международный опыт в совершенствовании системы образования республики. В связи с этим уместно отметить философский анализ педагогических принципов и идей, выработанных в мировой философии и педагогике [18]. Исследуя вопросы сочетания общечеловеческой миссии образования, необходимо использовать уникальное этнокультурное наследие, воспитывать национальную и гражданскую идентичность титульной нации и всех других национальностей, проживающих в Казахстане. Необходимо учитывать национально-психологические и ментальные особенности обучающихся, поэтому должна проводиться разработка курсов по ознакомлению с обычаями и традициями народов, сосуществующих в унитарном государстве, искать наиболее действенные способы создания социально активной, нравственно воспитанной молодежи [19]. Теми же классиками под классической парадигмой условно обозначено подлинное многоголосие подходов и концептов, основывающих образование в ситуации «здесь и сейчас». Иными словами, образование в феноменологической

парадигме соотносится, прежде всего, с тем единичным опытом, который возникает в жизненной ситуации (экзистенция, прагматизм, коммуникация, герменевтика). Соответственно, проблема преодоления замкнутости человека, выходя за рамки сковывающих его общественных и культурных условностей. Доминирующим представлением пост неклассической парадигмы (проектной парадигмы) является образ самопроизвольного человеческого действия, как основы всего сущего. В данном подходе модернизация рассматривается как своеобразная готовность к борьбе за новый мир, «открытость» к будущему, сущностью которой является новый мир – проект. В рамках данного аспекта необходимо рассмотреть политическую инфраструктуру образования и образовательного действия на определение феномена модернизации. Со дня обретения суверенности все концепции, модели, стратегии копируются из зарубежных концепций и помещаются в нашу переходную бытность без изучения самой образовательной ситуации.

ВЫВОДЫ

Глобализация происходящих в современном мире процессов, в том числе в области образования, определяет круг проблем, общих для многих стран. Реформа казахстанской образовательной системы возможна с учетом зарубежного опыта, однако этот учет не содержит готовых решений. Использование зарубежного опыта для решения проблем стратегического плана по перестройке системы образования в Республике Казахстан, безусловно, необходимо. Воспринимать зарубежный опыт стоит, однако следует искать и собственный путь с учетом национального исторического опыта и традиционной культуры, согласование коренных образовательных реформ с сохранением собственной культурной идентичности, традиционных ценностей и ориентиров [20]. Стоит особо подчеркнуть, что в настоящее время во многих странах мира существует и очень эффективно функционирует симбиоз высших образовательных и научных учреждений. Можно выделить, по меньшей мере, три основных перспективных направления изменений в сфере образования. Во-первых, мировая тенденция смены основной парадигмы образования (кризис классической модели и системы образования, разработка новых фундаментальных идей в философии и социологии образования, в гуманитарной науке, создание экспериментальных и альтернативных школ). Во-вторых, движение нашей школы и образования в направлении интеграции в мировую культуру (демократизация школы), создание системы непрерывного образования, гуманитаризация и компьютеризация образования, свободный выбор программ обучения, возникновение на основе самостоятельности школ и вузов, сообществ,

преподавателей и учащихся. Сторонники классической парадигмы делают упор на третью тенденцию, которая состоит в восстановлении традиций прежней школы и образования. Прогрессивную систему образования можно построить только исходя из нового понимания человека-личности и его места в жизни. В казахстанской системе образования в настоящее время сложилась кризисная ситуация, выход из которой видится только в переходе к формированию духовно-нравственного человека. Этот человек-творец способен выйти за рамки традиционных научных представлений и создать новые решения и технологии. Основой нового педагогического мышления, требующей переоценки всех компонентов педагогического процесса в свете их человекообразующей функции, является гуманизация образования.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

- 1 Райзберг, Б. А., Лозовский, Л. Ш., Стародубцева, Е. Б Современный экономический словарь.
- 2 Едильбаева, С. Ж. Философия образования от модерна к постмодерну. – Алматы : Эрекет-Принт, 2009. – 236 с.
- 3 Нысанбаев, А. Н., Дунаев, В. Ю. Трансформация системы образования: взгляд философов. – Алматы : Арыс, 2000. – 250 с.
- 4 Нуржанов, Б. Г. Определение, концептуализация и организация образовательных стратегий // Философия образования и ее роль в формировании гуманитарного типа знания. Сборник 1. – Алматы : КазНУ - Фонд «Сорос-Казахстан», 2002. – С. 13-17.
- 5 Модернизация образования: актуальные проблемы, поиски, решения»: монография; [под ред. С. Д. Якушевой]. – Новосибирск : Изд. «Сибак», 2013. – 244 с.
- 6 Указ Президента Республики Казахстан от 1 февраля 2010 года № 922 «О Стратегическом плане развития Республики Казахстан до 2020 года» Об утверждении Государственной программы развития образования Республики Казахстан на 2011-2020 годы. Указ Президента Республики Казахстан от 7 декабря 2010 года № 1118. «Казахстанская правда» от 14.12.2010 г., № 338 (26399); «Егемен Қазақстан» 2010 жылғы 14 желтоқсандағы № 529-532 (26375).
- 7 Государственная программа развития. Программы образования Республики Казахстан на 2011-2020 годы. Указ Президента Республики Казахстан от 1 февраля 2010 г. № 922 «О Стратегическом плане развития Республики Казахстан до 2020 года» Указ Президента Республики Казахстан от 19 марта 2010 г. № 957 «Об утверждении Перечня государственных программ»

8 **Кузьменко, Н. Е., Лунин, В. В., Рыжова, О. Н.** О модернизации образования в России [Электронный ресурс]. – М. : Научная цифровая библиотека PORTALUS.RU, 25 октября 2007. – Режим доступа: http://www.portalus.ru/modules/shkola/rus_readme.php?Subaction=showfull&id=1193321840&archive=1196814959&start_from=&ucat=& (свободный доступ). – Дата обращения: 23.02.2016.

9 **Эскиндаров, М. А.** «Модернизация должна быть разумной» Журнал Вестник Финансового университета Выпуск № 3 / 2006 Коды ГРНТИ: 14 – Народное образование. Педагогика ВАК РФ: 13.00.00. – УДК: 37

10 **Оспанова, Б. А., Токкулова, Г.** Базовая стратегия модернизации системы образования в Казахстане. Международный журнал экспериментального образования. Выпуск № 8 / 2012 коды грнти: 14 – Народное образование. Педагогика ВАК РФ: 13.00.00. – УДК: 37

11 **Бермус, А. С.** Модернизация образования: философия, политика, культура М. : «Канон РООИ» «Реабилитация», 2008 – 384 с.

12. **Tassimova, A. A.** The modernization of education in conditions of transformation of the Kazakhstan society. Третья международная конференция, Образование, исследование и развитие. 9-13 сентября, 2012 год. Солнечный берег, Болгария. Организаторы: Болгарская академия наук, Союз ученых Болгарии, Фонд «Наука и Образование». // Journal of International Scientific Publications: Education Alternatives, Volume 10, Part 1. – Peer Reviewed Open Access Journal, Published at: <http://www.science-journals.eu>. – ISSN 1313-2571, 2012, Bulgaria, Volume 10, part 1. – P. 57-67.

13 **Tassimova, A. A.** Реформы Казахской системы образования в рамках международных программ и проектов: проблемы и перспективы // III международная научно-практическая конференция, «Актуальные проблемы международного сотрудничества в области науки и образования». Тамбовский государственный университет имени Г. Р. Державина. – Тамбов, Российская Федерация. – 25 марта 2011 г. 2-82 с.

14 **Тасимова, А. А.** Современный взгляд на модель образования Казахстана в контексте смены парадигм и ценностей // В сборнике материалов региональной конференции. г. Уральск, 2006. г. С. 27-30.

15 **Тасимова, А. А.** Инновационная модель образования Казахстана в контексте смены парадигм и ценностей // Международная научно-практическая конференция «Современные образовательные технологии в системе математического образования». Коряжма: Коряжемский филиал ГОУ ВПО, 16-18 октября 2008 года. – 10 с.

16 **Тасимова, А. А.** Проблемы адаптации личности в условиях новых парадигм человекознания (в контексте цивилизации «Восток и Запад» // В

сборнике материалов 2-Конгресса социологов Казахстана «Глобализация и вопросы социокультурной адаптации» – Астана, 8-9 июля 2005 г. С. 259-264.

17 **Турсыжанова, Р. К.** Проблема человека в философии образования (на материалах Казахстана). Автореферат дисс. Докт. Философ. Наук. – Алматы, 2009. – 41 с.

18 **Пак, Ю. Н. Иманов, М. О. Пак, Д. Ю.** Векторы модернизации высшей технической школы Казахстана в контексте болонского процесса. Журнал Международный журнал экспериментального образования. – Выпуск № 10-1 / 2013 Коды ГРНТИ: 14 – Народное образование. Педагогика ВАК РФ: 13.00.00. – УДК: 37 Указанные автором: УДК: 378.014.24

19 **Бейсенова, Г. А.** Феномен образовательного знания в диспозитиве культуры. Автореферат дисс. Докт. Философ. Наук. - Алматы, 2005. – 40 с.

20 **Tassimova, A. A.** Internationalization of education system of Kazakhstan in conditions of transformation: evaluating concepts, challenges and strategies. Internationalization in Higher Education: Evaluating concepts, challenges and strategies. 2013, Prague, Czech Republic on the 25 – 26.04.2013. The conference is organized by the Prague Development Center in cooperation with Central European Initiative, Academic Publishing Platforms. – 14p. Volume 2, Issue 1, Online publication date 15.08.2013.

Материал поступил в редакцию 26.05.16.

A. A. Tasimova

Жаһандану жағдайында Қазақстан қоғамында жеке тұлғаға білім беру табиғаты мен негізі

Қ. Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік мемлекеттік университеті, Ақтөбе қ.
Материал 26.05.16 баспаға түсті.

A. A. Tasimova

The nature and the source of education of personality in conditions of modernization of Kazakhstan society

K. Zhubanov Aktobe Regional State University, Aktobe.
Material received on 26.05.16.

Бұл мақала жаһандану жағдайында білім беруді жаңарту мәселелеріне арналған. Сонымен қатар, автор, білім беруді жаңарту мәселелерін жаңа парадигмалар мен ұстанымдарды негізге ала отырып философиялық-методологиялық аспектіде отандық және алыс-жақын шет ел зерттеушілерінің көзқарастарын талдайды.

This article is devoted to the issues of education modernization in conditions of globalization. Also, the author analyzes the approaches and paradigms of the issues of education modernization in philosophical and methodological aspect, in comparison to the views of both domestic and foreign researchers.

УДК 378(574)

Ж. А. Темербаева

к.п.н., доцент, Павлодарский государственный университет имени С. Торайгырова, г. Павлодар
e-mail: zhanna.temerbaeva@mail.ru

РАЗВИТИЕ КОМПЕТЕНТНОСТИ СТУДЕНТОВ ПРИ ИЗУЧЕНИИ ГРАФИЧЕСКИХ ДИСЦИПЛИН

Выпускник ВУЗа должен соответствовать новым требованиям, предъявляемым к специалистам строительства, реализовать данные требования возможно, если графическая подготовка будет реализована на основе компетентностного подхода.

Ключевые слова: дисциплина, компетентность, студент.

ВВЕДЕНИЕ

Стремительный рост технического прогресса, совершенствование технологий производства, изменение и усложнение условий труда определяет необходимость в ориентирование в потоках непрерывно поступающей информации.

Перед высшим профессиональным образованием ставится задача подготовки специалиста, который может адаптироваться к меняющимся жизненным обстоятельствам, самостоятельно разрабатывать стратегию решения задачи, прогнозировать результаты своей деятельности, анализировать, умело применять их на практике, заниматься в группе и индивидуально, принимать нетрадиционные решения.

ОСНОВНАЯ ЧАСТЬ

Знания полученных студентами по дисциплинам на основе типовых учебных планов специальности, являются залогом готовности специалиста к

его профессиональной деятельности. Но это положение не обеспечивает при растущем объеме знаний, уменьшения учебного времени на изучение графических дисциплин и ухудшение графической подготовки студентов специальностей архитектурно-строительного факультета ПГУ им. С. Торайгырова. Для решения поставленной проблемы необходимо инновационная технология обучения студентов строительных специальностей графическим дисциплинам.

Объем доступной студенту информации перерос возможность их быстрого и адекватного усвоения. Специализация, предлагаемая студентам, приводит к увеличению специальных знаний, необходимых для дальнейшего рационального выбора, а с другой стороны обуславливает непрерывный поиск профессии на протяжении жизни. Поэтому, со временем, углубление в свою профессию возрастает их спектр.

В условиях модернизации образования проблему формирования готовности специалиста к профессиональной деятельности на период обучения в ВУЗе можно связать с профессиональной компетентностью.

Понятие «компетентность», «компетенция» (лат. *competens, competentis* – соответствующий, способный) трактуется как знающий, осведомленный в какой-нибудь области, имеющий полномочия, право по своим знаниям делать или решать что-либо.

По определению Дж. Равена: компетентность - это специальная способность, необходимая для выполнения конкретного действия в конкретной предметной области, включающая узкоспециальные знания, особого рода предметные навыки, способы мышления, а также понимание ответственности за свои действия.

По вопросам компетентности посвящены работы педагогов и психологов: С. А. Татьянко, Ю. И. Нечаева, А. В. Хуторского, А. П. Тряпицыной, Дж. Равена, И. А. Зимней, Н. В. Кузминой, А. К. Марковой и др.

В качестве синонима понятия «компетентность» используются понятие «базовый навык». Согласно Б. Оскарссону, базовые навыки «развиваются в дополнение к специфическим профессиональным», Более того, компетентность соотносится не только с базовыми навыками, но и с ключевыми квалификациями.

Казахстан, являясь участником Болонского процесса, подтвердил свою приверженность европейским стандартам и подходам к образованию. Преобразования, в рамках Болонского процесса, базируются на концепции человеческого развития, которая в качестве основных характеристик выделяет следующие элементы: продуктивность – люди должны иметь возможность повышать продуктивность своей деятельности; расширения

возможностей – означающая, что люди должны всемерно участвовать в процессе принятия решений.

В основе формирования и развития профессиональной компетентности будущего специалиста в процессе обучения графических дисциплин, таких как «Инженерная графика», лежит процесс оптимальной технологии обучения на основе компетентного подхода.

В программе подготовки технических специальности дисциплина «Инженерная графика» отвечает за изучение теории изображения (методов проецирования объектов на плоскости проекции или поверхности и способов решения различных геометрических задач на чертеже) техники выполнения чертежей с помощью специальных программ и т.д.

Инженерная графика – первая графическая дисциплина для инженерных специальностей с которой сталкивается студент. Хорошее освоение данной дисциплины может быть основой залога его профессиональной реализованности и удовлетворенности, так как невозможно представить специалиста инженерных специальностей, не владеющего графическим знанием. Поэтому, при обучении графическим дисциплинам, ориентированного на развитие профессиональной компетентности специалиста - строителя, необходимо:

1 Определить компоненты профессиональной компетентности будущего специалиста на основе типовых учебных планов, в развитии которых участвуют дисциплина «Инженерная графика», да и остальные графические дисциплины;

2 Определить, какими компонентами профессиональной компетентности должен обладать квалифицированный и конкурентоспособный специалист данной специальности;

3 Определив самый оптимальный методологический подход по решению данной проблемы, разработать технологию обучения, ориентированную на развитие этих компонентов профессиональной компетентности;

4 Определить оптимальную последовательность графических дисциплин в учебном плане подготовки студентов специальности «Строительство» и других технических специальностей;

5 При составлении содержания графических дисциплин должны быть учтены:

- а) цели обучения;
- б) уровни профессионального графического развития;
- в) возможности и средства обучения.

6 В эпоху развития компьютерных технологии рассмотреть перспективы использования и развития новой технологии обучения графических дисциплин.

При составлении учебных рабочих программ графических дисциплин нужно так же учесть:

- а) взаимосвязь содержания графических дисциплин с профессиональными компетентностями;
- б) взаимосвязь содержания графических дисциплин с содержаниями других дисциплин программы обучения по данной специальности.

ВЫВОДЫ

Если мы будем придерживаться всех указанных пунктов, то как выделит Б. Блум, будущий специалист будет знать, понимать, применять, анализировать, синтезировать и оценивать, что требуется как социально ответственному за судьбу страны гражданину.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

1 **Байденов, В.** Компетенции в профессиональном образовании // Высшее образование сегодня. 2004. – № 11. – С. 3-13.

2 Учебное пособие для студентов высш. пед. учеб. заведений / В. А. Слостенин, И. Ф. Исаев, Е. Н. Шиянов. / Под ред. В. А. Слостенина. – М. : Академия, – 2002. – 576 с.

3 **Фролов, Ю. В.,** Махотин Д.А. Компетентностная модель как основа оценки подготовки специалиста // Высшее образование сегодня, – 2004. – № 8. – С. 34-41.

4. **Бозаджиев, В.Л.** О соотношении понятий «компетенция» и «компетентность» в контексте образования // Вестник Института психологии и педагогики. – 2005. – № 4. – С. 137-141.

Материал поступил в редакцию 26.05.16.

Ж. А. Темербаева

Сызба пәндерін оқыту арқылы студенттердің біліктілігін артыру

С. Торайғыров атындағы Павлодар мемлекеттік университеті, Павлодар қ.
Материал 26.05.16 баспаға түсті.

Zh. Temerbaeva

Development of students' competence at studying graphic disciplines

S. Toraihyrov Pavlodar State University, Pavlodar.
Material received on 26.05.16.

ЖОО түлегі қурылыс мамандарына қойылатын жаңа талаптарға салт болуы қажет, ұсынылған талаптарды орындау қудыреттілік тәсілдері негізіндегі графикалық дайындықты жүзеге асырудан мүмкін болады.

A graduate must meet new requirements to construction experts. It is possible to implement these requirements if graphic preparation would be realized on the competency-based approach.

УДК 371.035:048.3

Ж. З. Торыбаева¹, Г. А. Нуридинова²

¹д.п.н., профессор, Международный казахско-турецкий университет имени Х. А. Ясави, г. Туркестан, ²к.п.н., доцент, Южно-Казахстанский государственный университет имени М. Ауезова, г. Шымкент
e-mail: ¹Zhamilyizahan@mail.ru

УПРАВЛЕНИЕ КАЧЕСТВОМ ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ ШКОЛЫ И СЕМЬИ ПО ПРИОБЩЕНИЮ ШКОЛЬНИКОВ К ЗДОРОВОМУ ОБРАЗУ ЖИЗНИ

Данная статья посвящена проблеме здоровья школьников и приобщения их к здоровому образу жизни в системе образования. Реализация данной задачи, по мнению авторов, обусловлено качеством взаимодействия основных социальных институтов воспитания, семьи и школы. В ракурсе задачи формирования здорового образа жизни учащихся.

Ключевые слова: управление, качество, взаимодействие, школа, семья, здоровый образ жизни, школьники

ВВЕДЕНИЕ

Проблема здоровья подрастающего поколения, неразрывно связана с проблемой качества педагогического взаимодействия социальных институтов воспитания, от согласованности их деятельности, что в целом и обуславливает приобщенность школьника к здоровому образу жизни (ЗОЖ). В этой связи представляется значимым поиск путей активизации управленческого

потенциала школы, соотнесенность ее образовательной и воспитательной политики с другими институтами социализации, такими как семья [1].

Школьное образование сегодня нацелено на инициативу и поиск в обогащении содержательной и процессуальной сторон образования. При этом взаимодействие с родителями, их оценка качества образования и воспитания, получаемого детьми в школе, должны приниматься во внимание, не быть источником конфликтов и оппозиции школы и родителей, а, напротив, должны становиться стимулом педагогической рефлексии, самооценки достижений школы, поисков новых путей развития.

Основным компонентом внутренней организации любой социальной системы являются люди, поэтому главным звеном ее структуры являются их отношения.

Учитывая, что противоречия, возникающие в системе «человек», разрешаются через систему «человек-человек», а в процессе организации и осуществления взаимодействия социальных институтов воспитания возникают следующие виды отношений: педагог – школьник; родители – школьник; представители общественности – школьник.

На наш взгляд, эти отношения, как различные формы связей, можно прогнозировать в том или ином виде деятельности и, следовательно, через их прогнозирование можно управлять развитием личности школьника в направлении формирования здорового образа жизни [2]. Отсюда вытекает необходимость составления определенной программы действий школы, семьи и общественности по формированию здорового образа жизни школьников на научной основе, а также ее координация и управление.

ОСНОВНАЯ ЧАСТЬ

Современная школа – целостная социально-педагогическая система, состоящая из взаимосвязанных частей, имеющая внутреннюю организацию и находящаяся в определенных отношениях с социумом, и в ней взаимодействуют две подсистемы: управляющая и управляемая. Это должно получить отражение в непосредственной управленческой деятельности коллектива школы как главного организатора всей работы по реализации задачи – формирования ЗОЖ учащихся в процессе взаимодействия с родителями школьников.

Управляющая подсистема формирует и осуществляет управленческое воздействие на объекты труда. В качестве субъектов управления выступают руководитель школы, члены координационного Совета, педагогический коллектив.

Управляемая подсистема обеспечивает решение задач профессиональной деятельности в соответствии с задаваемым управленческим воздействием. В

качестве объектов данной подсистемы следует считать родителей учащихся, общественных воспитателей, а также педагогический коллектив, которым адресуется управленческое воздействие.

Детерминирующие условия и факторы определяют характер всей управленческой деятельности. К ним необходимо отнести реальную действительность, конкретную ситуацию, цели и требования, предъявляемые к профессиональной деятельности педагогов школы.

Учет целевого предназначения системы управления, влияющих на нее условий и факторов, а также современных научных рекомендаций позволяет спроектировать ее наиболее продуктивную модель.

Переход к научному управлению процессом формирования здорового образа жизни школьников требует, кроме приобретения профессионально-педагогических знаний и навыков, овладения учителями умениями и навыками управления качеством взаимодействия с семьей и педагогической общественностью.

Поскольку взаимодействие школы с семьей и общественностью есть сложная, гетерогенная, неравновесная, саморазвивающаяся и саморегулируемая система, к ней применимы основные положения синергетики, и управление процессом ее организации и осуществления возможно только в адаптивной форме.

Адаптивным называется управление, учитывающее внутренние тенденции развития системы, управление через создание условий для оптимального развития той или иной тенденции.

Отсюда следует, что взаимодействие школы с семьей – система открытая, зависящая в своем развитии от среды, ее социокультурных, ментальных, и исторических параметров. Источником самодвижения системы является неравновесность как ее исходное состояние, изменяя степень неравновесности системы (в том числе и внешне), влияя на ее параметры, можно управлять совместной работой школы и семьи.

В силу этого управление качеством взаимодействия школы и семьи представляет технологический процесс педагогического управления процессом формирования здорового образа жизни школьника и включает в себя педагогическую диагностику, проектирование теоретической модели взаимодействия социальных институтов воспитания и ее практическую реализацию в контексте приобщения учащихся к здоровому образу жизни [3].

На этапе организации взаимодействия социальных институтов по формированию ЗОЖ школьников создаются надлежащие условия для протекания процесса в заданном направлении. На данном этапе педагогами

предпринимаются следующие действия: педагогическая диагностика, проектирование модели взаимодействия школы и семьи.

1. Педагогическая диагностика – это исследовательская процедура, направленная на выяснение условий и обстоятельств, в которых будет осуществляться взаимодействие социальных институтов воспитания. В процессе диагностики собирается вся необходимая информация о реальных возможностях факторов микросреды школы, возможностях организации здоровьесберегающей среды в условиях школы, уровне педагогической культуры родителей, валеологической подготовленности субъектов микросреды и др. информация. В целом, педагогическая диагностика включает в себя следующие действия, обеспечивающие возможность судить о реальном состоянии уровня организации совместной работы и включает в себя:

- 1) обследование микросреды школы – микрорайона и оценивание ее возможностей;
- 2) определение воспитательного потенциала составляющих микросреды;
- 3) установление контактов с родителями учащихся и общественностью микрорайона школы.

2. Проектирование модели взаимодействия социальных институтов воспитания в контексте формирования ЗОЖ школьников, а также возможностей создания воспитательного пространства в микрорайоне школы. Его основу составляют следующие основные действия:

- 1) прогнозирование возможностей школы и семьи по приобщению школьников к здоровому образу жизни;
- 2) конструирование оптимальной модели управления процессом формирования ЗОЖ школьников;
- 3) моделирование здоровьесберегающей стратегии и тактики субъектов микросреды;
- 4) планирование совместной деятельности, конкретных действий школы и семьи по формированию ЗОЖ школьников.

Осуществление взаимодействия школы с семьей выражает саму суть совместной работы как технологии формирования здорового образа жизни школьника через среду, превращаемую действиями субъекта управления в средство воспитания. Данный этап можно рассматривать как относительно обособленный и включающий в себя следующие важные действия:

- постановка и разъяснение целей и задач предстоящей деятельности субъектам взаимодействия;
- взаимодействие педагогов с родителями учащихся и общественностью микрорайона школы и проведение педагогической и валеологической подготовки;

- реализация намеченных методов, средств и форм совместной работы по формированию ЗОЖ школьников;
- создание благоприятных условий для сотрудничества субъектов взаимодействия;
- использование разнообразных методов стимулирования деятельности субъектов взаимодействия и школьников;
- обеспечение координации школы и семьи.

Итак, управление качеством взаимодействия школы и семьи по формированию ЗОЖ школьников – не просто выработка решений, а таких, которые призваны обеспечить необходимые и достаточные условия для продуктивной совместной работы педагогов с родителями и общественностью микрорайона школы.

Поэтому процесс управления исследуемого педагогического феномена в дальнейшем мы понимаем как непрерывную последовательность действий, осуществляемых субъектом управления, в результате которых проектируется управляемый объект, устанавливаются цели совместной работы школы и семьи, определяются способы их достижения, распределяются обязанности между школой и семьей, интегрируются усилия и координируются их действия.

Процесс управления качеством взаимодействия школы и семьи по формированию ЗОЖ школьников имеет технологический характер. Он начинается с выявления потребностей в практических действиях, постановки целей, а заканчивается их достижением. Внутри технологического цикла мы выделяем две взаимосвязанные составляющие этого процесса: организацию и осуществление.

Этот процесс следует рассматривать как последовательность четырех основных управленческих действий: планирования, собственно организации, руководства и контроля.

Планирование – это действие, в результате выполнения которого субъекты управления определяют, какие результаты предполагается получить в будущем, (ставят цели), какие действия, в какой последовательности и в какие сроки должны быть для этого выполнены, т.е. устанавливается когда и как должно быть сделано.

Спланировать взаимодействие школы и семьи по формированию ЗОЖ школьников – значит определить цели, состав, структуру и сроки выполнения действий, необходимых для их достижения.

Однако, одного только плана недостаточно, чтобы учителя могли работать с родителями учащихся и представителями общественности эффективно, нужно определить (распределить), кто и какие действия должен будет выполнять (функциональные обязанности, ответственность), с кем и

как при этом взаимодействовать. Действие, в результате которого решаются такие задачи, называется собственно организацией.

Благодаря выполнению действий планирования и организации, создаются необходимые, но недостаточные условия для эффективной интеграции усилий членов школьного коллектива. Из практики хорошо известно: то, что реально делают люди, далеко не всегда совпадает с тем, что им предписывается формальными требованиями. Особенность социальных организаций состоит в том, что входящие в них люди имеют собственные мотивы и способны сами ставить перед собой цели. Они могут хотеть или не хотеть что-то делать и, в зависимости от этого, строят свое поведение.

Чтобы процесс взаимодействия социальных институтов воспитания был эффективным, необходимо, во-первых, чтобы исполнители хорошо понимали, каких результатов и когда от них ожидают, во-вторых, чтобы они были заинтересованы в их получении, в-третьих, чтобы они испытывали удовлетворение от своей работы, в-четвертых, чтобы социально-психологический климат в коллективе был благоприятен для продуктивной работы.

Совокупность действий, совершаемых субъектом управления для обеспечения заинтересованности исполнителей в продуктивной работе, их удовлетворенности, поддержания благоприятного социально-психологического климата в коллективе, называют руководством.

Взаимодействие школы и семьи по формированию ЗОЖ школьников будет успешным, если оно хорошо спланировано и организовано, если ее субъекты знают, что, когда и как они должны сделать, какие результаты получить, умеют и хотят сделать то, что от них требуется, но лишь до тех пор, пока какие-то внутренние или внешние условия не изменятся так, что потребуют внести коррективы в ее ход. Эти изменения могут нести в себе угрозы для реализации спланированных действий или, наоборот открывать какие-то новые возможности.

Управление должно своевременно реагировать на происходящие изменения, а для этого оно должно иметь информацию о них. Получение такой информации и выявление необходимости корректировки хода работ обеспечивается посредством реализации специального управленческого действия, называемого контролем. Благодаря контролю управление приобретает принципиально важный компонент, без которого оно не существует – обратную связь. Реагирование же на эти изменения осуществляется через планирование, организацию и руководство, то есть управление качеством взаимодействия социальных институтов воспитания имеет циклический характер.

ВЫВОДЫ

Методология определения качества взаимодействия школы и семьи базируется в исследовании на анализе тенденций развития образовательной системы, социальном заказе общества на подготовку выпускника школы, выявлении основных направлений запросов родительской общественности, изучении и совершенствовании существующих форм и методов подготовки специалистов по работе с семьей.

В этом контексте качество педагогического взаимодействия социальных институтов воспитания определяется в исследовании как совокупность свойств и характеристик качества потенциала, эффективности процесса и качества результата взаимодействия, которые придают ему способность удовлетворять существующую или предполагаемую потребность отдельных его субъектов (педагогов и родителей учащихся), общества и государства в целом в образованной, разносторонне развитой личности.

На основании идей диагностики и оценивания качества в системе образования, предложенных В. И. Богословским, В. П. Зинченко, Г. С. Ковалевой, Ю. В. Копыленко, Г. А. Кругловой, В. А. Кальной, Э. М. Коротковым, В. В. Краевским, М. М. Поташником, М. Н. Скаткиным, С. И. Шишовой и др., в понятии «качество взаимодействия социальных институтов воспитания» выделены три составляющие: качество потенциала (условия организации процесса взаимодействия школы и семьи), эффективность процесса (факторы, влияющие на повышение эффективности взаимодействия школы и семьи), качество результатов (изменения в развитии личности субъектов и объектов взаимодействия).

Качество потенциала взаимодействия отражает качество: цели взаимодействия, нормативно-правовой базы сотрудничества педагогов и родителей, профессиональной готовности педагогов к работе с семьей, мотивации родителей к сотрудничеству, информационно-методической базы.

Эффективность процесса взаимодействия складывается из следующих компонентов: эффективности технологии взаимодействия, качества управленческого воздействия на педагогический коллектив со стороны администрации школы, эффективности контроля за ходом процесса взаимодействия школы и семьи. К компонентам, составляющим качество результатов взаимодействия мы относим: уровень образованности школьников, профессиональная компетентность педагогов и руководителей школы, педагогическая культура родителей учащихся.

Таким образом, для повышения качества педагогического взаимодействия школы и семьи необходимо обеспечить совершенствование системы профессиональной подготовки педагогических кадров к работе с семьей;

внедрения технологии эффективного управления качеством взаимодействия в контексте приобщения учащихся к ЗОЖ; усовершенствования средств контроля и педагогической диагностики качества взаимодействия; стимулирование самообразования и творческих инициатив педагогов в работе с семьей.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

1 **Торыбаева, Ж. З.** Теоретические основы внедрения инновационных технологий здорового образа жизни в процессе взаимодействия социальных институтов воспитания. – Шымкент, 2008. – 324 с.

2 **Торыбаева, Ж. З.** Методика формирования здорового образа жизни школьников в процессе совместной работы школы, семьи и общественности: Учебное пособие. – Шымкент: ЮКГУ имени М. Ауезова, 2004. – 108 с.

3 **Торыбаева, Ж. З.** Организация взаимодействия социальных институтов воспитания как условие формирования здорового образа жизни школьников. // Человек и образование. 2012. – № 1 (30). – С. 44-48.

Материал поступил в редакцию 26.05.16.

Ж. З. Торыбаева¹, Г. А. Нуридинова²

Оқушылардың салауатты өмір салтына баулуға байланысты мектеп пен отбасының өзара әрекеттесуі сапасын басқару

¹Х. А. Яссауи атындағы халықаралық қазақ-түрік университеті, Түркістан қ.

²М. О. Әуезов атындағы оңтүстік қазақстан мемлекеттік университеті, Шымкент қ.

Материал 26.05.16 баспаға түсті.

Zh. Z. Torybayeva¹, G. A. Nuridinova²

Quality management of school and family engagement in familiarizing of schoolchildren to a healthy lifestyle

¹A. Yesevi International Kazakh-Turkish University, Turkestan;

²M. O. Auezov South Kazakhstan State University, Shymkent.

Material received on 26.05.16.

Мақала оқушылардың денсаулығын сақтау мен осыған байланысты салауатты өмір салтына баулуға арналған. Бұл міндеттің жүзеге асырылуы, авторлар пайымдауында, негізгі әлеуметтік институттардың өзара әрекеттесуі сапасын басқаруды,

яғни отбасы мен мектептің салауатты өмір салтын қалыптастыру бойынша жұмысты ұйымдастыру қажеттілігін талап етеді.

This article focuses on the health problems of schoolchildren and introducing them to a healthy lifestyle in the education system. The implementation of this task, according to the authors, is due to the quality of interaction between the major social institutions of education, family and school. From the perspective of formation of pupils' healthy way of life.

UDC 374.1:004.087

**N. S. Ualiyev¹, A. A. Sakabayev²,
A. K. Serubay², G. Zhakhankyzy²**

¹candidate of physical and mathematical sciences, associate professor,
²postgraduate student of «Computer sciences», Zhetysu State University
named after I. Zhansugurov, Taldykorgan
e-mail: ²a.sakabayev@gmail.com

THE MOBILE EDUCATIONAL ENVIRONMENT AS THE FACTOR OF FORMING THE WEB 3.0 TECHNOLOGY AND INFORMATIZATION OF EDUCATIONAL PROCESS

This article describes the theoretical justification of necessity of creation and application of the protected informational and educational environments in the form of mobile applications enabling practical application of opportunities provided by the concept of the Web 3.0 semantic network.

Key words: informatization of educational process, informational and educational environment, Web 3.0.

INTRODUCTION

One of the priority directions of the state policy of the Republic of Kazakhstan in the educational sphere is informatization. Interests of modern generation are connected with use of opportunities of the global Internet with various services. Application of modern information technologies in educational process increase motivation of study of young generation forming electronic education.

Major Internet corporations as BBC, IBM, Google and Oracle offered the concept of semantic web or Web 3.0 as a new direction in development of the world web.

The semantic network represents the model of a certain subject zone in the form of a graph which tops are concepts, and edges are relations between the concepts.

MAIN PART

The essence of the offered concept is that users are active participants and founders of metadata. The semantic network in this way solves the most actual problem of development of the Internet – searching of significant information. The main difference of the Web 3.0 services consists in collective realization of the content which is controlled by expert community, providing thereby a highquality educational resource. Web 3.0 technologies assume realization of the specialized differentiated sites on range of application. Web 3.0 is represented as social community which fundamental difference is the automatic conclusion of recommendations.

Use of the Web 3.0 technology in educational process is a very prospective as this technology at initial stages provides protection against unreliable information or low-quality materials of open educational resources, possibility of editing by a teacher, expert of the provided resources used in study.

Application of this technology becomes possible at creation of conceptually new IEE (informational and educational environment) with elements of presence on mobile carriers in the form of applications. Besides, the creation of this kind of IEE will be a considerable step to the way of realization of the strategic direction on creating domestic digital educational resources contained in the Strategy of Informatization of Education System of the Republic of Kazakhstan.

In turn it is necessary to define with the definition of new IEE. Proceeding from psychological, pedagogical and didactic researches in this field of prominent domestic and foreign scientists (Dzhandigulov A.R., Yedrisov A. T., Mashbits E. I., Polat E. S., Robert I. V., Yasvini V. A. and others), it is necessary to understand the informational and educational environment as:

- the uniform informational and educational space based on integration of information on traditional, electronic and mobile carriers, computer and telecommunication technologies of interaction, including educational and methodical complexes and the expanded didactics apparatus [1];

- complex of subjects (teacher, trainees) and objects of educational process (the content, means of teaching and educational communications, first of all, on the base of informational and communicational technologies, etc.), providing effective realization of modern pedagogical technologies focused on improving the quality of educational results and acting as the way of creating person oriented pedagogical system [2].

The informational and educational environment based on the Web 3.0 technology presupposes:

- transition from traditional forms of education to innovative ones;
- self-organized learning;
- use of 3D technology for improving use of visual aids;
- application of «Mobile technologies».

Application of mobile technologies is closely related to distance and electronic study and is based on use of mobile devices. Training does not depend on location of a user and happens thanks to using mobile means of communication.

Use of mobile technologies in educational process will enable:

- to create the distributed controlled educational resource;
- joint activity of participants of educational process regardless of their geographical location;

- to use mobile device as storage;

Electronic training on the base of mobile devices is based on 12 principles:

- availability provides access to the content at any convenient time;
- metrics, indicators of understanding and knowledge quality;
- cloud, access to cloud technologies, constant use of data sources;
- transparency, opportunities of communication installation both with local and with global community;
- game, dynamic form of education, increase of motivation to educational process;
- asynchrony, one of the significant principles is asynchronous access;
- assistance, planning of educational process by students together with teacher;
- variety, changing the environment of training, flow of new ideas;
- monitoring, possibility of monitoring, controlling educational process;
- mixing, different types of interaction of participants of the process;
- constancy, continuous process of training;
- authenticity, personalization.

Modern educational resources on the base of new informational and educational environment have high potential influencing the quality of education.

Thus, there is a sharp need for data security provision, passing through IEE, it concerns not only the authentication methods of users and teachers, the methods on ensuring protection against data loss, the methods of protection against object-oriented virus attacks from cybercriminals, but also the methods of ensuring information security applicable to electronic media.

Because of specifics of IEE work on mobile devices at analysis and choosing software products for IEE realization it is necessary to pay special attention to such aspects as:

1) Data security during the session of network interaction with the server or «cloud»:

- 2) Data security which are cached or stored in memory of a mobile device;
- 3) Mechanisms of protecting encryption keys;
- 4) Mechanisms of blocking unobvious channels of information leakage;
- 5) Control of integrity of execution environment;
- 6) Integration with corporate systems and services [3].

For solving these and other problems cryptographic and program and technical methods are applied, and also the methods of information security, characteristic for mobile devices.

Cryptographic methods of ensuring information security represent a complex of methods of data transformation directed to making these data useless for the opponent.

Such transformations enable to solve two main problems of data security: confidentiality problem (by deprivation of the violator the opportunity to take information from communication channel) and integrity problem (by deprivation of the violator the opportunity to change the message so that its sense changed or to enter false information into communication channel).

Program and technical methods are directed to control computer entity – the equipment, programs and/or data, form the last and most important boundary of information security. We will remind that the damage is caused generally by actions of legal users in relation to which procedural regulators are ineffective.

The main enemies – incompetence and carelessness while performing official duties, and only program and technical measures are capable to resist to them.

The methods of information security, characteristic for mobile platforms include both the built-in security means of mobile devices, and the software of third-party developers.

The built-in means of protection are the means put by producers in the course of device development. They include blocking of the screen of the mobile device, enciphering of memory of the device, external memory card, blocking of accounts activation.

The most often used preventive methods of protection are blocking of the screen of the mobile device with PIN code, the access password, signature, drawing, face or voice recognition.

Enciphering of memory of the device can ensure safety of the user's data located in the memory of the device.

Enciphering of the external card provides reliable data security on the external SD card. Here can be stored personal data, text files with information of commercial or personal character.

CONCLUSION

Thereby, in order to make the informational and educational environment complex, protected and mobile it is necessary to realize all above described methods for realization of merge of the semantic Web 3.0 technology and the protected information resources of educational character, for high-quality transition to the system of open immanent education.

REFERENCES

1 **Zenkina, S. V.** The informational and communicational environment oriented on new educational results [Text]. – Moscow : «Prosveshenie» publishing house, 2007. (rus)

2 **Sakabayev, A. A., Ualiyev, N. S.** Information security of mobile platforms. // International scientific and practical conference: «Science today»: theoretical and practical aspects [Electronic resource]. – M. : «Pero» publishing house, 2015. – 615 p.

3 **Ualiyev, N. S., Serubay, A. K.** Modern informational and educational environment on the base of opportunities of the Web 3.0 technology. // «Science Time» Journal. – No. 9 (21). – Kazan, 2015. (rus)

4 **Sakabayev, A. A., Ualiyev N.S.** Threats to security of mobile platforms and practical ways of their solution. // «Science Time» Journal. – No. 2 (14). – Kazan, 2015. (rus)

Material received on 27.05.16.

Н. С. Уалиев, А. А. Сакабаев, А. Қ. Серубай, Г. Жаханқызы

Web 3.0 технология жүйесін қалыптастыру факторы және білім беру үдерісін ақпараттандыру ретінде мобильді білім беретін ортасы

І. Жансүгіров атындағы Жетісу мемлекеттік университеті, Талдықорған қ.
Материал 27.05.16. баспаға түсті.

Н. С. Уалиев, А. А. Сакабаев, А. Қ. Серубай, Г. Жаханқызы

Мобильная образовательная среда как фактор формирования технологии Web 3.0 и информатизации образовательного процесса

Жетысуский государственный университет
имени И. Жансугурова. г. Талдықорған.
Материал поступил в редакцию 27.05.16.

Осы мақалада Web 3.0 семантикалық жүйе мүмкіндіктерін тәжірибеде қолдануды жүзеге асыру, мобильдік қосымшалар

түрінде қорғалған ақпараттық білім беру құралдарын қолдану және теориялық дәлелдеуді құру қажеттілігі баяндалған.

В данной статье описано теоретическое обоснование необходимости создания и применения защищенных информационно-образовательных сред в виде мобильных приложений, реализующих практическое применение возможностей предоставляемой концепцией семантической сети Web 3.0.

УДК 364-78:37.014.42

Г. Т. Уразбаева

д.п.н., доцент, кафедра «Социальная работа», Казахский университет экономики, финансов и международной торговли, г. Астана
e-mail: ugulsara@rambler.ru

СПЕЦИФИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ СОЦИАЛЬНОЙ РАБОТЫ

В статье на основе научных подходов ученых раскрываются специфические особенности социальной работы как профессиональной деятельности.

Автор рассматривает социальную работу как одну из разновидностей профессиональной деятельности. В статье определены такие особенности социальной работы, как неоднородность социальной работы, ее процессный и посреднический характер, системность, специфичность способов и методов социальной работы, особые этические требования к субъектам социальной работы.

Ключевые слова: социальная работа, деятельность, социальная политика, система, субъект социальной работы

ВВЕДЕНИЕ

Социально-экономические процессы, происходящие в Казахстане, коренным образом изменили социальную сферу жизни общества. Социальная защищенность населения в современных условиях может быть достигнута благодаря развитию государственных форм социальной

помощи и поддержки. Это обуславливает значимость усиления внимания к исследованию социальной деятельности.

Система социальной работа как деятельность по оказанию помощи человеку, группе лиц, находящихся в трудной жизненной ситуации, показывает реальные возможности общества и государства по социальной защите человека.

Социальная работа требует особой профессиональной компетентности специалиста, представляющей собой единство теоретической и практической готовности студента к социальной работе. При формировании профессиональной компетентности будущих специалистов социальной сферы необходимо учитывать специфику социальной работы.

В связи с этим актуализируется вопрос исследования специфических особенностей социальной работы как профессиональной деятельности.

ОСНОВНАЯ ЧАСТЬ

Социальная работа является специфическим видом профессиональной социальной деятельности в связи с содержанием и характером деятельности специалистов.

В современных условиях нет единого толкования понятия «социальная работа» ввиду того что содержание этого понятия меняется в зависимости от задач, проблем, от социокультурных и национально-этических особенностей и условий.

В литературе общим в определениях социальной работы является то, что социальная работа – это одна из разновидностей профессиональной деятельности, направленная на оказание помощи, поддержки, защиты людей, нуждающимся в них, особенно так называемым слабым слоям.

Так, Т. Е. Демидова определяет социальную работу как «многогранную целенаправленную деятельность государственных и общественных организаций, отдельных лиц по оказанию помощи человеку в реализации его творческих, интеллектуальных способностей и созданию для этого необходимых условий» [1, с. 21].

Расширенное толкование социальной работы предлагают Укке Ю. В. и Канн-Калик В. А., которые определяют ее как управленческую деятельность, направленную на изменение совокупности условий функционирования и развития социальных процессов с целью достижения оптимального их соответствия интересам и потребностям общества, социальных групп и личности [2].

В англоязычной литературе социальная работа также рассматривается в контексте деятельностного подхода. Так, в «Словаре социальной работы»

Баркера (США) дается следующее определение: «социальная работа – это профессиональная деятельность оказания помощи инвалидам, группам или общинам, усиление или возрождение их способности к социальному функционированию и создание благоприятных общественных условий для достижения этих целей» [3].

В. А. Никитин отмечает, что социальная работа выступает как одна из важнейших характеристик человеческого общежития, устойчивое и самосовершенствующее существование которого невозможно без социализации и ресоциализации. Социальное обслуживание как один из основных видов социальной работы наряду с образованием, здравоохранением, социокультурной деятельностью, правоохранительной системой решает задачи социализации путем социального воспитания и обучения, социальной реабилитации, социальной защиты [4, с. 5]. В этом контексте, по мнению В. А. Никитина, социальная работа находится в тесной взаимосвязи с социальной политикой и является важнейшим инструментом социальной политики и индикатором ее эффективности.

Как любая деятельность, социальная работа имеет свою структуру, каждый элемент которой необходим, органически связан и взаимодействует с другими. Важнейшими элементами данной структуры являются объект и субъект социальной работы.

Объектом социальной работы служат люди, нуждающиеся в социальной помощи (инвалиды, пенсионеры, дети, мигранты и др).

Субъект социальной работы – социальные работники, занимающиеся этим видом деятельности профессионально или на общественных началах. К субъекту могут быть отнесены и организации, ведущие социальную работу и управляющие ею.

Здесь необходимо отметить, что существует несколько подходов к деятельности социального работника [5]. Так, воспитательный подход раскрывает социального работника как учителя, консультанта, эксперта, который дает советы, обучает умениям, моделированию и демонстрации правильного поведения.

Адвокативный подход исходит из того, что социальный работник выполняет ролевые функции адвоката от имени конкретного клиента (группы или общности), а также помощника тех людей, которые выступают в роли адвоката от своего собственного имени.

Согласно фасилитативного подхода социальный работник выполняет роль помощника, сторонника или посредника в преодолении апатии дезорганизации личности, когда ей это сделать трудно самому. При таком подходе деятельность социального работника нацелена на интерпретацию

поведения, обсуждения, альтернативных направлений деятельности и действий, подбадривание и нацеливание на мобилизацию внутренних ресурсов, помощь в самореализации личности.

Социальная работа как определенный вид профессиональной социальной деятельности имеет целый ряд специфических особенностей.

Важной особенностью социальной работы является то, что она представляет собой целостную систему и с точки зрения ее содержания, и с точки зрения организации и управления.

Как отмечают ученые, в качестве системы может быть рассмотрена и социальная работа как специфический вид практической деятельности, которая включает такие взаимосвязанные элементы, как субъект и объект, содержание и средства, управление, функции и цели. В свою очередь, каждый из этих элементов также может быть интерпретировать как система [6, с. 37].

Деятельность социального работника направлена на работу с различными социальными, возрастными, половыми, региональными и этническими группами, с отдельными лицами, нуждающимися в социальной помощи и защите. В данном плане можно выделить следующую особенность социальной работы – ее неоднородность.

Неоднородность социальной работы связана с тем обстоятельством, что специалисты данного профиля имеют дело с разными категориями клиентов, выполняют широкий круг функций и решают разнообразные конкретные задачи.

Сложность и разноплановость человеческих проблем обуславливает необходимость участия в их решении специалистов разных профилей, интеграции и координации усилий различных служб, совершенствования организационно-управленческой деятельности в системе социальной защиты населения [7, с. 148].

Социальная работа охватывает все основные сферы жизнедеятельности социального характера, объединяет усилия всех организаций, учреждений, предприятий (государственных и негосударственных), отдельных лиц, занимающихся социальной деятельностью, в ней используются все функции, направления, технологии социальной работы, которые могли бы обеспечить социальную защищенность людей.

По мнению специалистов процесс социальной работы может быть более или менее длительным, протекать в той или иной среде, что определяется главным образом потребностями клиента, его конкретными обстоятельствами и ожиданиями, а также целями и задачами, которые перед социальной работой ставят общество и государство. Соответственно такая особенность социальной работы как процессный характер деятельности

накладывает на социальную службу и конкретного социального работника обязанность придать ей максимально целенаправленное, прогнозируемое и управляемое содержание, тщательно планировать и организовывать все стороны и аспекты деятельности и взаимодействия с субъектами процесса на каждом из его этапов [8].

Специфичным также являются способы и методы, результаты воздействия на человека, включенного в процесс труда в качестве субъекта и объекта деятельности.

Поскольку социальная работа относится к профессии социальной направленности, необходимо учитывать также одну из основных отличительных черт – характер процесса социального действия и интеракций между специалистом и клиентом. В отличие от ролевых субъект-объектных отношений, свойственных другим видам гуманитарных профессий, в социальной работе доминируют субъект-субъектные отношения, носящие доверительный характер, при которых клиент сохраняет за собой право или преимущество при принятии решений.

Отличительным моментом профессиональной социальной работы является междисциплинарный подход к разрешению возникших у клиента проблем.

Учитывая интегративный, междисциплинарный характер социальной работы, можно вычленив в ней органически взаимосвязанные элементы, называемые чаще направлениями: социальный диагноз, социальная терапия, социальная реабилитация, социальная профилактика, социальный контроль, социальное посредничество, социальное попечительство и. т. д. В своей совокупности эти направления представляют собой социальную работу как что-то целое, систему, выступая ее структурными элементами [6, с. 37].

Особенностью социальной работы как профессиональной деятельности является также ее посреднический характер. Содержание социальной работы интегрирует в себе пограничные элементы смежных профессий. Социальный работник выступает посредником между клиентом и социальными институтами; между клиентом и другими специалистами (психологом, педагогом, медицинским работником, юристом, педагогом); между другими специалистами, привлекаемыми к решению жизненных проблем клиента; между различными клиентами.

Важной особенностью социальной работы являются особые этические требования к деятельности социального работника. Социальная работа, как особый вид профессиональной деятельности, обладает специфической, только ей присущей совокупностью нравственных идеалов и ценностей. Будучи специализированной деятельностью, социальная работа содержит в

себе моральные ситуации, противоречия, которые необходимо разрешать в самом процессе деятельности. Это обстоятельство вызывает необходимость придерживаться в деятельности особых, более жестких этических принципов и норм.

В этических нормах социальной работы отражаются основные требования и критерии поведения и действий социального работника. Знание норм и принципов профессиональной этики, неукоснительное применение их в повседневной деятельности помогает социальному работнику осуществлять взаимодействие с клиентами, реализовать социальные услуги.

Главные цели и задачи этики социальной работы не только отражают цели и задачи социальной работы как специфического вида профессиональной социальной деятельности, но и способствуют повышению эффективности, улучшению качества социальных услуг, гуманизации социальных отношений.

Формирование морали социального работника происходит под воздействием принципов, норм, идеалов, правил, существующих в нравственной культуре самого общества. Поскольку основная социальная роль этических норм в обществе состоит в регулировании взаимоотношений между обществом и личностью, то и нравственность не исчерпывается только определенным моральным сознанием, а включает в себя нравственные отношения между социумом и отдельным человеком, и между различными институтами этого социума.

Этика социальной работы является одной из наиболее простых форм нравственного требования, выступающая как элемент моральных отношений и форма морального сознания, принимаемых обществом в качестве одного из важнейших регуляторов совместной деятельности и существования, и на тех профессиональных ценностях, которые составляют сущность социальной работы.

Этический подход к профессиональной деятельности социального работника актуализирует императивное значение этических норм, позволяет повысить значимость и авторитетность профессиональной деятельности социального работника, системы социальной защиты населения.

ВЫВОДЫ

Таким образом, социальная работа является специфическим видом профессиональной социальной деятельности в связи с содержанием и характером деятельности специалистов. Социальная работа как определенный вид профессиональной деятельности имеет целый ряд специфических особенностей:

- социальная работа представляет собой целостную систему и с точки зрения ее содержания, и с точки зрения организации и управления;
- социальная работа неоднородна;
- социальная работа охватывает все основные сферы жизнедеятельности социального характера, в ней используются все функции, направления, технологии социальной работы, которые могли бы обеспечить социальную защищенность людей;
- социальная работа имеет процессный и посреднический характер;
- специфичным являются способы и методы социальной работы, результаты воздействия на человека, включенного в процесс труда в качестве субъекта и объекта деятельности;
- содержание социальной работы интегрирует в себе пограничные элементы смежных профессий;
- социальная работа предъявляет особые этические требования к субъектам своей деятельности.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

- 1 **Демидова, Т. Е.** Профессиональное общение социального работника [Текст] / Т. Е. Демидова. – М. : Союз, 1994. – 108 с.
- 2 **Укке, Ю. В., Как-Калик, В. А.** Управление формированием личности специалиста с высшим образованием. – М. : НИИВШ. – 1985. – 44 с.
- 3 **Barker, R. Z.**, Socil Work Dictionary - NASW, Silver Spring, Md, 1987. – 154 p.
- 4 **Никитин, В. А.** Социальная работа: проблемы теории и подготовки специалистов – М. : Московский психолого-социальный институт, 2002.
- 5 Профессионально-личностное развитие социального работника : автореферат дис. доктора педагогических наук : 13.00.08 Ульяновский гос. ун-т. – М., 1997. – 31 с.
- 6 Основы социальной работы: Учебник / Отв. ред. П. Д. Павленок. – М. : ИНФРА-М, 2009. – 560 с.
- 7 Социальная работа: теория и организация : пособие для студентов вуза / П. П. Украинец, С. В. Лапина, С. Н. Бузова и др.; под ред. П. П. Украинец, С. В. Лапиной. – 2-е изд. – Минск : ТетраСистемс, 2007. – 288 с.
- 8 **Бессонова, Л. А.** Формирование профессионально-личностной компетентности социального работника как условие преодоления профессиональной деформации личности : автореферат дис.... кандидата психологических наук : 19.00.03 / Бессонова Людмила Александровна; [Место защиты: Твер. гос. ун-т]. – Тверь, 2012. – 26 с.

Материал поступил в редакцию 27.05.16.

G. T. Urazbaeva

Әлеуметтік жұмыстың өзгеше ерекшеліктері

Қазақ экономика, қаржы және халықаралық сауда университеті, г. Астана.

Материал 027.05.16 баспаға түсті.

G. T. Urazbaeva

The specific features of social work

Kazakh University of Economics, Finance and International trade, Astana.

Material received on 27.05.16.

Мақалада ғалымдар ғылыми көзқарастары негізінде әлеуметтік жұмыстың кәсіби қызмет тұрғыда өзгеше ерекшеліктері ашылады.

Автор әлеуметтік жұмысты кәсіби қызметтің бір түрі ретінде қарастырады. Мақалада әлеуметтік жұмыстың осындай ерекшеліктері анықталған, яғни бір текті еместігі, үдерісті және делдалды сипаты, жүйелілік, әлеуметтік жұмыстың әдіс пен тәсілдердің өзгешелігі, әлеуметтік жұмыстың субъектілеріне айрықша этикалық талаптар.

In the article on the basis of scientific approaches of scientists, there are revealed the specific features of social work as professional activity.

The author examines social work as a form of professional activity. The article defines such features of social work as the heterogeneity of social work, its mediation process and the nature, consistency, specificity of methods and techniques of social work, special ethical requirements for the subjects of social work.

UDC 81`23:81`243

G. K. Shatayeva

undergraduate student, L. N. Gumilyov Eurasian National University, Astana

e-mail: gauhara92-92@mail.ru

GRAMMAR SPEECH SKILLS FORMATION VIA COMMUNICATIVE APPROACH IN TEACHING ENGLISH IN NON-LANGUAGE HIGH SCHOOL

This article deals with the formation of grammar speech skills within the framework of the significance of grammatical competence on the basis of the communicative approach in Foreign Language Teaching (FLT) in terms of students of non-linguistic specializations for taking into consideration new purposes of FLT in the present day situation. The peculiarities of forming grammar skills are represented explicitly which underlines their importance for the formation of communicative competence.

Keywords: grammar skills, grammatical competence, communicative approach, functional strategy of grammar speech skill formation, speech oriented exercises, non-language high school.

INTRODUCTION

At present, in connection with approval of a new foreign language status in modern society, foreign language learning in non-language high school more than ever requires special attention, since now a foreign language is one of factors of successful professional realization of the person: it is well known that the knowledge of a foreign language (mostly English) is often a requirement of many jobs submitted on the local labor market. In order to satisfy the new requirements which composed by modern society, in the methodology of teaching foreign languages it took strongly to revise the objectives of foreign language education process in the national system of higher education. «Language proficiency on the traditional level «reading with a dictionary» is so last year.

A modern professional should be able not only to communicate with foreign partners, but also to use international professional and cultural experience in your work [1]. In other words, at present an expert should know a foreign language not so much by reading the literature on the specialty as by how properly hold an oral foreign language professional communication in interaction with professional foreign language environment: «...the cornerstone was deliberately put student and

his needs as a future professional» [2]. However, despite the increased demands on the proficiency level of foreign language knowledge of students of non-language schools [3], the practice shows that the desired level of formation of practical skills and working knowledge can not be considered satisfactory. Of special note is that the defective formation of grammatical competence is a significant problem, since the acquisition in particular of grammar speech skills of communication promotes more confident using the foreign language. Before describing the peculiarities of forming grammar speech skills, it is useful to justify the use of communicative approach and also emphasize the importance of the speech grammar skills in forming the grammatical communicative competence.

MAIN PART

The feasibility of using the communicative approach for forming a grammar speech skills is primarily due to the fact that under this approach, mastering a foreign language is supposed directly in function of communication. That is why the key concept of this approach is communicative competence, approved by both the Western and national methodology of teaching foreign languages in the capacity of the main goal of foreign language teaching. The assumption that learning foreign language communication is possible only by means of the same foreign language communication is reflected in the statement of outstanding Russian scholar E. I. Passov, that «communicative speech presupposes orientation of the educational process, which is not so much that speech practical purpose is preselected (in fact all areas of the past and present put this target), but in the fact that the path to this goal is the practical use of the language. Practical speech orientation is not only a goal but also a means where both are dialectically interdependent» [4].

In addition, communicative approach aims not only to the practice of dialogue, but rather on intercultural communication, evidently from the composition of the component of communicative competence, which according to official document of Council of Europe «Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment», including linguistic, sociolinguistic, socio-cultural, strategic, discursive and social competence. Thus, in view of the support at the legislative level communicative approach is the most appropriate and effective in teaching foreign languages, as it provides for the formation of an effective foreign language communicative competence, appropriate to social order of society with respect to language skills.

The formation of grammatical competence is a significant problem for successful formation of foreign language communicative competence, necessary for filling out of grammatical verbal expression. By definition V. G. Gak, grammar is a branch of linguistics that studies patterns of change and combination of words

that forming meaningful sentences or statements. Consequently, the use of language as a means communication will be greatly hindered without the ability to skillfully combine words and change word collocations depending on the speech intention.

As noted by E. N. Solovova «acquisition of the grammar of the being studied language is important not only for productive skills in writing and speaking, but also to understand the speech of others when listening and reading» [5], in other words the level of grammatical competence equivalent effects on the quality of both the productive skills and perceptive: «at the cognitive and compensatory skills you can express your thought with limited supply of linguistic material, but it is possible far from always to understand somebody's idea, without having sufficient vocabulary and a set of grammatical units» [6]. Moreover, it is not allowed to forget that grammatical competence is a component of language competence (linguistic), which in turn is the part of communicative competence, and therefore the low level of grammatical competence will prevent the formation of a coherent communicative competence, so «inadequate level of grammatical skills becomes an insurmountable barrier to the formation of not only the language, but also speech and socio-cultural competence» [7]. Thus, the full verbal communication is possible only if we have linguistic competence, which is component of grammatical competence, which in turn presupposes the possession of certain grammatical skills and abilities.

According to O. M. Ryabtceva under grammatical skills we understand automated components of speech activity, psychophysiological form the basis speech (dynamic) stereotypes formed and function as a result of permanent use of speech, in other words in the process of acquiring individual human speech experience. E.I.Passov defines grammar as a synthetic act of choosing a model, adequate speech task on this occasion, and right registration of speech units of any level, committed in skill parameters and serves as one of the conditions implementation of speech activity [8].

In accordance with the methodological concept of E. I. Passov [9] grammar synthesizes two operations: the operation of model selection and operation of the model registration. Traditional grammar teaching is based on the sequential formation of these operations (registration → selection), in other words students are offered the grammar rule and then practiced grammar rules. However, subsequently with this approach, students' experience considerable difficulties in situations of real communication that demonstrates the ineffectiveness of the serial data forming operations.

E. I. Passov explains this by the fact that in this case the design takes place in isolation from the situational and therefore as a consequence of the mechanism does not generate a situational tracking registration statements, and it is produced under the condition that form and function are digested in parallel, at the same time

the leading role belongs to the function, this is true in speech oriented exercises. In accordance with the functional strategy of grammar speech skill formation by E. I. Passov [10] the main peculiarity of work on grammar skills is that the automation process must go through six successive stages of formation grammatical skills:

- 1) perception;
- 2) simulation;
- 3) substitution;
- 4) transformation;
- 5) reproduction;
- 6) combination;

Perception is an anticipating hearing for the formation of a dynamic stereotype, which is the basis of formation of grammar skills. The perception of a particular grammatical model must take place by means of the presentation, the purpose of which a demonstration model in action, in other words its functioning in the speech. Imitation involves repetition of grammatical forms without structural change to the execution speech task of with mandatory base on a sample. The substitution is that the student substitutes in the same grammatical model different lexical units. Transformation involves changing digestible grammatical form in accordance with the speech task and the rules of a foreign language. The change may relate to the order of the words, subject or verb tense, case or form of the noun etc. Reproduction is the student independently reproduce those grammatical forms, which have been learned in previous exercises. The combination is a purposeful «pushing» assimilated to the mentioned above stages of the grammatical model with others which students have previously learned. The last step should be organized so that the new model turns «confronted» with all those which use with it in a native speaking.

But the main means of formation of speech grammar skills in the context of communicative approach are speech oriented exercises (abbr. SOE). The peculiarity of speech exercises is that they simulate real elements of verbal communication, in other words presuppose the existence of a speech task, situational relatedness of phrases, set course of speech activity, and the presence of various supports. E. I. Passov distinguishes two types of speech oriented exercises: speech oriented exercises of first level (SOE-1) and speech oriented exercises of second level (SOE-2). SOE-1 have all specified characteristics of speech oriented exercises, but their situationality conditional, while SOE-2 contain speech task, and the real situationality, due to used more often than the SOE-1, whose main goal is to remove the main formal difficulties in acquirement material. Due to the fact that, as noted by E. I. Passov the formation of speech skills with all its qualities requires certain conditions which are just created in the speech oriented exercises, the last must meet certain requirements arising from the principles of the communicative approach.

It should be noted that the performance of the actions is related to the stage of formation of grammatical skills: imitative SOE lay the foundations for speech motor and auditory communication images of the grammatical form, strengthen the awareness of the functional side of the model, as well as promote the memzation of the formal aspect; substitutional SOE form filling-out operation, contribute to an understanding of generalization of models, as well as enhance the ability to reproduce, based on analogy; transformational SOE enhance filling out operation, promote differentiation of a temporary connection. Dawning operation of independent activation model. With the help of these exercises it is possible to teach vary the content of the message in the specified models, depending on the changing situation, to compare and contrast studies the structure previously studied, made up of individual lessons in advance parts of the whole utterance with new content, as in native speech uses a variety of grammatical phenomena, their combination that is determined by the speech task; reproductive SOE aimed at enhancing diferentiation of a temporary connection. They complete the establishment of an association between formal and functional side of the model, since the forming of the operation of the internal activation and the image of the model.

Thus, speech oriented exercises are the main and the most effective means of formation of grammar speech skills as they meet the objectives of the communicative approach. Moreover, taking into consideration the implementation of the current literacy lexical material communication oriented exercises well quickly contribute to the so-called «exit-speech skill», because according to E. N. Solovova «acquirement of grammar involves not only knowledge of the rules, as the ability to implement them without hesitation in the speech interaction» [11].

CONCLUSION

In light of the above peculiarities we can conclude that the formation of grammar speech skills through the formation of grammatical competence is a multi-component process that requires a complex approach that can encompass not only the grammatical component, but also a communicative focus, which in turn is hard enough requiring a certain time and effort. Therefore the problem of formation of grammatical competence within the communicative approach in non-language high school requires more attention from the scientific community in the field of linguistics, because it is obvious that in the conditions of non-language high school the formation of a full grammatical competence, respondent all requirements of the communicative competence is not possible, and teachers are forced to limit the minimum requirements for the evaluation of grammatical competence. Consequently, such a situation does not allow students of non-linguistic specialties confidently speak a foreign language at the level of communication, adequately address the communication challenges and professionally use it as learning tool.

An analysis of existing studies and observations of everyday practice of teaching foreign languages at non-language faculties allow us to conclude that the level of foreign language training of students remains quite weak and that not many are able to engage in a meaningful intercultural communication professional character. Among the various kind of common challenges, reflecting the unsatisfactory level professional foreign language communicative competence students, especially researchers isolated the failure to orally-speech dialogue in a foreign language, as the teaching is mainly aimed at the development of reading skills, translation and summarization; inability to navigate freely in foreign language literature on the specialty due to the lack certain academic skills; lack of knowledge of social and cultural nature, in other words willingness and ability live and interact in a modern, multicultural world. It is also important to note that the significant challenges experienced the process of formation grammatical competence and consequently the full formation of grammar skills. Based on the above issues, a list of which does not exhaust itself, it can be concluded that at present language learning system is characterized by significant discrepancy between the results of learning new, more functional objectives in learning foreign language in force a number of different inhibitory factors resulting the language policy of the university, such as the insufficient number of hours of training, short duration of the course, the lack of appropriate teaching aids and lack of material and technical base, different levels of students, low motivation and many others.

It is obvious that the current system of teaching foreign language in non-language high school in Kazakhstan requires some changes in order to meet the new requirements of the new specialists formation, namely a responsible, competent in their professional and competent in the use of foreign language in various fields of activity.

REFERENCES

- 1 Покушалова, Л. В. «Формирование иноязычной профессионально-ориентированной компетенции у студентов технического вуза» -// Молодой ученый. – 2011. – Т. 2. № 3.– С. 151.
- 2 Полубиченко, Л. В. «Роль и место художественной литературы в подготовке современного лингвиста» // Вестн. Моск. ун-та. Сер. 19. Лингвистика и межкультурная коммуникация. – 2012. № 4. – С. 145.
- 3 Примерная программа дисциплины «Иностранный язык для неязыковых вузов и факультетов» / Научно-методический совет по ино-странным языкам Минобрнауки России; Под ред. С. Г. Тер-Минасовой. – М., 2009. – С. 14.

- 4 Пассов, Е. И. «Основы коммуникативной методики обучения иноязычному общению». – М., 1989. – С. 224.
- 5 Соловова, Е. Н. «Методика обучения иностранным языкам: базовый курс: Пособие для студентов пед. вузов и учителей». – М., 2009. – С. 103.
- 6 Мусаелян, И. Ф. «Формирование и контроль лексико-грамматической грамотности в неязыковом вузе» // Вестн. Моск. ун-та. Сер. 19. Лингвистика и межкультурная коммуникация. – 2011. № 4. – С. 139.
- 7 Соловова, Е. Н. «Методика обучения иностранным языкам: базовый курс: Пособие для студентов пед. вузов и учителей». – М., 2009. – С. 104.
- 8 Рябцева, О. М. «Формирование грамматической составляющей иноязычной коммуникативной компетенции» - // Изв. Южного федерального ун-та. Технические науки. Таганрог – 2010. Т. 111. № 10. – С. 116.
- 9 Пассов, Е. И. «Основы коммуникативной методики обучения иноязычному общению». – М., 1989. – С. 150.
- 10 Пассов, Е. И. «Коммуникативный метод обучения иноязычному говорению». – М., 1991. – С. 139.
- 11 Соловова, Е.Н. «Методика обучения иностранным языкам: базовый курс: Пособие для студентов пед. вузов и учителей». – М., 2009. – С. 119.

Material received on 27.05.16.

Г. К. Шатаева

Тілдік емес ЖОО-да ағылшын тіліне оқытудың коммуникативтік әдістемесінің негізінде сөйлеудің грамматикалық дағдыларын қалыптастыру

Л. Н. Гумилев атындағы Еуразия Ұлттық университеті, Астана қ.

Материал 27.05.16 баспаға түсті.

Г. К. Шатаева

Формирование грамматических навыков речи на основе коммуникативной методики обучения иностранного языка в неязыковом вузе

Евразийский Национальный университет имени Л. Н. Гумилева, г. Астана.

Материал поступил в редакцию 27.05.16.

Бұл мақалада сөйлеудің грамматикалық дағдыларын қалыптастыру ерекшеліктері грамматикалық құзыреттілікті қалыптастыру мәселесінің шеңберінде тілдік емес ЖОО-да ағылшын тіліне оқытудың коммуникативтік әдістеме арқылы шет елдік білім беру мақсаттарының қайта бағдарлауға байланысты «грамматикалық дағды» деген түсінік нақтыланған және грамматикалық дағдыларды

қалыптастырудың үрдісі және әдістәсілдері сипатталған, сонымен қатар шет елдік коммуникативтік құзыреттілікті қалыптастыруда олардың маңыздылығы дәлелденген.

В данной статье рассматриваются особенности формирования грамматических навыков речи в рамках проблемы формирования грамматической компетенции посредством коммуникативной методики обучения иностранным языкам в неязыковом вузе в связи с переориентацией целей иноязычного образования, конкретизировано понятие «грамматические навыки», описан процесс и средства формирования грамматических навыков, а также обоснована их значимость в формировании иноязычной коммуникативной компетенции.

ӘОЖ 001.895:37

М. Н. ШАЯХМЕТОВА

п.ғ.к., доцент, Е. А. Бөкетов атындағы Қарағанды мемлекеттік университеті,
Қарағанды қ.
e-mail: marjanh@mail.ru

ОҚЫТУШЫНЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ШЫҒАРМАШЫЛЫҒЫНЫҢ ФАКТОРЛАРЫ

Мақала мазмұнында шығармашылық түсінігінің анықтамасы, тұлғалық қабілеттерінің, білім, іскерлік және дағдылардың, педагогикалық іс-әрекеттің қажетті ынталандыруын жиынтығы ретінде қарастырылған. Ғылыми тұрғыдан шығармашылықтың стилдерін құрылымын жүйелеу негізделген, педагогикалық шығармашылықтың негізгі факторлары анықталған және де оқытушының педагогикалық шығармашылығы дамуының сатылары сипатталған.

Кілтті сөздер: шығармашылық, іс-әрекет, тұлға

КІРІСПЕ

Адамзат баласының алға қарай сатылап өркеніетке жетуі әр адамның іс-әрекеттегі жаңашылдығына, жаңаны ойлап табуына, шығармашылық болмысына байланысты. Ал шығармашылық іс-әрекет, жаңашылдыққа бағыттылық тек қана шығармашылық қызығушылықтан бастау алады. Адамзаттың ұлт ретінде қалыптасуы, ұлттың шығармашылық әлеуеті де

әр жеке тұлғаның шығармашылық деңгейімен анықталады. Сондықтан зерттеушілер өркениетке жетудің жолын әр адамның шығармашылық қызығушылық деңгейімен, жаңашылдық болмысымен байланыстырады.

Негізгі бөлім. Шығармашылық тұлғада жаңалығымен ерекшелінетін өнім алу үшін қажетті маңызы зор. Шығармашылық – сапасы жағынан жаңа қайталанбаушылығымен, біртумалығымен және тарихи-қоғамдық бірегейлігімен ерекшеленетін әлдебір қызмет туғызушы.

Шығыстың ұлы ойшылы Әбу Насыр әл-Фараби «Бақытқа жол сілтеу» атты трактатында адамның бақытқа жетудегі бірден бір жолы – адамның ой белсенділігі, интеллектінің дамуы, логикалық жаттығулар мен сабақтар нәтижесіндегі шығармашылық ізденістері деген тұжырымға келген. Демек, шығармашылық – үздіксіз және адамзат баласын прогрессивті түрде ілгері қарай жетелейтін үрдіс. Өз заманында сан алуан ғылым салаларын меңгерген ғұлама ақын Жүсіп Баласағұн өзінің «Құтты білік» атты дастанында жан-жақты дамыған адамды сипаттауда «толық пішінді» ұғымын қолданып, оған жетудің бірден-бір жолы ғылым, білім екенін айтады. Ал ғылым, білімге жету ұзақ еңбек, ізденіс қажет және адамның ақыл-парасаты жаңаны ойлап тауып, жансызды жандандыруға қабілетті екендігіне тоқталады.

Шығармашылық ұғымы екі аспектіде қарастырылады: бірінші бұрын белгісізді, жаңаны ашу және екінші – нақты жағдайда жақсы шешім қабылдау. Г. М. Афонина еңбектерінде шығармашылықтың әлеуметтік және психологиялық критерийлері туралы әңгіме естіледі.

Шығармашылық объективті және субъективті жақтарын бөліп айтқан жөн. Объективтілігі жағынан ол соңғы өнім болып саналатын – ғылыми жаңалық, зерттеу жаңалықтары, жаңалық ашу, жетілдірумен (рационализациямен) анықталады. Бұлардың көлемі (масштабы) әртүрлі болуы мүмкін, бірақ онда әлеуметтік құндылығы мен шешім жаңалығының болуы шарт. Субъективтілігі жағынан шығармашылық тіпті соңғы өнімнің қажетті әлеуметтік құндылығы және жаңалығы болмасада процестің өзімен анықталады. Іс жүзінде адам шығармашылығы мен өзі туралы және өзі үшін жаңаны ашады. Осыған байланысты шығармашылықтың екі түрін ажыратады: алдын ала дайындалған және әп-сәтте экспромт түрінде.

Шығармашылық қызметтің стилін құраушы жүйенің бірқатар ерекшеліктері бар, олар тұлғаның шығармашылық тұрақты интеллектуалды қасиеттерінде байқалады және бекиді.

1. Проблеманы көре білу (әлемнің проблемалық көріну, проблеманы сезу, интеллектуалды инициатива) іс жүзінде таным процесінің жүйелілігін анықтаушы маңызды қасиет деп саналады. Өйткені проблеманы көре білу

оны шешуден қиын екен, ал оны қою және талдай алу белгілі шамада оның жауабын шешуге әкеледі.

2. Ойлаудың біртұмалылығы – шығармашылықтың байқалатын маңызды интеллектуалды қасиеті (сапа). Ол өзіндік ойлаумен көрінс алады немесе өзіндік пайымдаумен, оның белгісі – ретінде біртұмалық, яғни затқа көзбен қалыптағыдан өзгеше, қарау шаблоннан өзгеше қабілеті, оның жаңа қырларын көре білу, сонымен бірге өзгеше шығармашылық және тапқыр шешім ұсынумен байқалады.

3. Ойлаудың диалектілігі – творчестволық қызметтің интегралданған маңызды сипаттамаларының біреуі, ойлаудың вариативтілігімен байқалады.

4. Ассоциациялау жеңілдігі – бір бағытта ойлаудың басқа бағытта ойлауға жылдам және тәуелсіз өте білу қабілеті. Бұл қасиеттің қасында үнемі қиял немесе шығармашылық бейнелеу ойда белгілі бір бөлшектерден жаңа психологиялық құрылым түзе білу.

5. Ойлаудың иілгіштілігі (ойлау процесінің жылжымалылығы) инерттілікке қарама-қарсы. Бір ойлау операциясынан сапасы жағынан басқасына тәуелсіз өте білумен сипатталады.

6. Ойлаудың антиконформизмі – жалпы қабылданған ойлауға бағынбаумен сипатталады. Тәуелсіз, жалпылама ойлаудан өзгеше ойлай білу, өзінің ойын өзгерте білуі, дәстүрлі көзқарастардан түңілу, айну – табысты қызметтің маңызды шарты, өйткені ол өткен тәжірибелердегі қалыпты (шаблонды) бұзады.

7. Идеяларды генерациялау жеңілдігі – адам неғұрлым көп идея ұсынса, олардың ішінде құндылықтарының болу ықтималдылығы солғұрлым жоғары болады әрі оның ішінде ең болмаса біреуінің дамығаны маңызды.

8. Ойлаудың сынаулылығы – келетін ақпаратты кең мағынада бақылау, сынаудан өткізу арқылы қабылдау, яғни қайсы идеяны дамыту қажет қайсысы қажет емес екенін анықтау қабілетімен көрінеді.

9. Бағалай білу қимылы – оның көрсеткіші ретінде көптеген альтернативалары ішінен тексермей тұрып біреуін таңдай білу сапалары. Бұл қасиет (сапа) алғашқымен байланысты.

10. Тасымалдық қабілеті – қолдану алаңын кеңейту жаңа жағдайларға байланысты меңгерілген қызметтердің тасымалдануы. Шығармашылық қызмет тасымалдың күрделі түрлерімен (элементарлық тасымал немесе алгоритмдік), сонымен бірге тасымал кеңдігінің жоғары көрсеткішімен сипатталады.

11. Ақыл-естің дайындығы – тұлғаның интеллектуалдық санасының маңызды қажеттілігі, өйткені кез келген саладағы творчестволық қызмет жақсы жүйеленген жетерліктей үлкен көлемдегі білімнің болуын қажет етеді.

Педагог шығармашылығының ерекшелігі оның объектісінің тұлғаның жасампаздығын қалыптастыруында. Педагогта әлдеқайда тиімді шешімдерді іздестіретін бағдар болады: оның проблеманы көре білу қабілеті болады, қайшылықтарды әшкерелеу, ал еліктеу, таңғалу, көкей көз, сезгіштік, қиял, елес сияқтылар педагог шығармашылығың белсенділендіру механизмі болып табылады.

Педагогтың қандай нәтиже алуына бағытталуына байланысты оның творчествосы өнімді, аз өнімді және өнімсіз болуы мүмкін. Оның бұл түрлері қызметтің соңғы нәтижесіне үлкен әсер етеді. Студентті өмірге және қызметке дайындау әдістері, өзіндік оқыту әдістері, өзіндік ұйымдастырушылық және өзіндік бақылау маңызды орталық мәселе болып саналғанда шығармашылық өнімді болады.

Педагогикалық қызметтің шыңына жетуде факторлардың үш тобын бөліп қарастырады.

1. Объективті, нақты мақсатқа жету үшін педагогтың жүйелі түрде істейтін іс-қимылы.

2. Субъективті, субъективті шарттармен байланысты болады. Оларға мотивтер, бағыттылық, қабілеттіліктер, компетенттіліктер, қанағаттанушылық және шығармашылық және шығармашылық творчество жатады. Олардың байқалу шамасы кәсібиліктің шыңына жетудің немесе оған жетуге кедергі болатын процестердің субъективтілік себептерін түсіндіреді.

3. Объективті-субъективті, кәсібилілік ортасын ұйымдастыруымен, жетекшінің кәсібилілігімен байланысты.

Әкімшілік органдардың әмірлері мен нұсқауларын, ережелерін формальды орындауға бағытталған педагогикалық шығармашылық аз өнімді деп саналады.

Өнімсіз педагогикалық шығармашылық – егер педагог өз мақсат-мүддесін ең негізгі деп, ал тәрбиеленушілердің қажеттілігімен мүддесін ескермейтін болса, педагогикалық қызметтің мотиві тек билікке ұмтылу, мақсаты әсер қалдыру болады.

Педагогикалық шығармашылық дамуының келесі деңгейлері бөліп қарастырылады.

Кәсіби қалыптасу – бұл шығармашылықтың бастапқы (элементарлық) деңгейі, сынау және қателесу әдісімен орындалады.

Стихиялы өзіндік жетілдірілу немесе жеке әдістемелік деңгей бұл – бір жағынан, жинақталған біліктілік кешенімен дағдылар, екінші жағынан, жеке әдіскерліктердің тәжірибесі мен ұсыныстары практикаға енгізілген педагогикалық деңгей жоспарланған жетілдіру (рационализация). Бұл

педагог өз жұмысының жүйесін жасауға әріптестерінің тәжірибелеріндегі әлеуметтілігінің қолдана отырып құрастыруы.

Жұмыс нәтижесін оптималдау процесі – бұл тек жоспарлы түрде орындалатын творчество ғана емес, сонымен бірге педагогикалық процесті оптималдау принциптерін ескере отырып жүйелі орындалады.

Ғылыми-ұйымдасқандық – бұл шығармашылық еңбектің ең жоғары ұйымдастырылған түрі. Оның ерекшеліктері, педагогикалық қызметтің теориялық негізін идеялар мен принциптерді құрауы, сонымен қатар бұл деңгей эталон болып саналады әрі оған өте сирек қол жеткізіледі.

Бұл жерде қарастырылған педагогикалық қызметтің шығармашылық деңгейлердің болуы шартты. Бір педагогта әр түрлі деңгейдің болуы мүмкін, сонымен қатар әр нұсқаудың қиылысуы да мүмкін.

Белгілі бір деңгейге шығу үшін, педагогтың төменде қарастырылатын шығармашылыққа дайындығы туралы айтылуы қажет:

- үздіксіз білім алуына және өзіндік білім алуына;
- педагогикалық қызметтің барлық мүшелерінің шығармашылық дамыту мүмкіндіктері, яғни педагогтың өзі және студенттері;
- оқытушы еңбегін тиімді және ғылыми ұйымдастыруды қалыптастыру.

Педагогикалық еңбектің шығармашылық табиғаты әрбір педагогтың даралығымен байланысты.

Даралық – өзіндік қайталанбайтын – тұлғаның ең жоғары дамыған сатысы болып саналады, оның негізгі сипаттамасы тұтастығы, құндылықтары тұлғалық қабілеттілікпен даралық мазмұндарын іске асыру болып айқындалады.

Шығармашылық даралық – тұлғаның творчестволық бағыттылығы, мотивациясы, қабілеттілігі, ойлауы, ішкі белсенділігі бар сипаттамасы.

Педагогтың шығармашылық даралығы: студенттермен қарым-қатынаста және қатынастар мазмұнындағы сипатта, кәсіби іс-қимылы мен тәсілдерінде, біртумалығы мен әдістемелік қайталанбаушылығы және сезгіштік тапқырлығында тұлғалық басымдылықты іске асырумен байқалады;

Шығармашылық нәтижесінде екі аспектінің болуы қарастырылады: біртумалық тәсіл және білім беру технологиясында жаңа мазмұн құру.

Оқытушының қызметіндегі творчестволық процесс тұлғалық-кәсіби жүйе сапалары арқылы іске асырылады.

Оған төмендегілер жатады:

Ғылыми-ізденіс жүйесі (логика-педагогикалық); пән бойынша ғылыми білімнің болуы; психология-педагогикалық білімнің болуы; дамыған педагогикалық ойлау; оқу-тәрбие әдістерінің ықпалын меңгеру; педагогикалық мәселелерді ғылыми негізде шеше білу.

Субъективті-эмоционалды жүйе іші (психологиялық): тұлғаның психофизиологиялық компоненттері және олардың күйлері; психологиялық күйіңізді басқара білу және шығармашылық көңіл-күй; тілдесу процесі; педагогикалық суырыпсалмалық және сезгіштік (импровизация и интуиция); студенттің даралығын тәрбиелеуші және психотерапиялық әсер ететін актерлік шеберлік элементтері.

Педагогикалық-шығармашылық бұл сапалық пен сезгіштіктің интеграциялану процесінде түзіліп, оның технологиялық шешімі ретінде педагогтың суырыпсалмалық (импровизация) қабілетін меңгеруі болады. Олардың негізін сезгіштік құрайды, яғни проблемалық жағдайдың шарттарын тұтас қамти білу. Суырыпсалмалықты сезгіштіктен бөлек қарастыруға болмайды. Суырыпсалмалық сезгіштікке сүйенеді, сонымен қатар оның құрам бөлігі және бірінші кезеңі болып табылады.

Қорытынды. Еліміздің ХХІ ғасыр баспалдағын жаңашылдықпен қарыштап басып, өркениетке бағдар алуы әр адамның шығармашылық болмысының нәтижесі деп бағалауға болады. Ұлттың шығармашылық әлеуеті де әр жеке тұлғаның шығармашылық деңгейімен анықталады. Өзекті мәселені көре білетін, ой ұшқырлығы мен ізденімпаздық іс-әрекеті қалыптасқан білімі мен біліктерін өмірдің өзгермелі жағдайына қарай оңтайлы пайдалана алатын, танымдық дербестігі жоғары деңгейдегі шығармашыл тұлға қазіргі білім беру стратегиясының мақсат-мұраты.

ПАЙДАЛАНҒАН ДЕРЕКТЕР ТІЗІМІ

1 **Каримов, А. Н.** Педагогикалық қызмет және педагогикалық шеберлік негіздері.-Алматы «Қазақ университеті», 2011.

2. **Сырымолотов, Е. Н.** Семь законов оценивания знаний: (школьников и студентов вузов) //Школьные технологии. – 199. № 1-2.

3. **Сериков, В. В.** Личностный подход в образовании. Концепция и технологии. – Волгоград, 1994.

Материал 27.05.16 баспаға түсті.

М. Н. Шаяхметова

Факторы педагогического творчества учителя

Карагандинский государственный университет

имени Е. А. Букетова, г. Караганда

Материал поступил в редакцию 27.05.16.

Factors of pedagogical work of a teacher

E. A. Buketov Karaganda State University, Karaganda.

Material received on 02.12.15.

В содержании данной статьи представлено определение понятия творчество, которое рассматривается как необходимое мотивирование для воспроизводства личностных способностей, знаний, умений и навыков. С научной точки зрения, обоснована система структурирования стилей творческой деятельности, выявлены факторы достижения наивысшей ступени педагогического творчества, а также охарактеризованы уровни развития педагогического творчества учителя.

In this article the determination of creative activity concept is presented, it is examined as a necessary reason for reproduction of personality capabilities, knowledge, abilities and skills. From the scientific point of view, the system of creative activity styles' structuring is substantiated, the factors of achievement of the greatest stage in pedagogical work are educed, and also the levels of a teacher's pedagogical work development are described.

ПРАВИЛА ДЛЯ АВТОРОВ

**НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ ПГУ ИМЕНИ С. ТОРАЙГЫРОВА
«ВЕСТНИК ПГУ», «НАУКА И ТЕХНИКА КАЗАХСТАНА»,
«КРАЕВЕДЕНИЕ»**

Редакционная коллегия просит авторов руководствоваться следующими правилами при подготовке статей для опубликования в журнале.

Научные статьи, представляемые в редакцию журнала должны быть оформлены согласно базовым издательским стандартам по оформлению статей в соответствии с ГОСТ 7.5-98 «Журналы, сборники, информационные издания. Издательское оформление публикуемых материалов», пристатейных библиографических списков в соответствии с ГОСТ 7.1-2003 «Библиографическая запись. Библиографическое описание. Общие требования и правила составления».

Статьи должны быть оформлены в строгом соответствии со следующими правилами:

– В журналы принимаются статьи по всем научным направлениям в 1 экземпляре, набранные на компьютере, напечатанные на одной стороне листа с полями 30 мм со всех сторон листа, электронный носитель со всеми материалами в текстовом редакторе «Microsoft Office Word (97, 2000, 2007, 2010) для WINDOWS».

– Общий объем статьи, включая аннотации, литературу, таблицы, рисунки и математические формулы не должен превышать **10-12 страниц печатного текста**.
Текст статьи: кегль – 14 пунктов, гарнитура – Times New Roman (для русского, английского и немецкого языков), KZ Times New Roman (для казахского языка).

Статья должна содержать:

1. **УДК** по таблицам универсальной десятичной классификации;
2. **Инициалы и фамилия** (-и) автора (-ов) – на казахском, русском и английском языках (*прописными буквами, жирным шрифтом, абзац 1 см по левому краю, см. образец*);
3. **Ученую степень, ученое звание, место работы** (учебы), **город** (страна для зарубежных авторов);
4. e-mail;

5. **Название статьи** должно отражать содержание статьи, тематику и результаты проведенного научного исследования. В название статьи необходимо вложить информативность, привлекательность и уникальность (*не более 12 слов, заглавными прописными буквами, жирным шрифтом, абзац 1 см по левому краю, на трех языках: русский, казахский, английский, см. образец*);

6. **Аннотация** – краткая характеристика назначения, содержания, вида, формы и других особенностей статьи. Должна отражать основные и ценные, по мнению автора, этапы, объекты, их признаки и выводы проведенного исследования. Дается на казахском, русском и английском языках (*рекомендуемый объем аннотации – 30-150 слов, прописными буквами, нежирным шрифтом 12 кегль, абзацный отступ слева и справа 1 см, см. образец*);

7. **Ключевые слова** – набор слов, отражающих содержание текста в терминах объекта, научной отрасли и методов исследования (*оформляются на языке публикуемого материала: кегль – 12 пунктов, курсив, отступ слева-справа – 3 см.*).

Рекомендуемое количество ключевых слов – 5-8, количество слов внутри ключевой фразы – не более 3. Задаются в порядке их значимости, т.е. самое важное ключевое слово статьи должно быть первым в списке (см. образец);

8. **Основной текст статьи** излагается в определенной последовательности его частей, включает в себя:

– слово ВВЕДЕНИЕ / КІРІСПЕ / INTRODUCTION (нежирными заглавными буквами, шрифт 14 кегль, в центре см. образец).

Необходимо отразить результаты предшествующих работ ученых, что им удалось, что требует дальнейшего изучения, какие есть альтернативы (если нет предшествующих работ – указать приоритеты или смежные исследования). Освещение библиографии позволит отгородиться от признаков заимствования и присвоения чужих трудов. Любое научное изыскание опирается на предыдущие (смежные) открытия ученых, поэтому обязательно ссылаться на источники, из которых берется информация. Также можно описать методы исследования, процедуры, оборудование, параметры измерения, и т.д. (не более 1 страницы).

– слова ОСНОВНАЯ ЧАСТЬ / НЕГІЗГІ БӨЛІМ / MAIN PART (нежирными заглавными буквами, шрифт 14 кегль, в центре).

Это отражение процесса исследования или последовательность рассуждений, в результате которых получены теоретические выводы. В научно-практической статье описываются стадии и этапы экспериментов или опытов, промежуточные результаты и обоснование общего вывода в виде математического, физического или статистического объяснения. При необходимости можно изложить данные об опытах с отрицательным результатом. Затраченные усилия исключают проведение аналогичных испытаний в дальнейшем и сокращают путь для следующих ученых. Следует описать все виды и количество отрицательных результатов, условия их получения и методы его устранения при необходимости. Проводимые исследования предоставляются в наглядной форме, не только экспериментальные, но и теоретические. Это могут быть таблицы, схемы, графические модели, графики, диаграммы и т.п. Формулы, уравнения, рисунки, фотографии и таблицы должны иметь подписи или заголовки (не более 10 страниц).

– слово ВЫВОДЫ / ҚОРЫТЫНДЫ / CONCLUSION (нежирными заглавными буквами, шрифт 14 кегль, в центре).

Собираются тезисы основных достижений проведенного исследования. Они могут быть представлены как в письменной форме, так и в виде таблиц, графиков, чисел и статистических показателей, характеризующих основные выявленные закономерности. Выводы должны быть представлены без интерпретации авторами, что даст другим ученым возможность оценить качество самих данных и позволит дать свою интерпретацию результатов (не более 1 страницы).

9. **Список использованных источников** включает в себя:

– слово СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ / ПАЙДАЛАНҒАН ДЕРЕКТЕР ТІЗІМІ / REFERENCES (Нежирными заглавными буквами, шрифт 14 кегль, в центре).

Очередность источников определяется следующим образом: сначала последовательные ссылки, т.е. источники на которые вы ссылаетесь по очередности в самой статье. Затем дополнительные источники, на которых нет ссылок, т.е.

источники, которые не имели место в статье, но рекомендованы вами для кругозора читателям, как смежные работы, проводимые параллельно. Рекомендуемый объем не более чем из 20 наименований (ссылки и примечания в статье обозначаются сквозной нумерацией и заключаются в квадратные скобки). Статья и список литературы должны быть оформлены в соответствии с ГОСТ 7.5-98; ГОСТ 7.1-2003 (см. образец).

10. **Иллюстрации, перечень рисунков** и подрисовочные надписи к ним представляют по тексту статьи. В электронной версии рисунки и иллюстрации представляются в формате TIF или JPG с разрешением не менее 300 dpi.

11. **Математические формулы** должны быть набраны в Microsoft Equation Editor (каждая формула – один объект).

На отдельной странице (после статьи)

В бумажном и электронном вариантах приводятся полные почтовые адреса, номера служебного и домашнего телефонов, e-mail (для связи редакции с авторами, не публикуются);

Информация для авторов

Все статьи должны сопровождаться двумя рецензиями доктора или кандидата наук для всех авторов. Для статей, публикуемых в журнале «Вестник ПГУ» химико-биологической серии, требуется экспертное заключение.

Редакция не занимается литературной и стилистической обработкой статьи. При необходимости статья возвращается автору на доработку. За содержание статьи несет ответственность Автор. **Статьи, оформленные с нарушением требований, к публикации не принимаются и возвращаются авторам.** Датой поступления статьи считается дата получения редакцией ее окончательного варианта.

Статьи публикуются по мере поступления.

Периодичность издания журналов – четыре раза в год (ежеквартально).

Статью (бумажная, электронная версии, оригиналы рецензий и квитанции об оплате) следует направлять по адресу: **140008, Казахстан, г. Павлодар, ул. Ломова, 64, Павлодарский государственный университет имени С. Торайгырова, Издательство «Кереку», каб. 137.**

Тел. 8 (7182) 67-36-69, (внутр. 1147).

e-mail: kereku@psu.kz

Оплата за публикацию в научном журнале составляет **5000 (Пять тысяч) тенге.**

РГП на ПХВ Павлодарский
государственный университет имени
С. Торайгырова
РНН 451800030073
БИН 990140004654

АО «Цеснабанк»
ИИК KZ57998FTB00 00003310
БИК TSESKZK A
Кбе 16
Код 16
КНП 861

РГП на ПХВ Павлодарский
государственный университет имени
С. Торайгырова
РНН 451800030073
БИН 990140004654

АО «Народный Банк Казахстана»
ИИК KZ156010241000003308
БИК HSBKZZKX
Кбе 16
Код 16
КНП 861

ОБРАЗЕЦ К ОФОРМЛЕНИЮ СТАТЕЙ:

УДК 316:314.3

А. Б. Есімова

к.п.н., доцент, Международный Казахско-Турецкий университет имени Х. А. Яссави, г. Туркестан
e-mail: ad-ad_n@mail.ru

СЕМЕЙНО-РОДСТВЕННЫЕ СВЯЗИ КАК СОЦИАЛЬНЫЙ КАПИТАЛ В РЕАЛИЗАЦИИ РЕПРОДУКТИВНОГО МАТЕРИАЛА

В настоящей статье автор дает анализ отличительных особенностей репродуктивного поведения женщин сквозь призму семейно-родственных связей.

Ключевые слова: репродуктивное поведение, семейно-родственные связи.

ВВЕДЕНИЕ

В настоящее время отрасль мобильной робототехники переживает бурное развитие. Постепенно среда проектирования в области мобильной ...

Продолжение текста

ОСНОВНАЯ ЧАСТЬ

На современном этапе есть тенденции к стабильному увеличению студентов с нарушениями в состоянии здоровья. В связи с этим появляется необходимость корректировки содержания учебно-тренировочных занятий по физической культуре со студентами, посещающими специальные медицинские группы в...

Продолжение текста публикуемого материала

ВЫВОДЫ

В этой статье мы представили основные спецификации нашего мобильного робототехнического комплекса...

Продолжение текста

Пример оформления таблиц, рисунков, схем:

Таблица 1 – Суммарный коэффициент рождаемости отдельных национальностей

	СКР, 1999 г.	СКР, 1999 г.
Всего	1,80	2,22

Диаграмма 1 - Показатели репродуктивного поведения

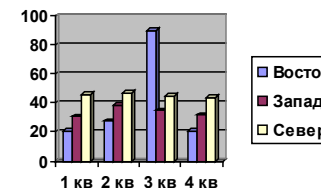

Рисунок 1 – Социальные взаимоотношения

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

1 Эльконин, Д. Б. Психология игры [Текст] : научное издание / Д. Б. Эльконин. – 2–е изд. – М. : Владос, 1999. – 360 с. – Библиогр. : С. 345–354. – Имен. указ. : С. 355–357. – ISBN 5-691-00256-2 (в пер.).

2 Фришман, И. Детский оздоровительный лагерь как воспитательная система [Текст] / И. Фришман // Народное образование. – 2006. – № 3. – С. 77–81.

3 Антология педагогической мысли Казахстана [Текст] : научное издание / сост. К. Б. Жарикбаев, сост. С. К. Калиев. – Алматы : Рауан, 1995. – 512 с. : ил. – ISBN 5625027587.

4 http://www.mari-el.ru/mmlab/home/AI/4/#part_0.

А. Б. Есімова

Отбасылық-туысты қатынастар репродуктивті мінез-құлықты жүзеге асырудағы әлеуметтік капитал ретінде

Қ. А. Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті, Түркістан қ.

A. B. Yessimova

The family-related networks as social capital for realization of reproductive behaviors

A. Yesevi International Kazakh-Turkish University, Turkestan.

Бұл мақалада автор Қазақстандағы әйелдердің отбасылық-туыстық қатынасы арқылы репродуктивті мінез-құлқында айырмашылықтарын талдайды.

In the given article the author analyzes distinctions of reproductive behavior of married women of Kazakhstan through the prism of the kinship networks.

Теруге 03.06.2016 ж. жіберілді. Басуға 23.06.2016 ж. қол қойылды.
Форматы 70x100 1/16. Кітап-журнал қағазы.
Көлемі шартты 16,74 б.т. Таралымы 300 дана. Бағасы келісім бойынша.
Компьютерде беттеген З. Шокубаева
Корректорлар: А. Р. Омарова, З. С. Исакова
Тапсырыс № 2825

Сдано в набор 03.06.2016 г. Подписано в печать 23.06.2016 г.
Формат 70x100 1/16. Бумага книжно-журнальная.
Усл.п.л. 16,74. Тираж 300 экз. Цена договорная.
Компьютерная верстка З. Шокубаева
Корректоры: А. Р. Омарова, З. С. Исакова
Заказ № 2825

«КЕРЕКУ» баспасынан басылып шығарылған
С. Торайғыров атындағы
Павлодар мемлекеттік университеті
140008, Павлодар қ., Ломов к., 64, 137 каб.

«КЕРЕКУ» баспасы
С. Торайғыров атындағы
Павлодар мемлекеттік университеті
140008, Павлодар қ., Ломов к., 64, 137 каб.
67-36-69
e-mail: kereku@psu.kz